

International Criminal Tribunal
for the former Yugoslavia

Priručnik o razvijenim sudskim praksama MKSJ-a

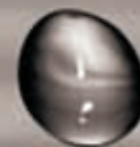
Pripremljen u saradnji s

unicri

advancing security, serving justice,
building peace

u sklopu projekta
očuvanja pravnog nasljeđa MKSJ-a

Priručnik o razvijenim sudskim praksama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju

pripremljen u saradnji s UNICRI-jem
u sklopu projekta očuvanja pravnog nasljeđa MKSJ-a

Realizirano i štampano uz podršku Vlade Italije

Nazivi i opisi materijala korištenog u ovom izdanju ne podrazumijevaju izricanje stavova ili mišljenja Sekretarijata Ujedinjenih nacija, MKSJ-a ili UNICRI-ja o pravnom statusu bilo koje zemlje, teritorije, grada ili mjesta, tijelima vlasti na tim područjima, ni granicama tih područja.

Copyright © ICTY - UNICRI 2009

Izdavač: UNICRI

Štampano u Sarajevu, Bosna i Hercegovina

Sadržaj

Predgovor.....	1
I. Uvod.....	3
II. Metodologija.....	5
III. Posebne odlike predmeta vezanih za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid.....	7
IV. Istraga	11
A. Preliminarno razmatranje.....	12
A.1 Multidisciplinarni pristup.....	12
A.2 Pravni nadzor nad istragama.....	12
A.3 Finansijske istrage.....	13
A.4 Komandna odgovornost.....	13
B. Otvaranje istrage.....	14
B.1 Dnevnik istrage.....	14
C. Odabir cilja istrage.....	14
D. Prikupljanje informacija.....	15
D.1 Modularne istrage	16
D.2 Istražne misije.....	16
D.3 Ekshumacija i identifikacija posmrtnih ostataka.....	16
D.4 Prikupljanje dokaza (pretres i zapljena).....	17
D.5 Traženje pravne pomoći.....	18
D.6 Osjetljivi izvori.....	19
D.7 Ranjive žrtve/svjedoci.....	19
D.8 Svjedoci.....	20
D.8.1 Rani kontakti istražitelja Tužilaštva.....	20
D.8.2 Zaštita osjetljivih izvora i ranjivih svjedoka.....	21
D.8.3 Pripreme za razgovor sa svjedocima.....	21
D.8.4 Razgovor sa svjedocima.....	22
D.8.5 Bilježenje kontakata sa svjedocima.....	24
D.9 Razgovor sa žrtvama seksualnog delikta.....	24
D.10 Razgovor sa sudskim vještacima.....	25
D.11 Razgovor s osumnjičenima.....	25
E. Upravljanje informacijama	26
E.1 Zaštita osjetljivih informacija.....	26
E.2 Rukovanje, obrada i pohranjivanje dokaznog materijala.....	27
E.3 Kontinuirani nadzor nad dokazima.....	27
E.4 Analiza dokaznog materijala.....	27
F. Važnost demografskog dokaznog materijala.....	29
IV. Aneks 1: Plan istrage.....	30
IV. Aneks 2: Vodeći principi za ekshumaciju.....	33
IV. Aneks 3: Vodeći principi za ispitivanje žrtava seksualnog delikta.....	34
V. Optužnica	35
A. Stanje spremnosti predmeta.....	35
B. Optužnice s velikim brojem tačaka	36
C. Koncept "dovoljnog obavještenja".....	36

C.1 Pravno relevantne činjenice.....	36
C.2 Vrste odgovornosti.....	37
D. Standardiziranje formi optužnice.....	38
E. Sudijsko odobrenje optužnice.....	39
E.1 Postupak potvrđivanja optužnice.....	39
E.2 Postupak potvrde optužnice kao kontrolna tačka.....	39
F. Pobijanje optužnice.....	40
G. Suoptuženi.....	40
H. Spajanje optužbi.....	41
I. "Zapečaćene" optužnice	41
J. Izmjena optužnice.....	42
V. <i>Aneks 4: Standardi pregleda optužnice prije suđenja</i>	44
VI. Nalozi za hapšenje	47
A. Objavljivanje optužnica i naloga za hapšenje.....	47
A.1 Pregled i podnošenje optužnice	47
A.2 Dostava naloga za hapšenje.....	47
B. Nalozi za hapšenje i neizvršenje naloga.....	48
C. Međudržavna saradnja i dobrovoljna predaja	49
C.1 Međudržavna saradnja.....	49
C.2 Saradnja države domaćina.....	50
VII. Pretpretresna faza postupka	53
A. Pretpretresni postupak.....	54
B. Alati za upravljanje predmetom.....	56
B.1 Statusne konferencije i sastanci po pravilu 65ter.....	56
B.2 Plan rada.....	57
B.3 Pretpretresni podnesak i lista svjedoka tužilaštva i pretpretresni zahtjev odbrane	57
B.4 Sastanak o organizaciji suđenja	58
B.5 Pretpretresna konferencija.....	60
C. Uloga sudija.....	61
D. Objelodanjivanje	61
E. Komunikacija između strana.....	63
F. Pretpretresni podnesci.....	64
F.1 Preliminarni podnesci.....	64
F.1.1 Ostali podnesci.....	64
F.1.2 Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu	64
F.1.3 Zaštitne mjere.....	65
F.1.4 Zahtjev za spajanje ili razdvajanje predmeta	66
F.1.5 Zahtjev Tužilaštva za izmjenu optužnice	66
F.1.6 Zahtjevi za pristup povjerljivim materijalima u drugim predmetima.....	66
G. Smanjenje obima optužnice.....	67
H. Smanjenje broja pitanja u sporu.....	67
H.1 Usuglašene činjenice.....	67
H.2 Opće poznate činjenice.....	68
I. Potvrdno izjašnjavanje o krivici.....	69
VII. <i>Aneks 5: Vremenski plan za pretpretresnu fazu postupka</i>	71
VII. <i>Aneks 6: praktičan primjer: predviđanje trajanja suđenja u pretpretresnoj fazi postupka</i>	73
VIII. Upravljanje suđenjem	77
A. Izbjegavanje kašnjenja - kontrola nad rasporedom.....	78
B. Izvođenje dokaza.....	78
B.1 Upotreba pisanih izjava.....	79
B.2 Pritvoreni svjedoci.....	82

C. Pripremanje iskaza svjedoka.....	83
D. Korištenje obavezujućih poziva na sud (subpoena).....	84
D.1 Obavezujući pozivi na svjedočenje u skladu s pravilom 54.....	84
E. Svjedočenje svjedoka Vijeća u skladu sa pravilom 98.....	85
F. Dokazi nakon iznošenja optužbe.....	86
G. Zahtjevi za oslobođanje.....	87
H. Povjerljivi materijali država i organizacija.....	89
I. Samozastupanje.....	90
J. Odsustvo optuženog.....	93
K. Alati za upravljanje predmetom.....	95
K.1 Sistem elektronske sudnice - Sistemi za elektronsko upravljanje dokumentima.....	95
K.2 Sistem elektronske sudnice - Sistem za upravljanje transkriptima.....	97
L. Predmeti s više optuženih.....	98
L.1 Pažljivo pregledanje optužnice.....	98
L.2 Postupanje s izjavama osumnjičenih.....	99
L.3 Izvođenje dokaza odbrane.....	99
L.4 Ispitivanje svjedoka.....	100
M. Obilasci i rasprave izvan sjedišta Suda.....	100
M.1 Obilasci.....	101
M.1.1 Koraci koje je neophodno poduzeti prije obilaska.....	101
M.1.2 Učesnici.....	102
M.1.3 Organizacija tokom obilaska.....	102
M.1.4 Izvještavanje u sjedištu Suda nakon obilaska.....	102
M.2 Rasprava izvan sjedišta Suda.....	102
M.2.1 Prvi kontakt sa stranim sudom.....	103
M.2.2 Sastanak odjela Sekretarijata.....	103
M.2.3 Sastanak prije odlaska.....	103
M.2.4 Zajednički sastanak ili konferencijski poziv između Sekretarijata i stranog suda.....	104
M.2.5 Razmjena pisama i konačne pripreme.....	104
M.2.6 Koraci prije polaska.....	104
VIII. Aneks 7: Preporuke Odjela za žrtve i svjedoke vezane za pripremu svjedoka za svjedočenje na sudu.....	105
VIII. Aneks 8: Pojašnjenje za svjedoke u vezi sa sudskim pozivima.....	106
VIII. Aneks 9: Obrazac koji se koristi za evidentiranje odricanja od prava.....	107
IX. Pismena izrada sudske presude.....	109
A. Pregled presude.....	109
B. Preliminarna razmatranja.....	115
C. Svjedočenje svjedoka i sažeci dokaznih predmeta.....	115
C.1 Tradicionalni pristup.....	116
C.2 Pristup elektronskog sudskog sistema.....	117
D. Mjerodavno pravo.....	118
E. Utvrđeno činjenično stanje.....	119
F. Praćenje proceduralne historije.....	120
G. Zahtjevi za donošenje oslobađajuće presude.....	121
H. Implikacije suđenja s više optuženih.....	121
I. Opća razmatranja.....	123
J. Pregled prve verzije presude.....	124
K. Završna razmatranja.....	125
IX. Aneks 10: Opći uvjeti.....	126
IX. Aneks 11: Elektronski šablon presude.....	127
X. Žalbe.....	129
A. Standardi za razmatranje žalbi.....	129
A.1 Zahtjevi koji se primjenjuju na sve žalbe.....	129

A.2 Standard koji se primjenjuje na pravne pogreške.....	131
A.3 Standard koji se primjenjuje na činjenične pogreške.....	134
B. Samozastupanje u žalbenom postupku	135
C. Predžalbeni postupak.....	137
C.1 Pojedinačne uloge predžalbenog suca i predžalbeni postupak Žalbenog vijeća.....	137
C.2 Osiguravanje razumnog trajanja podnošenja podnesaka.....	137
C.3 Dodatni dokazi po žalbi.....	138
D. Priprema za žalbenu raspravu	140
E. Žalbena rasprava.....	141
F. Vijećanje i izrada presude Žalbenog vijeća.....	141
G. Upravljanje interlokutornim i drugim žalbama	142
H. Ubrzani žalbeni postupak.....	143
XI. Preispitivanje.....	145
A. Pravni obrisi preispitivanja.....	146
B. Praktična pitanja u vezi sa preispitivanjem.....	148
B.1 Nadležno vijeće.....	148
B.2 Preliminarni pregled.....	148
B.3 Prakse i trendovi.....	150
XII. Izvršenje kazni.....	151
A. Preliminarni rad sekretara.....	152
A.1 Pregovori s državama o sporazumima o izvršenju kazni.....	152
A.2 Preliminarni upit kod država.....	153
A.3 Prikupljanje informacija za određivanje država.....	155
B. Određivanje države.....	155
B.1 Značaj želja koje izraze osuđene osobe.....	155
B.1.1 Geografska ograničenja za izvršenje kazni Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.....	156
B.1.2 Je li određivanje države pitanje o kojem se može pregovarati.....	157
B.2 Premještaj osuđene osobe do države koja je određena.....	157
B.2.1 Zahtjev za preispitivanje i premještaj osuđenika u državu izvršenja kazne.....	158
C. Nadzor izvršenja kazni.....	159
C.1 Postupak inspekcije.....	159
C.2 Kontakt osuđenih osoba sa medijima.....	160
D. Pomilovanje i ublaženje kazne.....	160
D.1 Obavijest od strane država.....	160
D.2 Odstupanje od procedure.....	161
D.3 Odluka predsjednika.....	161
D.4 Bitni faktori za pomilovanje, ublaženje kazni ili prijevremeno puštanje na slobodu.....	161
D.4.1 Težina krivičnih djela.....	161
D.4.2 Dokazivanje rehabilitacije osuđenika.....	162
D.4.3 Značajna saradnja s tužilaštvom.....	162
D.4.4 Postupak prema zatvorenicima u sličnoj situaciji.....	162
D.4.5 Kriterijum podobnosti u domaćim zakonima.....	162
D.4.6 Sistem automatskog smanjenja kazne.....	163
D.5 Puštanje na slobodu i premještaj.....	164
D.6 Pitanja koja nastaju nakon premještaja/deportacije.....	165
XIII. Prosljeđivanje predmeta domaćim nadležnostima.....	167
A. Kriteriji za prosljeđivanje predmeta.....	168
A.1 Odabir države.....	168
A.2 Nivo optuženika i težina krivičnih djela.....	168
A.3 Pravično suđenje i neizricanje smrtne kazne.....	169
A.4 Države koje su voljne i koje su odgovarajuće pripremljene.....	170

B. Nadzor i druga pitanja koja nastaju nakon prosljeđivanja.....	170
C. Prosljeđivanje predmeta: upravni aspekti.....	171
C.1 Fizički premještaj optuženika.....	171
C.1.1 Ruta i način premještaja	172
C.1.2 Putni i identifikacijski dokumenti optuženika.....	172
C.1.3 Pritvorska dokumentacija.....	173
C.1.4 Lične stvari.....	173
C.1.5 Odgovornost za optuženika.....	173
C.2 Pristup ovjerenim kopijama sudskog materijala.....	174
C.2.1 Ovjeravanje.....	174
C.2.2 Prijevodi.....	174
C.2.3 Sudska baza podataka.....	174
C.3 Pravna pomoć i prijenos materijala iz predmeta odbrani.....	174
C.3.1 Pravno zastupanje pred državnim sudom.....	174
C.3.2 Prijenos dokumentacije odbrane.....	175
C.3.3 Pravna pomoć tokom prelaznog perioda	175
C.4 Zahtjevi za pomoć i promjene zaštićenog materijala.....	175
XIV. Službe podrške sudu.....	177
A. Pritvorska jedinica Ujedinjenih nacija.....	178
A.1 Upoznatost pritvorskog osoblja s pritvorenima.....	178
A.1.1 Zdravlje pritvorenika.....	179
A.1.2 Pitanje povjerenja između pacijenta i osoblja.....	179
A.2 Odsustvo sa suda zbog zdravstvenih razloga.....	179
A.3 Angažiranje osoblja i finansiranje Pritvorske jedinice UN-a.....	180
A.4 Odnos Pritvorske jedinice UN-a i sudskog procesa	180
A.4.1 Zdravstvena pitanja.....	181
A.4.2 Mogućnosti za pritvorenike u Pritvorskoj jedinici UN-a.....	181
A.4.3 Izdvajanje i izolacija pritvorenika.....	181
A.4.4 Puštanje na privremenu slobodu i povratak u Pritvorsku jedinicu UN-a.....	181
A.5 Informatički resursi i sigurnost.....	182
A.6 Politike koje za cilj imaju normalizovanje života pritvorenika.....	182
A.6.1 Dnevni režim.....	182
A.6.2 Komunikacija i posjete.....	183
A.6.3 Fizička vježba i pristup svježem zraku.....	183
A.6.4 Kulturni ugođaji.....	183
A.7 Raspored pritvorenika.....	183
B. Usluge pismenog i usmenog prevođenja.....	184
B.1 Upravljanje pismenim i usmenim prijevodom u međunarodnim krivičnim sudskim postupcima.....	184
B.1.1 Izazovi usmenog prevođenja.....	184
B.1.2 Izazovi pismenog prevođenja.....	185
B.2 Navođenje izvora i terminologija.....	186
B.3 Služba za upravljanje protokom dokumenata.....	186
B.4 Izrada transkripta.....	187
C. Saradnja sa zemljom domaćinom	187
C.1 Smještaj međunarodnih krivičnih sudova.....	187
C.2 Posebne odredbe sporazuma sa zemljom domaćinom - sudska nadležnost i ulazak u zemlju domaćina.....	188
C.3 Pritvorska jedinica.....	188
C.4 Prostorije.....	189
C.5 Izvršenje kazni i puštanje na slobodu osoba oslobođenih optužbe.....	189
C.6 Preseljenje svjedoka.....	189
C.7 Sigurnost i zaštita.....	189
C.8 Upravljanje odnosom sa zemljom domaćinom.....	190
D. Komunikacija.....	190

D.1	Uvodna razmatranja.....	190
D.2	Mas mediji i masovna komunikacija.....	191
D.3	Osoblje za komunikaciju.....	192
D.4	Komunikacijski kanali.....	192
D.5	Program Outreach.....	194
D.5.1	Izazovi koje donosi program Outreach.....	194
E.	Odjel za žrtve i svjedoke.....	195
E.1	Operativna jedinica.....	195
E.1.1	Vize za putovanje u Nizozemsku.....	196
E.1.2	Pomoć svjedocima na terenu.....	196
E.1.3	Smještaj u Hagu.....	197
E.1.4	Trajanje boravka svjedoka u Hagu.....	197
E.1.5	Naknade.....	198
E.2	Jedinica za podršku.....	198
E.2.1	Stručna psiho-socijalna pomoć i procjene potreba svjedoka.....	198
E.2.2	Prilagođavanje svjedoka novom okruženju i prvi sastanci između svjedoka i pravnika.....	199
E.2.3	Stalno praćenje stanja svjedoka.....	200
E.2.4	Posttraumatski simptomi.....	200
E.2.5	Naknadne aktivnosti vezane za svjedoke nakon svjedočenja.....	201
E.3	Jedinica za zaštitu.....	201
E.3.1	Zaštita svjedoka u sudnici.....	201
E.3.2	Zaštita svjedoka izvan sudnice.....	202
E.4	Konačna razmatranja.....	204
XV.	Pitanja vezana za pravnu pomoć i advokata odbrane.....	205
A.	Kvalifikacijski uvjeti za branioca.....	205
A.1	Pravilo 44: Opći kvalifikacijski uvjeti za sve advokate odbrane.....	206
A.2	Pravilo 45: Kvalifikacijski uvjeti za dodijeljenog advokata odbrane.....	207
A.3	Lista advokata po službenoj dužnosti.....	207
A.4	Uvrštenje na listu po pravilu 45.....	208
A.5	Dodjeljivanje branioca koji će zastupati optuženog i povlačenje branioca.....	208
A.6	Zahtjev optuženog da mu se dodijeli branilac.....	209
A.7	Imenovanje drugih članova tima odbrane.....	211
A.8	Pomoć odbrani.....	211
B.	Politike plaćanja.....	212
B.1	Politika pretpretresne pravne pomoći.....	212
B.2	Plan plaćanja suđenja.....	214
B.3	Plan plaćanja u žalbenom postupku.....	215
B.4	Naknade za stručnjake.....	216
B.5	Optuženi koji se zastupaju sami.....	216
B.6	Ostali aranžmani.....	217
C.	Profesionalno ponašanje advokata.....	217
C.1	Profesionalni kodeks.....	217
C.2	Udruženje branilaca.....	218
C.2.1	Uloga Udruženja branilaca.....	218
C.2.2	Disciplinsko vijeće Udruženja branilaca.....	219
	Spisak kratica.....	221
	Indeks.....	223

Sadržaj CD-ROM-a

- **SPORAZUMI O SPROVOĐENJU KAZNI**
  - SPORAZUM IZMEĐU VLADE REPUBLIKE ITALIJE I UJEDINJENIH NACIJA O SPROVOĐENJU KAZNI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU
  - SPORAZUM IZMEĐU KRALJEVINE ŠPANIJE I UJEDINJENIH NACIJA O SPROVOĐENJU KAZNI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU
- **PREDMETI**
  - Predmeti
- **VIJEĆA**
  - **PRESUDE**
    - TUŽILAC PROTIV MILANA MARTIĆA, PRESUDA ŽALBENOG VIJEĆA, 08 OKTOBAR 2008 - POJMOVNIKGLOSSAR (NA ENGLESKOM)
    - TUŽILAC PROTIV DRAGANA OBRENOVIĆA, OKRIVLJUJUĆA PRESUDA O KAZNI, 10 DECEMBAR 2003 (NA ENGLESKOM)
    - TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA KONAČNA PROCEDURA ZA SVJEDOCIMA SVJEDOKE VIJEĆA; ODLUKE I NALOZI PO VIŠE DOKAZNIH I PROCEDURALNIH PITANJA, 24. APRIL 2006 (NA ENGLESKOM)
  - **STATUT MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA I RELEVANTNE REZOLUCIJE UN-a**
    - REZOLUCIJA BR. 1166 (1998)
    - REZOLUCIJA BR. 1329 (2000)
    - REZOLUCIJA BR. 1411 (2002)
    - REZOLUCIJA BR. 1431 (2002)
    - REZOLUCIJA BR. 1481 (2003)
    - REZOLUCIJA BR. 1503 (2003)
    - REZOLUCIJA BR. 1504 (2003)
    - REZOLUCIJA BR. 1534 (2004)
    - REZOLUCIJA BR. 808 (1993)
    - REZOLUCIJA BR. 827 (1993)
    - AŽURIRANI STATUT MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU, FEBRUAR 2008
  - **NA ENGLESKOM JEZIKU**
    - REPORT OF THE SECRETARY-GENERAL PURSUANT TO PARAGRAPH 2 OF SECURITY COUNCIL RESOLUTION 808 (1993) - PRESENTED 3 MAY 1993
    - RESOLUTION 1166 (1998)
    - RESOLUTION 1329 (2000)
    - RESOLUTION 1411 (2002)
    - RESOLUTION 1431 (2002)
    - RESOLUTION 1481 (2003)
    - RESOLUTION 1503 (2003)
    - RESOLUTION 1504 (2003)
    - RESOLUTION 1534 (2004)
    - RESOLUTION 1597 (2005)
    - RESOLUTION 1613 (2005)
    - RESOLUTION 1629 (2005)
    - RESOLUTION 1660 (2006)
    - RESOLUTION 1668 (2006)

- RESOLUTION 808 (1993)
- RESOLUTION 827 (1993)
- UPDATED STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA, FEBRUARY 2008
- **NA FRANCUSKOM JEZIKU**
  - RAPPORT DU SECRÉTAIRE GÉNÉRAL ÉTABLI CONFORMÉMENT AU PARAGRAPHE 2 DE LA RÉOLUTION 808 (1993) DU CONSEIL DE SÉCURITÉ PRÉSENTÉ LE 3 MAI 1993
  - RÉOLUTION 808 (1993)
  - RÉOLUTION 1166 (1998)
  - RÉOLUTION 1411 (2002)
  - RÉOLUTION 1431 (2002)
  - RÉOLUTION 1481 (2003)
  - RÉOLUTION 1503 (2003)
  - RÉOLUTION 1504 (2003)
  - RÉOLUTION 1534 (2004)
  - RÉOLUTION 1597 (2005)
  - RÉOLUTION 1613 (2005)
  - RÉOLUTION 1629 (2005)
  - RÉOLUTION 1660 (2006)
  - RÉOLUTION 1668 (2006)
  - RÉOLUTION 827 (1993)
  - RÉOLUTION 1329 (2000)
  - STATUT ACTUALISÉ DU TRIBUNAL PÉNAL INTERNATIONAL POUR L'EX YUGOSLAVIE, FÉVRIER 2008
- **URED PREDSEDNIKA**
  - **UPUTSTVA**
    - UPUTSTVO O POSTUPKU PREDLAGANJA, RAZMATRANJA I OBJAVLJIVANJA IZMJENA I DOPUNA PRAVILNIKA O POSTUPKU I DOKAZIMA MEĐUNARODNOG SUDA
    - UPUTSTVO O POSTUPANJU PRILIKOM PODNOŠENJA PISMENIH PODNESAKA U ŽALBENOM POSTUPKU PRED MEĐUNARODNIM SUDOM
    - UPUTSTVO O PROCEDURI ZA POKRETANJE ISTRAGE I KRIVIČNO GONJENJE ZBOG NEPOŠTOVANJA MEĐUNARODNOG SUDA
    - UPUTSTVO O FORMALNIM USLOVIMA ZA PODNOŠENJE ŽALBE NA PRESUDU
    - UPUTSTVO O DUŽINI PODNESAKA I ZAHTEVA
    - UPUTSTVO ZA RAD PRILIKOM RJEŠAVANJA PO MOLBAMA ZA POMILOVANJE, UBLAŽAVANJE KAZNE I PRIJEVREMENO PUŠTANJE NA SLOBODU OSOBA KOJE JE OSUDIO MEĐUNARODNI SUD
    - UPUTSTVO O PROCEDURI ZA PREGLED PISMENIH PODNESAKA OPSCENOG ILI NA BILO KOJI NAČIN UVREDLJIVOG SADRŽAJA
    - UPUTSTVO O POSTUPKU KOJIM MEĐUNARODNI SUD ODREĐUJE U KOJOJ ĆE DRŽAVI OSUĐENIK IZDRŽAVATI SVOJU KAZNU ZATVORA
  - **NA FRANCUSKOM JEZIKU**
    - DIRECTIVE PRATIQUE RELATIVE À L'APPRÉCIATION DES DEMANDES DE GRÂCE, DE COMMUTATION DE LA PEINE ET DE LIBÉRATION ANTICIPÉE DES PERSONNES CONDAMNÉES PAR LE TRIBUNAL INTERNATIONAL
    - DIRECTIVE PRATIQUE RELATIVE AUX CONDITIONS FORMELLES APPLICABLES AU RECOURS EN APPEL CONTRE UN JUGEMENT
    - DIRECTIVE PRATIQUE ÉTABLISSANT LA PROCÉDURE À SUIVRE POUR L'EXAMEN DES ÉCRITURES QUI CONTIENNENT DES PROPOS CHOQUANTS OU INSULTANTS
    - DIRECTIVE PRATIQUE RELATIVE À LA LONGUEUR DES MÉMOIRES ET DES REQUÊTES
    - DIRECTIVE PRATIQUE RELATIVE AUX MODALITÉS DE PROPOSITION, D'EXAMEN ET DE PUBLICATION DES MODIFICATIONS APPORTÉES AU RÉGLEMENT DE PROCÉDURE ET DE PRÉUVE DU TRIBUNAL PÉNAL INTERNATIONAL POUR L'EX-YUGOSLAVIE
    - DIRECTIVE PRATIQUE RELATIVE À LA PROCÉDURE DE DÉPÔT DES ÉCRITURES EN APPEL DEVANT LE TRIBUNAL INTERNATIONAL

- DIRECTIVE PRATIQUE DÉFINISSANT LA PROCÉDURE À SUIVRE POUR ENQUÊTER SUR LES OUTRAGES AU TRIBUNAL INTERNATIONAL ET EN POURSUIVRE LES AUTEURS
  - DIRECTIVE PRATIQUE RELATIVE À LA PROCÉDURE QUE DOIT SUIVRE LE TRIBUNAL INTERNATIONAL POUR DÉSIGNER L'ÉTAT DANS LEQUEL UN CONDAMNÉ PURGERA SA PEINE D'EMPRISONNEMENT
- **TUŽILAŠTVO**
  - PRIMJER OPTUŽNICE - DRAGOMIR MILOŠEVIĆ (NA ENGLESKOM)
- **ORGANIZACIONA SHEMA**
  - Organizaciona schema (NA ENGLESKOM)
- **PRETPRETRESNA FAZA**
  - PAYMENT SCHEME FOR THE PRE-TRIAL STAGE
- **PRETRESNA FAZA**
  - PAYMENT SCHEME FOR THE TRIAL STAGE
- **SPORAZUM O IZJAŠNJAVANJU O KRIVICI**
  - SPORAZUM O IZJAŠNJAVANJU O KRIVICI - OBRENOVIĆ
- **SEKRETARIJAT**
  - **ODJEL ZA KONFERENCIJSKE I JEZIČKE USLUGE**
    - ETIČKI KODEKS ZA USMENE I PISMENE PREVODIOCE ANGAŽOVANE OD STRANE MEĐUNARODNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU
  - **ODJEL ZA ORGANIZACIJU I PODRŠKU RADU SUDNICA**
    - DIREKTIVA O ODJELU ZA ORGANIZACIJU I PODRŠKU RADU SUDNICA (NA ENGLESKOM JEZIKU)
  - **ODBRANA**
    - PROFESIONALNI KODEKS BRANILACA KOJI POSTUPAJU PRED MEĐUNARODNIM SUDOM (JUNE 2006)
    - DEFENCE TRAVEL AND DSA POLICY (1 JANUARY 2007)
    - DIREKTIVA O DODELJIVANJU BRANILACA (JUNE 2006)
  - **UPUTSTVA**
    - DIRECTIVE PRATIQUE RELATIVE A LA PROCEDURE DE MODIFICATION DES REGLEMENTS ETABLIS PAR LE GREFFIER (FR)
    - DIRECTIVE PRATIQUE RELATIVE A LA MISE EN OEUVRE DE L'ARTICLE 92*bis* (B) DU REGLEMENT DE PROCEDURE ET DE PREUVE (IT19) (FR)
    - PRACTICE DIRECTION ON PROCEDURE FOR THE IMPLEMENTATION OF RULE 92*bis* (B) OF THE RULES OF PROCEDURE AND EVIDENCE
    - PRACTICE DIRECTION ON THE PROCEDURE FOR AMENDING REGULATIONS ISSUED BY THE REGISTRAR
  - **ODJEL ZA ŽRTVE I SVJEDOKE**
    - UPUTSTVO O NAKNADAMA ZA SVJEDOKE I VJEŠTAKE
- **PRAVILNIK O POSTUPKU I DOKAZIMA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU**
  - PRAVILNIK O POSTUPKU I DOKAZIMA 04 NOVEMBAR 2008
- **PRITVORSKA JEDINICA UN-a**
  - SPORAZUM O BEZBJEDNOSTI I REDU OD 14. JULA 1994. (NA ENGLESKOM)
  - OBRAZAC ZA PRIJAVU POSETE PRITVORENIKU
  - IMENOVANJE ORGANA ZA INSPEKCIJU PRITVORSKE JEDINICE (NA ENGLESKOM)
  - NALOG SEKRETARU SUDA ZA ODVAJANJE OSUĐENIH OD NEOSUĐENIH PRITVORENIKA U PRITVORSKOJ JEDINICI (NA ENGLESKOM)
  - PRAVILA ŽALBENOG POSTUPKA PRITVORENIKA, APRIL 1995.
  - PRAVILA DISCIPLINSKOG POSTUPKA PROTIV PRITVORENIKA, APRIL 1995.
  - PRAVILNIK O NADZORU POSJETA I KOMUNIKACIJE SA PRITVORENICIMA
  - PRAVILNIK O PRITVORU OSOBA KOJE ČEKAJU NA SUĐENJE ILI ŽALBENI POSTUPAK PRED MEĐUNARODNIM SUDOM
  - KUĆNI RED ZA PRITVORENIKE

Predgovor

Ovaj priručnik je nastao saradnjom između Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY/MKSJ) i Međuregionalnog istraživačkog instituta Ujedinjenih nacija za kriminal i pravdu (UNICRI). Definišući odliku predsjedavanja sudije Pocara je bilo naglašavanje naslijeđa MKSJ-a kao bitnog dijela Strategije okončanja rada. U ovom kontekstu, predsjednik Pocar je zamislio okončanje rada MKSJ-a tako da domaći sudovi nastave njegov rad i da se stvori trajno partnerstvo sa lokalnim vlastima. U skladu s tim, u saradnji sa UNICRI-jem, koji je ovu aktivnost sproveo u sklopu svog programa Upravljanje sigurnošću u post-konfliktnim područjima, i pod vođstvom predsjednika Pocara, ovaj priručnik ima za cilj očuvanje naslijeđa MKSJ-a u formi njegovih praksi koje će koristiti drugi međunarodni i domaći sudovi. Priručnik je pripremljen uz pomoć i doprinos niza službenika MKSJ-a iz svakog od tijela suda. Materijal je, za UNICRI, upoređivala i pripremala Komisija MKSJ-a za pregled, u kojoj su John Hocking, zamjenik sekretara Suda, Catherine Marchi-Uhel, šef Službe sudskih vijeća, Gavin Ruxton, šef Odjela za krivično gonjenje i Gabrielle McIntyre, šef kabineta predsjednika Suda. Komisija MKSJ-a za pregled je usko saradivala sa UNICRI-jem, što je olakšalo pisanje ovog priručnika na osnovu informacija koje je pružio Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju. U UNICRI-jevom timu su bili članovi njegovog Laboratorija za borbu protiv terorizma i upravljanje sigurnošću: Massimiliano Montanari, menadžer programa, koji je koordinirao inicijativu u ime UNICRI-ja, sudija Roberto Bellelli i tužilac Jesus Santos, naučni savjetnici UNICRI-ja, Alma Pintol, Francesco Miorin i Madhawa Tennakoon, UNICRI-jevi savjetnici i saradnici. Uređivanje priručnika je izveo gospodin Russel Weaver, profesor prava, a podršku su mu pružile Mariamah Crona, Jessica Peake i Alice Burani, UNICRI-jevi savjetnici. Matteo di Pane se pobrinuo za slog i dizajn. Uz gore navedene, nekoliko istaknutih članova akademske zajednice je dalo doprinos tako što su dali svoje mišljenje o metodologiji usvojenoj u izradi ovog priručnika.

Službenici MKSJ-a koji su doprinjeli sadržaju ovog priručnika bili su sljedeći: Ken Roberts, Guido Acquaviva, Evelyn Anoya, Tilman Blumenstock, Valeria Bolici, Augustus De Witt, Joakim Dungel, Sabrina Fofana, Linda Murnane, Matthew Gillett, Martin Petrov, Wayde Pittman, Thilan Legierse, Nerma Jelačić i Liam McDowall.

Prijevod sa engleskog jezika na bosanski/hrvatski/srpski jezik je uradilo Udruženje mladih lingvista i prevodilaca u BiH.

Naslijeđe Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju mora biti očuvano kontinuiranim procesuiranjem ratnih zločina na domaćim sudovima u bivšoj Jugoslaviji. U tom smislu, ovaj priručnik je naročito namijenjen razmjeni praksi između Suda i domaćih sudova sa nadom da će im biti od koristi u radu. Ali on ima i puno širu svrhu, a to je da svim državnim i međunarodnim sudovima koji su suočeni sa zadatkom vođenja suđenja za zločine koji su počinjeni za vrijeme oružanog sukoba pruži informacije od onih koji su bili blisko uključeni u ovaj proces, sa nadom da će im prakse i lekcije koje je naučio Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju pomoći u obavljanju njihovog posla. U tom kontekstu, ovaj priručnik naglašava bitnu ulogu UNICRI-ja kao međuregionalnog instituta UN-a u promociji naslijeđa Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju u regionu Balkana i u drugim državama i regijama koje su pogođene sukobima.

Nadamo se da će ovaj priručnik pružiti vrijedne smjernice i uvid svima onima koji rade na krivičnom progonu osumnjičenih za ratne zločine.

Hag, 16.11.2008.

Fausto Pocar
Predsjednik, ICTY

Sandro Calvani
Direktor, UNICRI

I. Uvod

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) je osnovan Rezolucijom 827 Vijeća sigurnosti UN-a 25. maja 1993. godine kao *ad hoc* mjera čija je namjera bila doprinijeti povratku i očuvanju mira u bivšoj Jugoslaviji, nakon što je Vijeće sigurnosti utvrdilo da situacija u bivšoj Jugoslaviji predstavlja prijetnju međunarodnom miru i sigurnosti. Kao pomoćno tijelo UN-a, Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju povjeren je velik zadatak suđenja osobama optuženim za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine. Pojedinci nisu odgovarali pred međunarodnim sudom za činjenje masovnih zvjerstava još od suđenja pred međunarodnim vojnim sudovima u Nirnbergu i Tokiju održanim nakon Drugog svjetskog rata. Sada je, prvi put u historiji, cijela međunarodna zajednica, a ne samo pobjednici rata, djelovala na osnivanju suda koji će suditi osobama s ciljem sprječavanja izvršavanja daljnjih zločina, dovođenja izvršitelja pred lice pravde i doprinošenja obnovi i održavanju međunarodnog mira i sigurnosti. Ubrzo nakon toga, 1994. godine, osnovan je još jedan *ad hoc* tribunal, Međunarodni krivični sud za Ruandu (ICTR), koji će suditi osobama optuženim za počinjenje genocida i drugih teških povreda međunarodnog humanitarnog prava u Ruandi. Postupak kojim su obje institucije osnovane - rezolucijom Vijeća sigurnosti - bio je u potpunosti nov, a za neke i kontroverzan; ipak, široko je prihvaćeno mišljenje da je odluka Vijeća sigurnosti da uspostavi *ad hoc* sudove značajan događaj u borbi protiv nekažnjavanja zločina i veliki pomak u međunarodnom pravu.

Osnivanje MKSJ-a bilo je katalizator rastućeg trenda pozivanja pojedinaca na odgovornost za kršenje međunarodnog humanitarnog prava, naročito na polju oružanih sukoba. Ne smije se potcijeniti uticaj rada MKSJ-a na onome što je, u vrijeme njegovog osnivanja, još uvijek bilo u praksi neiskušano vjerovanje u ideju da međunarodno humanitarno pravo ne samo da je provodivo, već i u mogućnosti da doprinese obnovi međunarodnog mira i sigurnosti. U vrijeme uspostavljanja MKSJ-a za bivšu Jugoslaviju, postojao je povećani interes svjetske zajednice za primjenu međunarodnog krivičnog prava da bi pojedinci odgovarali za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid, kao što se to vidjelo proteklih godina porastom broja drugih međunarodnih i mješovitih krivičnih sudova i sudova u raznim dijelovima svijeta. Nema sumnje da su *ad hoc* sudovi za bivšu Jugoslaviju i Ruandu ubrzali rad na statutu za univerzalni krivični sud, što je kulminiralo usvajanjem Rimskog statuta 1998. godine. Također se ne može poreći da porast broja sudskih tijela koje podržava međunarodna zajednica nije prestao stvaranjem stalnog Međunarodnog krivičnog suda (ICC), kao što je to pokazalo osnivanje mješovitih sudskih vijeća od strane UN-ove uprave na Kosovu 2000. godine, Specijalnog suda za Sijera Leone 2002. godine, Specijalnih vijeća za teška krivična djela u Istočnom Timoru 2002. godine i Vanrednog sudskog vijeća pri sudovima Kambodže 2003. godine. Fenomen porasta broja sudova možda će se i nastaviti čak i nakon što ICC poveća svoj broj predmeta, dijelom zbog toga što postoji potreba da se pred lice pravde dovedu počinioci za zločine počinjene prije nego što je Rimski statut stupio na snagu.

Pored toga što su pojedinci morali odgovarati pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, osnivanje MKSJ-a je predstavljalo velik korak u shvatanju da države moraju suditi pojedincima za kršenja međunarodnog humanitarnog prava prema svojim domaćim zakonima, u skladu s međunarodnim standardima. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je uspostavljen jer domaće institucije u regiji nisu bile u mogućnosti suditi takve predmete u to vrijeme. Statut je stoga pružio načine da Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju utvrdi svoj primat nad državnim sudovima. Sudu se, međutim, nije mogla povjeriti isključiva nadležnost nad svim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava koja su počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije. Stoga nikada nije bila namjera da Sud djeluje kao potpuna zamjena za državne sudove u regiji, koji, bez sumnje, imaju ključnu ulogu u ostvarivanju pravde, promociji pomirenja i omogućavanju mira porodicama i žrtvama rata.

Uvidjevši da su se domaći kapaciteti povećali, Vijeće sigurnosti UN-a je 2003. donijelo rezoluciju 1503 (2003), koja je naložila Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju da sve optuženike nižeg i srednjeg ranga vrati u regiju, gdje će im suditi domaći sudovi. U isto vrijeme, Vijeće sigurnosti je pozvalo međunarodnu zajednicu da pomogne državnim sudovima da poboljšaju svoje kapacitete za procesuiranje predmeta ratnih zločina. Također, prema principu komplementarnosti iz Rimskog statuta, ICC ima ravnopravnu nadležnost zajedno sa državama nad pojedincima koji su optuženi za činjenje tih zločina. ICC će primjenjivati svoju nadležnost samo u slučajevima kada državni sud nije u mogućnosti ili ne želi da procesuiraju zločine. Ova statutarna odredba ICC-a najjasnije pokazuje da međunarodna zajednica ima interes da osigura da domaći sudovi država budu odgovorni za suđenje počiniteljima najtežih međunarodnih zločina u potpunosti u skladu sa standardnima pravičnog postupka.

S obzirom na svoju komplementarnu ulogu, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je aktivno radio na jačanju kapaciteta državnih sudskih sistema u bivšoj Jugoslaviji da bi oni bili spremni procesuirati povrede međunarodnog humanitarnog prava u skladu sa najvišim međunarodnim standardima. Ovo je zadatak koji je Vijeće sigurnosti predstavilo kao zadatak od iznimne važnosti za implementaciju Strategije okončanja rada MKSJ-a, koja će omogućiti postepeno i koordinirano okončanje mandata Suda do kraja 2011. godine i nastavak rada u nacionalnim ustanovama.

U skladu s politikom saradnje MKSJ-a s domaćim sudovima u bivšoj Jugoslaviji, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je ustupio jedan broj optuženika nižeg i srednjeg ranga sudovima u regiji. Uz to, od 1996. do 2004. godine, kroz proces Pravila puta uspostavljen Rimskim sporazumom iz februara 1996. godine, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je pregledao preko hiljadu lokalnih predmeta u Bosni i Hercegovini, što je dovelo do hapšenja 848 osoba kojima se trebalo suditi na lokalnim sudovima po optužbama za ratne zločine. Ovaj proces je 2004. godine ustupljen Tužilaštvu Bosne i Hercegovine, što trenutno osigurava da se najosjetljiviji predmeti vezani za ratne zločine vode na nivou države.

Kako se suđenja MKSJ-a privode kraju, postaje sve bitnije naglašavati zajedničku odgovornost međunarodnih i državnih sudova u procesuiranju i sprječavanju ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Uska saradnja između međunarodnih i domaćih sudova je ključna za očuvanje radikalnog iskoraka iz kulture nekažnjavanja prema stvaranju kulture odgovornosti. Iz ove perspektive, okončanje mandata MKSJ-a bi se trebalo posmatrati kao strategija zamišljena da omogući domaćim predstavnicima nastavak aktivnosti koje je započeo Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju. Pionirska uloga MKSJ-a i njegova sudska praksa koja će bez presedana biti njegovo najznačajnije dostignuće, a nastavak njegovog rada kroz lokalna procesuiranja ratnih zločina pred sudovima iz regije, njegovo je pravo naslijeđe.

Međutim, krivični postupci za kršenje međunarodnog humanitarnog prava na domaćem nivou će uspjeti samo ukoliko domaće institucije imaju dovoljno resursa i odgovarajući kapacitet za vođenje složenih krivičnih postupaka ove vrste. Svrha ovog priručnika je da doprinese ovom procesu izgradnje kapaciteta tako što će podijeliti iskustva i prakse nastale na MKSJ-u u procesuiranju i presuđivanju u složenim sudskim predmetima. Drugi međunarodni i mješoviti sudovi će također imati koristi od ovog rada ako im znanje i metode koje je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju razvio mogu biti pomoć u odgovoru na izazov koji pruža ostvarivanje pravde.

II. Metodologija

Sastavljanje priručnika koji će pružiti pregled iskustava i praksi koje je ustanovio Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) je ambiciozan poduhvat, koji nosi dva značajna izazova. Kao prvo, teško je prenijeti tako veliku količinu informacija, a istovremeno održati visok nivo "naučne preciznosti". Kao drugo, jednako je teško organizirati informacije i sadržaj na način koji će biti pristupačan velikom rasponu ciljnih grupa.

Priručnik je pripremljen na osnovu zvaničnih informacija koje je ekskluzivno pružio MKSJ, dok je njihovo prikupljanje, organizaciju i prezentiranje pomogao UNICRI. Iako Ured predsjednika Suda, Vijeća, Tužilaštvo i Sekretarijat imaju različite funkcije unutar MKSJ-a, iskusno osoblje iz svih tih odjela Suda dalo je svoj doprinos izradi priručnika, promičući zajednički jezik razumljiv velikom broju korisnika. Pomoću raznih metodologija nastojali smo da ovo izdanje bude priručnik jednostavan za korištenje.

Dok su neka poglavlja organizirana u skladu sa hronologijom postupaka na MKSJ-u, neki dijelovi teksta izdvojeni su da bi omogućili detaljnije objašnjenje ključnih pojmova koji se pojavljuju u nekim ili u svim tim poglavljima.

Iako je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, od svog početka, razvijao niz praksi, na osnovu slijedećih kriterija ovdje su odabrane najefikasnije:

- ◆ široka primjenljivost (bez obzira na regionalni i institucionalni kontekst);
- ◆ inovativan pristup;
- ◆ koristi (za veći broj država/sudova);
- ◆ jurisprudencijska podrška;
- ◆ mogućnost uštede (i vremena i resursa).

Priručnik je praktičan za korištenje iz dva razloga. Kao prvo, priručnik koristi kutijice sa predmetima koje povezuju pravnu diskusiju direktno sa općom teorijom prava Suda. Kao drugo, priručnik uključuje praktične vježbe koje pomažu čitaocu da sebi predstavi složene procedure i ideje.

Ovaj pregled praksi MKSJ-a namijenjen je da posluži kao referentni materijal za tvorce politika na globalnom i državnom nivou, međunarodne praktičare krivičnog prava i druge međunarodne, internacionalizirane ili hibridne krivične sudove. Uz to, ovaj priručnik pruža UNICRI-u, kao međunarodnoj organizaciji, metod za promicanje nasljedstva međunarodnih krivičnih sudova.

III. Posebne odlike predmeta vezanih za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid

1. Mada je iskustvo Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju bilo jedinstveno, svaki sistem koji uključuje krivično gonjenje za povrede međunarodnog humanitarnog prava suočit će se s mnogim od tih istih izazova. Velika je razlika između ovih predmeta i običnih suđenja za krivična djela na domaćim sudovima jer se ovdje radi o krivičnim djelima počinjenim u zoni oružanog sukoba. Međutim, mada su svi zločini za koje su održana suđenja na MKSJ-u počinjeni u zoni oružanog sukoba, u međunarodnom pravu vezu između oružanog sukoba i počinjenja zločina zahtijevaju samo ratni zločini. Zločini protiv čovječnosti i genocid su zločini koji se mogu počinuti i u vrijeme mira i u vrijeme rata.
2. Ratovi u kojima dolazi do kršenja međunarodnog humanitarnog prava često se odvijaju na ogromnim geografskim područjima, traju godinama i u njima učestvuju razni subjekti, uključujući vojne i paravojne snage kao i plaćenike. Zločini se čine nad stotinama, ako ne i hiljadama, žrtava, i potencijalna baza dokaza je ogromna. Zbog toga, kao što to pokazuje iskustvo MKSJ-a, pripreme za jedno suđenje mogu trajati godinama. Uz to, zbog složenosti, obima predmeta i ogromne količine dostupnih dokaza, istrage se često nastavljaju i za vrijeme glavnog pretresa, kako Tužilaštvo otkriva i pokušava da odgovori na nedostatke dokaza u predmetima.
3. Nakon početka suđenja može se pojaviti još mnoštvo problema koji otežavaju upravljanje sudskim procesom, adekvatnu zaštitu svjedoka i žrtava, i reagiranje na pokušaje ometanja. Već sama složenost predmeta zahtijeva od sudija drugačiji pristup prihvatljivosti i ocjeni iskaza svjedoka od onog koji bi možda primijenili u uobičajenom domaćem krivičnom postupku. Zločini su počinjeni u haotično i veoma stresno vrijeme, obično i mnogo godina prije saslušanja svjedoka. Zbog toga je moguće da isti svjedok u različitim predmetima pruži različitu količinu detalja vezanih za identitet počinioaca te za vrijeme i mjesto događaja. Stoga pretresna vijeća nedostatak detalja kod svjedoka, ili manje nepodudarnosti u iskazima različitih svjedoka ne smatraju razlogom za diskreditiranje tog svjedočenja ako se svjedok dovoljno detaljno sjeća suštine predmetnog događaja.
4. U većini predmeta postoji barem nekoliko svjedoka koji nisu spremni svjedočiti ukoliko im Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju ne može garantirati ličnu zaštitu. Iako se identitet svjedoka može zaštititi od javnosti u zadovoljavajućoj mjeri korištenjem pseudonima i izobličjenjem glasa, puna se zaštita može garantirati samo ukoliko sud sasluša te svjedoke na zatvorenim sjednicama. U nekim slučajevima, priroda iskaza koji daju svjedoci je takva da će otkriti njihov identitet ili im ugroziti život na neki drugi način.
5. Pošto je jedno od temeljnih prava optuženog da zna identitet osoba koje ga optužuju, identitet svjedoka se uvijek objelodanjuje timu odbrane. Međutim, ako je identitet svjedoka osjetljiv, može se objelodaniti nešto kasnije, prije nego što će svjedok svjedočiti na sudu. U svakom slučaju, kada se identitet takvog svjedoka objelodani odbrani, zakonska je obaveza tima odbrane da ne otkriva taj identitet više nego što je neophodno za pripremu odbrane. Kršenje uvjeta ograničenog objelodanjivanja identiteta bilo je razlog pokretanja nekoliko postupaka zbog nepoštivanja suda na MKSJ-u. U nekim slučajevima, svjedoci su podvrgavani dugotrajnom zastrašivanju prije početka suđenja, zbog kojeg nisu bili voljni da se pojave pred MKSJ-om. U tim slučajevima, sudije su izdavale obavezujuće sudske naloge svjedoku da se pojavi pred sudom koji su bili manje ili više uspješni, ovisno o mogućnostima i volji država da sarađuju u provođenju takvih obavezujućih naloga.

III. Posebne odlike predmeta vezanih za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid

---

6. U nekim slučajevima, procijenjena opasnost po svjedoka uslijed svjedočenja zahtijeva da nakon davanja izjave ili iskaza bude premješten u drugu državu. MKSJ u tom slučaju mora naći državu koja je voljna primiti svjedoka i mora se pobrinuti za to da se svjedoku pridruži njegova ili njena porodica. Ako je riječ o svjedoku koji je "okrvavio ruke", MKSJ može imati poteškoće u pronalaženju države koja ga je voljna primiti, a prelazak u novi dom za sve učesnike može biti izuzetno težak. U mnogim slučajevima, svjedok premješten u drugu državu ne govori jezik jezika te zemlje, pa neće moći naći zadovoljavajuće zaposlenje. Ove poteškoće su često još složenije zbog toga što svjedok trpi zbog potpune odvojenosti od porodice i prijatelja i živi u društvu koje mu je kulturno potpuno strano. Nakon premještanja u drugu zemlju, svaki pokušaj svjedoka da stupi u kontakt sa članovima porodice i prijateljima koje je ostavio mu može ugroziti život.
7. Mnoštvo problema se može pojaviti i u mogućnostima MKSJ-a da prikupi relevantne dokaze, održi kontinuitet nadzora nad tim dokazima i osigura da prikupljeni dokazi budu dostupni i optužbi i odbrani. Na primjer, bitan aspekt postupaka na MKSJ-u bila je strategija Tužilaštva da prikupi sve relevantne dokaze pomoću široko zamišljenih naloga za pretres i zapljenu koji su Tužilaštvu davali ovlasti da dođe u posjed vojne dokumentacije i dokumenata iz državnih arhiva, od kojih su se mnogi bavili događajima koji su se desili godinama prije početka sukoba. Za Tužilaštvo je ovaj pristup bio nužan zbog potrebe da se očuva integritet dokaza koji bi inače mogli biti uništeni u nastojanju da se izbjegne odgovornost. Međutim, zbog svojih metoda, Tužilaštvo se našlo u posjedu nekih pet miliona dokumenata, koji su svi morali biti arhivirani na takav način da budu pristupačni. Pošto se optuženom na međunarodnom krivičnom suđenju pružaju sve garancije koje se pružaju optuženima pred domaćim sudovima koji u potpunosti poštuju vladavinu prava, Tužilaštvo u svakom trenutku ima obavezu pomoći odbrani objelodanjujući relevantne dokaze, a naročito oslobađajuće dokaze. Tužilaštvo se suočavalo sa znatnim poteškoćama u ispunjavanju obaveza prema sudu. Dok s jedne strane odbrana ovisi o tome da li Tužilaštvo poštuje svoje obaveze, timovi odbrane imaju ograničenu obavezu otkrivanja strategije odbrane. Ovaj odnos obaveze i ovisnosti između optužbe i odbrane nije bilo lako održati u sinergiji sa pravima optuženog, a naročito sa pravom na šutnju.
8. U oslanjanju Tužilaštva na saradnju država za potrebe istraga i prikupljanja dokaza također su se pokazali izazovi kakvi dosad nisu viđeni u nacionalnim postupcima krivičnog gonjenja. Stoga su sudije Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju ubrzo uvidjeli da je ključ uspješnosti Suda saradnja država, a ne prisila, te su tražili od strana da najprije pokušaju svim mogućim sredstvima relevantne dokaze dobiti sporazumno, a tek onda se obrate Sudu tražeći intervenciju kojom će se država prisiliti na saradnju. Neke države u regiji nisu uvijek bile susretljive sa dokazima, ili su ih bile spremne dati samo pod uvjetima koje same postavile. Da bi izbjegle intervenciju Suda, države često javno pokazuju volju da saraduju iako u suštini ne izvršavaju u potpunosti svoje obaveze. Umjesto da saraduju sa Sudom, države bivše Jugoslavije su uporno ometale rad Suda u bitnim aspektima. Međutim, druge države članice UN-a su često u posjedu velikih količina relevantnog materijala ili mogu dati relevantna svjedočenja na Sudu. Tužilac i odbrana mogu naići na probleme kod pristupanja ovim dokazima jer se ta druga država možda boji da bi objelodanjivanje dokaza moglo otkriti način njihovog obavještajnog rada ili navesti na pomisao da su podržavali određene strane u sukobu. U nastojanju da potakne saradnju država, Sud je razvio proceduru koja osigurava povjerljivost dostavljanja dokaza i propisuje da dokazi ne mogu biti objelodanjeni bez saglasnosti davaoca dokaza. Ovo, zauzvrat, stvara mnogo problema u vezi s pravičnošću i otvorenošću postupaka, te je potrebno pronaći ravnotežu između različitih interesa.
9. Na početku je Tužilaštvo imalo velik stepen slobode u podizanju optužnica i optužna strategija bila je da optužnice obuhvate što je više moguće. MKSJ je prihvatio proceduru po kojoj samo jedan sudija zadužen za pregled optužnica razmatra optužnicu koju je tužilac podnio i donosi odluku da li je Tužilaštvo *prima facie* pokazalo da ima osnova za sve tačke optužnice. Standard koji se primjenjivao bio je nizak i praktično je

zahtijevao samo da se pokažu samo neki dokazi, bez obzira na kvalitet tih dokaza. Kada je taj standard bio zadovoljen, optužnica je bila potvrđena, a Tužilaštvu dopušteno da nastavi krivični progon na osnovu te optužnice. Dozvoljavajući Tužilaštvu ovakvu slobodu pri podnošenju i razmatranju optužnica, sudije su pokazale razumijevanje za poteškoće s kojima se Tužilaštvo susretalo u iznošenju tako složenih predmeta. Međutim, kako su sudije sve više bili svjesni poteškoća s kojima se suočavaju optuženi prilikom pripremanja svrsishodne odbrane od tako obimnih optužnica, počeli su da pokazuju manje fleksibilnosti. S vremenom su sudije također počele da shvataju da obimne optužnice negativno utiču na kvalitet predmeta. Gledajući unazad, možda je standard *prima facie* koji su sudije primjenjivale prilikom potvrđivanja optužnica bio prenizak. Baveći se ovom situacijom, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je uspostavio prilično opsežnu jurisprudenciju u vezi s praksom podizanja optužnica kojom je počeo proces veće sudske kontrole nad kvalitetom i obimom optužnica na Sudu.

10. Pored usavršavanja prakse podizanja optužnica, sudije su također razvile metode kojima je cilj bio smanjivanje broja svjedočenja *viva voce* (usmenih) korištenjem pismenih svjedočenja, kako bi imali prilike ocijeniti i ogroman obim dokaza koji im je predložen. Stvorena su pravila koja su omogućila da se u spis uvrste činjenice utvrđene u drugim predmetima i korištenje pismenih izjava umjesto glavnog ispitivanja. Vremenom, razvijene su i druge metode da bi suđenje u ovim složenim postupcima bilo što efikasnije i ekspeditivnije. Cilj radi kojeg su pokrenute sve te reforme bio je poštovanje prava optuženika na pravično i ekspeditivno suđenje.
11. Sudski proces na MKSJ-u još je kompliciraniji zbog toga što optuženi ima pravo da se brani sam. U mnogim slučajevima se čini da su se optuženi odlučili sami braniti ne zbog toga što su ubijeđeni da se tako mogu najbolje braniti, već sa željom da sudnicu koriste kao političku pozornicu. Ova situacija je stvorila pritisak na sudije da ograniče količinu i obim dokaza koji će se izvesti na suđenju na one koji su bitni, kako se sudnica Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju ne bi koristila kao politička pozornica, a stvorila je i probleme Tužilaštvu vezano za objelodanjivanje dokaza, posebno identiteta zaštićenih svjedoka. Pojavila su se i pitanja o tome koje resurse optuženi koji se sam brani ima pravo primiti od Ureda za pravnu pomoć i pitanja pritvora i Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija prilikom iznošenja odbrane. Pojavila su se i pitanja vezana za pravo traženja dokumenata na drugim jezicima pored engleskog i francuskog, koji su radni jezici MKSJ-a. S obzirom na obim materijala o kojima se radi, ovi problemi predstavljaju značajne prepreke ekspeditivnom vođenju postupaka.
12. U žalbenom postupku su nastali problemi vezano za prijevod prvostepene presude na jezik koji žalilac razumije. U nekim slučajevima, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je bio primoran da potpuno zaustavi raspored podnošenja podnesaka čekajući na prijevod presude, što je rezultiralo zastojećima od nekoliko mjeseci. Kao i u prvostepenom postupku, MKSJ je nailazio na probleme u predmetima u kojima se optuženi sami brane. Uz to, žalbeni proces komplicira mogućnost da tokom žalbenog postupka postanu dostupni novi dokazi (npr. informacije iz arhiva iz regije), i da stranke zatraže da u žalbenom postupku izvedu i nekoliko hiljada stranica dokaza koji nisu bili dostupni u vrijeme glavnog pretresa.
13. Dužina suđenja i obim izvedenih dokaza također predstavljaju značajan izazov za sudije u postupku ocjene dokaza i pisanja presuda. U većini slučajeva, pred sudijama je transkript koji sadrži velike količine pismenih dokaza i stotine svjedoka, a od početka suđenja su već prošle godine. U toj situaciji, ključna je organizacija sudskih zapisnika kao priprema za vijećanje sudija i pisanje presude.
14. Činjenica da je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju smješten na velikoj udaljenosti od zajednica u kojima su zločini počinjeni postavlja značajne teškoće pred Sud koji nastoji osigurati da postupak i presude budu dostupne tim zajednicama. Te su teškoće jednim dijelom rješavane televizijskim emitiranjem suđenja u

III. Posebne odlike predmeta vezanih za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid

---

regiji. Međutim, potpunu transparentnost postupaka MKSJ-a komplicira obaveza iz Statuta da se zaštite žrtve i svjedoci i potreba da se određene osjetljive informacije dobivene od određenih davaoca ne otkrivaju javnosti. Postupak suđenja traje dugo i njime često dominiraju kompleksna pitanja u vezi s pravom i dokazima i Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, kao sudu, češće jeste, nego što nije, je neprikladno baviti se pogrešnim izvještavanjem lokalnih medija o tekućim sudskim postupcima. Iako je zamišljeno da suđenja budu jedan od načina za postizanje mira i pomirenja, sudski zadatak Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju je zapravo poprilično ograničen. Iako MKSJ shvata da mu je u zajednicama u kojima su zločini počinjeni ugled pao, čine se veliki napor da bi se rad Suda objasnio kroz outreach program i organizacijom aktivnosti i događaja koji za cilj imaju razbijanje mitova koje su orkestrirale političke vlasti zemalja u regionu.

IV. Istraga

A. Preliminarno razmatranje.....	12	D.8.2 Zaštita osjetljivih izvora i ranjivih svjedoka.....	21
A.1 Multidisciplinarni pristup.....	12	D.8.3 Pripreme za razgovor sa svjedocima.....	21
A.2 Pravni nadzor nad istragama.....	12	D.8.4 Razgovor sa svjedocima.....	22
A.3 Finansijske istrage.....	13	D.8.5 Bilježenje kontakata sa svjedocima.....	23
A.4 Komandna odgovornost.....	13	D.9 Razgovor sa žrtvama seksualnog delikta.....	24
B. Otvaranje istrage.....	13	D.10 Razgovor sa sudskim vještacima.....	25
B.1 Dnevnik istrage.....	14	D.11 Razgovor s osumnjičenima.....	25
C. Odabir cilja istrage.....	14	E. Upravljanje informacijama	26
D. Prikupljanje informacija.....	15	E.1 Zaštita osjetljivih informacija.....	26
D.1 Modularne istrage	16	E.2 Rukovanje, obrada i pohranjivanje dokaznog materijala.....	27
D.2 Istražne misije.....	16	E.3 Kontinuirani nadzor nad dokazima.....	27
D.3 Ekshumacija i identifikacija posmrtnih ostataka.....	16	E.4 Analiza dokaznog materijala.....	27
D.4 Prikupljanje dokaza (pretres i zapljena).....	17	F. Važnost demografskog dokaznog materijala.....	29
D.5 Traženje pravne pomoći.....	18	<i>IV. Aneks 1: Plan istrage.....</i>	<i>30</i>
D.6 Osjetljivi izvori.....	19	<i>IV. Aneks 2: Vodeći principi za ekshumaciju.....</i>	<i>33</i>
D.7 Ranjive žrtve/svjedoci.....	19	<i>IV. Aneks 3: Vodeći principi za ispitivanje žrtava seksualnog delikta.....</i>	<i>34</i>
D.8 Svjedoci.....	20		
D.8.1 Rani kontakti istražitelja Tužilaštva.....	20		

1. Javno lice MKSJ-a za bivšu Jugoslaviju je njegov sudski proces. Ono što svijet vidi su aktivnosti u sudnici, uključujući prvo pojavljivanje optuženih pred sudom, glavni pretres i žalbeni postupak. Međutim, sudski proces ovisi o tome da se zločini prvo otkriju i istraže. Istrage, naravno, nisu u javnoj domeni, nego se odvijaju u što većoj tajnosti. Stoga je lako podcijeniti obim istražnih aktivnosti MKSJ-a, naročito u slučajevima u kojima su počinjeni zločini velikih razmjera koji su postali zloglasni jer su bili široko medijski popraćeni. U ranim fazama postupka ili krivičnog gonjenja ratnih zločina, istraga čini najveći dio operativnog rada, ako ne i čitav operativni rad, i može uključivati ogromne zadatke.
2. Prema Statutu Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju, istrage su dužnost tužioca, kojim su data ovlaštenja da djeluje nezavisno ne tražeći daljnja ovlaštenja. U članu 18. stoji:

Tužilac pokreće istrage ex officio ili na temelju informacija pribavljenih iz bilo kojeg izvora, posebno od vlada, organa Ujedinjenih nacija, međuvladinih i nevladinih organizacija. Tužilac mora procijeniti informacije koje je primio ili pribavio i odlučiti postoje li dovoljne osnove za pokretanje postupka.
3. Prema Statutu tužilac je također ovlašten da ispituje osumnjičene, žrtve i svjedoke, da sakuplja dokaze i provodi istrage na licu mjesta. Na početku istražnih aktivnosti MKSJ-a tužiočeva politika je bila da javno objasni kako se vrše istrage, ali čuvajući pritom operativne detalje određenih istraga kao strogo povjerljive. Također je bila politika da istražitelji Suda odlaze na izvor informacija, a ne da se samo oslanjaju na informacije koje su im dali drugi.
4. U početnim fazama istrage, naročito usred oružanog sukoba, može biti teško poslati istražitelje na teren. U trenutku kada je osnovan Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, u bivšoj Jugoslaviji je još bjesnio sukob i bilo je preopasno provoditi istrage na licu mjesta. Međutim, prve istrage i ograničene misije na terenu ipak je bilo moguće provesti zbog toga što je velik broj raseljenih osoba i izbjeglica iz pogođenih područja bio dostupan za svjedočenje. U Bosni i Hercegovini, a kasnije i na Kosovu, istražitelji su slani na teren čim je to

postalo moguće, odmah nakon što su stigle međunarodne snage IFOR-a¹ i KFOR-a². U sedmicama i mjesecima koji su uslijedili provedene su mnoge istrage na licu mjesta, uključujući značajan program ekshumacija. Ostale aktivnosti prikupljanja dokaza uključivale su pregled mjesta zločina, pretres i zapljenu dokumenata i razgovor sa svjedocima. Tužilaštvo je od 1994. godine razgovaralo s oko 10.000 svjedoka, a zbirka dokaznog materijala danas sadrži nekih 8 miliona stranica dokumenata. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je daleko najveće pojedinačno mjesto gdje su pohranjeni podaci o zločinima počinjenim u bivšoj Jugoslaviji tokom sukoba.

5. Iako istrage prethode i služe kao polazište za postupak pred Sudom, važno je shvatiti da se istrage ne završavaju kada suđenja počnu. Mogu se čak i povećati. Novi dokazi mogu izaći na vidjelo čak i u žalbenom postupku, ili mnogo vremena nakon donošenja osuđujuće presude. Svako planiranje i projekcija budžeta morala bi stoga uzeti u obzir da će istražna komponenta biti potrebna u svakoj fazi postojanja Suda.

A. Preliminarno razmatranje

A.1 Multidisciplinarni pristup

6. Istrage teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava zahtijevaju multidisciplinarni pristup i operative timove sastavljene od stručnjaka koji raspolažu raznim stručnim vještinama i znanjima. Iskustvo je pokazalo da su pored istražitelja s tradicionalnim policijskim iskustvom, istražnim timovima potrebne i usluge vojnih, kriminalističkih i političkih analitičara, historičara, demografa, forenzičkih stručnjaka i lingvista. Sve grupe istražitelja mogu učiti jedne od drugih, i bitno je da svi razumiju pravnu strukturu predmeta i zakonske uvjete za prikupljanje dokaza.
7. Iako prilikom obrade svjedoka i dokaza postoji potreba za istražiteljima koji barataju tradicionalnim policijskim vještinama, u složenim predmetima ratnih zločina u kojima postoji velik broj dokumenata često je veoma korisno iskustvo u policijskim istragama teških prevara, finansijskim istragama ili istragama organiziranog kriminala. Istražitelji bi trebali biti željni novih znanja i spremni da mnogo čitaju da bi se upoznali sa svim okolnostima predmeta na kojem rade.
8. U različitim fazama istrage, naglasak može biti na različitoj grupi vještina koja je u tom trenutku potrebna istražnom timu. Neki dijelovi istrage, na primjer, mogu uključivati ekshumaciju masovnih grobnica, ili se istraga može više fokusirati na sakupljanje dokaznog materijala, dok su pretraživanja arhiva više analitička aktivnost. Iskustvo je također pokazalo da je ključno da istražni timovi od samog početka istrage budu čvrsto pravno usmjeravani.

A.2 Pravni nadzor nad istragama

9. Istražni rad mora prethoditi svim drugim operativnim aktivnostima. Na početku postojanja Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju osnovan je Odjel za istrage pod rukovodstvom i komandom jednog bivšeg višeg policijskog službenika. Priroda tadašnjeg početnog rada na pronalaženju činjenica, i vještine koje su za to bile potrebne, zahtijevali su da istražni timovi budu organizovani pod vodstvom iskusnih policijskih službenika. Timovima je dat zadatak da diskretno istražuju zločine za koje se znalo da su počinjeni u različitim područjima od različitih grupa počinilaca. Istražnim timovima su pridruženi tužiocu u ulozi

---

1 NATO-ove "Implementacijske snage" u Bosni i Hercegovini

2 NATO-ove "Kosovske snage"

savjetnika. Kasnije, kako su optuženi dovođeni u pritvor i kako su počela suđenja, viši zastupnici optužbe sve su više bili uključeni u određivanje smjera istraga, a istražni rad sve više se okretao potrebama suđenja koja su već bila u toku. Kasnije, kako su provedene zadnje istrage novih optuženika i kako je Sud izdavao svoje posljednje optužnice, Odjel za istrage spojen je s Optužnim odjelom, što je bio odraz činjenice da je u fazi suđenja rad istražitelja i tužilaca nerazdvojiv. Na koji god se način posao podijeli između istražitelja i pravnik, dobra je praksa imati značajan pravni input u najranijoj mogućoj fazi istrage. Odluke koje se donesu na početku, na primjer kako se trebaju bilježiti izjave svjedoka, mogu imati bitan učinak u kasnijoj fazi predmeta. Tužilaštvo MKSJ-a (OTP) je izdalo Interne smjernice koje uređuju uloge i odgovornost zastupnika optužbe. Smjernice su, među ostalim, naglasile:

- ◆ potrebu pružanja pravnog okvira za istragu;
- ◆ važnost upućenosti u razvoj jurisprudencije;
- ◆ koristi od savjetovanja sa stručnjacima za pravo oružanog sukoba;
- ◆ potrebu za postojanjem plana istrage i pravnim usmjerenjem.

A.3 Finansijske istrage

10. Mogućnosti koje pružaju istrage finansijskih pitanja ne bi se trebale zanemariti. Iako oružane snage trebaju voditi finansijsko knjigovodstvo, naročito vezano za izvore finansiranja, (npr. razmještanje paravojnih jedinica ili drugih neregularnih trupa možda se neće uvijek vidjeti u zvaničnim budžetskim brojkama), uvijek postoji mogućnost veza između zaraćenih strana i organiziranog kriminala. Finansijska istraga koju provode specijalisti koji posjeduju stručna znanja iz računovodstva i bankarstva može stoga proizvesti bolje rezultate.

A.4 Komandna odgovornost

11. Posebna pažnja bi se trebala posvetiti svakoj istrazi koja istražuje komandnu odgovornost nadređenog za postupke njegovih podređenih. Greška je, i moguća zamka, posegnuti za optužbom za komandnu odgovornost kao jednostavnijim izborom ili kao rezervnim planom u slučaju kada se nisu uspjeli prikupiti direktni dokazi za direktnije učesnike komandujućeg u izvršenju zločina od strane njegovih podređenih. Kako se razvijala jurisprudencija na Međunarodnom sudu za bivšu Jugoslaviju, postalo je sve jasnije da odgovornost nadređenog može biti veoma teško dokazati (npr. dokazati da je optuženi imao *efektivnu kontrolu* nad svojim podređenima). Dokazivanje negativnog ponašanja, kao što je propust da se spriječe ili kazne zločini koji su počinili podređeni, također može zahtijevati od optužbe veliki trud. Na kraju će obavezno biti potrebno ispitati zakonsku strukturu i mehanizme izvještavanja i kažnjavanja kažnjivog ponašanja koji su tada bili dostupni. Zbog toga će možda biti potrebno naći svjedoke koji su upoznati sa vojnim procedurama ili sudskim spisima da bi se pokazalo kakve je mogućnosti nadređeni imao da poduzme mjere, kao i njegovo nedjelovanje i drugi propusti. Možda će biti potrebno naći vojne i druge vještace da bi se objasnio komandni sistem i dalo mišljenje o odgovornostima i propustima komandujućeg koji je pod istragom. Također treba paziti i na koherentnost teza optužbe. Na primjer, komandujući koji zapovijeda ili koji je na drugi način aktivno uključen u činjenje krivičnih djela se razlikuje od onoga koji je bio obaviješten o zločinu i ne djeluje. Postoji opasnost da se u istrazi pomiješaju ta dva različita scenarija kada se, na primjer, na osnovu indicija mogu izvesti oba zaključka.

B. Otvaranje istrage

---

12. Odluka da se otvori istraga mora biti odgovarajuće dokumentirana i proces mora pratiti uspostavljene kriterije. Ti kriteriji ne moraju biti javni, ali trebali bi pružiti okvir za aktivnosti istražitelja, uključujući stvaranje formalnog plana istrage, detaljno razmatranje fokusa buduće istrage, i opći pregled različitih faza predstojećeg rada. Plan bi trebao uključivati i procjenu kvaliteta dokaza do kojih se može doći određenim smjerom istrage i jasno utvrditi pravni okvir u koji se dokazi uklapaju. Plan bi također trebao sadržavati procjenu potrebnih resursa, naznačiti potrebe za uslugama stručnjaka i specijalnim zadacima i navesti raspored prema kojem istragu treba završiti. Ovakav detaljan plan, odobren sa višeg nivoa, pružit će potrebnu jasnoću i razumijevanje svim učesnicima istrage (vidi Aneks 1: *Plan istrage*).
13. Smjernice za otvaranje novih istraga koje je izdalo Tužilaštvo naglašavaju da je potrebno podnijeti pismeni prijedlog u kojem treba iznijeti:
  - ◆ historiju počinjenih krivičnih djela i navodnog počinioca;
  - ◆ strateška razmišljanja;
  - ◆ teoriju optuživanja i kvalifikaciju zločina;
  - ◆ ulogu, položaj, ovlasti i znanje navodnog počinioca;
  - ◆ status informacija i dokaza;
  - ◆ potrebno vrijeme i resurse.

B.1 Dnevnik istrage

14. Pošto u velikim složenim istragama često istovremeno rade desetine službenika, bitno je voditi hronološki zapis svih istražnih radnji u sklopu predmeta. Dnevnik bi trebao sadržavati ime istražitelja, kao i opis vrste istražne radnje, datum kada je radnja izvršena, i uputiti na rezultat rada na istrazi. U dnevniku ne bi trebale da budu zabilježene samo one istražne aktivnosti koje donose dobre rezultate, već i one koje donose negativne rezultate. U nekim slučajevima će činjenica da je rezultat bio negativan biti bitna za buduće istrage.

C. Odabir cilja istrage

---

15. Svaki oružani sukob koji uključuje teške krivične radnje vjerovatno uključuje i veliki broj žrtava, svjedoka i počinilaca, pa nije ni moguće ni izvodljivo istražiti sve zločine svih potencijalnih optuženika. Mora se izabrati koga treba procesuirati, a na taj će izbor najvjerovatnije utjecati dva faktora: mandat sudske vlasti i dostupnost dokaza. Jasnoća mandata omogućuje da se rano odredi istražna strategija, a to će zauzvrat omogućiti organizirano prikupljanje dokaza za određene optužne predmete.
16. Ne bi se, međutim, trebalo očekivati da se prvo mogu pripremiti najsloženiji ili najveći predmeti. Tek osnovani Sud ili Odjel za ratne zločine teško će razumjeti složenost događaja sa kojima su suočeni, te će cjelovitije shvatanje steći tek uz pomoć stručnog znanja, istrage i stručnosti unutar ustanove. Mada se i u ranoj fazi istrage može steći utisak da se radi o najtežim zločinima, najvjerovatnije će istražiteljima biti potrebno mnogo mjeseci mukotrpnog istraživanja da bi stekli puniju sliku komandnih struktura i uloga pojedinih vođa.
17. Pošto je u svim predmetima optužbe potrebno dokazati individualnu krivičnu odgovornost, tužioc i istražitelji moraju pripaziti na to da ne pretpostave kolektivnu krivicu čitavih grupa. Može, međutim, biti situacija u

kojima je razumno istragu usmjeriti na određenog vođu i koncentrirati resurse na komandne strukture koje povezuju tog pojedinca s određenim zločinima. Unatoč tome, najbolji rezultati će se najvjerojatnije dobiti kombinacijom pristupa "s vrha na dolje" i "odozdo prema vrhu". Posebno bi u ranim fazama istrage tužioc i istražitelji trebali biti otvoreni prema odgovornosti pojedinaca i spremni razmotriti dokaze koji upućuju na suprotno, promijeniti smjer istrage i ne fokusirati se na selektivni pokušaj gradnje optužbe protiv određenog pojedinca samo zbog toga što su na početku istrage otkrili dokaze za koje se čini da okrivljuju tog pojedinca.

18. Odlučujući o tome šta bi se i ko trebao istraživati, istražitelji moraju odabrati. Istražne smjernice Tužilaštva MKSJ-a u vezi sa započinjanjem istraga i odabirom ciljeva naglašavaju, među ostalim, slijedeće faktore:
  - ◆ težinu zločina, broj žrtava, trajanje napada i razmjere uništenja;
  - ◆ ulogu osobe protiv koje se vodi istraga, naročito njegov položaj u političkoj ili vojnoj hijerarhiji, opseg njegovih ovlasti i njegovo navodno učestvovanje u krivičnim djelima koja se istražuju;
  - ◆ da li su osobe i zločini koji će se istraživati izuzetno zloglasni, iako osoba nije imala formalni položaj u hijerarhiji.
19. Smjernice također savjetuju da u donošenju odluke o tome da li će se započeti s istragom treba uzeti u obzir i praktične stvari. Ta razmatranja obuhvataju faktore kao što su mogućnost hapšenja i mogućnost da se prikupe potrebni dokazi. Općenito govoreći, nije se vodila istraga protiv osoba koje nisu bile na visokim položajima, i zločini koji su se sastojali od samo jednog incidenta nisu bili povod za pojedinačnu istragu, nego su prepušteni lokalnim sudovima.
20. Na kraju je Vijeće sigurnosti potvrdilo princip da bi se Sud trebao fokusirati na suđenja najvišim vođama za koje se sumnja da su najodgovorniji za zločine koji su u nadležnosti MKSJ-a. Od Suda se očekivalo da ustupi ostale predmete - koji se tiču pojedinaca sa nižim nivoom odgovornosti - nadležnim državnim sudovima.
21. Cjelokupna istražna (i tužilačka) strategija nekog Suda bi se trebala stalno provjeravati, i moguće su situacije kada strategiju treba radikalno preispitati. Na MKSJ-u se to desilo dva puta: prvi put da bi se sa spiska optužnica uklonio jedan broj predmeta nižeg ranga nakon što je Tužilaštvo uspješno podiglo optužnicu protiv osoba višeg ranga; a drugi put kada je zbog potreba strategije okončanja rada Suda trebalo odlučiti na koje se optuženike treba fokusirati u preostalom vremenu. Treba naglasiti da i predmeti predviđeni za prosljeđivanje sa međunarodne scene na državne sudove moraju biti dobro istraženi i pripremljeni tako da se prosljeđivanja ne mogu smatrati rješenjem koje ne zahtijeva resurse.

D. Prikupljanje informacija

---

22. Moguće je da istraga o zločinima mora započeti dok je oružani sukob u toku, iako možda još uvijek nije sigurno provoditi istrage na mjestu događaja, i iako je identitet počinitelja poznat. Čak i ako istražitelji imaju samo ograničen pristup mjestu zločina i svjedocima, bitno je početi proces prikupljanja informacija što je prije moguće. U ovoj ranoj fazi, istražitelji će imati jedinstvenu priliku da prikupe i sačuvaju dokaze na mjestu zločina, pa takvu priliku treba iskoristiti gdje god je to moguće.
23. Moguće je da tokom ili odmah nakon oružanog sukoba na terenu također djeluju mnoge humanitarne institucije i druge agencije, i da njihovo osoblje može sugerirati ili dati savjet o tome ko je odgovoran za zločine i kome bi se trebalo suditi. Moguće je također da strane u oružanom sukobu iznose tvrdnje o zločinima koje je počinio njihov neprijatelj. Većina ovih informacija zahtijeva pažljivu provjeru, i na njih se ne bi trebalo bez pitanja osloniti prilikom odabira predmeta koji će se procesuirati. Umjesto toga treba poticati

institucije i agencije da bilježe detalje o potencijalnim svjedocima, naročito njihove podatke za budući kontakt, ali ne bi ih trebalo poticati da same uzimaju opsežne izjave svjedoka. Bolje je da jednostavno zabilježe šta su potencijalni svjedoci izjavili na osnovu vlastitih direktnih iskustava, i trebale bi shvatiti da je uzimanje izjava profesionalni postupak koji je najbolje prepustiti krivičnom sistemu i stručnim istražiteljima. Dobra je praksa davati smjernice vanjskim agencijama o ispravnim praksama.

D.1 Modularne istrage

24. U radu međunarodnog tužioca vrlo je vjerovatno da će se nekoliko istraga ticati istih ili sličnih događaja. Na primjer, kada se radi o zločinima počinjenim u određenom gradu, jedna istraga se može baviti odgovornošću lokalnih političkih vođa, a druga možda ulogom višeg vojnog zvaničnika iz neke treće zemlje. Kad god je moguće, treba utvrditi zajednička područja istrage i dokaza i istraživati ih na način koji efikasno ispunjava zahtjeve svih istraga na koje se odnose. Međutim, istražitelji moraju biti upoznati sa činjenicom da istraga jednog događaja koji je značajan za dvije odvojene istrage može ugroziti obje istrage ako su zaključci istrage kontradiktorni. Trebala bi postojati samo jedna istraga koja će dati pouzdan i tačan pregled događaja, i trebala bi se provoditi na takav način da se prikupe i sačuvaju svi dokazi koji će biti potrebni i za kasnije srodne istrage. Da bi se to ostvarilo, istrage bi trebale biti modularne, jednako pripremljene i organizovane, i koristiti standardizirane metode vođenja dokumentacije i prikupljanja dokaznog materijala, kako bi se rezultati istrage lako mogli uklopiti i inkorporirati u dokumentaciju drugih predmeta.

D.2 Istražne misije

25. Pošto je sjedište MKSJ-a u Hagu i stoga izvan teritorije bivše Jugoslavije, Tužilaštvo je moralo slati osoblje u regiju, te se za te timove osoblja koji su provodili istrage na terenu govorilo da su "na misiji". Iako su u svakoj od država bivše Jugoslavije uspostavljeni terenski uredi da bi se olakšao rad na istragama, smatralo se boljim da istražitelji budu u sjedištu Tužilaštva u Hagu umjesto da stalno budu smješteni van Suda. Nakon što su neko vrijeme proveli na terenu, naročito ako su morali raditi u teškim uvjetima ili atmosferi, istražitelji se moraju vratiti u središnji ured da bi analizirali i obradili prikupljene podatke. Da bi se olakšao rad na terenu, Tužilaštvo MKSJ-a je sastavilo detaljne smjernice o proceduri misije, naročito o postupku slanja timova u regiju radi provođenja istraga.

D.3 Ekshumacija i identifikacija posmrtnih ostataka

26. Tužilaštvo MKSJ-a obavilo je mnoge ekshumacije, nastojeći postići nekoliko ciljeva: dobiti dokaze o identitetu žrtava ubijenih tokom sukoba; ustanoviti okolnosti i uzrok smrti; povezati primarne i sekundarne masovne grobnice; i otkriti pokušaje prikrivanja zločina. Na primjer, timovi koji su radili za Tužilaštvo (OTP) su na Kosovu ekshumirali otprilike 2000 tijela -približno 50% od ukupno 4000 tijela ekshumiranih na Kosovu tokom dvogodišnjeg perioda. U nekim su postupcima forenzički dokazi igrali ključnu ulogu na suđenju, ali bilo je i ekshumacija u kojima nisu nađeni dokazi koji bi bili značajni za predmete pred MKSJ-om. Iako je u početku sav forenzički rad obavljan u sklopu kriminalističkih istraga, u mnogim grobnicama za koje su postojale dojave uopće nisu nađeni posmrtni ostaci ili nisu bile značajne za predmete koji su bili u postupku. Ipak, te su ekshumacije bile vrijedne jer su pomogle da rodbina sazna da njihovi najmiliji nisu na mjestu za koje se mislilo da jesu. Dok bi se rezultati kriminalističkih istraga trebali dijeliti sa ostalim agencijama koje se bave nestalim osobama, Sud ne bi trebao obavljati ekshumacije ili druge naučne poslove sem ukoliko svrha tih radnji nije vezana za kriminalističke istrage.

27. Ekshumacija masovnih grobnica je složen i skup posao koji se dotiče raznih naučnih disciplina i koji traži stručnu pomoć iz vanjskih izvora. Što se tiče troškova, najpovoljnije ekshumacije su one koje obavljaju vanjske agencije u prisustvu osoblja Suda. Tužilaštvo MKSJ-a eksperimentiralo je s raznim vrstama dogovora sa NVO-ima i stručnjacima koje besplatno stavljale na raspolaganje mnoge države prije nego što je uspostavilo takav sistem u kojem je imalo primarnu kontrolu nad svim operacijama. Najjednostavniji aranžman uključivao je obavljanje autopsije na mjestu ekshumacije u terenskim mrtvačnicama. Kada to nije bilo moguće, na primjer zbog neadekvatne opskrbe vodom, pribjegavalo se kompliciranijem i skupljem postupku koji je uključivao i prijevoz do postojeće mrtvačnice. Idealni su bili oni dogovori prema kojima su državne vlasti projektu ekshumacije Suda dodijelile cjeloviti policijski forenzički tim, a ne samo pojedince istražitelje s potrebnom stručnošću, naročito ako su te države također imale vojne kontingente na licu mjesta koji su mogli pružiti podršku operaciji.
28. Ključno je da razne faze istrage napreduju istom brzinom i u saradnji. Ukoliko se tijela ekshumiraju brže nego što se stignu provesti autopsije, nastat će problemi, naročito ukoliko od tijela nije ostao samo kostur te su pohranjena u bio-razgradljivim vrećama. Slični problemi će nastati i ukoliko agencije zadužene za povratak tijela porodicama nemaju dovoljno resursa da bi održale korak s radom u mrtvačnici.
29. Bitna je komanda i kontrola nad vanjskim saradnicima. Ti timovi moraju se podrediti nalogima i poštovati minimalni standard Suda. Stoga je dobra praksa imati jasnu komandnu strukturu u svakom projektu ekshumacije tako da jedna osoba sa Suda bude zadužena za nadzor nad cijelom operacijom, od ekshumacije do sahrane. Postupak ekshumacije trebao bi voditi glavni forenzički arheolog ili antropolog, a glavni patolog bi trebao biti zadužen za rad u mrtvačnici i autopsije. Jedna od te dvije osobe bi trebala bi imati glavni naučni nadzor nad cjelokupnim projektom. Jedna bi osoba na terenu trebala biti zadužena za operativni nadzor i brinuti se za logistiku. Idealno je da ta osoba bude iskusni logističar, s radnim iskustvom u vojsci. Sigurnost na samom mjestu ekshumacije i čuvanje mrtvačnice treba povjeriti iskusnom i odgovornom osoblju koje će osigurati sigurnost i disciplinu.
30. Nakon što je većina ekshumacijskih radova za potrebe tužioca bila završena, Tužilaštvo više nije moglo opravdati održavanje sposobnosti za vršenje ekshumacija na prethodnom nivou. Nakon toga, kada su prijavljivane nove masovne grobnice, Sud bi zamolio lokalne vlasti i druge agencije da provedu ekshumacije i pregled leševa u njegovo ime koristeći metodologiju razvijenu da bi se ispunili uvjeti dokaznog postupka. Općenito govoreći, ova praksa je bila efikasna i uspješna. (vidi Anex 2: *Vodeći principi za ekshumacije*)

D.4 Prikupljanje dokaza (pretres i zapljena)

31. Važno je imati detaljno razrađen postupak za prikupljanje dokaznog materijala. U proceduri koju koristi Tužilaštvo MKSJ-a naglašeni su sljedeći postupci opće važnosti za prikupljanje dokaza:
  - ◆ voditi evidenciju zaduženja (održavati kontinuirani nadzor nad dokazima);
  - ◆ propisno spremati predmete;
  - ◆ ispravno obilježiti i evidentirati predmete;
  - ◆ sačuvati original ispravnim rukovanjem i skladištenjem.
32. S vremena na vrijeme, moraju se organizirati posebne misije za zapljenu dokaznog materijala. Značajni dokazi se često mogu naći u službenim zgradama na područjima koja štite lokalne vlasti koje ne saraduju, pa se do tog dokaznog materijala može doći samo pomoću naloga za pretres. Takve misije zahtijevaju pažljivo operativno planiranje, saradnju i tajnost ukoliko se želi postići cilj. Tužilaštvo MKSJ-a izdalo je opširne interne smjernice za istražitelje koji učestvuju u pretresima i zapljena dokaza, a u kojima se govori o:

- ◆ pravnom postupku podnošenja zahtjeva za nalog za pretres;
- ◆ izvršenju naloga za pretres, uključujući smjernice o saradnji s međunarodnim tijelima i korištenju razumno nužne sile;
- ◆ potrebi za naročitim sigurnosnim mjerama (znaju samo oni koji moraju znati) i temeljitim planiranjem;
- ◆ vrsti evidencija i dokumenata koje treba tražiti.

D.5 Traženje pravne pomoći

33. Da bi Tužilaštvo uspješno ostvarilo svoju dužnost istrage i krivičnog gonjenja osoba optuženih za počinjenje teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava, ovlašteno je da se obrati državama ili međunarodnim tijelima i zatraži (a u nekim slučajevima naredi) saradnju i pomoć Sudu.
34. Tužioci su pomoć Sudu, između ostaloga, tražili radi:
- ◆ identifikacije i pronalaženja osoba;
  - ◆ uzimanja izjava od svjedoka;
  - ◆ davanja dokaza;
  - ◆ dostave dokumenata;
  - ◆ hapšenja ili pritvaranja osoba;
  - ◆ hapšenja osumnjičenog ili optuženika;
  - ◆ predaje ili transfera optuženika;
  - ◆ pozivanja i razgovora sa svjedocima i osumnjičenima;
  - ◆ prikupljanja dokaza;
  - ◆ prikupljanja informacija;
  - ◆ provođenja istraga na licu mjesta;
  - ◆ zapljene fizičkih dokaza.
35. Istražitelji mogu tražiti oficijelnu saradnju od tužilaštava i sudskih tijela u državama putem zahtjeva za pomoć (RFA). Osim što tužilaštvo šalje svoje zahtjeve, poseban sudski odjel ili odjel za ratne zločine prima i molbe za uzajamnu pravnu pomoć koje dolaze od drugih država i međunarodnih tijela i vezane su za istrage i suđenja za ratne zločine u predmetima koji se procesuiraju u nacionalnom pravosuđu. Tužilaštvo mora rasporediti dovoljno osoblja i vremena da bi moglo na odgovarajući način odgovoriti na te molbe za pomoć i pružiti državama informacije koje su im potrebne.
36. Da bi Tužilaštvo primilo efikasnu pravnu pomoć i da bi države pružile efikasnu pravnu pomoć Tužilaštvu, treba uspostaviti strogo propisan interni postupak procesuiranja zahtjeva za pomoć. Tako će biti i mnogo lakše provjeriti volju država za saradnjom. Loše osmišljen postupak otežat će saradnju državama koje su voljne saradivati, a državama koje nisu spremne na saradnju će olakšati odgađanje i prigovore. U prigovorima upućenim MKSJ-u isticano je da su zahtjevi bili suviše nejasni ili široko zamišljeni, ili su traženi rokovi bili nemogući. Prigovori su pokazali određenu iritaciju i lošu komunikaciju između Tužilaštva i pojedinih država ili međunarodnih tijela. Zbog toga je bilo bitno da Tužilaštvo razvije i održi dobre odnose s diplomatama i državnim službenicima država i međunarodnih tijela, kako bi njihova komunikacija vezano za saradnju i zahtjeve za pomoć bila bolja.
37. Neispunjenje zahtjeva za pomoć može na kraju dovesti do podnošenja prijedloga za izdavanje obavezujućeg sudskog naloga. Stoga je, da bi se stvorila dobro dokumentirana osnova za obraćanje Sudu, najbitnije da svi zahtjevi za pomoć ispunjavaju potrebne pravne uvjete i da "historijat" upućivanja zahtjeva za pomoć bude dobro dokumentiran.

38. Nesaradnja može imati i političke implikacije. Nepoštivanje će biti prijavljeno generalnom sekretaru i Vijeću sigurnosti i može dovesti do političkih pritisaka i mogućnosti uvođenja sankcija.

D.6 Osjetljivi izvori

39. Rat i ratni zločini djeluju na ljude iz različitih sredina i na više različitih načina: neki su bili direktne žrtve rata i preživjeli su nasilje, razaranja i gubitak svoje imovine; drugi su vojnici i pripadnici paravojnih snaga na raznim nivoima komandne hijerarhije; treći su pripadnici međunarodnih mirovnih snaga. Postoji velik interes i uključenost u istrage kod državne vlasti i u tijelima državne vlasti, ne samo lokalnih već i na regionalnoj i široj međunarodnoj sceni, te među nevladinim organizacijama (NVO). Zbog prisustva tako različitih direktnih i indirektnih učesnika u oružanim sukobima, istrage i suđenja uključuju širok i raznolik krug potencijalnih svjedoka i izvora dokaza. Mnogi među tim svjedocima i izvorima informacija izrazit će zabrinutost vezano za svoju ličnu sigurnost ili potrebu čuvanja tajnosti osjetljivih informacija ili informacija povezanim s državnom sigurnošću. Neki materijali koji bi mogli biti ključni u predmetu suđenja za ratne zločine, na primjer vojni obavještajni podaci i operativni dokumenti, su materijali kojima civilni sudovi obično imaju veoma ograničen pristup. Bit će potrebno uvesti posebne procedure na državnom nivou da bi se stvorila ravnoteža među tim suprotnim interesima.
40. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je riješio te probleme donoseći pravila o tome kako raditi s izuzetno osjetljivim informacijama od samog početka. U osnovi tih pravila je teza da je za tužioca bolje da ima pristup povjerljivim obavještajnim informacijama (čak i kada se ne mogu koristiti kao dokazi) nego da mu bude uskraćena ta mogućnost. Takve informacije mogu pomoći tužiocu u usmjeravanju istrage u ranoj fazi, a možda mu neće biti dostupne ukoliko ne uvjeri davaoce informacija da neće biti predane drugima i da sud neće od njih tražiti da te dokaze izvedu pred sudom.
41. Važno je od početka prepoznati osjetljive izvore i klasificirati ih kao takve, procijeniti mogući rizik za takav izvor informacija i zaštititi njegovu ličnu sigurnost i tajnost.

D.7 Ranjive žrtve/svjedoci

42. Žrtve i očevici ratnih zločina često su pozvani da svjedoče protiv pojedinaca koji su na položajima moći ili velikog utjecaja u njihovoj državi. Moguće je da optuženi još uvijek uživa veliku podršku određenih dijelova javnosti koji opet predstavljaju prijetnju svakom ko svjedoči protiv tog optuženog. Stoga rizik po ličnu sigurnost svjedoka ili članova njegove porodice može biti velik, još godinama nakon događaja. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je svjestan toga da se više puta svjedocima prijetilo, da su napadnuti ili čak ubijeni. Svaki istražna sudska instanca mora shvatiti ozbiljno potencijalne prijetnje po svjedoke i poduzeti korake da umanjiti te prijetnje.

Upućena osoba

43. Upućeni svjedoci (npr. oni koji su iz iste organizacije kao i optuženi, kao što je vojnik iz iste jedinice ili političar ili javni službenik iz iste stranke ili državne strukture) su često naročito pod prijetnjom od zastrašivanja ili odmazde i mora se posvetiti velika pažnja tome da se osigura njihova sigurnost.

Doušnik

44. Doušnik je pojedinac koji će pružati povjerljive informacije, ali od kojeg se neće očekivati da nastupi kao svjedok. Ponekad doušnici pružaju povjerljive informacije u zamjenu za novac ili neku nenovčanu korist. Pored zaštite sigurnosti izvora, treba veoma pažljivo ocijeniti istinitost i tačnost dobivenih informacija u

okolnostima kada je moguće da je izvor motiviran ličnom koristi. Trebala bi se voditi posebna računovodstvena evidencija svih isplata doušnicima da bi se osigurala zaštita tužilaca i doušnika i da bi se izbjegle optužbe za nepravilnosti ili korupciju.

Međunarodni

45. Pojam "međunarodni svjedok" odnosi se na one svjedoke iz međunarodne zajednice koji često imaju visok politički profil i koji su u sukobu bili prisutni u službenom svojstvu, na primjer, kao diplomate, pregovarači ili predstavnici NVO-a. Moguće je da će međunarodnim svjedocima biti potrebna pismena dozvola njihove zemlje ili organizacije da bi mogli pružiti informacije i svjedoče. Takve dozvole ponekad se daju pod određenim uvjetima, traže se zaštitne mjere ili ograničeno objelodanjivanje određenih informacija. Osoblju Ujedinjenih nacija općenito se mora oduzeti imunitet prije davanja izjave.

Povjerljivi materijal "Pravila 70"

46. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je razvio jednu posebnu praksu određenu pravilom 70 Pravilnika o postupku i dokazima. To pravilo omogućuje državnim ustanovama i određenim NVO-ima i drugim organizacijama davanje osjetljivih i povjerljivih informacija na korištenje, prije svega, radi dobivanja novih dokaza. Takve informacije se daju s ograničenjima za bilo kakvo daljnje korištenje. Prije nego što se informacija može objelodaniti odbrani, sudiji ili koristiti na sudu kao dokaz, mora se dobiti pristanak davaoca informacija, obično za svakog svjedoka i za svaki dokument posebno. Čest je slučaj da će davalac informacija nametnuti i daljnja ograničenja u korištenju informacije, obično u obliku redigiranja dokumenta. Informacije su često veoma povjerljive ili osjetljive i često se ime davaoca informacije ili imena pojedinačnih članova osoblja davaoca informacije čuvaju kao veoma povjerljiva. Pristanak davaoca informacija na bilo kakvo objelodanjivanje dokaza može biti uvjetovano odobravanjem zaštitnih mjera na suđenju.
47. MKSJ je usvojio pravila koja strogo štite materijal iz pravila 70 Pravilnika. Međutim, do konflikta može doći ukoliko su informacije dane prema pravilu 70 oslobađajuće i povod da tužilaštvo ispuni svoju obavezu objelodanjivanja odbrani. Taj konflikt je u Pravilniku riješen tako što su informacije dane prema pravilu 70 izuzete iz obaveze objelodanjivanja. Ipak, dobra je praksa da u toj situaciji tužilac pokuša razriješiti dilemu na taj način što će prvo sa davaocem informacija razmotriti sve moguće načine da se oslobađajuće informacije ipak učine dostupnim u nekom obliku i s odgovarajućim zaštitnim mjerama. Nakon toga, ako za to ne može dobiti pristanak davaoca informacija, tužilac bi iz razloga pravičnosti možda morao korigirati izvođenje drugih svojih dokaza, a u ekstremnim slučajevima možda čak i izmijeniti optužbe protiv okrivljenoga.

D.8 Svjedoci

D.8.1 Rani kontakti istražitelja Tužilaštva

48. Prvi kontakt s potencijalnim svjedokom najvjerojatnije će uspostaviti istražitelj ili neka druga osoba iz Tužilaštva. U zoni sukoba ili u vrijeme neposredno nakon sukoba, sam postupak kontaktiranja potencijalnog svjedoka može izložiti tu osobu riziku. Zaštita svjedoka je složeno područje u kojem se pojavljuju mnoga logistička i lična pitanja. Prije nego se izdvoje značajni resursi za zaštitu nekog svjedoka, mora se donijeti odluka o tome da li je taj svjedok bitan za suđenje. Ukoliko je zaključak potvrđan, istražitelj bi se trebao pozabaviti potencijalnim problemima s njegovom sigurnošću.
49. Razumljivo je da u svjedocima izaziva nelagodu pomisao da će neko smatrati da sarađuju sa vlastima protiv moćnih ili nasilnih pojedinaca. Upućeni svjedoci - svjedoci koji sarađuju sa tužilaštvom iz neke organizacije iz

koje su i osobe pod istragom - mogu biti pod posebnim rizikom. U svakom slučaju, svim bi se svjedocima trebalo pristupati diskretno na način koji privlači što je manje pažnje moguće. Ukoliko je prvi kontakt telefonom preko prevodioca, važno je da istražitelj poduzme mjere da ne uplaši svjedoka (npr. prevodilac govori pogrešnim akcentom).

50. U kontekstu istraga MKSJ-a, mnogi svjedoci odmah izražavaju zabrinutost za svoju sigurnost. Nisu svi njihovi strahovi posve osnovani. Istražitelj samo razgovorom može ustanoviti da li svjedok ima stvarnih razloga za strah ili mu se čini da ih ima. Mnogi svjedoci iskreno vjeruju, zbog okolnosti u kojima su se našli, da je njihov strah za vlastitu sigurnost opravdan i da im treba zaštita. Međutim, u mnogim slučajevima, nakon pažljivog i konstruktivnog razgovora postaje jasno da ne postoji uvjerljiva osnova za zaključak da su im potrebne mjere zaštite.
51. Ukoliko je svjedok bitan za postupak krivičnog progona, i ako je strah za njegovu sigurnost opravdan, istražitelj mora objasniti svjedoku koje su mu zaštitne mjere na raspolaganju, a te mjere mogu biti obična zaštita (npr. svjedočenje na zatvorenoj sjednici, distorzija glasa i lica, dodjeljivanje pseudonima) ili drastičnije mjere zaštite (npr. da se svjedok odmah izvede iz tog područja, da bude preseljen u treću zemlju, ili da promijeni identitet).
52. Istražitelj ne bi trebao ništa obećavati vezano za zaštitu i sigurnost svjedoka prije nego što se posavjetuje s odgovarajućim nadređenim u vezi s vrijednošću svjedočenja tog svjedoka. Što je prije moguće trebalo bi se savjetovati s Odjelom za žrtve i svjedoke Suda (VWS), ili odgovarajućim vlastima, da bi se omogućio konstruktivni dijalog i djelovanje. Istražitelji bi trebali biti svjesni toga da sudije neće blagonaklono gledati na obećanja zaštite zbog toga što će možda smatrati da oni trebaju odrediti odgovarajuće zaštitne mjere. Mjere koje su poduzete da bi se pomoglo svjedocima, uključujući zaštitne mjere, odbrana bi kasnije mogla protumačiti kao podstrek svjedoku da svjedoči na način koji pogoduje optužbi. Istražitelji bi stoga trebali voditi detaljne bilješke svih kontakata sa svjedocima.
53. Mogući su različiti nivoi zaštite, ovisno o stepenu rizika. Mjere bi trebale biti srazmjerne: što je ozbiljnija prijetnja, to je drastičniji način na koji na nju treba odgovoriti. Na kraju odluku da se pruže zaštitne mjere donosi Odjel za žrtve i svjedoke vansudski, ili sudije, ali to kakva će biti njihova odluka, uveliko ovisi o pripremi koju su obavili istražitelji, koji bi trebali pružiti uvjerljive dokaze potrebne da bi se opravdao odgovarajući pravni lijek.
54. Ukoliko se nekom svjedoku prijeti, moguće je da treba brzo poduzeti mjere. Bitno je da svjedoci znaju kako kontaktirati Sud, ili lokalne vlasti, u hitnim slučajevima. Jednako je važno da osoblje zaduženo za istragu pripremi odgovarajuće procedure koje će omogućiti brzo reagovanje.

D.8.2 Zaštita osjetljivih izvora i ranjivih svjedoka

55. Često svjedoci ili osjetljivi izvori pružaju Sudu informacije i dokaze uz veliki lični rizik, opasnost za njihove porodice ili, u nekim slučajevima, organizacije. Prihativši takvu pomoć od pojedinaca pod takvim uvjetima, vlasti imaju moralnu obavezu zaštititi te pojedince da im se ne bi dogodilo nikakvo zlo zbog toga što su pružili takve informacije.

D.8.3 Pripreme za razgovor sa svjedocima

56. Prije odlaska na teren radi razgovora sa svjedocima, istražitelji bi trebali imati dogovorenu strategiju za identifikaciju ciljeva istrage. Osnove te strategije postavlja tužilac koji koordinira rad istražitelja i analitičara. Također je bitno da se različiti istražni timovi međusobno koordiniraju vezano za pitanja ko će

- pratiti koje počinioce. U praksi je bilo poteškoća kada je jedan tim razgovarao sa svjedokom s kojim je drugi tim razgovarao kao sa osumnjičenim.
57. Trebalo bi izbjegavati višestruke izjave. Stoga je dobra praksa da jedna osoba koja ima pregled tekućih istraga i optužnica koordinira uzimanje izjava od svjedoka. Ako se to ne može postići zbog obima istraga, još je važnije da postoji dobar sistem vođenja rada sa svjedocima.
  58. Priprema prije razgovora je ključna. Svi koji odlaze na teren morali bi prije toga biti iscrpno obaviješteni, a ta bi informacija trebala sadržavati analizu materijala koji već postoji u ustanovi i pregled svih materijala i njihov značaj za predmet. Informacija bi također trebala uključiti definiciju obilježja počinjenih krivičnih djela, činjenica koje je potrebno dobiti od svjedoka, i obrazac po kojem su krivična djela činjena. Dobra priprema zahtijeva da se čitavom osoblju da dovoljno vremena da pročitaju sav raspoloživi materijal. Čitanje bi trebalo biti usmjereno na više od pojedinosti samo tog predmeta, i trebalo bi pomoći da se osoba koja će obavljati razgovore upozna s mjestom zločina. U idealnom slučaju, osoba koja obavlja intervju trebala bi biti poslana na mjesto zločina da bi se upoznala s počinjenim krivičnim djelima, zemljom, kulturama, itd.
  59. Dio istražnog sistema trebao bi biti i mentorski program tako da se novom osoblju dodjeljuju mentori koji će im pomoći da nauče kako razgovarati sa svjedokom. Novo osoblje bi trebalo početi promatranjem mentora u razgovoru sa svjedocima, i tek nakon toga voditi svoje prve razgovore pod nadzorom mentora. Nije dovoljno obučiti osoblje kako da pristupe i razgovaraju sa žrtvama seksualnog nasilja, nego i sa svjedocima koji su preživjeli druge vrste trauma. Osoblje treba obučiti i kako da pišu jasne, logične i sažete izjave.
  60. Osoblje također treba uputiti kako da koriste usluge i rad prevodilaca. Na primjer, istražitelji / tužioc / analitičari bi trebali prije razgovora raditi s prevodiocima da bi definirali parametre i ciljeve razgovora.
  61. Prije početka razgovora, svjedoka treba zamoliti za identifikaciju. Uvjerivši se u identitet svjedoka, istražitelji mogu izbjeći mogućnost pogreške u vezi s identitetom svjedoka.

D.8.4 Razgovor sa svjedocima

62. Način vođenja razgovora sa svjedocima i sadržaj izjava koje proisteknu iz razgovora je od ključnog značaja za uspješno vođenje predmeta. Svaki pravni sistem ima svoje uvjete i pravila o postupku i dokazima koji uređuju i postupak uzimanja izjava, koji može uključivati i posebne mjere u ispitivanju osumnjičenih i optuženih osoba. Posebna pažnja mora se posvetiti razgovorima s traumatiziranim svjedocima, jer mnogi od njih nisu samo izgubili prijatelje i rodbinu već im je sukob možda uništio čitav život. Uz to, istražitelji moraju biti svjesni činjenice da su žrtve seksualnog nasilja, i muškog i ženskog spola, možda izloženi društvenoj ili kulturnoj stigmatizaciji.
63. Na MKSJ-u izjave od svjedoka obično uzima istražitelj ili tužilac koji rade s prevodiocem. Dobra je praksa da izjave uzimaju istražitelji, a ne tužioc, tako da oni po potrebi mogu svjedočiti o uvjetima pod kojima je izjava uzeta. Treba nastojati da se izbjegne stavljanje prevodilaca u poziciju da moraju biti pozvani kao svjedoci.
64. Obično nije neophodno da sa ženskim svjedocima razgovara žensko osoblje, a muško osoblje sa muškarcima. Međutim, unutar razumnih granica, treba dopustiti svjedoku/inji da odabere spol istražitelja s kojim će razgovarati, i njegove/njene želje treba ozbiljno razmotriti.
65. Bitno je prikupljati informacije od svjedoka u hronološkom slijedu, čak i ako je razgovor više tematski. Međutim, ukoliko se svjedok ne sjeća datuma, istražitelj ih ne smije pokušati sam navesti. Nadalje, razgovor

- bi trebao početi s početnim paragrafom u kojem će se navesti lični podaci svjedoka, njegove kvalifikacije, iskustvo i stručnost. Ostali paragrafi bi trebali biti numerirani radi lakšeg snalaženja u upućivanju na izjavu.
66. Izjava bi trebala biti pisana riječima svjedoka; parafraziranje bi se trebalo izbjegavati kada god je to moguće.
  67. Uz to, izjava bi se trebala zabilježiti i potpisati na jeziku koji svjedok razumije. Ukoliko to nije moguće, izjavu bi svjedoku trebao pročitati prevodilac, a detalji pregledanja i potpisivanja bi trebali biti zabilježeni u samoj izjavi.
  68. Veoma je bitno da istražitelj izbjegne unakrsno ispitivanje svjedoka tokom razgovora. To treba da radi samo advokat na sudu. Istražitelji, međutim, imaju obavezu da provjere one riječi svjedoka koje im se čine nevjerovatnima ili koje su proturječne s informacijama koje poznaju iz drugog izvora. Međutim, prije nego se svjedoku iznese neka verzija događaja, bitno je prvo dopustiti svjedoku da predstavi svoje viđenje onoga što se desilo.
  69. Važno je znati da će se bilješke istražitelja, ako vodi bilješke, možda morati objelodaniti u kasnijoj fazi postupka, mada to ne mora biti zakonski uvjet u svakom nacionalnom pravnom sistemu.
  70. Razgovor sa svjedocima je nužno timski rad. Tim mora biti dovoljno fleksibilan da odabere najbolju osobu za vođenje razgovora. Kada se sastavljaju timovi, važno je voditi računa o jakim i slabim stranama članova tima kao i o statusu svjedoka (npr. je li riječ o svjedoku o bazi zločina, političaru visokog ranga ili stručnjaku), i misliti na to da ne mora ista osoba voditi razgovor o svim temama. Važno je ocijeniti i vrednovati razgovor kada bude završen.
  71. Snimanje običnih razgovora sa svjedocima ima svoje prednosti i mane, te se ne može općenito preporučiti da se svi razgovori snimaju. Odluka o tome da li će se snimati mora ovisiti od pojedinačne situacije. Prednosti snimanja su da snimak pomaže sačuvati integritet procesa razgovora, umanjuje utjecaj budućih izazova, i omogućava brzo dostavljanje dokaza odbrani u slučaju kada je alternativa čekati da se dovrši i prevede pismena izjava. Nedostatak je taj da mnogi svjedoci nevoljko razgovaraju dok ih se snima, korištenje snimljenih razgovora ako se radi o dugim razgovorima je komplicirano, a izrada transkripta je ozbiljan nedostatak koji može uzrokovati kašnjenja. Ipak, Pravilnik Suda zahtijeva da se prilikom svakog ispitivanja osumnjičenih pravi zvučni ili video zapis.
  72. Tokom razgovora sa svjedocima možda će biti potrebno ustanoviti identitet optuženog pomoću foto panela s fotografijama na kojima će svjedok vidjeti više različitih osoba. Takva procedura obično nije potrebna, niti pogodna, ukoliko je optuženi dobro poznat svjedoku. U svakom slučaju, ukoliko svjedok ima problema sa identifikacijom, te bi se poteškoće trebale zabilježiti u izjavi svjedoka. Ukoliko je to moguće, poželjno je da se pravi video zapis procesa identifikacije da bi se izbjegli nesporazumi o tome šta se desilo. Tužilaštvo MKSJ-a razradilo je detaljno internu proceduru kojom je uređen postupak identifikacije na terenu. U toj proceduri se vodi računa o razlici između obične identifikacije i prepoznavanja pojedinaca koji su već poznati svjedoku. Za običnu identifikaciju se od istražitelja očekuje da pripreme nekoliko panela s fotografijama koje će svjedoku pokazati na kontroliran i standardiziran način zamišljen tako da ni istražitelj ni prevodilac ne bi kojom riječju ili pokretom utjecali na svjedoka.
  73. Neće uvijek biti moguće razgovarati oči u oči sa svjedokom. Ponekad će se razgovori morati voditi telefonom, a ponekad je dostupna i oprema za video konferenciju.

D.8.5 Bilježenje kontakata sa svjedocima

74. Da bi se pridržavali najboljih praksi za vođenje razgovora sa svjedocima, veoma je bitno da se razvije dobar sistem upravljanja svjedocima (WMS) u kojem se evidentiraju svi podaci o svjedocima i detalji kontakata istražitelja s njima. Takav sistem bi trebao postojati prije početka razgovora sa svjedocima. Ključno je da sistem vođenja svjedoka sadrži protokole za unos podataka, kako bi se podaci uvijek unosili u standardiziranom formatu. U vezi sa svjedocima/potencijalnim svjedocima, sistem za upravljanje svjedocima bi trebao sadržavati slijedeće podatke:
- ◆ biografske podatke;
  - ◆ kontakt podatke (telefon/faks/e-mail adresa);
  - ◆ kontakt osobu (tako da drugi koji žele kontaktirati svjedoka znaju kako da to učine);
  - ◆ evidenciju svakog kontakta sa svjedokom kao i predmeta kontaktiranja;
  - ◆ predmete/istrage za koje je izjava svjedoka vezana i da li je svjedok voljan svjedočiti;
  - ◆ bilo kakve posebne/sigurnosne brige vezane za svjedoka;
  - ◆ podatke iz pasoša za kasniju upotrebu od strane Odjela za žrtve i svjedoke;
  - ◆ klasifikacija svjedoka, tj. običan ili osjetljiv (potonji bi bili oni koji bi bili u opasnosti kad bi se saznalo za njihovu vezu sa Sudom).
75. Sistem upravljanja svjedocima je zamišljen tako da pomogne osigurati, u organizacijskom smislu, da su svi svjedoci Suda identificirani i mogu se pretraživati. Prije kontaktiranja bilo kojeg svjedoka, istražitelji mogu pomoću sistema za vođenje svjedoka provjeriti je li ta osoba već kontaktirana i ko ju je kontaktirao.
76. U Tužilaštvu MKSJ-a, informacije iz sistema upravljanja svjedocima su povezane elektronski s informacijama koje posjeduje Sekretarijat koje uključuju, *inter alia*, svjedočenja svjedoka, dokaze koje je svjedok izveo na sudu, i dokumente svjedoka (izjave). Spajanje podataka koje posjeduju tužilaštvo, vijeća i sekretarijat ima svojih prednosti iako su te razne vrste dokaza sakupljane iz različitih razloga. Odvojeno vođenje takvih podataka može dovesti do dupliciranja, pogrešaka i biti neefikasno. Dijeljenje informacija (uz određena nužna ograničenja) se pokazalo kao mnogo bolja praksa.
77. Uz to, dobra je praksa voditi bazu podataka u kojoj se može vidjeti prethodno svjedočenje svjedoka. Tužilaštvo MKSJ-a danas posjeduje popis koji sadrži sva imena svih svjedoka koji su svjedočili na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, sve predmete u kojima su svjedočili, mjere zaštite koje su korištene i datume svjedočenja. Ovaj popis trenutno prepoznaje 6.483 pojedinačnih svjedočenja, a sastavljen je na osnovu raznih popisa svjedoka sa suđenja (i optužbe i odbrane) i podatke o svjedocima koji su svjedočili na poziv vijeća. Korist ovog sistema je da tim za suđenje može lako i brzo odrediti je li predloženi svjedok već prije svjedočio. To može značiti značajno veću efikasnost. Na primjer, bez popisa, jedan veliki predmet bi mogao zahtijevati ručno pretraživanje 300 svjedoka tužbe, za što mogu trebati sati posla. Tih istih 300 traženja u pretraživanju centralnog popisa traje nekoliko minuta. Uz to, popis dopušta lakše nalaženje transkripata i dokaza za potrebe objelodanivanja drugoj strani. Popis se trenutno ažurira svakodnevno praćenjem raznih suđenja koja su u toku, i u popis se unose potrebni podaci o svjedočenju, datumu iskaza i mjerama zaštite. Popis je koristan i po tome što omogućuje Tužilaštvu da brzo sortira i procijeni sve svjedoke u nekom predmetu.

D.9 Razgovor sa žrtvama seksualnog delikta

78. Oružani sukobi često uključuju krivična djela seksualnog nasilja nad ženama i muškarcima.

79. Prikupljanje dokaza o krivičnim djelima seksualnog nasilja u međunarodnom krivičnom pravu je jedan od najvećih izazova sa kojima se istražitelji susreću. Postoje brojne prepreke – sigurnosne, političke, kulturološke, psihološke i profesionalne – koje utječu na pristup tužioca dokazima o krivičnim djelima seksualnog nasilja. Jasno shvatanje izazova omogućit će istražiocu da razvija strategije kojim će ih predvidjeti i pripremiti plan istraga prilagođen kontekstu (vidi Aneks 3 - *Vodeći principi za razgovor sa žrtvama seksualnog delikta*).

D.10 Razgovor sa sudskim vještacima

80. Sudski vještaci se koriste zato da bi izveli dokaze, i dali svoje stručno mišljenje, u područjima koja zahtijevaju stručne vještine ili znanja koje sud ne posjeduje. Tim tužilaštva na specijaliziranom sudu ili posebnom odjelu za ratne zločine, koji u istragama primjenjuje multidisciplinarni pristup, trebao bi unutar ustanove imati na raspolaganju što više stručnjaka. Međutim, tužilaštvo treba i paziti na to da stručnjaci koji rade u ustanovi zadrže određeni nivo odvojenosti koji im je potreban da bi mogli svjedočiti pred sudom. Analitičari koji rade unutar ustanove mogu također prikupljati dokumentaciju koja će biti potrebna stručnjacima pozvanim izvana. U kontekstu MKSJ-a vojni analitičari koji rade unutar ustanove su često sastavljali zbirke vojnih dokumenata za vojne stručnjake koji su pozivani izvana, kao iskusniji i stručniji, da daju iskaz kao vještaci (npr. vezano za pitanja komande i kontrole). Interna politika i procedura koju je Tužilaštvo usvojilo vezano za rad s vještacima naglašava:
- ◆ vještaci trebaju posjedovati odgovarajuće kvalifikacije u vezi s temom o kojoj će svjedočiti;
  - ◆ vještaci svoje mišljenje trebaju iznositi nepristrasno i djelovati u svrhu pravde;
  - ◆ stranka u sporu radi pomoći sudijama može angažirati i interne i vanjske stručnjake ukoliko posjeduju stručno znanje, vještinu ili obučenost koja je bitna za sporno pitanje;
  - ◆ vještaci trebaju svoje mišljenje iznijeti na transparentan način, objašnjavajući činjenice na koje se oslanjaju i metode koje su koristili da bi došli do svojih zaključaka;
  - ◆ vještaci bi trebali biti u potpunosti informirani o pitanjima koja su tema svjedočenja.
81. Kada vanjski vještaci usko sarađuju s analitičarima koji rade u ustanovi, dobra je praksa pripremiti dva izvještaja, tako da se rad analitičara (obično prikupljanje i pripremanje materijala za vanjske vještake) spoji sa stručnim mišljenjem vanjskog vještaka. Međutim, važno je osigurati da analitičar ne pokušava utjecati na bitni sadržaj izvještaja vanjskog vještaka.

D.11 Razgovor s osumnjičenima

82. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je stvorio posebna pravila za razgovor sa osumnjičenima, tj. s osobama za koje tužilac posjeduje pouzdane informacije koje ukazuju na to da su te osobe počinile krivično djelo u nadležnosti Suda.
83. Prakse iznesene u dijelu teksta o razgovoru sa svjedocima u vezi s pripremanjem razgovora, radu s prevodiocima i sadržajem izjava mogu se primijeniti i na razgovore s osumnjičenima. Međutim, zbog posebnog statusa osumnjičenih, Tužilaštvo MKSJ-a je stvorilo posebna pravila za razgovor s osumnjičenima. Smjernice među ostalim naglašavaju slijedeće tačke:
- ◆ prije razgovora, istražitelj mora odrediti da li se osoba s kojom će razgovarati treba smatrati osumnjičenim u skladu sa Pravilnikom;
  - ◆ za odluku za razgovor s osumnjičenim potrebno je prethodno ishoditi odobrenje viših rukovodilaca;
  - ◆ na početku razgovora s osumnjičenim, istražitelj mora biti siguran da je osumnjičeni u potpunosti svjestan i da razumije svoja prava prema Pravilniku MKSJ-a. Ukoliko se tokom razgovora s običnim svjedokom status te

IV. Istraga

- osobe promijeni i svjedok postane osumnjičeni, tu osobu treba odmah uputiti u njegova prava prema Pravilniku;
- ◆ kada je u razgovor uključen i branilac, branilac bi trebao biti prethodno obaviješten o načinu vođenja postupka razgovora;
  - ◆ treba napraviti audio/video zapis razgovora s osumnjičenim;
  - ◆ osumnjičenom treba blagovremeno dati kopiju traka i štampani transkript.
84. Rijetko, inkriminirajuće izjave koje je dao osumnjičeni mogu biti potrebne u predmetu protiv nekog optuženika. U takvoj situaciji, osumnjičenima se obično daje transakcijski imunitet od krivičnog progona kao način da se dobije njihova saradnja. Međutim, takav imunitet se davao rijetko, i samo uz prethodno odobrenje tužioca.

E. Upravljanje informacijama

---

85. Istragama se dobiva velik broj informacija i dokaznog materijala. Iako istražitelji MKSJ-a u početku nisu očekivali da će naći puno pažljivo vođene dokumentacije vezane za zločine koji su predmet njihove istrage, dokazni materijal koji je prikupljalo Tužilaštvo s godinama je dosegao gotovo osam miliona strana. Obradivanje ovako obimnog materijala bilo je veoma zahtjevno imajući u vidu činjenicu da je Sud ustanovljen na početku ere uvođenja modernog uredskog poslovanja kroz automatizaciju i kompjuterizaciju. Strahovi vezani za sigurnost osjetljivih informacija također su doveli do toga da su informacije kojima raspolažu timovi izolirane od drugih informacija. Bilo je potrebno mnogo godina da se počne njegovati običaj razmjene informacija i uspostavi kompjuterski sistem koji omogućavaju istražiteljima i tužiocima da upisuju informacije u sistem i vade informacije iz sistema. Kako bi se izbjeglo stvaranje velikog broja slabo ili samo djelomično povezanih podataka, neophodno je da tužilaštvo i istražiteljski timovi osiguraju adekvatno upravljanje svim dokumentima koji su u njihovom posjedu. Primjerice, na duplikate dokumenata se lako nailazi, ali postojanje duplikata može dovesti do konfuzije, stvoriti nepotrebnu obavezu prevođenja i jako ih je teško ukloniti iz sistema. Stoga je kvalitetno upravljanje dokumentima jako važno i bilo koji drugi sud trebao bi raditi prema standardima industrije automatizacije uredskog poslovanja i obrade informacija.

E.1 Zaštita osjetljivih informacija

86. Informacije i dokazi dobiveni od ugroženih svjedoka i iz osjetljivih izvora mogu biti u obliku izjave svjedoka, dokumenata, izvještaja eksperata, obavještajnih izvještaja, presretnutog materijala, fotografija, itd.
87. Mora se posebno voditi računa da se takve informacije čuvaju na sigurnom mjestu. Najosjetljiviji materijali trebali bi se čuvati u zaključanom sefu kojem bi imao pristup samo ograničeni broj ključnih i imenovanih uposlenika. Osjetljivi materijali u elektronskom formatu kojima će pristup također biti ograničen bi se trebali zaštititi lozinkom.
88. U slučaju povjerljivih informacija koje daje neko tijelo državne vlasti ili NVO u skladu s uvjetima pravila 70 ili nekog drugog odgovarajućeg pravila, korisno je imenovati oficira za vezu koji će s takvim tijelom održavati individualni kontakt. Također bi moglo biti korisno sklopiti pismeni sporazum sa pružaocem osjetljivih informacija.
89. Važno je voditi detaljnu evidenciju svih pohranjenih povjerljivih informacija. Trebalo bi da postoji odvojena evidencija za svakog davaoca informacija u skladu s pravilom 70, koja će sadržavati podatke o svim

dokumentima koji su zaprimljeni, podatak da li je odobren za korištenje na sudu, da li je s istim upoznata odbrana, te kada je upotrijebljen kao dokazni materijal. Jasno je da bi s takvom evidencijom trebalo postupati s istom pažnjom kao i sa samim osjetljivim informacijama.

E.2 Rukovanje, obrada i pohranjivanje dokaznog materijala

90. Ishod suđenja za ratne zločine zavisit će od dokaznog materijala koji je prezentiran na sudu. Od ključne je važnosti da Tužilaštvo uvede sistematske i efikasne postupke za prikupljanje, obradu, pohranjivanje i lociranje materijala koji su identificirani kao dokazi.
91. Izvori dokaza mogu biti vrlo široki i raznoliki. Prvo, tu su dokumenti koji su istorijski zapis onoga što je rečeno, urađeno, naređeno i o čemu je izvještavano u to vrijeme. Izvori za ovu vrstu dokaza mogu se naći u arhivama, dnevnicima, dnevnim zabilješkama i knjigama, vojnim izvještajima, situacijskim izvještajima, depešama, zapisnicima sa sjednica državnih tijela, dokumentima komande i kontrole, međunarodnim izvještajima, fotografijama i video zapisima, presretnutom materijalu i u otvorenim izvorima. Dokazni materijal se može naći i u kompjuterskoj opremi, odjeći, balistici, metalu u tragovima i vatrenom oružju, koji su nađeni na mjestu izvršenja krivičnog djela i na drugim mjestima.
92. Tužilaštvo je formiralo Odjel za dokazni materijal s ciljem da osigura centralnu kontrolu i adekvatno rukovanje svim dokaznim materijalom koje je dostavljen Tužilaštvu. Odjel za dokazni materijal bio je zadužen za standardizaciju postupaka prikupljanja dokaznog materijala. Prije dostavljanja dokaznog materijala Odjelu za dokazni materijal, kreira se elektronski mini indeks informacijski formular (MIF) i prilaže uz dokazni materijal. Kada se dokazi zaprimaju, ispečate se, da im se referentni broj i unesu se u bazu podataka. Ono što se na prvi pogled čini kao jednostavan proces u praksi je kompleksan poduhvat sa dalekosežnim efektima na sudski postupak i resurse. Nekvalitetno upravljanje dokumentima dovodi do neefikasnosti i gubitka povjerenja u sposobnost sistema da pronađe informacije. U najgorem slučaju, nepoznavanje činjenice koji dokazni materijal postoji ili na koji način su dokumenti korišteni u prošlosti može utjecati na sudski postupak.

E.3 Kontinuirani nadzor nad dokazima

93. Zbog prigovora do kojih u budućim sudskim postupcima može doći u vezi s načinom na koji je prikupljan dokazni materijal, dobra je praksa uvođenje detaljno osmišljene procedure prema kojoj će se voditi kontinuirana evidencija zaduženja nad svakim pojedinačnim dokazom. Vodeće smjernice Tužilaštva u tom smislu naglašavaju:
  - ◆ kontinuirani nadzor nad dokazima počinje u momentu prikupljanja dokaznog materijala, a traje i nakon trenutka njegovog prezentiranja sudu;
  - ◆ kontinuirani nadzor nad dokazima ne bi se smio prekidati, a dokazni materijal mora biti na sigurnom mjestu cijelo vrijeme;
  - ◆ sva kretanja dokaznog materijala moraju se evidentirati, a dokumentacija vezana za kontinuirani nadzor nad dokazima mora biti spremna i na raspolaganju za potrebe suda.

E.4 Analiza dokaznog materijala

94. Tri primarne analitičke funkcije, koje se mogu svrstati pod široki pojam "analiza obavještajnih podataka", presudne su u istrazi i gonjenju ratnih zločina. To su:
  - ◆ vojna analiza;
  - ◆ politička analiza;
  - ◆ kriminalistička analiza.

IV. Istraga

---

95. Vojnom analizom nalazi se predmet istrage i može dovesti do krivičnog gonjenja u predmetu koji uključuje vojnu dimenziju, a analiza može sadržavati detaljni pregled događaja, ličnosti, organizacija i krivičnih djela. Vojni analitičar će ispitati *de jure* i *de facto* pitanja koja se odnose na krivična djela, osobe koje bi mogle biti ciljevi istrage i događaje koje će istraživati tužilaštvo, te davati rezultate svojih analiza od najranijih faza istrage ili procjene do iznošenja analiza pred sudom za stranu optužbe. Vojni analitičar također pruža pomoć u monitoringu, istraživanju i savjetovanju tužitelja u fazi odbrane na suđenju.
96. Politička analiza funkcionira na isti način, ali se fokusira na pitanja politike i rukovodstva.
97. Kriminalistička analiza osigurava timovima za istragu i krivično gonjenje detaljno i sveobuhvatno poznavanje predmeta, naročito u smislu ponašanja optuženog, uloge i položaja optuženog u odnosu na navodnu bazu zločina i redosljed događaja. Kriminalistički analitičar vrši analizu pojavnih oblika krivičnog djela, povezanosti optuženog s bazom zločina i s drugim pojedincima, kao i kontekstualnu analizu događaja navedenih u optužnicama.
98. U svakoj od ovih disciplina, fokus rada analitičara zavisi od faze u kojoj se predmet nalazi, tj. da li je u pitanju istraga/pretpretresni postupak pred sudom, glavni pretres - izlaganje optužbe, glavni pretres-izlaganje odbrane, ili žalba.
99. U fazi istrage i pretpretresnog postupka, analiza je usmjerena na ocjenu informacija, identifikaciju manjkavosti dokaza, identifikaciju izvora, ocjenu svjedoka, pomoć kod razgovora sa svjedokom, te u nekim slučajevima, na pripremu izvještaja "vještaka". Kada se identificiraju manjkavosti u informacijama i izvori, od analitičara se očekuje da pruže podršku u prikupljanju novih materijala, npr. na misijama pretresa i zapljene. U tom smislu, mora se pronaći balans između uredskog i terenskog rada analitičara. Veliki dio posla odnosi se na istraživanje dokumenata koji će u predmetu biti korišteni kao dokazi, pazeći na obavezu da se drugoj strani objelodane dokazi koji oslobađaju od krivnje.
100. U fazi glavnog pretresa, analitičar se fokusira na praćenje suđenja, pružanje pomoći u pripremanju svjedoka, u nekim slučajevima i na davanje iskaza pred sudom, a potom, što je također važno, na praćenje izlaganja odbrane na pretresu, kako bi pomagao višem zastupniku optužbe u davanju odgovora na pitanja koja se postave u sudnici. Široko poznavanje predmeta i dokaza tužilaštva presudno je u ovoj fazi sudskog postupka.
101. Uloga analitičara za vrijeme postupka žalbe je više *ad hoc*, gdje analitičar obično pomaže odjelu za žalbe svojim širokim poznavanjem predmeta i identificiranjem dokumenata.
102. Ukratko, generički pregled funkcije analitičara je da: pojednostavi ili smanji obim kompleksne i brojne dokumentacije, identificira ključne pojedinosti, identificira nedosljednosti i manjkave informacije, te pruži podršku timovima za istragu i suđenje. Ako analitičar svoj rad obavlja kvalitetno, njegova ocjena relevantnosti informacija (tj. dokaza) može biti veoma vrijedna i može pomoći u prezentiranju te analize na koherentan način.
103. Generičke aktivnosti analitičara obuhvatale bi:
  - ◆ ocjenu dokumenata;
  - ◆ upravljanje dokumentima;
  - ◆ planiranje i upravljanje prikupljanjem dokumenata;
  - ◆ razgovori (svjedok, osumnjičeni, vještak);
  - ◆ pružanje različite tehničke podrške u predmetima (prema stručnim znanjima koja posjeduje).

F. Važnost demografskog dokaznog materijala

---

104. Pored obaveze dokazivanja da su mnogi nedužni civili ubijeni u oružanom sukobu, optužba će možda morati dokazati da je veliki broj civila bio deportiran ili prisilno premješten. Ovaj zadatak je kudikamo lakši ako u okviru Tužilaštva postoji poseban demografski odjel. Zadaci demografa u Tužilaštvu MKSJ-a obuhvataju:
- ◆ prikupljanje, organiziranje i čuvanje demografskog materijala za korištenje u Tužilaštvu;
  - ◆ statističke analize tog materijala;
  - ◆ ocjena demografskih posljedica sukoba iz 1990-ih godina;
  - ◆ pripremanje izvještaja vještaka i istraživača;
  - ◆ svjedočenje vještaka;
  - ◆ ocjena demografskih dokaza koje je izvela odbrana;
  - ◆ kontaktiranje s drugim odjelima Tužilaštva u vezi sa statistikom stanovništva;
  - ◆ ostale zadatke.
105. Za vrijeme svog postojanja, Demografski odjel (DU) je izradio više metoda i postupaka koji su se pokazali dragocjeni za rad Tužilaštva, te se stoga mogu preporučiti drugima koji rade na procesuiranju ratnih zločina i drugih oblika kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

IV. Aneks 1: Plan istrage

- *Prije pokretanja bilo kakve značajne istražne radnje, trebao bi se izraditi, prodiskutirati i odobriti od strane rukovodstva višeg nivoa detaljan i sveobuhvatan plan istrage. Svrha plana istrage je da razjasni šta će biti ciljevi istrage i kojim metodama će se prikupljati dokazi. Kada se plan odobri, on treba biti praktičan i koristan vodič za istražitelje, analitičare i pravnike koji su aktivno uključeni u istražne radnje.*
- *Plan istrage trebao bi sadržavati sljedeće komponente:*
  - *sažetak predložene istrage*
  - *osnovna pitanja*
  - *pravni okvir plana istrage*
    - *teze o odgovornosti*
    - *moguća krivična djela koja su počinjena i njihova pravna obilježja*
  - *pravci istrage (npr. korištenje paravojski od strane visoko pozicioniranih političara)*
    - *sažetak cilja istrage*
    - *sažetak onoga što je trenutno poznato*
    - *osobe čije aktivnosti će biti predmet istrage*
    - *potencijalni svjedoci*
    - *fizički dokazni materijal*
    - *potencijalni dokazi u obliku dokumenata*
  - *sažetak zadataka koje treba preduzeti u sklopu istrage*
  - *resursi koji će se koristiti u provođenju istrage*
  - *plan implementacije*
  - *komentari nakon pregleda plana*
  - *odobrenje rukovodstva višeg nivoa*
  - *periodične preglede rezultata istrage*
- *Sažetak predložene istrage: Svaka istraga će biti samo jedna u nizu istraga tužioca, koji ima odgovornost da provede pravičnu i sveobuhvatnu istragu u vezi svih navoda o kršenjima prava otkrivenim za vrijeme njegovog mandata. U sažetku se identificiraju parametri i predmet konkretne istrage kako bi se pomoglo rukovodiocima višeg nivoa u koordinaciji više istraga koje se provode.*
- *Osnovna pitanja: U svakoj istrazi postavlja se nekoliko osnovnih pitanja na koja se istražitelji nadaju odgovoriti prikupljanjem vjerodostojnih i pouzdanih dokaza. Ova osnovna pitanja treba jasno formulisati i po potrebi pojasniti. Bez jasne formulacije pitanja na koja se traže odgovori, postoji velika vjerovatnoća da će u istrazi nedostajati fokus koji je neophodan za uspješnu i efikasnu identifikaciju i prikupljanje dokaza koji su potrebni da se na njih odgovori.*
- *Pravni okvir plana istrage: Svaka istraga mora identificirati relevantne pravne zabrane koje bi mogle biti predmet budućeg krivičnog gonjenja. Definicije međunarodnih krivičnih djela još uvijek se razvijaju i svaka nova presuda značajno pridonosi razumijevanju onoga što je potrebno da se ta krivična djela dokažu. S obzirom na činjenicu da su ovi pravni uvjeti često predmet spora između samih sudija i pravnika koji nastupaju pred sudom, bitno je da*

plan istrage onima koji provode istrage ponudi praktične definicije obilježja krivičnih djela, kao i da taksativno navede vrste dokaza koji će vjerovatno biti relevantni za svako od tih obilježja. Primjerice, u vezi s utvrđivanjem postojanja zajedničke namjere kod više osoba koje su bile učesnici udruženog zločinačkog poduhvata, u planu bi trebale biti navedene vrste dokaza koje istražitelji treba da potraže, kao što su presretnute komunikacije, korespondencija, javne i privatne izjave koje pokazuju zajedničku namjeru, itd.

- Pravci istrage: Većina velikih istraga obuhvatit će nekoliko primarnih pravaca istrage. Primjerice, u vezi s mogućom odgovornošću visoko pozicioniranih političara za počinjena krivična djela, možda će biti neophodno odvojeno ispitati krivična djela počinjena od strane policije, vojske i paravojnih snaga. Svaki primarni pravac istrage može biti dovoljno poseban da opravda zaseban plan istrage. Svaka od ovih posebnih "podistraga" trebala bi se obraditi u posebnom dijelu plana u kojem će biti jasno formulisani ciljevi i metode na način kako je definirano dalje u tekstu.
- Sažetak ciljeva: U ovom dijelu se sumiraju ciljevi određenog pravca istrage. Usko je povezan s osnovnim pitanjima koja se postavljaju u istrazi i služi konkretnijoj definiciji ciljeva određenog aspekta cjelokupne istrage.
- Sažetak onoga što je trenutno poznato: Ako je tužiocu dat mandat da provede istragu, vjerovatno je već na raspolaganju velik broj informacija iz različitih izvora, kao što su izvještaji UN-a, izvještaji medija i dokumenti nevladinih organizacija. Izvještači se sve više izlažu riziku u pokušaju da javnosti pruže pouzdane informacije o sukobu. U ovom jako bitnom dijelu prikuplja se ono što je trenutno poznato o predmetnim događajima. Istraga se mora oblikovati prema onom što je pouzdano poznato o događajima. Iako će u većini slučajeva to na kraju biti samo informacije koje su uputile na traženje drugih dokaza i kontekstualne informacije, prikupljanje tih informacija i njihova ocjena omogućava osmišljavanje istrage na informiran način. Za vrijeme svog mandata tužilac će provesti više istraga. Svaki put kada se planira nova istraga, mora se pokušati naći i ocijeniti relevantni dokazi koji su već prikupljeni u okviru drugih istraga.
- Osobe čije će aktivnosti biti predmet istrage: Plan istrage trebao bi općenito opisati osobe čije će aktivnosti biti predmet istrage. Puna i pravična istraga ne bi trebala imati određen "cilj" kao objekt istrage. Pozivi na međunarodnu istragu često dolaze zajedno s javnim istupima osoba koje se smatraju najodgovornijima. Neprihvatljivo je za nepristrasnog tužitelja da otvori određenu i ciljanu istragu o toj ili nekoj drugoj osobi, bez obzira na stepen već postojeće osude javnosti. Istraga bi trebala identificirati široku kategoriju osoba čije će ponašanje biti predmet istrage, a na određene osobe bi se trebala usmjeriti samo ako tako nalažu rezultati istražnih radnji. Primjerice, istragom se mogu identificirati "direktni fizički počinioci krivičnih djela počinjenih 1.1.08. u mjestu X" ili "viši vojni oficiri koji su imali odgovornost nad 42. korpusom." Prerano sužavanje istraga određene subjekte nosi sa sobom rizik prigovora za pristrasnost i ozbiljno narušava integritet istrage.
- Potencijalni svjedoci s kojima će se razgovarati: Imajući na umu gore pomenute dijelove, trebala bi se sačiniti lista potencijalnih svjedoka. Ova lista trebala bi ne samo navesti imena osoba ili kategorije osoba s kojima će se razgovarati (npr. "žrtve silovanja iz grada X", ili "oficir za logistiku 42. korpusa."), već i pojasniti kakve podatke bi te osobe mogle dati. Ova informacija može se izvesti iz položaju na kojem je osoba bila, iz javnih istupa te osobe ili kroz izjave drugih svjedoka.
- Fizički dokazni materijal: Fizički dokazni materijal je vrlo često najpouzdaniji dokaz koji je na raspolaganju. Ako se prikupi, obradi i analizira na odgovarajući način, on, u većini slučajeva, predstavlja čvrst temelj za donošenje zaključaka. U ovom dijelu moraju se sveobuhvatno identificirati svi potencijalni izvori fizičkih dokaza. Zbog njihove osjetljivosti, naročito za vrijeme sukoba, prikupljanje fizičkih dokaza uvijek mora biti prioritarna istražna radnja. U ovom dijelu, također bi se trebale definirati, barem generalno, metode koje će se koristiti za prikupljanje ovih dokaza.
- Dokazi u obliku dokumenata: Iskustvo je jasno pokazalo da dokumenti predstavljaju glavni dio dokaza na ovim

vrstama suđenja. Većina krivičnih djela koja su predmet istrage su kompleksna i rezultat su velikih kolektivnih poduhvata. Organizacija i provođenje u djelo takvih zločina neminovno iziskuju proizvodnju dokumentacije. U ovom dijelu taksativno treba navesti sve potencijalne izvore ovakve dokumentacije, kao i identificirati prepreke za njeno prikupljanje. U ratnom okruženju, postoji mogućnost da će biti teško identificirati i istražiti mjesta gdje su pohranjeni ovi dokumenti. Neki dokumenti bit će predmet zakonskih propisa o nacionalnoj sigurnosti i iziskivat će dugi proces da bi se došlo u njihov posjed.

- Resursi koji će se koristiti: Kada se sačiniti lista zadataka, trebali bi se identificirati resursi koji su potrebni za ispunjavanje ovih zadataka uz što više pojedinosti. Iako je predviđanje stvarnih resursa potrebnih za istragu teško i nesigurno, trebalo bi nastojati barem približno odrediti na koje se resurse istraga može osloniti. Tužilac, koji mora podijeliti ograničene resurse na nekoliko istraga, mora imati potrebne informacije kako bi mogao donijeti odgovarajuću odluku. Istraga bi također mogla iziskivati resurse koji nisu na raspolaganju u Tužilaštvu. Resursi kao što su vanjski vještaci i laboratorijska analiza, trebali bi se identificirati i kvantificirati već na početku istrage ako je to moguće.
- Implementacija plana: Važno je razmisliti o implementaciji plana istrage. Općenito rečeno, sve zadatke trebalo bi obaviti prema rasporedu istrage. Neki pravci istrage mogu se temeljiti na rezultatima nekog drugog pravca istrage. U ovom dijelu, trebali bi se identificirati ovi vremenski odnosi i utvrditi rok u kojem konkretna istražna radnja mora biti završena.
- Komentari nakon pregleda plana: Plan istrage bi se prije implementacije trebao pažljivo i temeljito pregledati. To bi trebale uraditi i kolege i rukovodstvo višeg nivoa. Na nivou kolega, trebao bi postojati konsenzus u smislu da su ciljevi i metode istrage validni i da se razumno može vjerovati da će biti uspješni. Na nivou višeg rukovodstva, pregled se ne bi trebao baviti samo ciljevima i metodama konkretnog plana, već i sličnostima s raznim drugim istragama koje se provode i mogućim konfliktima s tim istragama. Gdje god je to moguće, trebalo bi identificirati druge istrage koje se bave sličnim pitanjima i povezati s njima, kako bi cjelokupni rad bio efikasniji. U slučaju potencijalnih sukoba između različitih istraga (jedna istraga identificira X kao svjedoka, dok druga identificira X kao mogući cilj istrage), to bi pitanje trebalo riješiti rukovodstvo višeg nivoa, ako je to moguće, ili uvesti mehanizam pomoću kojeg će se pratiti mogući sukob za vrijeme trajanja obje istrage. Ovaj proces pregleda trebao bi rezultirati pažljivije izrađenim planom istrage, koji se potom može odobriti.
- Odobrenja: Plan istrage trebao bi i formalno dobiti suglasnost među kolegama, u višem rukovodstvu i od tužioca. S obzirom na trošak i važnost ovih istraga, od presudne je važnosti da se istrage otvaraju samo nakon odobrenja višeg osoblja Tužilaštva.
- Periodični pregled: Nakon početka istrage, rezultati istrage trebali bi podlijevati kvartalnom pregledu, kako bi se ocijenio napredak u ispunjavanju cilja istrage i koliko je istraga proširila kolektivno znanje o konkretnom događaju. Prilikom takvih pregleda, novo prikupljeni dokazi trebali bi biti povod za izmjene plana istrage. Primjerice, kategorija osoba koja je predmet istrage vremenom bi se trebala sužavati jer novi dokazi upućuju na zaključak koje osobe jesu, a koje nisu odgovorne. Tako se razvijaju i teze o načinu počinjenja krivičnih djela, pa se neki istražni pravci istrage mogu sigurno okončati, a novi i precizniji otvoriti.
- Sažetak zadataka istrage koji se moraju ispuniti: Na osnovu trenutnog plana istrage, treba sačiniti listu zadataka koji će biti dodijeljeni pojedinim članovima tima. Svaki zadatak mora sadržavati specifične zahtjeve, rokove za ispunjenje i očekivani rezultat rada.

IV. Aneks 2: Vodeći principi za ekshumaciju

- *Logistička podrška (npr. stolovi za mrtvačnicu, oprema za rendgen i vreće za tijela) trebala bi se koordinirati kako bi stigla ranije ili u isto vrijeme kad i ljudski resursi.*
- *Osnovna oprema (primjerice, transportni kontejner s neophodnom opremom) trebao bi uvijek biti na raspolaganju kako bi se omogućilo provođenje terenskih operacija u kratkom vremenu.*
- *Prije početka rada, tim bi trebao planirati operaciju i utvrditi koja mu je oprema potrebna.*
- *Trebale bi se uvesti standardizirane procedure u vidu pisanih protokola za ekshumacije i autopsije. Ove procedure bi također trebale obuhvatati postupak čuvanja, kontrole i obrade dokaza.*
- *Stručnjaci (npr. radiolozi) će vjerovatno biti na raspolaganju samo privremeno. Naći odgovarajuće stručnjake i rotirati težak je zadatak. Idealno je već na početku sačiniti popis kvalificiranih i slobodnih stručnjaka i predvidjeti takav sistem pozivanja koji će omogućiti da ih se u kratkom roku može poslati na teren.*
- *Unaprijed se treba pobrinuti za to da se mjesta ekshumacije očiste od mina i drugih eksplozivnih naprava. I sami leševi mogu biti minirani pa bi timovi trebali biti na oprezu u svakom trenutku.*
- *Idealno je identifikaciju posmrtnih ostataka vršiti kombinacijom tradicionalnih metoda i analizom uzoraka DNK.*
- *Treba razmisliti o korištenju postojećih groblja kao mjesta za smještaj neidentifikovanih posmrtnih ostataka i za privremeno i higijensko odlaganje leševa prije pregleda.*
- *Oprema mora odgovarati uvjetima i ispunjavati minimalne kriterije. Vreće i lijesovi moraju biti obilježeni vodootpornim markerima. Lijesovi od iverice mogu biti dovoljni u mrtvačnici, ali će se raspasti prilikom transporta tijela na kiši.*
- *Tijela bi se na kraju trebala vratiti rodbini i lokalnoj zajednici da se sahrane prema njihovim željama.*
- *Članovi tima, od kojih neki mogu bili mladi i neiskusni asistenti, trebali bi ići na redovite razgovore koji će im pomoći da stres bude manji.*

IV. Aneks 3: Vodeći principi za ispitivanje žrtava seksualnog delikta

- **Budite informirani o sigurnosnoj situaciji:** Unaprijed prikupite što više informacija o fizičkoj i psihičkoj sigurnosti preživjele osobe, uključujući strane u sukobu, status sukoba, blizinu mjesta grupe počinitelaca u odnosu na svjedoka, odnos između relevantnih učesnika, uključujući borce, zvaničnike, lidere u zajednici i porodicu svjedoka, te strukturu zajednice i uloge unutar sukoba.
- **Budite informirani o političkom kontekstu:** Unaprijed prikupite što više informacija o političkom okruženju, sukobu i geografiji, motivima strana u sukobu, njihovom povezanošću s drugima, kao i o strukturi lokalnih i regionalnih vlasti.
- **Budite informirani o kulturnom kontekstu:** Pripremite se tako što ćete upoznati društvenu strukturu, vjerska ubjeđenja i običaje, tradicionalne pozdrave, adekvatno ophođenje, i metode kulturno osjetljivog uklanjanja prepreka. Informišite se o najvažnijim događajima u historiji i usmenim tradicijama. Budite što je više moguće svjesni tabua vezanih za spolno nasilje u zajednici iz koje preživjeli potiče, kao i društvenim posljedicama svjedočenja o takvim događajima.
- **Ne činite štetu:** Dajte prioritet svjedoku, a ne dokazu. Osnažite svjedoka kroz poštivanje i podršku, koristeći njene ili njegove riječi umjesto svojih. Budite strpljivi. Ništa ne pretpostavljajte. Nemojte požurivati niti svjedoka niti sebe. Znajte kada se zaustaviti.
- **Vodite računa o tome da trebate dobiti informirani pristanak:** Osnažite svjedoka na način da ostavite njemu da bira kada će i kako razgovarati sa vama. U protivnom, žrtva seksualnog nasilja mogla bi ponovno doživjeti traumu. Imajte na umu da istražitelji imaju moć koja se može upotrijebiti u dobre svrhe, ali i učiniti štetu. Potrudite se da ništa ne obećavate i budite oprezni i nastojte da izbjegavate suptilnu prisilu.
- **Budite upoznati s pravom:** U pravu istražitelj može naći naznačena obilježja krivičnog djela koja će trebati dokazati. Integritet konačnog ishoda razgovora sa svjedokom tako će biti bolji i spriječit će se nepotrebna naknadna ispitivanja svjedoka za koje sam proces pričanja svoje priče znači ponovno proživljavati događaje. Idealno je kada istražitelji na teren ponesu kratki "promemorij" u kojem su navedena obilježja krivičnog djela i vrste dokaza kojima bi se ta krivična djela mogla dokazati. Tako, za vrijeme pauze u razgovoru, istražitelj može konsultirati "promemorij" i podsjetiti se šta bi trebalo odmah razjasniti.

V. Optužnica

A. Stanje spremnosti predmeta.....	35	E.2 Postupak potvrde optužnice kao kontrolna tačka.....	39
B. Optužnice s velikim brojem tačaka	36	F. Pobijanje optužnice.....	40
C. Koncept "dovoljnog obavještenja".....	36	G. Suoptuženi.....	40
C.1 Pravno relevantne činjenice.....	36	H. Spajanje optužbi.....	41
C.2 Vrste odgovornosti.....	37	I. "Zapečaćene" optužnice	41
D. Standardiziranje formi optužnice.....	38	J. Izmjena optužnice.....	42
E. Sudijsko odobrenje optužnice.....	39	V. Aneks 4: Standardi pregleda optužnice prije suđenja	44
E.1 Postupak potvrđivanja optužnice.....	39		

1. Kao što je praksa u sistemima mnogih država, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju iznosi navode protiv optuženog u optužnici. Optužnica je glavni instrument koji garantira pravo optuženog "da bude pravovremeno i detaljno obaviješten, na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbi protiv njega" - član 21 (4) (a) Statuta MKSJ-a. Tužilaštvo mora dokazati činjenice i navode iz optužnice.
2. Optužnica ima tri glavne svrhe:
  - ◆ osnov je za hapšenje optuženog, nakon što bude potvrđena;
  - ◆ obavještava optuženog o optužbama protiv njega;
  - ◆ osnov je predmeta optužbe protiv optuženog, a time i osnov za samo suđenje, nakon što se riješi pitanje prigovora na formu optužnice i/ili zahtjeva za izmjenom optužnice.
3. Optužnica je osnovni dokument na koji se Tužilaštvo oslanja za obavještavanje optuženog o postupku koji se pokreće protiv njega. Od presudne je važnosti izbjeći mogućnost da se optužbe mijenjaju i postanu "pokretne mete", što bi otežalo optuženom da na njih odgovori.

A. Stanje spremnosti predmeta

---

4. U idealnom slučaju, predmet bi trebao biti spreman za suđenje prije podizanja optužnice i cilj istrage Tužilaštva trebao bi biti da prikupi sav neophodan dokazni materijal prije podizanja optužnice. Međutim, iskustvo MKSJ-a je pokazalo da se u velikim, kompleksnim predmetima ratnih zločina istrage nastavljaju još dugo nakon faze u kojoj je prikupljeno dovoljno materijala da bi podizanje optužnice protiv optuženog bilo opravdano. U praksi, nije moguće pripremiti konačnu verziju optužnice na samom početku rada na predmetu. Pored toga, čekanje da se istraga "okonča" može značiti gubitak jedinstvene prilike da se optuženi uhapse. Odluka kada će se podići optužnica će stoga morati pomiriti potrebu da se optuženi uhapse sa željom da se istraga nastavi.
5. Iako se detaljan pregled optužnice može provesti i nakon što odbrana uloži prigovor na formu optužnice, bolje je dobiti potvrdu od strane suda što je prije moguće. Neovisan, temeljit pregled optužnice osigurava da su krivična djela u optužnici pravilno kvalificirana i da je svaka tačka optužbe potkrijepljena dokazima.

B. Optužnice s velikim brojem tačaka

---

6. Jedna od najvažnijih pouka iz iskustva MKSJ-a je da, s obzirom na kompleksnost suđenja u predmetima ratnih zločina, postoji tendencija da optužnice sadrže previše tačaka, zbog čega je u samom krivičnom postupku teško voditi računa o svim navodima koje treba dokazati. Problem je naročito izražen u predmetima koji se odnose na komandnu odgovornost ili predmetima genocida i zločina protiv čovječnosti, koji neminovno uključuju velik broj aktivnosti Tužilaštva. Kažnjivo ponašanje optuženog u takvim predmetima vjerovatno se odnosi na duži vremenski period i na široko geografsko područje, te uključuje mnoge individualne žrtve i počinioce. U predmetima koji se odnose na rukovodstvo, može biti teško dovesti u vezu komandujuće osobe, a naročito političke vođe, s pojedinačnim događajima na terenu. U krivičnom gonjenju okrivljenih koji su bili na visokim pozicijama može također postojati i želja da tačke optužnice daju adekvatnu sliku pune krivične odgovornosti optuženog na način koji će ostati zabilježen i u istoriji. To su faktori koji ponekad navedu tužioca da podiže optužnice koje su tako nezgrapne da se suđenja ne mogu održati u razumnom vremenskom periodu. Stoga, dobra praksa je da se prilikom izrade optužnice pokuša procijeniti koliko će dugo trajati sudski postupak u tom predmetu, imajući na umu pravo optuženog na ekspeditivno suđenje.
7. Zbog raspona mogućih zločina i njihovog preklapanja, u većini predmeta, iste osnovne činjenice mogu biti temelj za različite pravne zaključke u pogledu odgovornosti optuženog. Iste činjenice, primjerice o ubijanju, mogu biti osnov za više krivičnih djela, kao što su genocid, istrebljenje ili ubistvo. Trebalo bi izbjeći nepotrebno dupliranje optužbi. U zavisnosti od jačine dokaza, optužbe bi trebalo formulirati kao alternativne optužbe, ali pritom bi trebalo izbjeći iznošenje više različitih teza o obliku odgovornosti kako glavna teza tužioca ne bi ostala nejasna.
8. Prilično velik dio jurisprudencije nastale na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju bavi se formom optužnice, te je utvrđen najniži potreban stepen određenosti optužnice. Član 18. Statuta MKSJ-a za bivšu Jugoslaviju propisuje da optužnica mora sadržavati kratak prikaz činjenica i krivičnog djela ili krivičnih djela za koje se optuženi tereti. Tužilaštvo ne mora uvrstiti dokaze u optužnicu (tj. kojim će dokazima dokazati činjenice) (vidi Aneks na CD-ROM-u: *Primjer optužnice: Dragomir Milošević*).

C. Koncept "dovoljnog obavještenja"

C.1 Pravno relevantne činjenice

9. Činjenice koje se moraju navesti u optužnici, *pravno relevantne činjenice*, su one činjenice koje potkrepljuju svaku od tačaka optužnice.³ Drugim riječima, optužnica treba obuhvatati činjenice koje su u osnovi svakog od obilježja krivičnih djela koja se optuženom stavljaju na teret, kao i oblike odgovornosti za koje se optuženi tereti, odnosno metod po kojem je optuženi učestvovao u krivičnom djelu. Obrazloženje ovog uvjeta je to da će, ako odbrana nije pravilno obaviještena o pravno relevantnim činjenicama krivičnog djela sve dok optužba ne podnese pretpretresni podnesak ili do početka samog suđenja, biti teško, ako ne i nemoguće, da optuženi planira i radi na svojoj odbrani prije početka suđenja.⁴ Štaviše, optužnica u kojoj su samo navedene optužbe protiv optuženog bez davanja dovoljno detalja o pravno relevantnim činjenicama, ne predstavlja dovoljno obavještenje jer joj nedostaje "dovoljno pojedinosti da optuženi bude jasno obaviješten o optužbama protiv

³ *Kvočka i drugi*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 27.

⁴ *Kvočka i drugi*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 28.

njega tako da može pripremiti svoju odbranu"⁵. Drugim riječima, takva optužnica sadrži nedostatke.⁶

10. Stepen detaljnosti kojim pravne relevantne činjenice trebaju biti navedene u optužnicu zavisi od teze optužbe. Način na koji će optužba karakterizirati kažnjivo ponašanje za koje tereti optuženog i blizina optuženog krivičnim radnjama su glavni faktori koji određuju koliki stepen konkretnosti udovoljava uvjetu dovoljnog obavještenja. Kad se u optužnici navodi da je optuženi lično izvršio krivična djela, pravno relevantne činjenice (npr. identitet žrtve, vrijeme i mjesto događaja i način na koji su navodna djela počinjena) se moraju navesti detaljno.⁷ Međutim, u nekom drugom slučaju tužilac možda nije u posjedu tako detaljnih informacija ili je već zbog razmjera krivičnih djela koja se optužnicom stavljaju na teret možda nepraktično navoditi konkretne detalje kao što su identitet žrtve i tačni datumi izvršenja krivičnih djela.⁸ U svakom slučaju, optužnica treba sadržavati dovoljno informacija da omogući optuženom da razumije optužbe i da se efikasno brani (vidi okvir *Predmet Galić - "Dovoljno obavještenje"*).

Predmet Galić - "Dovoljno obavještenje"

Uvjet da Tužilaštvo navede bar minimum reprezentativnih pravno relevantnih činjenica u optužnici prikazujemo na primjeru predmeta Galić. Stanislav Galić je bio komandant Sarajevsko-romanijskog korpusa i de jure komandant vojnika i vojnog osoblja bosanskih Srba u Sarajevu. Optužnica tereti Galića za provođenje kampanje granatiranja i snajperskog djelovanja prema civilima u Sarajevu u periodu od 10. septembra 1992. do 10. avgusta 1994. kojom se teroriziralo civilno stanovništvo i u kojoj je ubijen i ranjen velik broj osoba. Tačke optužnice su bile potkrijepljene reprezentativnim brojem pojedinačnih incidenata navedenih u dodatku kako bi se ispunio sudski uvjet da optuženi treba biti obaviješten o optužbama protiv njega (konkretnost navoda), kao i dodatnim dokazima o slučajevima snajperskog djelovanja, granatiranja i drugim aspektima situacije u Sarajevu.* Pretresno vijeće je zaključilo da je optužnica kao cjelina dala dovoljno obavještenja Galiću o optužbama protiv njega.

* Galić, Presuda Žalbenog vijeća, par. 3.

C.2 Vrste odgovornosti

11. Član 7 Statuta MKSJ-a za bivšu Jugoslaviju utvrđuje sljedeće oblike odgovornosti: planiranje, podsticanje, naređivanje, činjenje, pomaganje i podržavanje⁹ kao i odgovornost nadređenog¹⁰. Optužnica treba navesti vrstu ili vrste odgovornosti na koje se Tužilaštvo namjerava pozvati,¹¹ i, da bi se izbjegla nejasnoća, Tužilaštvo treba precizno utvrditi oblik ili oblike krivične odgovornosti za sva krivična djela koja navodi u optužnici.¹² Ukoliko optužnica samo navodi odredbe člana 7 stava (1) Statuta MKSJ-a bez konkretnog navođenja vida odgovornosti optuženog, optužbe mogu biti nejasne.¹³ Kako se razvijala sudska praksa MKSJ-a, težilo se zahtijevanju sve većeg stepena konkretnosti u optužnicama, posebno u vezi s određenošću optužbi i obliku učešća optuženog u krivičnim djelima za koja se tereti.

5 *Simić*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 20; *Kupreškić i drugi*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 88.

6 *Kupreškić i drugi*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 114.

7 *Naletilić i Martinović*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 24; *Kvočka*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 28; *Krnojelac*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 132.

8 *Naletilić i Martinović*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 25-27; *Kvočka*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 30-31; *Krnojelac*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 131-132.

9 Članovi 7 stav (1) i 6 stav (1) Statuta MKSJ-a, odnosno MKSR-a.

10 Članovi 7 stav (3) i 6 stav (3) Statuta MKSJ-a, odnosno MKSR-a.

11 *Simić*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 21 (u kojem se navodi Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka*, par. 29).

12 *Tužilac protiv Prlića i drugih*, Predmet br. IT-04-74-AR72.3, Odluka o žalbi Petkovića na nadležnost, 23. april 2008, par. 20; *Krnojelac*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 138-139; *Tužilac protiv Popovića i drugih*, Predmet br. IT-05-88-PT, Odluka po podnescima kojima se pobija optužnica na osnovu pravila 72 Pravilnika, 31. maj 2006., par. 25.

13 Vidi npr., *Aleksovski*, Presuda Žalbenog vijeća, fusnota 319 gore; *Čelebići*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 350; *Krnojelac*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 138-144.

12. Optužnica mora navesti pravno relevantne činjenice koje su relevantne za svaki oblik odgovornosti koji se navodi u optužnici.¹⁴ Na primjer, kada Tužilaštvo navodi "podsticanje" ili "naređivanje" kao vid odgovornosti, mora precizno opisati radnje podsticanja i osobe ili grupe osoba koje su podsticane,¹⁵ kao i pravno relevantne činjenice koje pokazuju da je optuženi naredio vršenje određenog krivičnog djela u konkretnoj prilici.¹⁶ Ukoliko se Tužilaštvo osloni na tezu o udruženom zločinačkom poduhvatu, jednom od oblika činjenja krivičnog djela, onda Tužilaštvo mora navesti svrhu poduhvata, njegovu kategoriju,¹⁷ identitet učesnika i prirodu učesća optuženog u poduhvatu.¹⁸ Davanje ovih informacija u tekstu optužnice je dosad postalo prihvaćeno ne samo kao dobra praksa, nego i kao suštinski element pravičnog obavještanja optuženog o navodima na koja treba očekivati da mora odgovoriti (vidi okvir *Predmeti Simić i Kupreškić - Uvjet dovoljnog obavještenja*).

13. Optužnice u kojima se optuženi okrivljuju za vrstu odgovornosti za koju nisu navedene odgovarajuće pravno relevantne činjenice smatraju se nepreciznim i stoga manjkavim.¹⁹ Nedopustivo je da optužba u optužnici navodi oblike odgovornosti koji nisu utvrđeni Statutom ni obuhvaćeni jednim ili više vidova odgovornosti iz Statuta.²⁰

Predmeti Simić i Kupreškić - Uvjet dovoljnog obavještenja

U predmetu Simić, Pretresno vijeće je zaključilo da, iako konačna verzija optužnice protiv Simića nije konkretno navela njegovo učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu, Simiću je dato dovoljno obavještenja o optužbama za učešće u poduhvatu uvrštavanjem riječi "djelujući u saradnji" u tekst optužnice. Međutim, Žalbeno vijeće je poništilo odluku Pretresnog vijeća i smatralo da nijedna od narednih verzija optužnice nije dala optuženom "dovoljno i blagovremeno obavještenje da je optužen kao učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu". Žalbeno vijeće je utvrdilo da suđenje nije bilo pravično zbog nedostatka obavijesti i poništilo je presudu po optužbama za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu.*

Slično tome, u predmetu Kupreškić je Žalbeno vijeće utvrdilo da optužbe protiv Zorana i Mirjana Kupreškića za progon nisu bile dovoljno određene jer Tužilaštvo nije konkretno navelo njihovu ulogu u navodnom kažnjivom ponašanju. U okolnostima ovog predmeta, zbog ovog nedostatka dovoljnog obavještenja suđenje je bilo nepravično, i, zbog pogrešnog zaključivanja Pretresnog vijeća u ocjeni dokaza, dvojica optuženih oslobođeni su optužbi.**

* vidi Simić i drugi, Presuda Žalbenog vijeća, par. 73-74.

** vidi Kupreškić i drugi, Presuda Žalbenog vijeća, par. 245-246.

D. Standardiziranje formi optužnice

14. Na strukturu i formulacije u optužnici može utjecati složenost predmeta koja zahtijeva uvrštavanje velikog broja informacija. Manjkavost optužnice može imati velike posljedice. Ipak, praksa MKSJ-a rezultirala je određenim stepenom organizacije i standardizacije u formi i sadržaju optužnica. Te standardizirane optužnice su preživjele izazove i time poslužile kao primjer prihvatljivih formi optužnica (vidi Aneks na CD-ROM-u - *Primjer optužnice MKSJ-a za bivšu Jugoslaviju*).

14 *Kvočka i drugi*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 29.

15 *Blaškić*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 226.

16 *Kvočka i drugi*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 41.

17 Žalbeno vijeće MKSJ-a je utvrdilo tri vrste udruženog zločinačkog poduhvata (osnovni, sistematski i produženi).

18 *Kvočka i drugi*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 29.

19 *Kvočka i drugi*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 41.

20 Vidi npr. *Tužilac protiv Prlića i drugih*, Predmet br. IT-04-74-AR72.3, Odluka o Petkovićevoj žalbi na nadležnosti, 23. april 2008, par. 21-22; *Stakić*, Presuda Žalbenog vijeća, par. 62; *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, Predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost: posredno sazvršilaštvo, 22. mart 2006, par. 40; *Tužilac protiv Čermaka i Markača*, Predmet br. IT-03-73-PT; *Tužilac protiv Gotovine*, Predmet br. IT-01-45-PT, Zajednička odluka po objedinjenom zahtjevu tužioca za izmjenu optužnice i spajanje predmeta, 14. jul 2006., par. 24-26.

15. Ured tužioca je na kraju usvojio svoju internu proceduru za preispitivanje optužnica prije nego što se one finaliziraju i podnesu sudiji na pregled i potvrdu. Koristeći proces pregleda optužnice od strane svojih kolega u struci, optužni tim je podnosio nacrt optužnice kolegama iz drugih timova i branio svoj rad odgovarajući na pitanja kolega. Ti interni pregledi optužnica su pomogli da pristup bude dosljedniji, a često su i otkrivali probleme sa optužnicama. Pregledi su također pomogli isticanju potrebe za boljim dokazima ili dodatnom istragom, te su dali prijedloge za poboljšanja.

E. Sudijsko odobrenje optužnice

16. Forma optužnice, njen sadržaj i proces finalizacije variraju od jednog pravnog sistema do drugog. Praksa MKSJ-a, propisana Statutom i Pravilnikom o postupku i dokazima, je takva da nezavisni tužilac priprema optužnicu, a zatim se ona podnosi sudiji na potvrdu. Uvjet da svaku optužnicu mora pregledati sudija daje zaštitu od zloupotreba tužioca. S obzirom na to da se suđenja za ratne zločine često vode uz pozadinu političkih previranja, dobra je praksa da sistem predviđa određena ograničenja i ravnotežu u ovlaštenjima tužilaštva. Međutim, jednako je važno da tužilac djeluje nezavisno i na takav način da izbjegava podlijevanje političkom pritisku da podnese optužnicu. Član 16. Statuta MKSJ-a za bivšu Jugoslaviju jasno predviđa da: "Tužilac djeluje nezavisno kao zasebni organ Međunarodnog suda. On ne smije tražiti ni primati upute ni od koje vlade niti bilo kojeg drugog izvora."

E.1 Postupak potvrđivanja optužnice

17. U skladu s praksom MKSJ-a, predložena optužnica i prateći materijal se moraju podnijeti sudiji koji je određen da vrši pregled optužnice (sudija koji potvrđuje optužnicu). Taj sudija mora preispitati svaku tačku optužbe i utvrditi da li u optužnici *prima facie* postoji osnov za postupak protiv osumnjičenog na osnovu pratećeg materijala. Ukoliko taj sudija bude zadovoljan u smislu da optužnica ispunjava taj standard,²¹ potvrđuje optužnicu. Također, sudija može, na zahtjev tužioca, izdati odgovarajuće sudske naredbe za hapšenje, pritvor ili dovođenje osoba, ili za bilo koju drugu svrhu koja se traži u procesu suđenja. Međutim, ako se taj sudija nije uvjerio da u optužnici *prima facie* postoji osnov za postupak protiv optuženog, on može zatražiti od tužioca da podnese dodatne dokaze kojima će potkrijepiti jednu ili više tačaka optužnice, odbaciti jednu ili više tačaka ili odgoditi pregled da bi tužiocu omogućio priliku da izmijeni optužnicu.²²

E.2 Postupak potvrde optužnice kao kontrolna tačka

18. Praksa MKSJ-a je da proces potvrđivanja optužnice bude ograničen na ocjenu *prima facie* o dovoljnosti dokaza sadržanih u pratećem materijalu koji se podnosi sudiji koji potvrđuje optužnicu. Obično je bio primijenjen test relativno niskog praga dovoljnosti, i MKSJ ne traži da predmet bude "spreman za suđenje" u fazi optužnice. Iz današnje retrospektive, pristup MKSJ-a možda nije bio najbolji - rigorozniji pristup bi možda bio korisniji. Da je Sud prepoznao proces potvrđivanja optužnice kao ključnu kontrolnu tačku u procesu, ili da je razradio dvostepeni proces optuživanja prema kojem bi se u kasnijoj fazi pripremila detaljnija optužnica, MKSJ bi možda mogao bolje upravljati pretpretresnim postupkom. Međutim, bilo koji sud koji bi želio pridati veću ulogu sudijama u procesu potvrđivanja morat će i pažljivo čuvati nezavisnost tužilaštva.

21 Galić, Presuda Žalbenog vijeća, par. 42; Čelebići, Presuda Žalbenog vijeća, par. 434.

22 Pravilo 47 (F), Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a; član 19 stav (2) Statuta MKSJ-a.

F. Pobijanje optužnice

---

19. Jedna od suštinskih garancija pravičnog suđenja je pravo optuženog da preliminarnim podneskom ospori aspekte teza koje tužilac iznosi protiv njega. Na MKSJ-u optuženi mora uložiti takav prigovor u roku od 30 dana nakon što tužilac dostavi materijale na koje se oslonio podnoseći optužnicu na pregled sudiji koji će je potvrditi. Optuženi može uložiti preliminarni podnesak kojim pobija nadležnost tribunala ili navodi nedostatke u formi optužnice.²³ Ukoliko pretresno vijeće utvrdi da je prigovor optuženog valjano osnovan, naložit će Tužilaštvu da izmijeni optužnicu (vidi Aneks 4 - *Standardi pregleda optužnice prije suđenja*).

G. Suoptuženi

---

20. Kada se za počinjenje istih krivičnih djela tereti više osoba, dobra je praksa da im se zajedno sudi po istoj optužnici kao suoptuženima. U skladu sa praksom MKSJ-a, kada je za ista djela ili za različita djela koja su dio iste transakcije (odnosno, zajednička zamisao, strategija ili plan koji mogu obuhvatati jedan ili niz događaja na istim ili različitim mjestima i vremenima)²⁴ optuženo više osoba, te osobe mogu biti zajednički optužene po istoj optužnici i zajednički im se može suditi na istom suđenju.²⁵ Tužilaštvo može odabrati spajanje postupka od samog početka predmeta ili zatražiti spajanje postupka od suda. Broj optuženih kojima se može suditi u jedinstvenom postupku podliježe objektivnim ograničenjima koja su posljedica ograničenja fizičkog prostora. Zavisno od faze postupka, pretpretresno ili pretresno vijeće mora odlučiti da li će dopustiti spajanje postupka. Pri odlučivanju u ovoj stvari, pretpretresno ili pretresno vijeće mora osigurati da svaki optuženi na zajedničkom suđenju ima ista garantirana prava koja bi imao da je riječ o odvojenom suđenju. Zapravo, vijeće može odlučiti da suđenja budu odvojena da bi se prava optuženog zaštitila, da bi se izbjegao sukob interesa koji bi mogao štetiti optuženom ili da se osiguraju interesi pravde.²⁶
21. U roku od 30 dana nakon što tužitelj dostavi optuženom materijale kojima je potkrijepio optužnicu, optuženi može uložiti preliminarni podnesak kojim traži da se osobama koje su okrivljene u istoj u optužnici sudi odvojeno.²⁷ Pretresno vijeće može po svom nahođenju dozvoliti podnošenje interlokutorne žalbe kojom se pobija odluka tog vijeća o takvom podnesku.²⁸

---

23 Pravila 72 (A) stavovi (i) i (ii), 66 (A) st. (i), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a; vidi također pravila 72 (B) i 73 Pravilnika.

24 Pojam "transakcija" se definiše kao "više djela ili propusta, bez obzira na to da li se odvijaju kao jedan događaj ili kao niz događaja, na istom mjestu ili na različitim mjestima, koji su dio opće zamisli, strategije ili plana." (Pravilo 2 (A)). Vidi također *Tužilac protiv Zdravka Tolimira, Radivoja Miletića i Milana Gvere*, Predmet br. IT-04-80-AR73.1, Odluka po Miletićevoj interlokutornoj žalbi na Odluku Pretresnog vijeća o spajanju predmeta, 27. januar 2006. ("*Miletić*, Odluka o spajanju"), par. 7; *Tužilac protiv Vinka Pandurevića & Milorada Trbića*, Predmet br. IT-05-86-AR73.1, Odluka po uloženoj interlokutornoj žalbi Vinka Pandurevića na odluku Pretresnog vijeća o spajanju predmeta, 24. januar 2006. 06 ("*Pandurević*, Odluka o spajanju") par. 7; *Tužilac protiv Miloševića*, brojevi predmeta: IT-99-37-AR73, IT-01-50-AR73, IT-01-51-AR73, Obrazloženje Odluke po interlokutornoj žalbi optužbe na odbijanje naloga za spajanje predmeta, 18. april 2002. ("*Milošević*, Odluka Žalbenog vijeća o spajanju"), par. 13-17, 21.

25 Pravilo 48, Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a; *Tužilac protiv Ante Gotovine i Tužilac protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, brojevi predmeta IT-01-45-AR73.1, IT-03-73-AR73.2, Odluka o interlokutornim žalbama na Odluku Pretresnog vijeća o izmjeni optužnice i o spajanju, 25. oktobar 2006. ("*Gotovina*, odluka o interlokutornoj žalbi od 25. oktobra 2006."), par. 16; *Miletić*, Odluka o spajanju, par. 7-8; *Pandurević*, Odluka o spajanju, par. 7-8.

26 Pravilo 82, Pravilnik o postupku i dokazima; *Gotovina*, Odluka o interlokutornoj žalbi od 25. oktobra 2006, par. 17; *Pandurević* Odluka o spajanju, par. 8 i napomena 20; vidi *Tužilac protiv Popovića i drugih*, Predmet br. IT-88-AR73.1, Odluka o žalbi na Odluku o uvrštavanju dokaznog materijala u vezi sa ispitivanjem Borovčanina, 14. decembar 2007., par. 43.

27 Pravila 72 (A) stav (iii), 66 (A) stav (i), 82 (B), Pravilnik o postupku i dokazima.

28 Pravila 72 (B) stav (ii) i 73 (B), Pravilnik o postupku i dokazima.

22. Odluka da se zajednički sudi određenom broju optuženih politička je odluka koja treba biti zasnovana i na praktičnim razmatranjima. Iako može postojati jasna pogodnost da se istovremeno sudi svima koji su istovremeno učestvovali u činjenju krivičnog djela iz navoda optužnice, tako da bi sudije mogle razmatrati transakciju kao cjelinu i efikasnije koristiti resurse, praktična pitanja mogu biti prepreka zajedničkim suđenjima. Na MKSJ-u, na primjer, zbog broja bjegunaca i činjenice da pojedini bjegunci mogu biti privedeni u različito vrijeme ponekad je bilo teško voditi zajednički krivični postupak protiv svih pojedinaca optuženih za jednu krivičnu transakciju. Međutim, iskustvo MKSJ-a je pokazalo da je, s obzirom na dužinu i kompleksnost suđenja, preporučljivo spajati predmete protiv više optuženih gdje je to moguće. Odvojena suđenja mogu biti teška jer zahtijevaju dodatne resurse, te stvaraju zamor kod svjedoka koji kao ključni svjedok mora u više navrata iznositi u suštini iste dokaze. Ovo višestruko svjedočenje može kod svjedoka stvoriti odbojnost, a posljedice mogu biti i protivrječnosti u iskazima datim u više različitim prilikama.

H. Spajanje optužbi

23. Jedna optužnica može da obuhvata dva ili više krivičnih djela ako niz djela koja su počinjena zajedno tvore jednu transakciju.²⁹ Međutim, pretresno vijeće zadržava diskreciono pravo da odbije spajanje optužbi.
24. U vršenju svog diskrecionog prava, pretresno vijeće može razmotriti sljedeće faktore:
- ◆ štetu pravu optuženog na pravično suđenje i suđenje bez odlaganja;
  - ◆ nepravdu koju bi prouzrokovalo predugo suđenje kojim je teško upravljati;
  - ◆ težinu tereta dokazivanja koji je na optuženom;
  - ◆ štetu koja bi se nanijela optuženom izvođenjem dokaza koji su relevantni za samo jedan lokalitet na suđenju kojim se obuhvata više lokaliteta.
25. U roku od 30 dana nakon što tužilac dostavi optuženom materijale kojima je potkrijepio optužnicu, optuženi može uložiti preliminarni podnesak kojim traži razdvajanje tačaka združenih u jednoj optužnici.³⁰ Pretresno vijeće može po svom diskrecionom pravu dopustiti ulaganje interlokutorne žalbe kojom se pobija njegova odluka po podnesku kojim se traži razdvajanje združenih tačaka optužnice.³¹

I. "Zapečaćene" optužnice

26. Prvobitno je praksa Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju bila da nakon potvrđivanja optužnice javno objavi nalog za hapšenje. Međutim, MKSJ je utvrdio da su se objavljivanje optužnice i stvaranje medijske pažnje pokazali neefikasnim, kao i praksa objava optužnica u postupcima otvorenim za javnost sa namjerom da se istakne neuspjeh pokušaja da se osumnjičeni privedu. Čim su optuženi saznali za postojanje naloga za njihovo hapšenje, nije bilo neuobičajeno da se počnu sakrivati, ponekad i na teritorijama gdje su dobijali zaštitu. Na kraju je Tužilaštvo MKSJ-a usvojilo praksu kojom se traži da optužnice nakon potvrđivanja budu "zapečaćene" (nedostupne javnosti). Ako postoji prilika da se optuženi pritvori i uhapsi, zapečaćene optužnice su

29 Za definiciju "transakcije", vidi iznad, napomena 24.

30 Pravila 72 (A) stav (iii), 66 (A) stav (i) i 49, Pravilnik o postupku i dokazima.

31 Pravila 72 (B) stav (ii), 73 (B), Pravilnik o postupku i dokazima; vidi iznad, dio F. *Pobijanje optužnice*.

nesumnjivo efikasnije nego da su javni dokumenti. Zapečaćene optužnice daju MKSJ-u vremena da obavijesti druge organe vlasti o postojanju naloga za hapšenje i da ta hapšenja planira na način na koji to inače rade policijske snage. Kad je MKSJ bio u mogućnosti da pritvori osumnjičene na područjima na kojima više nije bilo sukoba, sud je mogao početi sa suđenjima. S druge strane, kada se zna da je neki optuženi na slobodi i na teritoriji suverene države, vjerovatnije je da će se rezultati postići objavljivanjem optužnice i rezultirajućim diplomatskim pritiskom. Nijedna država nema pravo štiti optuženog od hapšenja, ali propust da se državni organi angažuju u procesu hapšenja također može prouzrokovati teškoće (vidi okvir *Predmet Nikolić - Pitanja nadležnosti u vezi s nejasnim okolnostima hapšenja*).

27. Pitanja se mogu pojaviti, kao što se već i desilo pred MKSJ-om, u vezi s načinom na koji je optuženi doveden pred sud. U sistemima nekoliko država sud nema nadležnosti nad optuženima koji su nezakonito privedeni. Zbog ekstrateritorijalne prirode krivičnih djela u nadležnosti MKSJ-a, sam Sud se mora osloniti na druge subjekte da izvrše pritvaranje ili hapšenje optuženih. U nekim slučajevima pojavile su se optužbe o otmici, a optuženi su tvrdili da bi vršenje nadležnosti Suda značilo potvrdu zloupotrebe njihovih prava koja je nastala otmicom. Tribunal nije ni u jednom takvom slučaju utvrdio da se optužbi može pripisati navodna otmica, a tvrdnje o otmici izvršenoj od strane osoba koje nisu povezane s postupcima pred Sudom se ne smatraju dovoljnom osnovom da opravda odluku Suda da nije nadležan.

Predmet Nikolić - Pitanja nadležnosti u vezi s nejasnim okolnostima hapšenja

Dana 21. aprila 2000. godine, Dragan Nikolić, optužen za razna krivična djela protiv čovječnosti u vršenju svojih funkcija komandanta zatvoreničkog logora "Sušica" blizu Vlasenice (Bosna i Hercegovina.* Uhapšen je pod nejasnim okolnostima i predat predstavnicima Tužilaštva od strane Stabilizacionih snaga u BiH (SFOR). Nikolić je tvrdio da su ga neidentificirani pojedinci oteli na teritoriji Srbije i prebacili u Bosnu i Hercegovinu protivno njegovoj volji, gdje su ga ti isti pojedinci predali zvaničnicima SFOR-a. Žalbeno vijeće je razmotrilo da li bi odgovarajući pravni lijek za moguća kršenja Nikolićevih prava moglo biti odustajanje od nadležnosti; međutim, Vijeće je zaključilo da je moguće vršiti nadležnosti nad pojedincima koji su nezakonito zadržani u slučajevima univerzalno priznatih krivičnih djela, kao što su genocid, krivična djela protiv čovječnosti i ratni zločini.**

* Tužilac protiv Dragana Nikolića, Predmet br. IT-94-2-PT, Treća izmijenjena optužnica, 31. oktobar 2003.

** Tužilac protiv Dragana Nikolića, Predmet br. IT-94-2-AR73, Odluka o interlokutornoj žalbi u vezi sa zakonitošću hapšenja, 5. septembar 2003., stav 24.

J. Izmjena optužnice

28. U praksi može biti neophodno da se optužnica izmijeni kada postanu raspoloživi novi dokazi. Tužilaštvo može izmijeniti optužnicu u bilo kojem trenutku prije nego što je sudija koji potvrđuje optužnicu potvrdi.³² Međutim, kada sudija koji potvrđuje optužnicu jednom potvrdi optužnicu, čime ona dobija pravni učinak, ona se može izmijeniti samo uz dozvolu tog sudije ili drugog sudije kojeg odredi predsjednik Suda.³³ Kada se predmet dodijeli određenom pretresnom vijeću, optužnica se može izmijeniti samo uz dozvolu tog vijeća (ili sudije tog vijeća) i samo nakon što su strane imale priliku da se izjasne o predloženim izmjenama.³⁴ U takvim slučajevima, optuženi se mora dovesti pred to pretresno vijeće što je prije moguće radi izjašnjavanja o krivnji po novim optužbama,³⁵ te optuženi može uložiti preliminarni podnesak kojim osporava nadležnost Suda ili

32 Pravilo 50 (A) (i) (a), Pravilnik o postupku i dokazima.

33 Pravilo 50 (A) (i) (b), Pravilnik o postupku i dokazima.

34 Pravilo 50 (A) (i) (c), Pravilnik o postupku i dokazima; vidi *Gotovina*, Odluka od 25. oktobra 2006., par. 7

35 Pravilo 50 (B), Pravilnik o postupku i dokazima.

tvrdi da izmijenjena optužnica sadrži nedostatke u formi u pogledu novih optužbi.³⁶ Zbog toga je sistem urađen tako da dopusti određenu fleksibilnost tužilaštvu u izmjenama optužnice u interesu pravde, ali istovremeno da spriječi potencijalno štetne izmjene bez odobrenja sudije.

29. Pretresno vijeće će odobriti izmjene ukoliko one ne nanose štetu optuženom.³⁷ Dakle, pravičnost je osnovni kriterij u odlučivanju o tome da li odobriti izmjene.³⁸ Pravičnost u suštini zahtijeva da optuženi ima dovoljno prilike da se pripremi za efikasnu odbranu s obzirom na izmjene optužnice.³⁹ (Za diskusiju o pravu pretresnog vijeća da zatraži od tužilaštva da smanji broj tačaka optužnice ili da naloži tužilaštvu da odabere tačke po kojima će povesti postupak optuživanja, vidi Poglavlje VII - Pretpretresni postupak - dio o smanjenju obima optužnice).

36 Pravila 72 (A) (i) i (ii), 66 (A) (i), Pravilnik o postupku i dokazima.

37 *Tužilac protiv Vojislava Šešelja*, Predmet br. IT-03-67-PT, Odluka po zahtjevu tužioca za odobrenje da se podnese izmijenjena optužnica, 14. septembar 2007., par. 14 (u kojem se citira predmet *Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, Predmet br. IT-99-36-PT, Odluka o formi dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu Tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. jun 2001. ("*Brđanin i Talić*, Odluka"), par. 50; *Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića*, Predmet br. IT-98-34-PT, Odluka o prigovoru Vinka Martinovića na izmijenjenu optužnicu i na preliminarni podnesak Mladena Naletilića na izmijenjenu optužnicu, 14. februar 2001., str. 7); *Tužilac protiv Gotovine*, Predmet br. IT-01-45-PT, Zajednička odluka o objedinjenom zahtjevu tužioca da izmijeni optužnicu i za spajanje predmeta, 14. jul 2006. ("*Gotovina*, Odluka o optužnici"), par. 10 (u kojem se citira predmet *Brđanin i Talić*, Odluka, par. 50; *Tužilac protiv Halilovića*, Predmet br. IT-01-48-PT, Odluka o zahtjevu tužioca za odobrenje da izmijeni optužnicu, 17. decembar 2004., ("*Halilović*, Odluka"), par. 22; *Tužilac protiv Beare*, Predmet br. IT-02-58-PT, Odluka o zahtjevu tužioca da izmijeni optužnicu, 24. mart 2005., str. 2 ("*Beara*, Odluka"))).

38 *Gotovina*, Odluka o interlokutornoj žalbi od 25. oktobra 2006., par. 8; *Gotovina*, Odluka o optužnici, par. 10 (navodi *Brđanin i Talić*, Odluka, par. 50; *Tužilac protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, Predmet br. IT-03-73, Odluka o zahtjevu tužioca za odobrenje da izmijeni optužnicu, 19. oktobar 2005. ("*Čermak i Markač*, Odluka o drugoj izmijenjenoj optužnici", par. 35).

39 *Čermak*, Odluka o drugoj izmijenjenoj optužnici, par. 35.

V. Aneks 4: Standardi pregleda optužnice prije suđenja

- *Skoro identične optužnice su podignute protiv raznih optuženih koji su, između ostalog, optuženi da su učestvovali u istom udruženom zločinačkom poduhvatu koji je obuhvatao činjenje raznih krivičnih djela na Kosovu. Slični aspekti optužnice osporeni su u podnescima u predmetu protiv Milutinovića, Ojdanića i Šainovića, gdje je Šainović bezuspješno osporio formu optužnice,* a nešto više od dvije godine kasnije i u predmetu protiv Pavkovića, Đorđevića, Lukića i Lazarevića, gdje je Lazarević pokrenuo argumente djelimično slične onima koje je postavljao i Šainović. Pretresno vijeće je Lazarevićevo pobijanje forme optužnice riješilo u svom odgovoru na zahtjev za spajanje ova dva predmeta.*
- *Razmatrajući prigovor optužnici koji je istakao Lazarević, Pretresno vijeće je zaključilo da se on mora razmatrati u meritumu u svjetlu pravnih dešavanja. Pretresno vijeće je naročito uzelo u obzir standarde koje je Žalbeno vijeće uspostavilo radi utvrđivanja da li je Tužilaštvo dovoljno detaljno iznijelo pravno relevantne činjenice svojih optužnih teza u optužnicama u predmetima Blaškić, Kordić i Čerkez, Kvočka i drugi, te u predmetu Ntakirutimana, tako da su optuženi bili jasno obaviješteni o prirodi optužbi protiv njih i bili su u mogućnosti da efikasno i uspješno pripreme svoju odbranu.***
- *Primjenjujući te standarde, Pretresno vijeće je zaključilo da optužnica ima nedostataka u više pogleda i naložilo je Tužilaštvu da izmijeni optužnicu na sljedeći način:*
  - *da navede ili a) konkretno ponašanje u prilog tvrdnji da je optuženi postupao na neki ili na sve načine iz člana 7 (1) Statuta, uslijed čega bi mogao snositi individualnu krivičnu odgovornost,; ili b) da kaže da se ne namjerava pozivati na neko konkretno ponašanje već traži da Pretresno vijeće posredno, na osnovu postupanja snaga kojima je optuženi bio nadređen, njegovog položaja u vojnoj hijerarhiji i odnosu s drugima u vojnoj, policijskoj ili političkoj hijerarhiji, zaključi da je optuženi postupao na jedan ili više načina iz člana 7 (1) Statuta;*
  - *da konkretno navede stanje svijesti potrebno za sve različite vidove odgovornosti za koje se optuženi tereti prema članu 7 (1) Statuta, uključujući i učešće u raznim vidovima udruženog zločinačkog poduhvata za koje se tereti, kao i činjenice na osnovu kojih će se utvrditi te pravno relevantne činjenice;*
  - *da pojasni na koga se odnosi izraz "druga poznata i nepoznata lica" i dodatno navede identitet učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu - ukoliko je taj identitet poznat, a ukoliko nije, da navede kojoj kategoriji ta lica pripadaju;*
  - *da konkretno navede kojoj kategoriji pripadaju navodni počinioci navedenih zločina, i to tako što će navesti koje su snage i jedinice, navodno podređene optuženom, učestvovale u događajima u svakoj od općina i konkretno kaže da li tužilaštvo tvrdi da su u činjenju navedenih zločina učestvovale samo te snage i jedinice;*
  - *da tužilaštvo, ako je u mogućnosti, konkretno navede 1) kojim jedinicama pridodatim Prištinskom korpusu 3. armije VJ u zoni odgovornosti korpusa je optuženi komandovao, i 2) nad kojim jedinicama republičke policije koje su bile potčinjene, ili su djelovale u saradnji ili u koordinaciji sa Prištinskim korpusom 3. armije VJ, odnosno nad kojim vojno-teritorijalnim jedinicama, jedinicama civilne zaštite i drugim oružanim grupama je optuženi navodno vršio komandu i kontrolu;*
  - *da navede konkretne vidove ponašanja optuženog na osnovu kojih se može izvesti zaključak o njegovom znanju i nečinjenju - a koji su potrebni da se utvrdi njegova odgovornost nadređenog u pogledu krivičnih djela za koje je optužen;*
  - *da konkretno navede koje su snage SRJ i Srbije navodno učestvovale u svakom od navedenih slučajeva ubistva;*

- *da konkretno navede stanje svijesti optuženog potrebno za zločin progona.*
- *Suočeno s dodatnim osporavanjima optužnice koja su pokrenuli Lukić i Pavković, Pretresno vijeće je također zahtijevalo daljnje izmjene optužnice da bi se konkretno navela kategorija osoba iz "snaga SRJ i Srbije" koje su navodno počinile krivična djela iz optužbe*** te osnovu za navod da podređeni optuženog "obuhvataju, ali nisu ograničeni na, pripadnike MUP-a, vojno-teritorijalne jedinice, jedinice civilne zaštite i druge oružane grupe."*****
- *Dakle, uprkos veoma sličnim formulacijama u ovim optužnicama, zahvaljujući razvoju pravne prakse na dva ad hoc tribunala optuženi protiv kojih su optužnice podignute kasnije imali su mogućnost da uspješno ospore dijelove svojih optužnica koji su se smatrali suviše nejasnim da bi mogli pružiti odgovarajuće obavještenje, dok su još samo nekoliko godina prije toga iste formulacije smatrane dovoljnim.*

---

* *Predmet Milutinović i drugi, Predmet br. IT-99-37-PT, Odluka po preliminarnom zahtjevu odbrane koji je podnijela odbrana Nikole Šainovića, 27. mart 2003.*

** *Predmet Pavković i drugi, Predmet br. IT-03-70-PT, Odluka po preliminarnom podnesku Vladimira Lazarevića o formi optužnice, 8. jul 2005, par. 12, u kojem se upućuje na Presudu Žalbenog vijeća u predmetu Blaškic, par. 226; Presudu Žalbenog vijeća u predmetu Kordić i Čerkez, par. 144 i 147; Presudu Žalbenog vijeća u predmetu Kvočka i drugi., par. 29, 41 i 42; Presudu Žalbenog vijeća u predmetu Ntakirutimana, par. 86 i 555.*

*** *Predmet Pavković i drugi, Predmet br. IT-03-70-PT, Odluka po preliminarnom podnesku Nebojše Pavkovića o formi optužnice, 15. jul 2005.*

**** *Predmet Pavković i drugi, Predmet br. IT-03-70-PT, Odluka po podnesku Sretena Lukića o formi optužnice, 15. jul 2008.*

VI. Nalozi za hapšenje

A. Objavljivanje optužnica i naloga za hapšenje.....47	C. Međudržavna saradnja i dobrovoljna predaja 49
A.1 Pregled i podnošenje optužnice 47	C.1 Međudržavna saradnja.....49
A.2 Dostava naloga za hapšenje.....47	C.2 Saradnja države domaćina.....50
B. Nalozi za hapšenje i neizvršenje naloga.....48	

A. Objavljivanje optužnica i naloga za hapšenje

A.1 Pregled i podnošenje optužnice

1. Praksa Sekretarijata je da otvori novi spis predmeta kada primi optužnicu i prpratne materijale i zahtjev za pregled/potvrdu optužnice koji je potpisao/la tužilac/tužiteljica ili jedan od njegovih/njenih predstavnika. Optužnica može sadržavati optužbe protiv više optuženih. Kako bi se spriječila mogućnost bijega optuženog, tužilaštvo često podnosi optužnicu radi pregleda/potvrde kao povjerljiv dokument i obraća se sucu koji potvrđuje optužnicu sa zahtjevom da izda povjerljivi nalog za hapšenje. Sekretarijat će dostaviti spis predmeta sudiji pretresnog vijeća kojeg je imenovao predsjednik. Sudija će zatim pregledati optužnicu. Ukoliko optužnica bude potvrđena, sudija će izdati nalog za hapšenje optuženog čije je ime navedeno u optužnici. Nakon izvršenja hapšenja jednog ili više optuženih, predsjednik Suda predmet dodjeljuje pretresnom vijeću.
2. Sekretarijat pomaže zakazati pregled optužnice tokom kojeg će sudija saslušati tužioca *in camera*. Tokom saslušanja, Sekretarijat vrši razne neophodne funkcije. Saslušanje za pregled optužnice je moguće snimati, i može se pripremiti zapis cjelokupnog postupka. U svim slučajevima predstavnik Sekretarijata, ili osoba koja je ovlaštena za to, vodi zapisnik. Zatim se "Zapisnik o saslušanju za pregled optužnice" sprema u spis predmeta nakon što optužnicu odobri sudija koji ju je pregledao.
3. Praksa prema kojoj je predstavnik Sekretarijata prisustvovao saslušanju za pregled optužnice je mijenjana tokom godina. Na kraju je sudiji koji vrši pregled data sloboda odlučivanja da li predstavnik treba biti prisutan. Mnogi sudije nisu smatrali da je neophodno da procesu pregleda prisustvuje predstavnik administracije, te stoga nisu sve potvrđene optužnice proračene zapisnikom o procesu pregleda. U svakom slučaju, Sekretarijat je dobio upute da poduzme određene korake nakon postupka potvrde optužnice, a da sudija koji je potvrdio optužnicu pritom nije razmatrao operativne ili logističke poteškoće s kojima se Sekretarijat suočava prilikom provedbe tih uputa od strane sudije koji je potvrdio optužnicu. Sekretarijat može imati značajnu ulogu u omogućavanju efikasne obrade i podnošenja optužnice u fazi podnošenja optužnice na pregled. Praktičnim i operativnim pitanjima se može pozabaviti i riješiti ih u ranoj fazi postupka odgovarajućom komunikacijom između sudije koji vrši pregled optužnice i službenika Sekretarijata.

A.2 Dostava naloga za hapšenje

4. Uručenje optužnice i naloga za hapšenje je u većini slučajeva istovremeno. Nakon potvrde optužnice, moguće je podnijeti zahtjev za izdavanje naloga za hapšenje, koji izdaje sudija koji je potvrdio optužnicu. S obzirom na to da Sekretarijat ima obavezu da saraduje s organima zemlje u koju treba dostaviti dokumente stranog

VI. Nalozi za hapšenje

---

suda, za pravilno i brzo izvršenje naloga za hapšenje je neophodno da sudija Sekretarijatu da jasne upute u vezi s time kojim nadležnim organima treba uputiti nalog za hapšenje. Jasne upute pomažu da se štedi i vrijeme i resursi, te doprinose tome da dostava dokumenata bude pravilno obavljena. Međutim, u mnogim slučajevima sudija je u mogućnosti da odredi državu u koju treba poslati nalog za hapšenje ako su mu dostupne informacije o mjestu boravka optuženog. U mnogim slučajevima je tačno boravište optuženog nepoznato.

5. Kada se nalozi za hapšenje izdaju kao povjerljivi nalozi, neophodno je donijeti jasnu odluku o tome kada i kako ukinuti status povjerljivosti. U slučaju kada je povjerljivost moguće ukinuti odmah nakon transporta optuženog u pritvorsku jedinicu Ujedinjenih nacija (UNDU) ili nakon hapšenja, upute u vezi s ovim je moguće uvrstiti u nalog za hapšenje, te se na taj način sprječava potreba izdavanja naknadnog naloga. Nadalje, to daje određeni vremenski okvir u svrhe komuniciranja sa medijima i objavljivanja informacija. Prije hapšenja fleksibilnost u objavljivanju dokumenata može biti korisna za rad. Na primjer, ukoliko sud želi osigurati da osoba koja izvršava nalog neće imati potrebu tražiti dodatne naloge ili pojašnjenja u vezi s time da li može otkriti nalog za hapšenje trećim licima, u nalogu se može koristiti slijedeća formulacija:

'NALAŽE se, uz izuzetak lica ili osoba koje imenuje X ili ovlašteni predstavnik/predstavnici X-a kojem/kojima se ovaj nalog za hapšenje dostavlja, da ovaj nalog za hapšenje i prpratni materijali neće biti objavljeni javno do daljeg naloga'.

B. Nalozi za hapšenje i neizvršenje naloga

---

6. Od ključne je važnosti da Sud uspostavi pouzdanu mrežu kako bi osigurao da će sva relevantna tijela ili osobe dobiti optužnicu i nalog za hapšenje. Uspostavljanje čvrstih veza s ključnim institucijama ili službenicima za vezu ambasada, i tijelima državne vlasti - međunarodnim mirovnim snagama ili vlastima uprave - te održavanje redovnog kontakta s njima je ključno za uspjeh tog procesa. Potreba za takvom mrežom je najočiglednija tokom hapšenja i dovođenja optuženog u sjedište Suda. Sekretarijat se također može pouzdati u ovu mrežu u dobivanju daljnjih informacije u slučajevima kada nije došlo do izvršenja naloga za hapšenje.⁴⁰
7. Za efikasno funkcioniranje mreže - te u cilju izbjegavanja bespotrebnih kašnjenja u dostavljanju i izvršenju naloga za hapšenje - savjetuje se vođenje i ažuriranje kontakt podataka za sve relevantne ključne institucije i osobe za veze. Pored toga, trebao bi postojati i raspored dežurstava kako bi se osiguralo da će uvijek biti dežuran zaposlenik Sekretarijata, sudija i pravnik u uredu suca kako bi se pozabavili pitanjima koja se mogu pojaviti izvan radnih sati ili tokom pauze u radu suda.
8. Diplomatski kanali, koje Sekretarijat mora koristiti tokom provedbe naloga za hapšenje, možda i nisu najefikasniji način za dostavu naloga za hapšenje. Budući sudovi bi trebali razmotriti mogućnost uspostavljanja mehanizma koji će tužilaštvu omogućiti da koristi vlastite mreže organa sigurnosti/policijske mreže kako bi pristupile provedbi naloga. Jedan od efikasnih načina je na primjer INTERPOL-ova crvena međunarodna potjernica. Tim za praćenje koji postoji u tužilaštvu često ima najnovije informacije o kretanju optuženog. S obzirom na to da je mnogo puta vrijeme neobično važno da bi se iskoristila prilika za hapšenje - pošto optuženi mogu prelaziti granice - često sati, pa čak i minute mogu biti od značaja. Ukoliko se nalozi mogu poslati tužilaštvu kada se šalju određenim državama, možda će biti moguće brže poslati nalog za

⁴⁰ Prema pravilu broj 59 (A) Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, "u slučaju da država kojoj je dostavljen nalog za hapšenje ili prebacivanje nije u mogućnosti da izvrši taj nalog, o tome mor odmah obavijestiti sekretara i navesti razloge za to".

hapšenje policijskim organima na dotičnoj teritoriji, bez potrebe da se traži novi nalog od dežurnog sudije. Istražitelji Tužilaštva mogu biti u pripravnosti kako bi brzo reagovali nakon hapšenja optuženog i kako bi izvršili formalnosti vezane za hapšenje i potvrdili identitet osobe u pritvoru.

9. Pravila MKSJ-a također tužiocu omogućavaju da od država zatraži da privremeno uhapsi osumnjičenog ili optuženog ili da poduzmu neophodne mjere za sprječavanje njegovog bijega. Ova pravila su korištena u okolnostima kada je optužnica bila pred podizanjem, ali još uvijek nije bila podignuta, te je bilo neophodno brzo djelovati kako bi se iskoristila jedinstvena prilika za hapšenje. Pravila Suda su također sadržavala upute za poseban postupak u slučaju neizvršenja naloga. Pravilo 61 je predviđalo javno saslušanje pred Pretresnim vijećem ukoliko sekretar i tužilac mogu da dokažu da su poduzeti razumni koraci da se osigura hapšenje optuženog, te da je prošao razuman vremenski period, a da nalog za hapšenje od strane države kojoj je poslan još nije izvršen. Taj postupak je primijenjen 1996. godine u predmetu protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića. Tokom javnog pretresa pred tročlanim pretresnim vijećem, tužilac je predočio optužnicu i priložne materijale na javnoj raspravi, opisao neuspjeh države da uhapsi optuženog, te je također pozvao određene svjedoke da javno svjedoče o događajima. Optuženima, koji su bili na slobodi, nije bilo dozvoljeno da imaju zastupnike, iako je na saslušanje pozvan *amicus curiae*. Taj postupak nije bilo suđenje u odsutnosti i nije postojala namjera da dovede do osude. Međutim, Pretresno vijeće je izdalo međunarodni nalog za hapšenje koji je upućen svim državama članicama UN-a. Javni postupak u skladu sa pravilom 61 je stoga imao ograničenu svrhu, ali se prestao koristiti kada je tužilac uspostavio praksu zahtjeva za podizanje zapečaćenih optužnica i isključenje javnosti (vidi stav X, poglavlje V - Optužnica - odjeljak I o zapečaćenim optužnicama).

C. Međudržavna saradnja i dobrovoljna predaja

10. Sud se oslanja na međudržavnu saradnju po pitanju izvršenja hapšenja zbog nedostatka vlastitih policijskih snaga izvan područja Suda, te zbog nedostatka ovlaštenja da dostavlja sudske dokumente na teritoriji država. Uloga Sekretarijata u hapšenjima i prebacivanjima na Sud uključuje saradnju između odgovarajućih organa države koja je izvršila hapšenje i države domaćina.

C.1 Međudržavna saradnja

11. Međudržavna saradnja se temelji na rezoluciji Vijeća sigurnosti 827 (1993)⁴¹ koja predviđa da:

sve države u punoj mjeri saraduju s Međunarodnim sudom [...]i te da, shodno tome, sve države preduzimaju sve mjere koje su neophodne po odredbama njihovih nacionalnih zakona da provedu odredbe ove Rezolucije i Statuta, uključujući obavezu država da udovolje zahtjevima za pomoć ili naložima koje izda pretresno vijeće shodno članu 29 Statuta.

12. Iako su odredbe Statuta izravno primjenjive (u smislu da obavezuju državu da poduzme sve neophodne mjere u skladu s nacionalnim zakonima da bi provela odredbe Statuta), pravila MKSJ-a za bivšu Jugoslaviju nadalje predviđaju da obaveza definirana u članu 29. Statuta ima prednost nad bilo kakvom pravnom smetnjom za uručenje ili prebacivanje optuženih pred Sud koja može postojati na osnovu nacionalnih zakona ili sporazuma o izručenju dotične države. Ovo pravilo je u skladu sa primatom Suda nad domaćim sudovima uspostavljenim članom 9. Statuta. Pravila predviđaju da prebacivanje optuženog do sjedišta Suda mora biti ugovoreno između dotičnih državnih organa, organa Nizozemske i sekretara. Zadnje pomenuti je odgovoran za koordiniranje

41 S/RES/827 (1993.), 25. maj 1993.

VI. Nalozi za hapšenje

operativnih procedura za dovođenje optuženog iz države koja vrši prebacivanje do pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija, koja se nalazi u Hagu, u Nizozemskoj. Procedure bi trebale uzimati u obzir povezana pitanja poput načina transporta, sigurnosti, zdravstvenih potreba (ukoliko postoje) tokom transporta. Uz međudržavnu saradnju i saradnju s drugim međunarodnim organima, Sekretarijat koordinira transport uz pomoć vojnih i komercijalnih vozila/letjelica.

13. U slučaju hapšenja ili dobrovoljnih predaja do kojih je došlo u državama bivše Jugoslavije, prebacivanje optuženih je u pravilu izvršavano bez polemike ili ispitivanja u vezi sa zakonskom i regulatornom osnovom za prebacivanje uhapšenih. Koordinacijsku ulogu Sekretarijata znatno olakšava prisustvo osobe za vezu Sekretarijata u regiji. Njegovo prisustvo je omogućilo i doprinijelo uspostavljanju komunikacijske mreže između Suda i relevantnih nacionalnih organa i međunarodnih organizacija, tj. SFOR-a, KFOR-a, UNMIK-a, EULEX-a (koji su prisutni u bivšoj Jugoslaviji), što je opet doprinijelo organiziranju i logističkoj obradi vezanoj za prebacivanje optuženih do sjedišta Suda.
14. Države izvan bivše Jugoslavije⁴² su ponekad od Sekretarijata tražile pojašnjenja vezana za zakonsku i regulatornu osnovu za prebacivanje uhapšenih nakon hapšenja. Pojašnjenja su obično tražena u vezi s relevantnošću nacionalne prakse u pitanjima izručenja, da li se mogu postaviti određeni uvjeti u vezi s prebacivanjem ili da li postoji potreba za potpisivanje ad hoc sporazuma između države koja vrši prebacivanje i Suda. U vezi s posljednja dva pitanja, Sekretarijat je stalno zastupao stajalište da sve države imaju obavezu da izvrše prebacivanje u skladu sa članom 29. Statuta. Nadalje, pravilo 56 Pravilnika o postupku i dokazima navodi da "država kojoj je uručen nalog za hapšenje ili nalog za prebacivanje svjedoka mora reagirati odmah i uz svu dužnu pažnju kako bi osigurala pravilno i efikasno izvršenje istog, u skladu sa članom 29. Statuta".⁴³ Stoga kada država ispunjava obavezu iz člana 29. da optuženog izruči Sudu, nije moguće postavljati zahtjeve u vezi sa prebacivanjem. Također nema potrebe za sklapanjem sporazuma između MKSJ-a i države kao osnove za dovođenje optuženog do sjedišta Međunarodnog suda. Na osnovu rezolucije Vijeća sigurnosti 827 (1993), te odredbi Statuta i pravila, postoji zadovoljavajuća pravna osnova za izvršenje dovođenja. Na primjer, pravilo 58 predviđa da "obaveze sadržane u članu 29 Statuta imaju prevagu nad svim pravnim preprekama predaji ili prebacivanju optuženog [...] na Međunarodni sud koje postoje u nacionalnom zakonodavstvu ili međunarodnim ugovorima o izručenju koje je potpisala dotična država". Zakonska i regulatorna potvrda prvenstva Suda nad domaćim sudovima je temelj koji je omogućio operativne aspekte dovođenja, te njihovu nesmetanu i brzu koordinaciju od strane Sekretarijata.⁴⁴

C.2 Saradnja države domaćina

15. Pored rezolucije Vijeća sigurnosti broj 827 (1993) i člana 29. Statuta, saradnja sa Nizozemskom se u principu zasniva na "Sporazumu o državi domaćinu".⁴⁵ U vezi sa hapšenjima i dovođenjima koja su poduzeta u ime i u saradnji sa Sudom, Nizozemska "ne može vršiti svoju krivičnu nadležnost nad osobama na svojoj teritoriji koje će biti prebačene ili su prebačene kao osumnjičeni ili optuženi u prostorije Suda na osnovu zahtjeva ili naloga

⁴² Na primjer, pojedinci za koje je Sud podigao optužnicu su uhapšeni i prebačeni iz Njemačke, Austrije, Argentine i Rusije.

⁴³ U vezi s ovim je bitno uzeti u obzir da je u predmetu broj IT-94-1, *Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule"*, "Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost", 02.10.1995, par. 77-93, Žalbeno vijeće Suda je navelo da "princip primata Suda nad domaćim sudovima nije neusklađen sa principom suvereniteta država prema međunarodnom pravu. Zločini u okviru nadležnosti Suda su univerzalne prirode, te nadilaze interes bilo koje države. Suvereno pravo država ne može imati prednost nad pravom međunarodne zajednice da djeluje na odgovarajući način".

⁴⁴ *Tužilac protiv Milana Lukića i Sredoja Lukića*, slučaj broj IT-98-32/1-PT, "Odluka o upućivanju predmeta u skladu sa pravilom 11bis sa povjerljivim aneksom A i aneksom B", 05.04.2007, par. 108-122.

⁴⁵ "Sporazum između Ujedinjenih nacija i Kraljevine Nizozemske u vezi sa sjedištem Međunarodnog suda za pokretanje postupka protiv osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine", 29.07.1994.

Suda, u vezi sa djelima, propustima ili kaznama prije njihovog ulaska na teritorij zemlje domaćina⁴⁶. Nizozemska nadalje pruža pomoć Sudu pri transportu i praćenju optuženog od trenutka ulaska na teritorij Nizozemske (npr. na aerodromu) do pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija. Kako bi se ova operacija odvijala nesmetano, Sud mora održavati sistem komunikacija i obavještanja raznih organa vlasti u Nizozemskoj koji učestvuju u toj operaciji. Taj sistem obavještanja državi domaćinu omogućava da pravilno ocijeni stepen opasnosti i osigura sigurnosne i operativne resurse kako bi prebacivanje optuženog bilo izvršeno efikasno i sigurno. Uspjeh uloge Sekretarijata u koordiniranju operacija između organa zemlje domaćina i organa zaduženih za prebacivanje/države zavisi od efikasnosti ovog sistema komunikacije i obavještanja.

16. Nadalje, uzimajući u obzir član XX Sporazuma s državom domaćinom, saradnja države domaćina pri osiguravanju nesmetanog dovođenja optuženog do pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija se prvenstveno zasniva na nalogu za hapšenje, koji država domaćin smatra pravnom osnovom za lišavanje osumnjičenog ili optuženog lične slobode, uključujući mjere lišavanja slobode tokom transporta na teritoriji Nizozemske. U slučajevima kada ne postoji nalog za hapšenje, kao što su slučajevi optužnice zbog nepoštivanja Suda, država domaćin može biti zabrinuta zbog kretanja optuženog za nepoštivanje na teritoriji Nizozemske. Ova zabrinutost je još veća u slučaju kada je optuženi za nepoštivanje državljanin države koja nije članica Evropske unije, te mu je potrebna viza za ulazak u Nizozemsku. Zahtjev za vizu može biti i zloupotrijebljen, tako da nakon ulaska u Nizozemsku (a time u Evropsku uniju) pojedinac može pobjeći i ne pojaviti se kako bi odgovarao za optužbe za nepoštivanje Suda. Država domaćin je ukazala na to da nedostaje mehanizam koji bi državi domaćinu omogućio da koristi svoje ovlasti kako bi pružila pomoć Sudu pri osiguravanju pojavljivanja optuženog za nepoštivanje pred Sudom. Država domaćin je predložila rješenje u vidu odgođenog naloga za hapšenje (koji postoji u domaćem zakonodavstvu države domaćina) koji predviđa uvjete pod kojim se odgoda ukida, te time vlastima države domaćina pruža neophodnu pravnu osnovu za djelovanje. Međutim, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju ovo rješenje zbog raznih pravnih i praktičnih razloga nije mogao provesti.
17. Efikasan sistem komunikacije i obavještanja s različitim organima države domaćina koji sudjeluju u saradnji sa Sudom tokom hapšenja i dovođenja bitan je za taj postupak. U slučaju nepoštivanja Suda, koji ne uključuje okolnosti koje zahtijevaju izdavanje naloga za hapšenje, uzimanje u obzir praktičnih prednosti koje sa sobom nose odgođeni nalog za hapšenje bi moglo pomoći državi domaćinu u naporima da saraduje sa Sudom kako bi se osiguralo da optuženi dođe na teritoriju Nizozemske isključivo u cilju vođenja postupka zbog nepoštivanja Suda.

---

⁴⁶ ("Sporazum s državom domaćinom").

46 Član XX (1), Sporazum s državom domaćinom.

VII. Pretpretresna faza postupka

A. Pretpretresni postupak.....	54	F.1.2 Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu	65
B. Alati za upravljanje predmetom.....	56	F.1.3 Zaštitne mjere.....	65
B.1 Statusne konferencije i sastanci po pravilu 65ter.....	57	F.1.4 Zahtjev za spajanje ili razdvajanje predmeta	66
B.2 Plan rada.....	57	F.1.5 Zahtjev Tužilaštva za izmjenu optužnice	66
B.3 Pretpretresni podnesak i lista svjedoka tužilaštva i pretpretresni zahtjev odbrane	58	F.1.6 Zahtjevi za pristup povjerljivim materijalima u drugim predmetima.....	66
B.4 Sastanak o organizaciji suđenja	59	G. Smanjenje obima optužnice.....	67
B.5 Pretpretresna konferencija.....	60	H. Smanjenje broja pitanja u sporu.....	67
C. Uloga sudija.....	61	H.1 Usuglašene činjenice.....	68
D. Otkrivanje	61	H.2 Opće poznate činjenice.....	68
E. Komunikacija između strana.....	63	I. Potvrdo izjašnjavanje o krivici.....	69
F. Pretpretresni podnesci.....	64	VII. Aneks 5: Vremenski plan za pretpretresnu fazu postupka. 72	
F.1 Preliminarni podnesci.....	64	VII. Aneks 6: praktičan primjer: predviđanje trajanja suđenja u pretpretresnoj fazi postupka.....	74
F.1.1 Ostali podnesci.....	64		

1. Zbog obima i složenosti suđenja za ratne zločine, neophodno je aktivno upravljanje pretpretresnim dijelom postupka. Pretpretresna faza postupka predstavlja važnu priliku kada se može osigurati da se suđenje vodi na najpravičniji i najekspeditivniji način i kada tužilaštvo i odbrana sarađuju kako bi razriješili pitanja koja je moguće riješiti prije početka samog suđenja. Bez čvrstog upravljanja pretpretresnom fazom, postupci suđenja mogu biti pretjerano dugotrajni, svjedoci mogu biti pozvani bez stvarne potrebe, dragocjeno vrijeme suda će se trošiti na proceduralna pitanja umjesto na dokazni postupak. Uz prekide sjednica, skupa kašnjenja i prekida suđenja bit će teško spriječiti da sporedna pitanja odvuku pažnju Suda od suštinskih pitanja. Zbog toga ni učesnici u postupku neće moći planirati svoje aktivnosti ni koristiti svoje vrijeme na ispravan način, a na kraju to može rezultirati i kršenjem prava optuženog na ekspeditivno suđenje.
2. Postoji dvostruka svrha pretpretresne faze postupka: riješiti što više pitanja kako bi se čuvalo dragocjeno vrijeme u sudnici; pružiti solidnu platformu za strane u postupku i omogućiti sudu da odredi koliko je vremena potrebno za izvođenje dokaza o spornim pitanjima. Pretpretresni sudija, kojeg će imenovati predsjedavajući pretresnog vijeća ubrzo nakon dolaska optuženog na Sud, najodgovorniji je za provedbu planskih i organizacijskih ciljeva. Pretpretresnom sucu pomaže viši pravnik (SLO) koji upravlja predmetom od trenutka nakon prvog stupanja optuženog pred sud do trenutka kada predmet prelazi u pretresnu fazu postupka. Pretpretresni sudija vrši brojne funkcije, uključujući koordiniranje komunikacije između strana u postupku, osiguravajući da ne dolazi do neopravdanih kašnjenja u postupcima, te preuzima sve neophodne sudske mjere za pripremu predmeta za suđenje. Kod složenih predmeta koji redovno uključuju velik broj svjedoka i dokaza, ovaj zadatak na bitan način može osigurati nesmetano vođenje predmeta koji je u fazi glavnog pretresa.
3. Uloga pretpretresnog suca je dobijala sve veći značaj kako je Sud nastojao provesti preporuke radne grupe za ubrzavanje sudskih postupaka.⁴⁷ Ove preporuke su vezane za veću pretpretresnu efikasnost i proaktivniju ulogu pretpretresnog suca u korištenju svih alata koji su mu na raspolaganju za upravljanje predmetom.

⁴⁷ Radnu grupu za ubrzavanje sudskih postupaka je osnovao predsjednik Suda u februaru 2005. godine, a ta radna grupa je dala pisane preporuke u izvještaju iz februara 2006. Radna grupa je ponovo uspostavljena u aprilu 2008. godine kako bi ocijenila provedbu tih preporuka. Mnoga poboljšanja u pretpretresnom postupku su direktan rezultat inicijative za osnivanje radne grupe.

A. Pretpretresni postupak

---

4. Zbog niza proceduralnih koraka neophodnih za pripremu složenog predmeta ratnog zločina za suđenje, nužno mora proći najmanje osam mjeseci do godinu dana od trenutka kada optuženi stigne u sjedište Suda do početka suđenja. Ovaj vremenski period može varirati zavisno od stepena prioriteta i broja nepredviđenih problema koji se mogu pojaviti.
5. Pretpretresni postupak bi trebao početi od trenutka kada optuženi stigne u sjedište Suda. Od tog trenutka, do trenutka kada odbrana podnosi zahtjev u vezi s formom optužnice, pravila predviđaju tok događaja koji mora uslijediti, te nameću niz rokova. Ukoliko nema zahtjeva za odgodu ili drugih zahtjeva koji oduzimaju vrijeme (npr. vezanih za zaštitne mjere) ovu fazu je moguće provesti za samo dva mjeseca.
6. Period koji slijedi neposredno nakon dolaska optuženog u Sud je vrijeme užurbane aktivnosti. Nakon što optuženi stigne, predsjednik odmah dodjeljuje predmet određenom vijeću. Sudac koji je predsjednik tog vijeća zatim obično izdaje četiri naloga: 1) nalog kojim se imenuje sudija pred kojim će optuženi prvi put stupiti pred Sud; 2) nalog za raspored za prvo stupanje optuženog pred sud; 3) nalog za objavljivanje audio-vizuelnih zapisa i dozvoljenih fotografija; te 4) nalog za pritvor optuženog u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija. Iako pravila omogućavaju da optuženi prvi put stupi pred tročlano vijeće, ove zadatke obično obavlja jedan sudija⁴⁸. Optuženi ne može biti pušten na slobodu osim po nalogu vijeća⁴⁹. Nadalje, iako optuženi mora prvi put stupiti pred sud "bez odgode"⁵⁰, obično do toga dolazi dan ili dva nakon dolaska optuženog, zavisno od toga da li je optuženi stigao tokom vikenda. To daje dovoljno vremena za pripremu dnevnog reda, raznih naloga, te omogućava konsultacije s braniocem u vezi s tim da li će se optuženi odreći svog prava⁵¹ da mu se optužnica u potpunosti pročita prilikom prvog stupanja pred sud. Što se posljednjeg tiče, većina optuženih se odriče ovog prava, pa sudija jednostavno daje sažetak optužbi protiv optuženog.
7. Glavna je svrha prvog stupanja optuženog pred sud da optuženi bude upućen u to da će biti pozvan da se izjasni o tome da li je kriv ili nije kriv u vezi sa svakom tačkom u optužnici u roku od 30 dana.⁵² U većini slučajeva, do izjašnjavanja o krivici dolazi kada optuženi prvi put stupi pred sud, međutim, ukoliko optuženi odabere da odgodi izjašnjavanje o krivici, neophodno je zakazati još jedno pojavljivanje pred sudom. Ukoliko optuženi naposljetku odbije da se izjasni, sudija će u ime optuženog zabilježiti da optuženi izjavljuje da nije kriv.⁵³ Postoje određeni slučajevi kada izjašnjavanje o krivnici nije moguće, kao što je slučaj kada optuženi još uvijek nema advokata, ili nije imao priliku da u dovoljnoj mjeri sa advokatom razgovara o optužnici i prpratnom materijalu. Prije prvog stupanja na sud, Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora (OLAD) bi trebao optuženom dodijeliti branioca po službenoj dužnosti,⁵⁴ osim ukoliko on ne odbije branioca te odluči da se na sudu pojavi bez pomoći branioca. Ako se optuženi izjasni da je kriv, to izjašnjavanje može biti prihvaćeno samo od strane vijeća koje zasjeda u punom sastavu⁵⁵, nakon što utvrde da optuženi shvata optužbe u vezi sa kojima je odlučio da se izjasni krivim, te zaključi da postoje zadovoljavajući činjenični navodi koji podupiru te optužbe. Prvo stupanje pred sud, koje ne mora biti i trenutak kada se optuženi izjašnjava o krivnici, pokreće niz vremenskih rokova važnih za pretpretresni postupak, vezanih za obaveze

48 Pravilo 62 (A), Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

49 Pravilo 65 (A), Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

50 Pravilo 62 (A), Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

51 Pravilo 62 (A) (ii), Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

52 Pravilo 62 (A) (iii), Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

53 Pravilo 65 (A) (iv), Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

54 Pravilo 62 (B) i pravilo 45 (C), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

55 Pravilo 62 (A) (vi), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

objelodanjivanja drugoj strani i podnošenje preliminarnih podnesaka. Datum prvog stupanja pred sud također služi kao početni datum za određivanje datuma sljedeće rasprave (koja se općenito zove statusna konferencija). Čak i ukoliko je potrebno održati statusnu konferenciju, zakazivanje sljedećeg pojavljivanja pred sudom ne produžava rokove za podnošenje preliminarnih podnesaka, što zavisi od objelodanjivanja materijala predatih s optužnicom na potvrdu.

8. U roku od 30 dana od prvog stupanja optuženog pred sud, predsjedavajući sudija bi trebao imenovati pretpretresnog suca pretresnog vijeća. U roku od dvije do tri sedmice od dolaska optuženog, optuženi bi trebao odabrati stalnog branioca s liste kvalificiranih advokata koju vodi Sekretarijat, a izbor bi se trebao izvršiti na sastanku sa zamjenikom sekretara u koordinaciji s Odjelom za pravnu pomoć i pitanja pritvora. Kašnjenje s dodjeljivanjem stalnog branioca je obično vezano za vrijeme koje je potrebno da se nađe advokat koji je slobodan i kojim je optuženi zadovoljan. Optuženi često odabire advokata koji se ne nalazi na listi, pa se sekretar mora uvjeriti da odabrani advokat ima neophodnu stručnost i poznavanje jezika potrebne da bi bio uvršten na listu advokata koji su kvalificirani za zastupanje optuženih pred Sudom.
9. U roku od 30 dana od prvog stupanja pred sud, tužilaštvo mora optuženom dostaviti kopije prpratnog materijala koji je priložen optužnici tokom postupka potvrde, te svih prethodnih izjava koje je tužilaštvo dobilo od optuženog.⁵⁶ Ovaj materijal se obično priprema za direktno objelodanjivanje optuženom, ali branilac koji je optuženom dodijeljen po službenoj dužnosti obično preferira da bude objelodanjen stalno dodijeljenom braniocu. Trideset dana nakon prijema ovog materijala odbrana mora podnijeti svoj preliminarni podnesak u vezi s formom optužnice, ukoliko namjerava uložiti prigovor. Neposredno prije toga, biće organiziran prvi sastanak strana u postupku s višim pravnikom ("sastanak po pravilu 65ter") i statusna konferencija, te će se razgovarati o planu rada u pretpretresnoj fazi postupka. Plan rada, o kojem će se više govoriti u nastavku, u suštini je kalendar događaja koji su nužni da bi predmet mogao ući u fazu suđenja. Potrebno je otprilike ukupno 70 dana da bi predmet došao do faze kada se podnosi preliminarni podnesak u vezi s formom optužnice. Kao što će biti navedeno u nastavku, praksa je pokazala da prisustvo pretpretresnog suca na sastanku po pravilu 65ter može dovesti do efikasnije razmjene informacija između strana u postupku, te brže pretpretresne pripreme.
10. Postoji niz važnih odluka koje će biti potrebno donijeti tokom pretpretresnog postupka kao odgovor na podneske strana u postupku. Takvi podnesci uključuju preliminarne zahtjeve u kojima se osporava forma optužnice i/ili nadležnost, te druge podneske vezane za privremeno puštanje optuženog iz pritvora, zahtjeve za spajanje ili razdvajanje predmeta, zahtjeve za izricanje zaštitnih mjera, zahtjeve za pristup povjerljivim materijalima u drugim predmetima, zahtjeve vezani za činjenice o kojima su se tužilaštvo i odbrana usaglasili, zahtjeve za primanje na znanje općepoznatih činjenica i/ili utvrđenih činjenica. U međuvremenu će tužilaštvo imati obavezu da odbrani dalje dostavlja kopije izjava svih svjedoka koje namjerava pozvati da svjedoče na suđenju (a te izjave moraju biti na jeziku optuženog), te kopije svih transkripata i pisanih izjava koje su uzete u skladu sa pravilima.⁵⁷ Vremenski period neophodan za ovaj proces zavisi od nekoliko faktora, uključujući složenost predmeta, nivo prioriteta koji se daje pripremanju predmeta za suđenje, pitanja da li je odbrana odabrala aktivan pristup u pretpretresnoj fazi, te pitanje u kojoj su mjeri tužilaštvo i odbrana zaista spremni za suđenje. Ukoliko predmet ima neophodni prioritet, ovaj dio postupka je moguće okončati u roku od otprilike šest mjeseci kada se radi o predmetu srednjeg nivoa. Međutim, tačan vremenski period zavisi od očekivanog broja svjedoka i dokaza tužilaštva, te od toga da li je neophodan prijevod izjava svjedoka i dokaznih predmeta koji će biti izvedeni na suđenju. Kod složenijih predmeta, taj period može biti daleko

56 Pravilo 66 (A) (i), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

57 Pravilo 66 (A) (ii), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

VII. Pretpretresna faza postupka

---

duži. Periodični sastanci između strana u postupku po pravilu 65ter i statusne konferencije (one se moraju održavati svakih 120 dana) se tokom tog procesa nastavljaju.

11. Posljednji koraci koje treba preduzeti u pretpretresnom postupku imaju za cilj osigurati da je predmet zaista spreman za suđenje, a uključuju određivanje rokova za podnošenje pretpretresnih podnesaka i određivanje rasprave za pretpretresnu konferenciju, koja se obično zakazuje za dan prije početka sudskog postupka. Pretpretresna faza postupka traje najmanje tri mjeseca. Pretpretresni podnesci mogu biti podneseni tek nakon što je odlučeno o svim preliminarnim podnescima,⁵⁸ a u najboljem slučaju nakon što je odlučeno o svim drugim bitnim zahtjevima i o metodi izvođenja dokaza, tj. koji svjedoci se moraju pozvati kako bi dali iskaz pred sudom, a koji će svjedočiti samo svojim pismenim izjavama. Postoje dva različita pristupa planiranju. Jedan od pristupa je da strane u postupku podnesu svoje pretpretresne podneske bez obzira na to da li je u skoro vrijeme zakazan datum početka suđenja, i tada je stranama u postupku obično dozvoljeno da svoje podneske dopune kasnije, neposredno prije početka glavnog pretresa. Drugi pristup je da sačekaju sa podnošenjem pretpretresnih podnesaka do određivanja sastava vijeća. Obično se preferira prvi pristup jer omogućava da veći broj predmeta bude spreman za suđenje u najkraćem mogućem periodu. Poželjno je imati nekoliko spremnih predmeta ukoliko dođe do neočekivanog zastoja u prethodnom predmetu, ili ukoliko početak suđenja u prethodnom predmetu kasni, i to MKSJ-u omogućava da maksimalnim kapacitetom radi u malom broju sudnica. Ukoliko se tužilaštvu dopusti razuman vremenski period za pripremu pretpretresnog podneska (općenito se smatra da je rok od otprilike dva mjeseca dovoljan), nalog za raspored za podnošenje pretpretresnih podnesaka treba izdati otprilike tri mjeseca prije početka suđenja. Aneks 5 - *Vremenski plan za pretpretresnu fazu postupka* daje sažetak vremenskih rokova o kojima se do sada govorilo. Oni vremenski rokovi koji imaju najveći utjecaj na dužinu trajanja pretpretresne faze su navedeni masnim slovima.

B. Alati za upravljanje predmetom

---

12. Primarni alati za upravljanje pretpretresnim postupkom na MKSJ-u jesu periodično održavanje pretpretresnih konferencija na kojima učestvuju pretpretresni sudija, viši pravnik i strane u postupku, plan rada koji izrađuje pretpretresni sudija, pretpretresni podnesci koje podnose tužilaštvo i odbrana, te pretpretresna konferencija. Ovaj proces također zavisi od planiranih događaja koje predviđa Pravilnik o postupku i dokazima. Pretpretresne aktivnosti su regulirane pravilima koja predviđaju preduzimanje određenih koraka u određenom trenutku. Poštivanje ovih rokova je ključno za uspješno upravljanje predmetom u pretpretresnoj fazi i osiguravanje ekspeditivnog odvijanja postupaka, te najefikasnije korištenje vremena i sudnica.

B.1 Statusne konferencije i sastanci po pravilu 65ter

13. Statusna konferencija mora biti održana u roku od 120 dana od prvog stupanja optuženog pred sud ili od prethodne statusne konferencije.⁵⁹ Ovu statusnu konferenciju vodi pretpretresni sudija u prisustvu optuženog. Statusna konferencija ima dvije svrhe: organiziranje razmjene informacija između strana u postupku u vezi sa njihovim pripremama za suđenje, te da bi se optuženi, ukoliko se nalazi u pretpretresnom pritvoru, izjasnio o svom mentalnom i fizičkom stanju. Optuženi koji se nalazi na privremenoj slobodi tokom pretpretresne faze postupka ne mora prisustvovati statusnoj konferenciji. Standard za odobravanje puštanja na privremenu slobodu tokom pretpretresne faze postupka (o kojem se govori u posebnom odjeljku dalje u tekstu) spada u

---

58 Pravilo 65ter (E), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

59 Pravilo 65bis, Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

nadležnost Suda, ali ni u kojem slučaju ne smije usporiti pretpretresnu pripremu. Pored statusnih konferencija, razmjene informacija između strana u postupku (sastanci po pravilu 65ter) obično organizira viši pravnik⁶⁰ pretresnog vijeća uz nadzor pretpretresnog sudije. Praksa je pokazala da prisustvo pretpretresnog sudije na sastanku po pravilu 65ter može pomoći da razmjena informacija između strana u postupku bude efikasnija, a priprema brža.

14. Ne postoji obaveza da se sastanci po pravilu 65ter održavaju redovno - iako je iskustvo pokazalo da su najkorisniji kada se održavaju dan ili dva prije statusne konferencije (te kao priprema za nju). Ukoliko optuženi ima branioca, branilac će zastupati optuženog na ovim sastancima koji služe kao put do neformalnijih razgovora između strana u postupku, iako se i tada vodi transkript, samo što nije javan. Ukoliko se optuženi brani sam, neophodno je njegovo prisustvo na ovom sastanku, ali u većini predmeta u kojima se optuženi brane sami veći je naglasak na bavljenje pitanjima u formalnijem okruženju statusne konferencije.
15. Za razliku od samog suđenja, pretpretresni postupak se odvija prvenstveno na osnovu dokumenata, a sastanci po pravilu 65ter i statusne konferencije su često samo sredstva za direktnu interakciju između strana u postupku i sudija. Zavisno od prioriteta koji se daje predmetu, Sud može odlučiti da se statusne konferencije ne održavaju češće od svakih 120 dana kao što to propisuje pravilo, te da se sastanak po pravilu 65ter ne zakazuje prije statusne konferencije. To je obično slučaj ukoliko postoje novi događaji o kojima je neophodno razgovarati. S druge strane, kako se predmet približava konačnoj fazi prije suđenja, statusne konferencije i sastanci po pravilu 65ter se mogu održavati onoliko često koliko je to neophodno kako bi se izvršile konačne pripreme za suđenje.

B.2 Plan rada

16. Pretpretresni sudija izrađuje plan rada koji sadrži obaveze strana u postupku i rokove za ispunjenje tih obaveza.⁶¹ U tom planu je također općenito naznačeno koje obaveze strane u postupku moraju ispuniti po pravilu 65ter (D) (ii) i rokovi do kojih te obaveze moraju biti ispunjene. Konkretnije, plan rada bi trebao uzeti u obzir razne neriješene zahtjeve, te prioritete koje je predsjednik postavio u vezi sa predloženim datumom suđenja. Iako u prošlosti Suda takvi planovi rada nisu dovoljno korišteni, danas čine glavnu osnovu za rad strana u postupku. Na sastancima po pravilu 65ter se sa stranama u postupku razgovara o planu rada kako bi se one u potpunosti složile sa planom. Na statusnoj konferenciji je moguće razgovarati o bilo kakvim neriješenim pitanjima, a pretpretresni sudija o njima može donijeti odluku. Plan rada je kasnije moguće korigirati na osnovu odluka predsjednika Suda u vezi s prioriteta predmeta za suđenje. Ove odluke se obično donose na osnovu dužine vremenskog perioda koji je optuženi proveo u pretpretresnom pritvoru, te uz ocjenu pretpretresnog suca o spremnosti predmeta za sudski postupak.

B.3 Pretpretresni podnesak i lista svjedoka tužilaštva i pretpretresni zahtjev odbrane

17. Raspored podnošenja pretpretresnih podnesaka može pospješiti ekspeditivnost, a to je nešto na šta pretpretresni sudija ima utjecaj i može zatražiti nalogom. Nakon što se riješe postojeći preliminarni podnesci pretpretresni sudija bi od Tužilaštva trebao zatražiti da podnese konačnu verziju svog pretpretresnog podneska.⁶² Pretpretresni podnesak mora sadržavati, za svaku tačku optužnice, kratki pregled mjerodavnog prava i dokaze koje tužilaštvo namjerava izvesti u vezi s počinjenjem navodnog zločina, te vid odgovornosti za koju tereti optuženog. Podnesak bi također trebao uključivati činjenice koje se uvrštavaju u spis po zahtjevu

60 Pravilo broj 65ter (D), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

61 Pravilo broj 65ter (D) (ii), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

62 Pravilo 65ter (F), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a

strana u postupku, izjavu o pitanjima koja nisu sporna, te izjavu o spornim činjenicama i pravnim pitanjima. Obično se sporna područja sužavaju na osnovu dogovora između tužilaštva i advokata odbrane u vezi sa činjenicama koje će biti uvrštavane u spis tokom suđenja, tema o kojoj se više govori u daljem tekstu.

18. Pretpretresni sudija također od tužilaštva traži da podnese listu svjedoka koje namjerava pozvati na suđenje, a koja sadrži ime ili pseudonim svakog svjedoka, sažetak činjenica o kojima će svaki svjedok svjedočiti, tačke u optužnici u vezi s kojima će svaki svjedok svjedočiti, ukupan broj svjedoka (te broj svjedoka koji će svjedočiti protiv svakog optuženog i u vezi sa svakom tačkom u optužnici). Tužilaštvo također mora naznačiti da li će svjedok iskaz dati lično, te ukoliko je to slučaj, koliko dugo, ili namjerava da svjedoka pozove na svjedočenje putem pisane izjave ili transkripta iz prethodnog postupka. Iako to nije izričito pomenuto u pravilima, pretpretresni sudija može od tužilaštva tražiti da podnese 'dokaznu listu' koja za cilj ima da predstavi cjelokupni materijal koji je neophodan prema pravilima na sistematičan i šematski način. Takva lista u suštini izlaže dokaze koji će biti izvedeni po onom dijelu optužnice na koji se odnose. Dokazne liste su efikasan način da se pretresnom vijeću pomogne u vršenju njegovih ovlasti tokom pretpretresne konferencije. To također omogućava odbrani da bolje razumije teze optužbe protiv optuženog. Nalog za podnošenje pretpretresnog podneska može biti izdan bez obzira na to da li sudski postupak uskoro počinje ili ne počinje. Pretpretresni podnesak mora biti dostupan barem šest sedmica prije pretpretresne konferencije. U praksi, o roku za podnošenje pretpretresnog podnesaka se razgovara sa stranama u postupku tokom sastanaka po pravilu 65ter i statusnih konferencija.
19. Pretpretresni sudija će nadalje od odbrane tražiti da podnese svoj pretpretresni podnesak nakon što tužilaštvo podnese pretpretresni podnesak i listu svjedoka.⁶³ Pretpretresni podnesak odbrane se odnosi na činjenična i pravna pitanja vezana za predmet. Podnesak bi naročito trebao sadržavati pisanu izjavu koja u općim crtama izlaže odbranu za koju se odlučio optuženi, pitanja sa kojima se optuženi ne slaže u pretpretresnom podnesku tužilaštva i razlog za neslaganje sa svakim od tih pitanja. S obzirom na to da nema obavezu da iznese svoje argumente, odbrana ne mora podnijeti listu svjedoka koje namjerava pozvati na suđenje sve dok tužilaštvo ne iznese sve svoje argumente. Pretpretresni sudija ima određenu fleksibilnost u određivanju trenutka podnošenja ovog podneska, a strane u postupku obično ugovaraju rok tokom sastanka po pravilu 65ter ili statusne konferencije. Međutim, pretpretresni podnesak odbrane mora biti predan barem tri sedmice prije pretpretresne konferencije. U najboljem slučaju, pretpretresni sudija će od strana u postupku zahtijevati da svoje pretpretresne podneske podnesu mnogo ranije od zadnjeg mogućeg roka koji propisuju pravila. Što se podnesci prije podnesu, to će se ranije od strana u pretpretresnom postupku tražiti da učestvuju u razmjeni informacija koje će dovesti do smanjenja spornih pitanja na suđenju. Treba naglasiti da, s obzirom na to da je teret dokazivanja na tužilaštvu, optuženi nema nikakvu obavezu da se složi sa smanjenjem spornih pitanja i jednostavno može odbiti da prihvati bilo kakve činjenice.

B.4 Sastanak o organizaciji suđenja

20. Prije suđenja Sekretarijat također održava sastanak o organizaciji suđenja (TMM) radi upravljanja predmetima, da bi osiguralo da predmeti budu spremni za suđenje, te da su strane u postupku svjesne procedure koju moraju slijediti. Predstavnik Sekretarijata u sudnici je odgovoran za organiziranje ove vrste sastanka prije održavanja pretpretresne konferencije, te za pozivanje slijedećih odjela Sekretarijata da iznesu svoja zapažanja na sastanku za upravljanje sudskim postupkom: Odjel za konferencijske i jezičke usluge (uključujući predstavnika sudskih izvjestitelja) Odjel za žrtve i svjedoke, Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora, Audio/vizuelni odjel, Odjel za štampu i informiranje, Odjel sigurnosti i Odjel za organizaciju

---

63 Pravilo 65ter (F), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a

i podršku rada sudnica. Sastanak za upravljanje suđenjem se održava bez prisustva javnosti, a prisustvuju mu predstavnici tužilaštva, odbrane i vijeća. Sudije također prisustvuju sastanku i mogu ga iskoristiti kako bi osigurali da strane u postupku shvataju način na koji vijeće voditi postupak. Transkript sastanka se šalje učesnicima, a video zapis se odlaže u odjelu za arhiviranje za buduću upotrebu od strane novog osoblja ili advokata. Nakon uvođenja elektronske sudnice, sastanci o organizaciji suđenja su postali još važniji kao efikasan način da se osigura da sve strane budu svjesne načina funkcioniranja sudnice, usluga koje pruža Sekretarijat, te svojih obaveza prema Sudu.

21. Kako bi se izvođenje dokaza strana u postupku što pažljivije planiralo, i osiguralo svjedočenje svjedoka što je moguće više u skladu s rasporedom, te osiguralo ekspeditivno vođenje suđenja, Odjel za žrtve i svjedoke (VWS) je razvio politiku o pretpretresnom planiranju. Na početku svakog suđenja, ili nakon što tužilaštvo završi svoj postupak i prije nego što postupak započne odbrana, svaki tim mora odlučiti koji svjedoci će biti neophodni, redosljed po kojem će ih koristiti, te Odjel za žrtve i svjedoke mora upozoriti na posebne potrebe za njihovo putovanje ako postoje i potrebu za podrškom/zaštitom. Ovo pretpretresno planiranje je bitno da bi Odjel za žrtve i svjedoke mogao da planira putovanje svjedoka do Haga i pobrine se za njihovu podršku i smještaj.
22. Pretpretresni proces planiranja ima više ciljeva. Ovi ciljevi se prvenstveno tiču razmjene informacija između Odjela za žrtve i svjedoke i timova koji će učestvovati u suđenju, a krajnji cilj je da se osigura da svjedoci dobiju najbolje moguće usluge dok se nalaze u Hagu radi svjedočenja. Pored toga, svaki od procesa planiranja pomaže ključnom osoblju da se susretne i upozna s ulogama svake od jedinica unutar Odjela za žrtve i svjedoke, i Odjelu za žrtve i svjedoke da bi razvio radni odnos sa timovima.
23. Svakom pretpretresnom sastanku trebaju prisustvovati:
  - ◆ službenik za vezu;
  - ◆ službenik za podršku;
  - ◆ službenik za zaštitu;
  - ◆ pomoćnik u timu za suđenje (koji se imenuje za predmet);
  - ◆ šef Odjela za žrtve i svjedoke (ukoliko je to neophodno).
24. Poseban cilj procesa planiranja je promoviranje jasnog razumijevanja uloge i raspona usluga Odjela za žrtve i svjedoke. Strane u postupku će stoga biti obaviještene o operativnim uslugama i potrebama Odjela za žrtve i svjedoke, te će im biti pružene informacije u vezi sa sljedećim:
  - ◆ šta je neophodno kako bi se osiguralo efikasno planiranje logistike, putovanja i smještaja, npr. pasoši, putne isprave, obrazac s podacima o svjedoku, raspored svjedočenja i drugi dokumenti;
  - ◆ program pomoći za svjedoke i usluge koje se pružaju svjedocima dok se nalaze na Sudu;
  - ◆ očekivanja svjedoka kada putuju u Hag;
  - ◆ usluge koje može pružiti jedinica za podršku, uključujući pojašnjenja o brizi za djecu, politiku prateće osobe, itd.;
  - ◆ zaštitne mjere na sudu;
  - ◆ program preseljenja.
25. Pored pružanja informacija u vezi s Odjelom za žrtve i svjedoke, efikasno planiranje suđenja mora uključivati prikupljanje informacija od timova optužbe i odbrane u vezi sa suđenjem, njegovim trajanjem, te brojem svjedoka koji će pristupiti sudu. Planiranje također treba da obuhvati i određivanje:
  - ◆ bilo kakvih posebnih potreba za zaštitom, podrškom, preseljenjem;
  - ◆ etničko ili regionalno porijeklo svjedoka; zdravstveno stanje svjedoka ako je potrebno;

VII. Pretpretresna faza postupka

- ◆ vremenske okvire, uključujući bilo kakve posebne logističke potrebe timova optužbe i odbrane.
26. Na ovom sastanku, tim za suđenje će dobiti dosje koji sadrži slijedeće:
- ◆ sažetak prezentacije o Odjelu za žrtve i svjedoke (operacije, podrška, zaštita);
  - ◆ zbirku politika i smjernica (npr. politike o principima efikasnih usluga, briga za djecu, pratećoj osobi za podršku, standardima usluga i načinu žalbe, smjernice vezane za ograničeni broj dana i ograničeni broj izmjena rasporeda, smjernice za istražitelje, itd.);
  - ◆ brošure;
  - ◆ video snimci i informacije o zaštiti;
  - ◆ obrazac podataka o svjedoku.
27. Ukoliko je to neophodno, moguće je organizirati sastanak s timom koji učestvuje u suđenju i tokom suđenja. Na tom sastanku se može razgovarati o bilo kakvim problemima ili preprekama sa kojima se suočavaju svjedoci, ili o bilo kakvim logističkim potrebama, potrebama za podrškom ili zaštitom koje se pojave tokom suđenja. Ti sastanci mogu biti tekući, ukoliko je to potrebno.
28. Kada se suđenje održava za više optuženih, prema iskustvu Odjela za žrtve i svjedoke bolje je održati pretpretresni sastanak sa svakim timom odbrane neposredno prije nego što iznesu svoje argumente.

B.5 Pretpretresna konferencija

29. Pretresna konferencija se obično održava u roku od sedam dana prije (a nekada čak i na sam dan) zvaničnog početka suđenja kako bi se Pretresnom vijeću omogućilo da se bavi bilo kojim pitanjima koja se pojave neposredno dan prije početka suđenja. Često rješavanje ovih pitanja utiče na odvijanje sudskog postupka. Kasno zakazivanje pretpretresne konferencije novopridošlim sucima *ad litem* daje mogućnost da učestvuju na konferenciji.
30. Idealna je situacija kada je pretpretresni sudija istovremeno i predsjedavajući sudija na suđenju, ili barem jedan od članova vijeća koje sudi u postupku, što tom sudiji omogućava da "posvoji" predmet već tokom pretpretresnog postupka, donoseći odluke koje će utjecati na odvijanje suđenja. U suprotnom će donošenje mnogih odluka, kao što su one koje se tiču uvrštavanja u spis činjenica o kojima je presuđeno, čekati vijeće koje će suditi u predmetu i donijeti presudu. Sudija koji vodi pretpretresnu konferenciju ima diskreciono pravo da od tužilaštva traži da skрати trajanje ispitivanja nekih svjedoka, da odredi broj svjedoka koje tužilaštvo može pozvati, da regulira vrijeme koje je tužilaštvu na raspolaganju za izvođenje dokaza. Proces ograničavanja broja svjedoka i trajanje iznošenja argumenata tužilaštva zahtijeva detaljnu analizu sažetaka izjava predloženih svjedoka s obzirom na optužnicu, te isključenje bespotrebne kumulacije dokaza. Međutim, ukoliko pretpretresni sudija u praksi ima ulogu sudije koji predsjeda suđenjem, sudije u pretpretresnom postupku mogu donijeti ove odluke prije pretpretresne konferencije, ili barem mogu postaviti osnovu za takve odluke. Na primjer, sudije mogu tražiti od tužilaštva znatno prije pretpretresne konferencije da smanji predloženi broj svjedoka na svojoj listi svjedoka, te mogu smanjiti ukupni procijenjeni broj sati za ispitivanje na broj koji je adekvatniji s obzirom na očekivanu dužinu trajanja cjelokupnog glavnog pretresa. Sudije mogu čak donijeti odluku o zahtjevima za uvrštenje činjenica o kojima je presuđeno ili uvođenju pisanih izjava u skladu sa pravilima 92bis, 92ter i 92quater, te na taj način unaprijed smanjiti obim predmeta.

C. Uloga sudija

---

31. Kao što je već navedeno, pretpretresnog sudiju imenuje sudija koji predsjedava pretresnim vijećem u roku od sedam dana od prvog stupanja optuženog pred sud.⁶⁴ Pretpretresni sudija, pod nadležnošću i nadzorom pretresnog vijeća kojem je predmet dodijeljen, koordinira komunikaciju između strana u postupku, te poduzima sve neophodne mjere za pripremu predmeta za pravično i ekspeditivno suđenje. U skladu s pravilom 65ter (D) (ii), pretpretresni sudija će izraditi plan rada, u kojem će u općim crtama izložiti obaveze koje strane u postupku moraju ispuniti, te rokove do kojih ove obaveze moraju biti ispunjene. Jedan od viših pravnik pretresnog vijeća može pomoći pretpretresnom sudiji pri obavljanju njegovih dužnosti.
32. Pretpretresni sudija obično predsjedava statusnim konferencijama i donosi odluke u vezi s rokovima ili zahtjevima za produženje roka. Općenito, pretpretresni sudija može donijeti odluke o proceduralnim pitanjima, dok o zahtjevima vezanim za suštinska pitanja moraju odlučiti suci. U tu svrhu, pretpretresni sudija bi trebao pokušati predvidjeti pitanja za koja postoji vjerovatnoća da će biti sporna tokom suđenja, te svojim autoritetom kontrolirati ta pitanja. Međutim, zbog raspodjele poslova među sudijama Suda, nije uvijek moguće da pretpretresni sudija također bude sudija član vijeća pred kojim se vodi glavni pretres o predmetu. Ukoliko to nije slučaj, sudije pretpretresnog vijeća će možda nerado obavezivati svoje kolege koje će suditi u predmetu donošenjem pretpretresnih odluka o ključnim pitanjima koja utiču na upravljanje samim sudskim postupkom. MKSJ je ovaj problem riješio tako što je pokušao osigurati da pretresni sudija bude i predsjedavajući sudija ili član vijeća pred kojim se sudi u predmetu (vidi Aneks 6 - *Primjer iz prakse: predviđanje dužine trajanja sudskog postupka tokom pretpretresne faze postupka*).

D. Objelodanjivanje

---

33. U pretežno akuzatornom pravnom sistemu koji postoji u Sudu, obaveza strane u postupku da otkrije relevantan materijal suprotnoj strani je ključni dio pripreme suđenja. S obzirom na složenost predmeta ratnih zločina, objelodanjivanje informacija je ogroman poduhvat koji zahtijeva velike resurse. Pošto je Tužilaštvo MKSJ-a zaplijenilo brojne originalne dokumente iz državnih arhiva u bivšoj Jugoslaviji, odbrana se posebno oslanja na proces objelodanjivanja.
34. Objelodanjivanje u ovim ogromnim predmetima nije nimalo slično objelodanjivanju u krivičnom postupku pred domaćim sudom gdje je sve relevantne dokaze moguće lako prikupiti i ispitati. Kao rezultat toga, ukoliko tužilaštvo naiđe na probleme prilikom ispunjavanja svojih obaveza vezanih za otkrivanje, problemi mogu imati negativan utjecaj na okončanje pretpretresnog postupka. Pravila opisuju niz obaveza otkrivanja koje su prvenstveno obaveze tužilaštva. Najvažnije obaveze, pored materijala koji su bili priloženi uz optužnicu podnesenu na potvrdu,⁶⁵ uključuju otkrivanje izjava svjedoka koje tužilaštvo ima namjeru pozvati da svjedoče,⁶⁶ oslobađajući materijal⁶⁷ i dokazni materijal koji se otkriva elektronskim putem.⁶⁸ Dodatna pitanja

---

64 Pravilo 65ter (A), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

65 Pravilo 66 (A) (i), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

66 Pravilo 66 (A) (ii), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

67 Pravilo 68 (i), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

68 Pravilo 68 (ii), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

VII. Pretpretresna faza postupka

- vezana za otkrivanje se mogu pojaviti ukoliko odbrana zatraži da pregleda druge materijale koji se nalaze u posjedu ili pod nadzorom tužilaštva.⁶⁹
35. Odbrana također mora, ukoliko se to zatraži, dozvoliti tužilaštvu da pregleda i kopira materijala koje namjerava koristiti na suđenju.⁷⁰ Slično obavezi tužilaštva, odbrana također mora dati tužilaštvu kopije izjava svjedoka koje namjerava pozvati na suđenje.⁷¹ Objelodanjivanje od strane odbrane također obuhvata obavijest tužilaštvu o tome da li se optuženi namjerava braniti alibijem ili iznijeti neku drugu posebnu odbranu.⁷²
36. Tokom pretpretresnog postupka, na sastancima po pravilu 65ter i statusnim konferencijama, obično se najviše pažnje posvećuje tome da li tužilaštvo na adekvatan način ispunjava svoje obaveze objelodanjivanja. Glavni problem za tužilaštvo je općenito mogućnost da se pretpretresnom predmetu ne daje isti prioritet kao predmetu koji je u fazi suđenja, zbog ograničenih resursa. Kao posljedica toga, kašnjenja u pretrazi vlastitih baza podataka tužilaštva mogu usporiti postupak objelodanjivanja. Nadalje, prijevod također izaziva veliku zabrinutost, s obzirom na to da se svi materijali koji su pratili optužnicu kad je predana na potvrdu optuženom moraju dati na jeziku koji razumije. Slično tome, nivo prioriteta koji tužilaštvo daje predmetu u pretpretresnoj fazi postupka će odrediti koliko će im resursa za prijevod biti stavljeno na raspolaganje.⁷³ Stvarno, fizičko objelodanjivanje materijala se vrši samo između strana u postupku jer vijeće ne raspolaže takvim materijalom. Tokom sastanaka po pravilu 65ter i statusnih konferencija, uloga višeg pravnik i pretpretresnog sudije je prvenstveno reakcija na tok postupka objelodanjivanja, ali bi u određenim slučajevima trebali biti proaktivni (npr. kada strane u postupku potiču pitanja, a obično je to odbrana). Nalozi pretpretresnog sudije mogu pomoći timu optužbe da dobije viši prioritet unutar Tužilaštva u konkurenciji zahtjeva za internim pretraživanjima i resursima potrebnim za prijevod.
37. Kao što je već navedeno, tužilaštvo mora odbrani objelodaniti sve materijale kojima je optužnica potkrijepljena - uključujući sve prethodne izjave koje je tužilac dobio od optuženog - u roku od 30 dana od prvog stupanja optuženog pred sud.⁷⁴ U praksi, problemi se ponekad javljaju u vezi s tim da tužilaštvo nije u stanju da osigura blagovremen prijevod propratnog materijala. Pretpretresni sudija ili sudije obično traže od tužilaštva da obavijesti vijeće o izvršenju svoje obaveze. Uz to, kao što je pomenuto ranije, tužilaštvo obično ne daje propratni materijal braniocu po službenoj dužnosti, već čeka dodjelu stalnog branioca. Tokom perioda od 30 dana, tužilaštvo rutinski traži zaštitne mjere za dijelove propratnog materijala. Datum kada je propratni materijal objelodanjen je bitan zbog određivanja roka od 30 dana tokom kojeg odbrana može podnijeti preliminarne podneske (npr. navodeći nedostatke u formi optužnice).⁷⁵ Pretpretresni sudija mora odrediti vremenski rok u kojem tužilaštvo mora staviti na raspolaganje kopije izjava svih svjedoka koje će tužilaštvo pozvati.⁷⁶ Ovaj vremenski rok se obično određuje dosta ranije od datuma početka suđenja, ali Sud može odobriti produženje za objelodanjivanje izjava pojedinih svjedoka i drugih materijala ukoliko se time ne krše prava optuženog.

---

69 Pravilo 66 (B), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

70 Pravilo 67 (A) (i), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

71 Pravilo 67 (A) (ii), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

72 Pravilo 67 (B), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

73 Vlada posebno velika potražnja za prijevodnim resursima MKSJ-a. Dok su jezičke usluge Suda, Odjel za konferencijske i jezičke usluge (CLSS), dio Sekretarijata, tužilaštvo je u praksi moralo angažirati svoje jezičke asistente u pokušaju da se nosi općenito s potrebama za prijevodom. Uprkos tome, prijevodi se rade na osnovu strogo zadanih prioriteta koji se određuju prema tome u kojoj fazi je predmet i potrebama suđenja.

74 Pravilo 66 (A) (i), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

75 Pravilo 66 (A) (i), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

76 Pravilo 72, Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

38. Oslobađajući materijal mora biti objelodanjen odbrani čim je to moguće.⁷⁷ Oslobađajući materijal uključuje stvari poznate tužilaštvu koje mogu (i) ublažiti krivicu, ili (ii) upućivati na nevinost optuženog, ili (iii) utjecati na vjerodostojnost dokaza tužilaštva.⁷⁸ Ova jako široka obaveza se nastavlja do kraja suđenja, te se čak produžava i tokom žalbenog postupka, i bila je predmet značajnog sporenja. U jurisprudenciji MKSJ-a rečeno je, na primjer, da bi Tužilaštvo trebalo tačno identificirati materijal koji smatra potencijalno oslobađajućim dokazima kada odbrani objelodanjuje novi niz dokumenata. S obzirom na to da je u praksi moguće da tužilaštvo ne zna prirodu odbrane do kasnije faze suđenja, mogu se pojaviti poteškoće u vezi s tim da li su određeni dokumenti oslobađajući.
39. Kako je zbirka dokaza Tužilaštva s vremenom rasla, tako da danas obuhvata milione stranica materijala, tužilaštvo MKSJ-a je razvilo elektronski sistem objelodanjivanja (EDS) koji je zamišljen upravo za to da omogući pronalaženje informacija relevantnih za odbranu, te poboljša ranije prakse dostavljanja braniocu velikog broja dokumenata na papiru. Iako tužilac i dalje ima obavezu da objelodani oslobađajuće informacije za koje stvarno zna, novi EDS predstavlja korak prema objelodanjivanju otkrivanju po principu "otvorene knjige". Ovaj sistem sada timu odbrane omogućava siguran pristup on-line kolekcijama dokaza putem interneta, te sadrži izjave svjedoka osim najosjetljivijih materijala. Pored toga, EDS je također postao primarni metod dostavljanja materijala za objelodanjivanje pojedinim timovima odbrane. Međutim, kao što je ranije pomenuto u vezi s objelodanjivanjem oslobađajućeg materijala, tužilaštvo ne zadovoljava u potpunosti svoje obaveze objelodanjivanj u skladu s ovim pravilom samo time što jednostavno materijal uvrštava u EDS, s obzirom na to da taj sistem sadrži milione dokumenata.
40. Objelodanjivanje detalja dokaza drugoj strani u postupku često dovodi do napetosti između toga i suprotnih interesa zaštite svjedoka i očuvanje osjetljivih izvora. Praksa MKSJ-a ovu dilemu uzima u obzir i rješava je na niz načina, na primjer, tako što omogućava kasnije objelodanjivanje imena zaštićenih svjedoka, tako što omogućava da se osjetljive informacije izostave iz dokumenata, te tako što sprečava mogućnost objelodanjivanja određenih kategorija internih i osjetljivih informacija.

E. Komunikacija između strana

41. Uspjeh upravljanja prepretresnim postupkom zavisi od stepena i kvalitete komunikacije među svim stranama koje su u njega uključene: tužilaštva, odbrane i pretresnog vijeća. Dobar radni odnos i efikasna komunikacija u ovoj fazi može biti osnova za cjelokupni proces suđenja i efikasnost kojom se štedi vrijeme. Ukoliko se optuženi sam brani, komunikacija može biti komplikovanija. U takvim okolnostima je neophodno da Sekretarijat omogući komunikaciju s optuženim koji se brani sam.
42. Dugotrajno sporenje je moguće izbjeći kroz neformalne razgovore strana u postupku u pokušaju da se razriješe bilo kakve uočene ili stvarne poteškoće. Na primjer, u vezi s pitanjima objelodanjivanja, možda je brže i efikasnije za odbranu da od tužilaštva jednostavno traži informacije koje joj nedostaju, umjesto da se obraća pretresnom vijeću sa zahtjevom da izda nalog za objelodanjivanje.
43. Postoje brojne teme o kojima strane u postupku mogu razgovarati u ovoj fazi, što može uključivati slijedeće:
  - ◆ prepretresna pitanja koja mogu utjecati na datum početka suđenja, kao što je zdravstveno stanje optuženog, dostupnost svjedoka, dostupnost advokata i spremnost za suđenje;

⁷⁷ Pravilo 68, Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

⁷⁸ Pravilo 68, Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

VII. Pretpretresna faza postupka

- ◆ da li će se suprotna strana složiti ili će se protiviti predstojećem podnesku (npr. zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu ili zaštitne mjere za svjedoke);
  - ◆ obim pitanja relevantnih za suđenje, kako bi se izbjeglo da tužilaštvo mora pretraživati i objelodanjivati nebitan materijal; te sporazum o dokazima koji nisu sporni.
44. Važno je voditi jasnu i tačnu evidenciju svakog oblika komunikacije između strana u postupku koja je bitna kako bi se izbjegle moguće nesuglasice ili nesporazumi u kasnijoj fazi suđenja. To je moguće postići vođenjem posebnog dosjea korespondencije, u elektronskom ili pisanom obliku, koji sadrži kopije svih pisama, e-mailova i bilješki o telefonskim razgovorima.
45. Iako strane u postupku treba podsticati da komuniciraju, optuženi nije obavezan da saraduje sa tužilaštvom, a u nekim slučajevima optuženi može donijeti stratešku odluku da uopće ne komunicira sa tužilaštvom.

F. Pretpretresni podnesci

F.1 Preliminarni podnesci

46. Preliminarni podnesci su podnesci kojima se osporava nadležnost Suda (odnosno u kojima se tvrdi da se optužnica ne odnosi ni na jedno lice, teritoriju, period ili kršenja regulirana relevantnim članovima Statuta Suda), poziva na nedostatke u formi optužnice, ili se zahtijeva razdvajanje tačaka optužnice koje su združene u jednu optužnicu. Prema pravilima, preliminarni podnesci se moraju podnijeti u roku od 30 dana nakon što tužilaštvo objelodanjuje sve materijale koji potkrepljuju potvrđenu optužnicu. Preliminarni zahtjevi moraju biti riješeni prije nego što se izda nalog za podnošenje pretpretresnih podnesaka.
47. Neka vijeća su donijela odluke u kojima se detaljno govori o principima optuživanja i o temama kao što su određenost i drugi uvjeti iznošenja optužbi u optužnici, o definiciji i razlikama između međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba, te o primjenjivosti komandne odgovornosti. Ovi principi se zasnivaju na prethodnoj sudskoj praksi prema ovom pravilu, te na prvostepenim i žalbenim presudama koje se bave pitanjem nedovoljne jasnoće u optužnici. Pravila predviđaju da se preliminarni zahtjevi moraju riješiti u roku od 60 dana. Ukoliko se u podnesku osporava nadležnost Suda, podnosilac ima pravo podnijeti interlokutornu žalbu. Podnesci kojima se osporava forma optužnice ne ulažu se kao interlokutorna žalba osim kada sudije to odobre. Ukoliko se optužnica nakon podneska kojim se osporava forma optužnice mijenja, odbrana ima pravo da podnese novi zahtjev kojim osporava izmijenjene dijelove optužnice. U praksi, zbog dodatnih izmjena, moguće je da odbrana podnese i tri ili četiri podneska kojima osporava formu optužnice.

F.1.1 Ostali podnesci

48. Pored preliminarnih podnesaka koji su opisani gore, postoji niz drugih uobičajenih pretpretresnih podnesaka. To su zahtjevi za privremeno puštanje iz pritvora, izricanje zaštitnih mjera za svjedoke ili materijale, za spajanje ili razdvajanje predmeta, zahtjevi tužilaštva za izmjenu optužnice, te zahtjevi za pristup povjerljivim materijalima u drugim predmetima.

F.1.2 Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu

49. Optuženi može tražiti da bude privremeno pušten na slobodu dok traje priprema predmeta za suđenje. Privremeno puštanje na slobodu se pretežno odobrava tokom pretpretresne faze, ali također i tokom suđenja ili pred donošenjem presude. Privremeno puštanje na slobodu može biti naloženo samo ako se pretresno vijeće

uvjerilo da će se optuženi pojaviti na suđenju, te da on ili ona neće predstavljati opasnost za bilo koju žrtvu, svjedoka ili drugu osobu.

50. Pretresno vijeće mora i državi domaćinu i državi u koju optuženi želi biti pušten dati mogućnost saslušanja. To može biti učinjeno na osnovu pisanih zahtjeva ili tokom rasprave u prisustvu predstavnika država. Zemlja domaćin ne sudjeluje u tome, jer Nizozemska ima politiku da ne komentira takve zahtjeve, ali istovremeno optuženom koji je pušten na slobodu ne dozvoljava da ostane u Nizozemskoj. Kao podrška zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, država u koju optuženi želi da bude pušten često podnosi pisane garancije u vezi sa nadzorom i sigurnošću optuženog, te periodičnim izvještajima tokom privremene slobode.
51. Svaku odluku kojom se odobrava privremeno puštanje na slobodu prati niz preduvjeta koje optuženi i država u koju će optuženi biti pušten moraju ispuniti. Ukoliko tužilaštvo želi osigurati da se izvršenje odluke kojom se nalaže privremeno puštanje na slobodu odgodi dok na nju ne uloži žalbu, mora podnijeti takav zahtjev kao odgovor na zahtjev za privremeno puštanje na slobodu, uz naznaku svoje namjere da podnese žalbu ukoliko se donese pozitivna odluka. Kada pretresno vijeće odobri zahtijevanu odgodu, tužilaštvo mora podnijeti žalbu u roku od jednog dana od donošenja odluke. Na početku rada Suda, privremeno puštanje na slobodu je odobravano samo izuzetno, jer je pravilo predviđalo da se moraju utvrditi izuzetne okolnosti koje opravdavaju privremeno puštanje na slobodu. Pravilo je kasnije izmijenjeno kako bi se ukinuo uvjet da se utvrđuju izuzetne okolnosti. Optuženi još uvijek ima teret da dokaže da su zadovoljeni kriteriji za privremeno puštanje na slobodu, a u dosadašnjoj jurisprudenciji istaknut je niz faktora koji su važni za odluku o tome da li je to dokazao, kao što je dobrovoljna predaja optuženog, te očekivano trajanje pretpretresnog pritvora. Privremeno puštanje na slobodu je moguće zahtijevati ne samo u pretpretresnoj fazi, već i nakon početka suđenja za period kada vijeće na zasjeda, kao što je pauza u radu suda ili prelazni period nakon završetka izvođenja dokaza i prije izricanja presude.
52. Bez vlastitih policijskih snaga, Sud ne može koristiti sistem puštanja na slobodu pod pratnjom, da bi optuženi uz pratnju prisustvovao nekom vanjskom događaju, na primjer pogrebu bliskog člana porodice, ostajući pod nadzorom pratnje. Bez obzira na to, vijeća su dozvolila određenim optuženim koji su se nalazili u pretpretresnom pritvoru, pritvoru tokom suđenja ili nakon donošenja presude, da budu pušteni na kratke vremenske periode tokom suđenja ili do početka žalbenog postupka, zbog značajnih humanitarnih razloga. Međutim, uvjet za takvo puštanje je da organi države u koju će optuženi biti pušten osiguraju stalno nadgledanje i nadzor nad optuženim.

F.1.3 Zaštitne mjere

53. Postoji niz pravila vezanih za upotrebu zaštitnih mjera. Ova pravila su prvenstveno usmjerena na zaštitu svjedoka, kao što je neotkrivanje imena svjedoka javnosti, kasnije objelodanjivanje imena odbrani, korištenje pseudonima ili drugih zaštitnih mjera tokom pretpretresnog postupka ili suđenja; zaštita materijala dobijenih iz određenih izvora kao što su humanitarne organizacije; te neobjelodanjivanje informacija kako bi se izbjegao utjecaj na dalje ili tekuće istrage. U praksi se takva pitanja redovno pojavljuju u svim pretpretresnim (i pretresnim) postupcima. Za tužilaštvo je uobičajeno da zahtijeva niz zaštitnih mjera tokom pretpretresnog postupka. Pretpretresno vijeće često prepušta donošenje odluke vijeću koje zasjeda na suđenju u predmetu u vezi sa pitanjima kao što su zaštitne mjere potrebne u sudnici, koje uključuju distorziju glasa i slike, te zatvorene sjednice. U jurisprudenciji Suda riješeno je da osnov za izricanje zaštitnih mjera mora biti nešto više od subjektivne zabrinutosti svjedoka. Zaštitne mjere mogu biti odobrene samo nakon što se pokaže da bi sigurnost svjedoka i njegove/njene bliže porodice bila ugrožena bez predloženih sigurnosnih mjera.

F.1.4 Zahtjev za spajanje ili razdvajanje predmeta

54. Osobe koje su optužene za ista ili različita krivična djela mogu biti optužene zajedno i može im se zajedno suditi pod uvjetom da su optužene za krivična djela koja su prema navodima optužnice počinjena "u sklopu iste transakcije". Ukoliko se zahtijeva spajanje predmeta više optuženih čiji su predmeti dodijeljeni različitim pretresnim vijećima, mogu se pojaviti problemi. Predsjednik Suda je u nizu prilika imenovao posebno vijeće ("Sudsko vijeće za spajanje postupka") koje se sastoji od sudija iz različitih pretresnih vijeća kako bi odlučili da li treba odobriti spajanje predmeta.

Predmet Brđanin - Redigiranje povjerljivog materijala

U predmetu Brđanin, Pretresno vijeće je razmotrilo prijedlog Sekretarijata i Tužilaštva, te je donijelo daljnju odluku kojom je izmijenilo formulaciju u svojoj prvobitnoj odluci tako da stoji "redigiraju strane u postupku" umjesto "redigira Sekretarijat".* Tužilaštvo je podržalo zahtjev Sekretarijata i predložilo da svaka strana bude odgovorna za redigiranje povjerljivog svjedočenja i dokaznih predmeta.**

* Daljnja odluka po zahtjevu odbrane Milana Martića za pristup povjerljivim transkriptima i dokumentima, donesena u predmetu broj IT-99-36-T 26. maja 2004.

** Odgovor optužbe na 'Sekretarov podnesak u vezi s redigovanjem u skladu s pravilom 33 (B),' podnesen u predmetu broj IT-99-36-T 20. maja 2004.

F.1.5 Zahtjev Tužilaštva za izmjenu optužnice

55. Ukoliko je predmet već dodijeljen nekom vijeću, do izmjene optužnice može doći samo ukoliko pretresno vijeće ili pretpretresni sudija odobri izmjene nakon što sasluša strane u postupku. Uz zahtjev tužilaštvo mora predati propratni materijal koji pokazuje da je izmjena opravdana. Ukoliko izmijenjena optužnica sadrži neku novu optužbu ili optužbe, biće neophodno novo pojavljivanje optuženog kako bi se izjasnio u vezi sa novom optužbom ili optužbama. U praksi je odbrana istovremeno koristila pravilo koje regulira preliminarne zahtjeve i pravilo koje regulira izmjenu optužnice, a neki pretpretresni sudije su od odbrane zahtijevali da istovremeno podnese zahtjeve u skladu s oba pravila, da bi postupak bio ekspeditivniji i izbjegao ponavljanje.

F.1.6 Zahtjevi za pristup povjerljivim materijalima u drugim predmetima

56. Tokom pretpretresnog (i pretresnog) postupka se redovno dešava da strana u jednom predmetu zahtijeva pristup materijalima u drugom predmetu, iako drugi predmet podliježe zaštitnim mjerama. Ukoliko je taj drugi predmet i dalje dodijeljen nekom vijeću, takvi zahtjevi se podnose tom vijeću. Ukoliko predmet koji podliježe zaštitnim mjerama ne rješava više nijedno vijeće, strana koja podnosi zahtjev može podnijeti svoj zahtjev vijeću koje rješava njen predmet.

57. Strana koja podnosi zahtjev ne smije "loviti u mutnom", nego s dovoljnom mjerom tačnosti identificirati tražene materijale i pokazati postojanje opravdanih sudskih razloga da joj se pristup dozvoli. Ocjenjujući da li opravdani razlozi postoje, vijeće će razmotriti prirodu materijala koji se traže, te bilo kakvo geografsko ili vremensko preklapanje između predmeta podnosioca zahtjeva i predmeta iz kojeg se traže dokumenta.

58. Proces koji je vezan za odobravanje pristupa povjerljivim materijalima iz drugih predmeta može Sekretarijatu predstavljati logističke poteškoće.⁷⁹ Primarno pitanje je poteškoća identificiranja materijala koji je dobijen pod povjerljivim uvjetima, te ne može biti objelodanjan bez dozvole osobe koja je taj materijal stavila na raspolaganje. U takvom slučaju Sekretarijat, kao neutralan organ Suda, ne podliježe nikakvim uvjetima koji su

79 O ovome se govorilo u Sekretarovom podnesku u vezi s redigovanjem u skladu sa pravilom 33 (B), *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*, predmet broj IT-99-36-T, od 26.04.2004; vidi također Podnesak Sekretarijata u skladu sa pravilom 33 (B) Pravilnika o postupku i dokazima u vezi sa zahtjevima odbrane za pristup povjerljivim materijalima u nekoliko predmeta, podnesenim u predmetima broj IT-95-14/2-A, IT-95-14-A, IT-01-47-T, IT-02-54-T, IT-02-60-A, IT-03-68-T, IT-04-74-PT, IT-04-83-PT, i IT-05-88-PT 28.10.2005. Pretresno vijeće je odlučilo: "S obzirom na činjenicu da su tužilaštvo poznati dotični materijali, ono će ih redigovati u skladu sa zahtjevom i dostaviće ih Sekretarijatu radi objelodanjanja podnosiocima zahtjeva."

mogli biti vezani za pružanje informacije, te mu je potrebna pomoć izvana kako bi odredio informacije koje je neophodno redigirati prije nego što budu objelodanjeni trećem licu⁸⁰ (vidi okvir *Predmet Brđanin - Redigiranje povjerljivih materijala*).

G. Smanjenje obima optužnice

59. S obzirom na dužinu postupaka pred Sudom, donesena je odluka da se izmijene pravila kako bi se vijeću omogućilo da od tužioca zahtijeva da smanji broj tačaka optužnice i drži se određenog broja mjesta zločina ili događaja u optužnici. Ukoliko se tužilac ogluši na zahtjev, Vijeće tužiocu može naložiti da odabere tačke na osnovu kojih će nastaviti postupak.
60. Nakon što je pravilo izmijenjeno, vijeće je više puta pozivalo tužilaštvo da na taj način skрати postupak suđenja. Na primjer, od tužilaštva je traženo da smanji broj tačaka optužnice za jednu trećinu, ili da ne izvodi dokaze o mjestima zločina ili događajima za koje je vijeće vjerovalo da nisu dovoljno reprezentativni za krivična djela iz optužnice. Tužilaštvo je redovno odbijalo zahtjeve da smanji predmet, pravdajući to time da predmeti koji se odnose na rukovodstva često zavise od dokazivanja obrasca i dužine trajanja činjenja zločina od strane podređenih, te da je dokazivanje takvih radnji samo po sebi dugotrajno. Na kraju je tužilaštvo pokazalo spremnost na saradnju određivši dijelove optužnice po kojima neće nastaviti optužbe ni izvoditi dokaze. Međutim, vijeća ponekad dozvoljavaju tužilaštvo da izvede i dokaze o mjestima zločina ili incidentima iz tih tačaka optužnice samo u svrhu dokazivanja postojanja obrasca ponašanja ili konteksta.

H. Smanjenje broja pitanja u sporu

61. Postupak pred sudom je skup, dugotrajan i stresan za svjedoke koji ponovo moraju proživljavati traumatična i uznemiravajuća iskustva. Stoga efikasno vođenje svih suđenja, bilo da se radi o ratnim zločinima, domaćim zločinima ili građanskim postupcima, zahtijeva da se samo ona pitanja koja su zaista sporna dokazuju iskazom svjedoka pred sudom.
62. Obim spornih pitanja se može smanjiti na dva načina: ukoliko se strane u postupku slažu u vezi sa činjenicama koje nije neophodno dokazivati na sudu, ili ukoliko sud primi na znanje činjenice koje su već dokazane u ranijim predmetima. O obje ove teme se govori dalje u tekstu.
63. Često sudska intervencija može pomoći da se zaštite prava obje strane. Na odbranu se ne smije vršiti pritisak da se složi s uvrštenjem nezadovoljavajućih dokaza. Istovremeno, odbrani se ne smije dopustiti da osujeti efikasan postupak suđenja time što odbija da se složi sa činjenicama kojima nije moguće proturječiti.

H.1 Usuglašene činjenice

64. Standardno pitanje na dnevnom redu pretpretresnog sastanka je da li su strane u poziciji da sporazumno utvrde niz usuglašanih činjenica koje nije neophodno dokazivati na sudu. Usuglašene činjenice se najčešće

80 Ukoliko je postupak u predmetu završen, tim odbrane više nije aktivan, ali branilac koji je zastupao optuženog i podnosio podneske u njegovo ime je i dalje odgovoran za predmet još pet godina nakon završetka postupka. Vidi Uputstvo o dodjeli branilaca (revizija od 11.07.2006.), IT/073 Rev. 11, član 16 (I). U skladu s tim, ukoliko se zahtjev podnese u roku od tih pet godina, još uvijek bi trebalo biti moguće da se braniocu naloži da se obrati osobama koje su dale informacije u skladu pravilom 70, redigira materijale ili obavli druge zadatke.

tiču takozvane "baze zločina": drugim riječima, činjenica koje utvrđuju da je počinjen zločin, za razliku od činjenica kojima se utvrđuje krivična odgovornost za taj zločin. U većini slučajeva, broj usuglašenih činjenica je minimalan i neće u velikoj mjeri doprinijeti ograničavanju spornih pitanja.

65. Optuženi može biti motiviran da se usuglasi s određenim činjenicama iz "baze zločina kako bi općenito pokazao da je voljan saradivati, te zbog toga što želi ograničiti pitanja na sudu na ona koja su relevantna za njegovu ličnu odgovornost i koja su najviše sporna. S druge strane, optuženi može iz sasvim opravdanih i iskrenih razloga odlučiti da pobija temeljne činjenice.

H.2 Opće poznate činjenice

66. U interesu ekonomičnosti suda, pretresno vijeće neće zahtijevati dokazivanje činjenica koje su opće poznate, nego će takve činjenice primiti na znanje.⁸¹ Primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno - za razliku od općepoznatih činjenica - je stvar odluke, i bilo je u velikoj mjeri predmet spora na Sudu.⁸²
67. Svrha formalnog primanja na znanje presuđenih činjenica je postizanje sudske ekonomičnosti i usklađenosti presuda putem davanja pretresnim vijećima diskrecionog prava da formalno prime na znanje činjenice ili dokumentarne dokaze iz drugih postupaka. Ovo pravo se mora koristiti "pažljivo vodeći računa o pravu optuženog na pravično i efikasno suđenje", odnosno poštujući načelo pravičnosti postupka.⁸³
68. Žalbeno vijeće je pojasnilo da zahtjev za prihvatanje presuđenih činjenica "mora specificirati paragraf (e) ili dijelove presude za koje se želi da budu formalno primljeni na znanje, i mora se pozivati na one činjenice koje je utvrdilo Pretresno vijeće".⁸⁴ U vezi s posljedicama formalnog primanja na znanje, Žalbeno vijeće je nadalje utvrdilo da "formalnim primanjem na znanje neke činjenice o kojoj je već presuđeno, vijeće utvrđuje osnovanu pretpostavku o tačnosti te činjenice, koju stoga ne treba ponovo dokazivati na suđenju, ali koja se, kao predmet te pretpostavke, može pobijati na suđenju."⁸⁵ Prema tome, "što se tiče formalnog primanja na znanje, njegova posljedica je jedino rasterećenje tužilaštva od obaveze da na početku dostavi dokaze u prilog datom argumentu; odbrana zatim može taj argument dovesti u pitanje izvodeći pouzdane i vjerodostojne dokaze o suprotnom."⁸⁶ Međutim, važno je da formalno primanje na znanje utvrđenih činjenica "ne prebacuje konačni teret ubjeđivanja, koji počiva na tužilaštvu".⁸⁷
69. U skladu s uvriježenom praksom Suda, prilikom odlučivanja o formalnom primanju na znanje, Pretresno vijeće mora razmotriti da li te činjenice zadovoljavaju barem slijedeće uvjete:
- ◆ da su jasne, konkretne i moraju se moći identifikovati;⁸⁸

81 Pravilo 94 (A), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

82 Slijedeći odlomci su izvađeni iz odluke u predmetu *Tužilac protiv Momčila Perišića*, IT-04-81-PT, Odluka po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno u vezi sa Sarajevom, 26.06.2008., par. 13-17.

83 Žalbena odluka *Karemera i drugi* par. 41.

84 Vidi *Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih*, IT-95-16-A, Odluka po prijedlozima Drage Josipovića, Zorana Kupreškića i Vlatka Kupreškića da se prihvate dodatni dokazi u skladu sa pravilom 115 i o formalnom primanju na znanje skladu sa pravilom 94 (B), 08.05.2001., ("Odluka *Kupreškić i drugi*"), par. 12.

85 Vidi *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, IT-02-54-AR73.5, Odluka po interlokutornoj žalbi optužbe na odluku Pretresnog vijeća po prijedlogu optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno od 10.04.2003. odluka od 28.10.2003., ("Žalbena odluka u predmetu *Slobodan Milošević*"), strana 4 (bez fusnote); Žalbena odluka *Karemera i drugi*, par. 42; vidi također *Tužilac protiv Popovića i drugih*, IT-05-88-T, Odluka po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno s Dodatkom, 26.09.2006. ("Odluka *Popović i drugi*"), par. 20.

86 Žalbena odluka *Karemera i drugi*, par. 42.

87 *Tužilac protiv Dragomira Miloševića*, IT-98-29/1-AR73.1, Odluka po interlokutarnim žalbama na Odluku Pretresnog vijeća po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno i tužiocvom katalogu činjenica o kojima su se strane složile, 26.07.2007., par. 19-22 ("Žalbena odluka u predmetu *Dragomir Milošević*"), par. 16, u kojem se citira Žalbena odluka iz predmeta *Karemera i drugi*, par. 42.

88 Vidi npr. Odluku *Krajišnik*, par. 14.

- ◆ da su pertinentne i relevantne za predmet;⁸⁹
  - ◆ da ne uključuju zaključke ili kvalifikacije koje su *suštinski* pravne prirode;⁹⁰
  - ◆ da se ne zasnivaju na sporazumu o izjašnjavanju o krivici ili na činjenicama koje su bile predmet dobrovoljnog priznanja u nekom ranijem predmetu;⁹¹
  - ◆ da je o njima "zaista presuđeno" tj. ukoliko su bile predmet osporavanja putem žalbe, da su u žalbenom postupku riješene;⁹²
  - ◆ da se ne odnose na djela, ponašanje ili stanje svijesti optuženog;⁹³
  - ◆ formulacija koju u svom zahtjevu koristi strana koja činjenicu predlaže na prihvatanje ne smije se ni u kojem suštinskom pogledu razlikovati od načina na koji je ta činjenica bila formulisana kad je o njoj presuđeno u ranijem postupku.⁹⁴
70. Nije neophodno da predložene činjenice ne budu predmet razumnog spora između strana.⁹⁵ Međutim, s obzirom na to da je odluka o uzimanju na znanje diskreciono pravo vijeća, pretresno vijeće uvijek zadržava pravo da odbije zahtjev za formalno primanje na znanje neke činjenice uzme na znanje, čak i ako zahtjev zadovoljava sve uvjete, ako utvrdi da to formalno primanje na znanje ne bi bilo u interesu pravde.⁹⁶ Naime, po mišljenju Žalbenog vijeća, odluka pretresnog vijeća o formalnom primanju na znanje trebala bi se zasnivati na ocjeni da li će odluka o formalnom primanju činjenica na znanje biti u interesu postizanja ekonomičnosti postupka, a da se time ne ugrozi pravo optuženog na pravično, javno i ekspeditivno suđenje.⁹⁷

I. Potvrdno izjašnjavanje o krivici

71. Od osnivanja Suda, osamnaest optuženih je osuđeno nakon što su se izjasnili da su krivi i nakon što je njihovo potvrdno izjašnjavanje o krivici u vezi sa jednom ili više tačaka optužnice prihvaćeno. Pravila predviđaju stroge uvjete u kojima pretresno vijeće može prihvatiti potvrdnu izjavu o krivici optuženog, koja mora biti data dobrovoljno, da je pritom raspolagao dobrim informacijama, da ta izjava nije dvosmislena i da postoji dovoljna činjenična osnova za zaključak da je djelo počinjeno i da je optuženo učestvovao u počinjenju djela.
72. Sporazumi o izjašnjavanju o krivici uključuju dogovor između tužioca i odbrane u skladu s kojim će optuženi priznati krivnju u vezi sa jednom ili više tačaka optužnice. Tužilac se zauzvrat slaže da će izmijeniti optužnicu u skladu sa izjašnjavanjem o krivnji, predložiti sudu određenu kaznu ili raspon kazne kao odgovarajuću kaznu i/ili da se neće protiviti zahtjevu optuženog da mu se izreče određena kazna ili raspon kazne. Suci ne učestvuju u pregovorima o sporazumu o krivici između strana u postupku. Zbog toga, kada pregovori o sporazumu o izjašnjavanju o krivici između strana ne uspiju, razgovori koji su vođeni između njih ostaju povjerljivi i na njih se niko ne može pozivati u sudskom postupku. Pretresno vijeće nije vezano uvjetima sporazuma o izjašnjavanju o krivici između tužioca i odbrane.

89 *Tužilac protiv Momira Nikolića*, IT-02-60/1-A, Odluka o zahtjevu podnosioca žalbe za primanje na znanje, 01.04.2005. ("žalbena odluka Nikolić"), par. 52.

90 Žalbena odluka *Dragomir Milošević*, par. 19-22.

91 Odluka *Popović i drugi*, par. 11.

92 Odluka *Kupreškić i drugi*, par. 6; Odluka *Krajišnik*, par. 14; *Tužilac protiv Prlića i drugih*, IT-04-74-PT, Odluka po zahtjevu za primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno na osnovu pravila 94 (B), 14.03.2006, ("Pretpretresna odluka Prlić i drugi"), par. 12, 15.

93 Žalbena odluka *Karemera i drugi*, par. 51.

94 Odluka *Krajišnik*, par. 14; Pretpretresna odluka *Prlić i drugi*, par. 21.

95 Žalbena odluka *Karemera i drugi*, par. 40; vidi također Žalbenu odluku *Dragomir Milošević*, par. 27; Odluka *Popović i drugi*, par. 19.

96 Žalbena odluka *Karemera i drugi*, par. 41; Odluka *Popović i drugi*, par. 16.

97 Žalbena odluka *Nikolić*, par. 11, u kojem se navode drugi izvori.

VII. Pretpretresna faza postupka

---

73. Potvrдно izjašnjavanje o krivici i sporazumi o izjašnjavanju o krivici pripadaju akuzatornoj komponenti hibridnog pravnog sistema koji se primjenjuje na Sudu, a pravo koje se u tom smislu razvijalo tokom vremena nastalo je interesu da se osigura da su prava optuženog u dovoljnoj mjeri zaštićena. Sudovi moraju biti posebno oprezni kada prihvataju izjavu o krivnici, s obzirom da to da optuženi pred sudom priznaje krivnju, te se odriče prava na sudski postupak u cilju utvrđivanja njegove krivnje ili on postaje nepotreban. Posljedica potvrdnog izjašnjavanja o krivici za druge povezane predmete pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju je dosta ograničena, s obzirom na to da pretresna vijeća obično ne primaju na znanje činjenice na kojima se zasnivao sporazum o izjašnjavanju o krivici zbog toga što to nisu činjenice utvrđene na sudu.
74. Potvrдно izjašnjavanje o krivici skoro uvijek uključuje manji broj tačaka nego što je navedeno u optužnici. S obzirom na to da priznanje uključuje da optuženi prihvata činjeničnu osnovu na kojoj se temelje pravni elementi zločina u vezi s kojima se izjasnio da je kriv, to tužilaštvo oslobađa izvođenja dokaza u vezi s tim optužbama.
75. Iako će neki potvrдно izjašnjavanje o krivici i sporazum o izjašnjavanju o krivici nazvati "nagodbom oko izjašnjavanja", ta karakterizacija je netačna iz dva razloga. Kao prvo, optuženi se može potvrдно izjasniti o krivici i bez sporazuma s drugom stranom i bez obzira na stavove tužioca. Kao drugo, bilo kakav sporazum koji se postigne pregovorima između strana nije obavezujući za pretresno vijeće. Neobavezujuća priroda sporazuma o izjašnjavanju o krivici zapravo destimulira optužene da se izjasne krivima i to je vjerovatno najveći razlog zašto nema više potvrdnih izjava o krivici s obzirom na to da optuženi ne može biti siguran da će kazna ili raspon kazne o kojem je pregovarano sa tužiocem i koji je tužilac predložio pretresnom vijeću kao odgovarajuću kaznu ili raspon kazne pretresno vijeće zaista i prihvatiti. U praksi, dovoljno je da u slučajevima drugih optuženih postoji samo jedan slučaj kada je pretresno vijeće značajno premašilo preporučeni raspon kazne da se više ne razmišlja o mogućim prednostima izjave o krivici na osnovu sporazuma o potvrđnom izjašnjavanju o krivici.
76. Često se potvrдно izjašnjavanje o krivici odnosi na manji broj tačaka nego što ih je navedeno u optužnici. Takva izjava može uključiti i izjašnjavanje o krivnici koju optuženi smatra najblažim vidom odgovornosti (npr. pomaganje i poticanje umjesto naređivanja), te obećanje saradnje u istragama ili postupcima protiv drugih optuženih pred Sudom. Za uzvrat za potvrдно izjašnjavanje o krivici, tužilac će se obično složiti s tim da pretresnom vijeću preporučiti određenu kaznu ili raspon kazne kao odgovarajuću kaznu za djela za koja se optuženi izjasnio krivim. Tužilac se također može složiti s tim da neće nastaviti krivični progon po optužbama koje su preostale u optužnici nakon prihvatanja izjave o krivici, te čak može izmijeniti optužnicu kako bi je prilagodio potvrđnom izjašnjavanju o krivici. Praksa MKSJ-a je da formalizira taj sporazum u pisanom obliku koristeći tekst koji jasno pokazuje da optuženi posve razumije da je u svom potvrđnom izjašnjavanju o krivici raspolagao dobrim informacijama, da je njegovo izjašnjavanje nedvosmisleno i dato dobrovoljno, i da za njega postoje dovoljne činjenične osnove.
77. Pored uštede vremena, prihvatanje potvrdnog izjašnjavanja o krivici od strane suda ima i druge prednosti. S obzirom da potvrдно izjašnjavanje o krivici eliminiira potrebu svjedočenja svjedoka, prihvatanje takvog izjašnjavanja je dobro za svjedoke koji mogu biti pod znatnim fizičkim, psihičkim ili emocionalnim pritiskom. S obzirom na to da potvrдно izjašnjavanje o krivici uključuje lično priznanje krivnje, takvo priznanje može ojačati društvo uništeno ratom koje pokušava da se pomiri sa svojom prošlošću. Takav učinak je posebno jak kada se radi o izjavi visokopozicioniranog političara ili političkog vođe te zemlju može povesti u pravcu pomirenja umjesto revizionizma. S druge strane, žrtve i preživjeli mogu kazne izrečene nakon potvrdnog izjašnjavanja o krivici smatrati nedovoljnim.

VII. Aneks 5: Vremenski plan za pretpretresnu fazu postupka

1. FAZA	Vremenski plan
Dolazak optuženog	<i>0. dan</i>
Predsjednik Suda dodjeljuje predmet nekom pretresnom vijeću (<i>pravilo 62 (A)</i>)	<i>Obično dolazak + 1 dan</i>
Sudija koji predsjedava Pretresnim vijećem izdaje nalog za prvo stupanje optuženog pred sud (imenovanje suca za prvo stupanje optuženog pred sud (<i>pravilo 62 (A)</i>), zakazivanje prvog stupanja pred sud (<i>pravilo 62 (A)</i>) audio-vizuelni zapisi i fotografije (<i>pravilo 81 (D)</i>) pritvor (<i>pravilo 64</i>))	<i>Obično dolazak + 1-2 dana</i>
Dodjela optuženom "branioca po službenoj dužnosti" (<i>pravilo 45 (C)</i>)	<i>Obično dolazak + 1-2 dana</i>
Prvo stupanje optuženog pred sud (<i>pravilo 62</i>)	<i>Obično dolazak + 1-3 dana</i>
Sudija koji predsjedava pretresnim vijećem imenuje pretpretresnog sudiju (<i>pravilo 65ter (A)</i>)	<i>Prvo stupanje pred sud + najviše 7 dana</i>
Optuženom se dodjeljuje stalni branilac (<i>pravilo 62 (B) i pravilo 45</i>)	<i>Prvo stupanje pred sud + najviše 30 dana</i>
Evidentiranje izjašnjavanja o krivici (ukoliko nije evidentirano prilikom prvog stupanja pred sud)	<i>Prvo stupanje pred sud + najviše 30 dana</i>
Otkrivanje optuženom propratnih materijala koji su bili priloženi uz optužnicu i prethodnih izjava optuženog koje je tužilaštvo dobilo u skladu sa <i>pravilom 66 (A) (i)</i> (<i>pravilo 66 (A) (i)</i>)	<i>Prvo stupanje pred sud + najviše 30 dana</i>
Sastanak višeg pravnika (<i>pravilo 65ter</i>) sa stranama u postupku u cilju provedbe plana rada pretpretresnog suca (<i>pravilo 65ter (D) (iii)</i>)	<i>Obično nakon otkrivanja po pravilu 66 (A) (i) i prije preliminarnih podnesaka odbrane, a zatim prema potrebi. (Pravila ne predviđaju vremenski plan za ovaj sastanak, iako se on obično održava mjesec dana nakon otkrivanja optuženom propratnog materijala koji je bio priložen uz optužnicu od strane tužilaštva. U nekim slučajevima (npr. kad nema proaktivnog djelovanja) je moguće da se ovaj sastanak održi tek neposredno prije prve statusne konferencije koja se održava čak 120 dana nakon prvog stupanja pred sud)</i>
Podnošenje preliminarnih podnesaka odbrane (<i>pravilo 72 (A).</i>)	<i>Pravilo 66 (A) (i) otkrivanje + najviše 30 dana</i>

VII. Pretpretresna faza postupka

2. FAZA	Vremenski plan
Odluka o preliminarnim podnescima odbrane (<i>pravilo 72 (A)</i>)	<i>Podnošenje preliminarnih podnesaka odbrane + 60 dana</i>
Prva statusna konferencija	<i>Prvo stupanje pred sud + najviše 120 dana</i>
Otkrivanje optuženom kopija izjava svjedoka tužilaštva u skladu s pravilom 66 (A) (ii) (<i>pravilo 65bis (A)</i>)	<i>U skladu s rokom koji određuje pretpretresni sudija (Ovi materijali logično moraju biti otkriveni prije podnošenja pretpretresnog podneska optužbe u skladu s pravilom 65ter (E).)</i>
Otkrivanje oslobađajućih i drugih relevantnih materijala od strane tužilaštva u skladu sa pravilom 68 (<i>pravilo 68</i>)	<i>Stalna obaveza</i>
Daljnji sastanci po pravilu 65ter. Nakon prvog sastanka po pravilu 65ter, oni se obično održavaju neposredno prije (te u cilju pripreme) statusnih konferencija	<i>Zavisno od prioriteta predmeta</i>
Daljnje statusne konferencije (<i>pravilo 65bis (A)</i>)	<i>Prva statusna konferencija + najviše 120 dana</i>
Odluke o drugim podnescima (<i>pravilo 73</i>)	<i>U skladu sa rokom koji odredi pretpretresni sudija (Odluke koje mogu znatno utjecati na tok suđenja se obično ostavljaju do imenovanja sudija za suđenje, posebno ukoliko imenovani pretpretresni sudija nije i predsjedavajući sudija na suđenju)</i>

3. FAZA	Vremenski plan
Nalog za raspored podnošenja pretpretresnih podnesaka i pretpretresnu konferenciju (<i>pravilo 65ter (E)</i>)	<i>Obično se nalog donosi kada predmet za suđenje postane prioritet</i>
Pretpretresni podnesak tužilaštva (<i>pravilo 65ter (E)</i>)	<i>Najmanje šest sedmica prije pretpretresne konferencije</i>
Pretpretresni podnesak odbrane (<i>pravilo 65ter (F)</i>)	<i>Najmanje tri sedmice prije pretpretresne konferencije</i>
Pretpretresna konferencija (<i>pravilo 73bis</i>)	<i>Prije početka suđenja (obično jednu sedmicu do početka suđenja)</i>
Početak suđenja (Početkom suđenja se smatra trenutak uvodnih izlaganja strana prije izvođenja dokaza od strane tužioca)	<i>Obično ne manje od godinu dana nakon dolaska optuženog, iako bi po mogućnosti trebalo biti u roku od osam mjeseci</i>

VII. Aneks 6: praktičan primjer: predviđanje trajanja suđenja u pretpretresnoj fazi postupka

- *Možda najpraktičnija i najvažnija procjena Vijeća tokom pretpretresnog postupka uključuje predviđanje dužine trajanja suđenja. U kontekstu cjelokupnog sudsko-administrativnog planiranja je ključno imati što realističniju procjenu. Ukoliko su procjene loše proračunate ili na drugi način netačne, projekcije mogu dovesti do ozbiljnih poteškoća pri uspostavljanju prioriteta među suđenjima i u dodjeli predmeta pretresnim vijećima.*
- *Jasno da je početna tačka za bilo kakvu projekciju dužine trajanja suđenja predložena procjena Tužilaštva u vezi sa vremenom neophodnim za vršenje glavnog ispitivanja njihovih svjedoka, kao što je navedeno prilikom podnošenja liste svjedoka u skladu sa pravilom 65ter.*
- *Na osnovu ove vremenske procjene se može proračunati praktična procjena u vezi sa trajanjem cjelokupnog suđenja, uzimajući u obzir faktore poput broja optuženih kojima se sudi, uočenu složenost suđenja (s obzirom na broj tačaka optužnice i mjesta zločina u optužnici, te na navedenom vidu odgovornosti), te da li postoje prethodno utvrđene činjenice koje vijeće može prihvatiti. Slijedeći postupak pokazuje samo neke od brojnih faktora koji su uključeni. U svrhu ovog postupka, koristimo procijenjeno vrijeme suđenja od 200 sati kako bi Tužilaštvo izvršilo glavno ispitivanje svojih svjedoka.*
- *Proračun trajanja suđenja na osnovu hipotetske procjene od 200 sati sudskog procesa za glavno ispitivanje Tužilaštva u predmetu jednog optuženog. Kako bi se započeo proračun, neophodno je uspostaviti određene procjene koje su specifične za predmet. Te pretpostavke su nužno uvijek predmet debate.*

Pretpostavke:

- *da postoji 17.5 efektivnih sati suđenja sedmično (tj., 3.5 sati dnevno, pet sati sedmično). U svrhu ovog primjera, pretpostavlja se da predsjedavajući sudija neće omogućiti stranama da potroše previše vremena suđenja na administrativna pitanja. "Efektivni" sati suđenja se odnose na sate tokom kojih se vrši ispitivanje svjedoka. Podatak od 3.5 efektivnih sati suđenja dnevno se zasniva na uobičajenom dnevnom sudskom sistemu MKSJ-a od jedne sjednice po suđenju dnevno, u trajanju od 09:00 do 13:45 ili od 14:15 do 19:00.*
- *da postoje 41 efektivne sedmice suđenja godišnje. Ova procjena u obzir uzima dva odmora od tri sedmice (ljetno i zimsko), plus dvije sedmice dodatnog odmora po izboru svakog od vijeća. Mnoge okolnosti bi mogle smanjiti taj broj, uključujući optuženog sa hroničnim zdravstvenim problemima, nepredvidive bolesti sudaca ili advokata, ili nemogućnost pojavljivanja svjedoka u skladu sa ugovorenim terminima.*
- *da su odobreni određeni zahtjevi tužilaštva. Tužilaštvo obično pretpostavlja da se njegova procjena vremena neophodnog za glavno ispitivanje svojih svjedoka predloženih vijeću zasniva na tome da će vijeće odobriti sve njegove zahtjeve koji se odnose na upotrebu pisanih izjava umjesto usmenog svjedočenja. Da li procjena vijeća predviđenog trajanja suđenja uključuje ovu pretpostavku zavisi od toga da se rano ocijeni meritum njegovih zahtjeva.*
- *da će odbrani trebati određeni dio vremena koje tužilaštvo treba za glavno ispitivanje kako bi unakrsno ispitalo svjedoke tužilaštva. Iako neka pretresna vijeća automatski pretpostavljaju da vrijeme za glavno ispitivanje od strane tužilaštva i unakrsno ispitivanje od strane odbrane iznosi 1:1, praksa je pokazala da odbrani prilikom sudskog procesa sa jednim optuženim ne treba više od otprilike 60% vremena koje je tužilaštvo trebalo da bi izvršilo unakrsno ispitivanje svjedoka tužilaštva. Tokom posljednjih godina rada Suda, kada vijeća više koriste prethodno utvrđene činjenice i prethodne izjave svjedoka u skladu sa pravilom 92ter,*

obim je porastao na čak 150% procjene tužilaštva za svoje glavno ispitivanje. U sudskom postupku koji uključuje nekoliko optuženih, advokat odbrane može ukupno zahtijevati između 125% i 150% vremena koje tužilaštvu treba za unakrsno ispitivanje. Iznos neophodnog vremena zavisi od toga na koji način su predmeti više optuženih ujedinjeni i organizirani na osnovu određene teze odbrane.

- da će ponovno ispitivanje i ispitivanje od strane pretresnog vijeća iznositi oko 20% cjelokupnog broja sati za glavno ispitivanje. Pretresno vijeće uvijek ima diskreciono pravo da dopusti ponovno ispitivanje od strane tužilaštva i advokata odbrane, te da samo postavi pitanja svjedoku. Ovaj broj nije lako predvidjeti, a ponekada je najbolje da se procjenjuju na osnovu toga da li većina članova vijeća prihvata metodologiju krivičnog postupka koji krajnju kontrolu nad izvođenjem dokaza daje stranama u postupku ili metodologije inkvizitornog sistema koja dopušta veću intervenciju suda pri ispitivanju svjedoka. U svakom slučaju, 20% je prilično pouzdan omjer bez obzira na sastav Vijeća.
- da će odbrani trebati samo oko 60% cjelokupnog vremena koje je potrebno tužilaštvu za izlaganje svojih glavnih argumenata. Taj broj je praktičan broj koji se zasniva na činjenici da se radi o predmetu sa jednim optuženim; međutim, ovo je najteže predvidjeti, jer odbrana nema obavezu da podnese svoju listu svjedoka do kraja izlaganja tužilaštva. Ta mogućnost postoji, i zapravo se dešavalo da odbrana nakon izlaganja argumenata tužilaštva završi odbranu bez pozivanja ijednog svjedoka. U suđenju koje uključuje nekoliko optuženih, najsigurnija pretpostavka je da će ukupna odbrana trebati barem jednak omjer od 1:1 u usporedbi s vremenom koje je bilo potrebno tužilaštvu za izlaganje svojih argumenata. Neki bi mogli tvrditi da pravično suđenje zahtijeva da odbrani bude dat jednak vremenski period za unakrsno ispitivanje kao vremenski period koji tužilaštvo koristi za glavno ispitivanje, te da isto tako glavno izlaganje odbrane bude po dužini jednako onome tužilaštva. Praksa je međutim pokazala da izlaganje tužilaštva zahtijeva više vremena zbog tereta dokazivanja u vezi sa svakim elementom svake tačke optužnice.
- da će tužilaštvu biti potrebno 100% vremena odbrane za unakrsno ispitivanje svakog svjedoka odbrane. Zbog niza razloga (vezanih za pravila koja važe u slučaju otkrivanja odbrane tužilaštvu, te teret dokazivanja tužilaštva), tužilaštvu je obično potrebno više vremena za unakrsno ispitivanje svjedoke odbrane, nego što je odbrani potrebno za unakrsno ispitivanje svjedoka tužilaštva. U najboljem slučaju, tužilaštvu će biti potrebno samo jedna polovina ili jedna trećina cjelokupnog vremena koje je odbrani potrebno za ispitivanje svojih svjedoka, kako bi izvršilo unakrsno ispitivanje. Bez obzira na to, omjer od 1:1 je najbolji prilikom planiranja.
- da nema svjedoka koje pozove pretresno vijeće, niti postupka pobijanja od strane tužilaštva. Obično je vrijeme koje se troši na takve svjedoke - u slučaju da se smatraju neophodnim - zanemarivo u cjelokupnom planiranju procijenjene dužine suđenja. Ukoliko je to potrebno, oni se uklapaju u plan u skladu sa potrebama.
- da vrijeme za donošenje odluke o tezama tužilaštva prema zahtjevu za oslobađanje koji je podnijela odbrana na kraju izlaganja tužilaštva ne traje više od dvije sedmice, te da vrijeme između završetka dokaznog postupka i donošenja sudske presude ne prelazi tri mjeseca. Iskustvo je pokazalo da su ovi vremenski rokovi mogući, te zaista vjerovatni otkako je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju razvio progresivniji Pravilnik o postupku i dokazima i elektronske sisteme sudskog upravljanja. Međutim, donošenje sudske presude je uvijek posebno podložno produženju vremenskog roka zbog činjenica da se do pravednog i pravičnog zaključka vijeća dolazi vijećanjem.

Proračuni:

- Argumenti tužilaštva:
  - 200 sati glavno ispitivanje
  - 120 sati unakrsno ispitivanje (200 x 60% = 120)

- 40 sati ponovno ispitivanje i ispitivanje vijeća (200 x 20% = 40)
- Argumenti odbrane:
  - 120 sati glavno ispitivanje (200 x 60% = 120)
  - 120 sati unakrsno ispitivanje (120 x 100% = 120)
  - 24 sati ponovno ispitivanje i ispitivanje vijeća (120 x 20% = 24)
- Ukupan broj sati suđenja: 624
- Ukupan broj sedmica suđenja: 35.66 (624 sati suđenja podijeljeno sa 17.5 sati suđenja sedmično)
- Ukupno suđenje u kalendarskim godinama/mjesecima: 10.5 mjeseci (35.66 ukupan broj sedmica suđenja podijeljeno sa 41 efektivnih sedmica suđenja godišnje, što je jednako otprilike 0.87 godina, ili oko 10.5 mjeseci).
- Treba dodati i vrijeme za rješavanje zahtjeva za oslobađanje i donošenje konačne sudske presude. Ukoliko pretpostavimo da su za odlučivanje o takvom zahtjevu neophodne dvije sedmice, te da su neophodna dva do tri mjeseca za vijećanje i donošenje konačne sudske presude, treba procijeniti da sudski postupak traje 13-14 mjeseci od uvodnih izlaganja do donošenja sudske presude.

Dodatni faktori:

- Postoje brojni faktori koji mogu utjecati na cjelokupnu procjenu dužine trajanja suđenja u prepretnoj fazi postupka. Već je pomenut broj optuženih i složenost predmeta. Uz to, da li optuženog zastupa advokat ili se sam brani može utjecati na dužinu suđenja, s obzirom na to da čak i optuženi koji su pravnici obično zahtijevaju odobrenje dodatnog vremena za samozastupanje. Faktori koji mogu smanjiti trajanje suđenja obično uključuju smanjenje vremena koje se daje tužilaštvu za glavno ispitivanje njihovih svjedoka, obzirom da je to početna tačka za sve projekcije. Naravno, takva smanjenja se moraju izvršiti u prepretnoj fazi postupka, te mogu uključivati bilo šta ili sve od navedenog:
  - Vijeće može zahtijevati od tužilaštva da smanji broj sati neophodnih za glavno ispitivanje svojih svjedoka jednostavno tako što će revidirati svoju listu svjedoka po pravilu 65ter i pokušati da eliminiira bespotrebno kumuliranje dokaza.
  - Vijeće može potaći strane u postupku da se sporazume u vezi s određenim činjenicama koje nisu sporne. To se obično odnosi na takozvanu "bazu zločina", odnosno činjenicu da je određeno krivično djelo počinjeno, za razliku od činjenica koje se odnose na odgovornost za to djelo.
  - Vijeće može formalno primiti na znanje činjenice o kojima je već presuđeno. Naravno, to je moguće samo nakon određenog perioda postojanja suda, kada su određene činjenice već utvrđene presudama Žalbenog vijeća.
  - Vijeće može zahtijevati od tužioca da smanji svoju optužnicu, ili čak može narediti smanjenje optužnice u skladu sa pravilom 73bis (D) ili (E).
- Što se tiče prvog sredstva smanjenja - zahtijevanja od tužilaštva da smanji bespotrebne kumulativne dokaze - vijeće to obično radi samo nakon što se detaljno informira o predloženom glavnom izlaganju tužilaštva na osnovu analize liste po pravilu 65ter, koja obično sadrži slijedeće: ime svakog svjedoka koji će biti pozvan na svjedočenje; na koju tačku ili mjesto zločina u optužnici se dokazi odnose; vrstu dokaza koje će svjedok dati; te vrijeme procijenjeno za takvo svjedočenje. Najbolji način za vršenje te analize je kategoriziranje broja predloženih sati u skladu sa slijedećim:
  - Ukupan broj svjedoka po vrsti dokaza koji se izvode. Vrsta dokaza obično spada u jednu od nekoliko različitih

kategorija: usmeni iskaz na sudu; usmeno svjedočenje u skladu sa pravilom 92ter; usmeno svjedočenje u skladu sa pravilom 94bis; pravilo 92bis; pravilo 92quater.

- *Ukupan broj svjedoka po kategoriji. Na primjer, svjedoci koji povezuju optuženog s drugima, svjedoci o bazi zločina, međunarodni svjedoci, vještaci, ostali svjedoci (npr. stručnjaci za prisluškivanje i istražitelji tužilaštva, analitičari vojnih obavještajnih podataka i stručni asistenti).*
- *Ukupan broj svjedoka po sastavnim dijelovima predmeta: Ovo je povezano s različitim mjestima zločina u optužnici.*

VIII. Upravljanje suđenjem

A. Izbjegavanje kašnjenja - kontrola nad rasporedom.....	78
B. Izvođenje dokaza.....	78
B.1 Upotreba pisanih izvjava.....	79
B.2 Pritvoreni svjedoci.....	82
C. Pripremanje iskaza svjedoka.....	83
D. Korištenje obavezujućih poziva na sud (subpoena).....	84
D.1 Obavezujući pozivi na svjedočenje u skladu s pravilom 54.....	84
E. Svjedočenje svjedoka Vijeća u skladu sa pravilom 98.....	85
F. Dokazi nakon iznošenja optužbe.....	86
G. Zahtjevi za oslobađanje.....	87
H. Povjerljivi materijali država i organizacija.....	89
I. Samozastupanje.....	90
J. Odsustvo optuženog.....	93
K. Alati za upravljanje predmetom.....	95
K.1 Sistem elektronske sudnice - Sistemi za elektronsko upravljanje dokumentima.....	95
K.2 Sistem elektronske sudnice - Sistem za upravljanje transkriptima.....	97
L. Predmeti s više optuženih.....	98
L.1 Pažljivo pregledanje optužnice.....	98
L.2 Postupanje s izjavama osumnjičenih.....	99
L.3 Izvođenje dokaza odbrane.....	99
L.4 Ispitivanje svjedoka.....	100
M. Obilasci i rasprave izvan sjedišta Suda	100
M.1 Obilasci.....	101
M.1.1 Koraci koje je neophodno poduzeti prije obilaska.....	101
M.1.2 Učesnici.....	102
M.1.3 Organizacija tokom obilaska.....	102
M.1.4 Izvještavanje u sjedištu Suda nakon obilaska	102
M.2 Rasprava izvan sjedišta Suda.....	102
M.2.1 Prvi kontakt sa stranim sudom.....	103
M.2.2 Sastanak odjela Sekretarijata.....	103
M.2.3 Sastanak prije odlaska.....	103
M.2.4 Zajednički sastanak ili konferencijski poziv između Sekretarijata i stranog suda.....	104
M.2.5 Razmjena pisama i konačne pripreme.....	104
M.2.6 Koraci prije polaska.....	104
VIII. Aneks 7: Preporuke Odjela za žrtve i svjedoke vezane za pripremu svjedoka za svjedočenje na sudu.....	105
VIII. Aneks 8: Pojašnjenje za svjedoke u vezi sa sudskim pozivima.....	106
VIII. Aneks 9: Obrazac koji se koristi za evidentiranje odricanja od prava.....	107

1. U Međunarodnom krivičnom sudu, suđenjima upravljaju sudska vijeća koja su zajednički usvojila pristup koji je opisan kao "upravljačko suđenje". Prema ovom pristupu, suci reguliraju aktivnosti strana u sporu postupkom koji je u suštini akuzatorni postupak. Postupci na MKSJ-u se odvijaju prema veoma preciznom rasporedu, a pretresna vijeća kontroliraju optužni dio postupka strožije nego što je to obično slučaj na nacionalnim sudovima. Pod sudskom kontrolom su širina optužbi u optužnici, broj svjedoka koje strana može pozvati, te koliko će se tačno vremena dodijeliti za ispitivanje i unakrsno ispitivanje svakog svjedoka.
2. Bez obzira na to, zločini koji zaslužuju vođenje postupka pred međunarodnim sudom su po definiciji većih razmjera, i u vremenskom i u geografskom smislu. Većina njih uključuje slijedeće:
  - ◆ široko rasprostranjene napade na civilno stanovništvo u kojima su na neki način stradale hiljade nevinih ljudi;
  - ◆ optuženi su obično imali visoku komandnu ili rukovodnu poziciju;
  - ◆ dokazi obično uključuju brojne indirektno dokaze. Izvođenje tih dokaza kako bi se dokazale ili odbacile optužbe takvog stepena težine koji je sadržan u optužnicama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju je značajan poduhvat za strane u postupku. Glavni izazov za Sud je izvesti dovoljno detaljne dokaze da bi pretresno vijeće bilo u mogućnosti da donese odluku o krivnji optuženog van razumne sumnje, uz sve neophodne proceduralne mjere zaštite.

A. Izbjegavanje kašnjenja - kontrola nad rasporedom

---

3. S obzirom na vremenski period na koji se mogu odnositi optužnice Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, te širok raspon zločina u vezi s kojima se vodi sudski postupak, optužnice su po domaćim standardima ogromne po svojim vremenskim i prostornim razmjerima. Zbog toga je postalo neophodno pronaći način za kontroliranje rasporeda. Jedan od alata koje koristi MKSJ je određivanje rokova za izvođenje dokaza u određenom predmetu. Ovim rokovima se na početku sudskog postupka određuje maksimalan broj sati koje strane mogu koristiti za izvođenje svojih dokaza. Pokazalo se da su vremenski rokovi posebno važan alat za upravljanje rasporedom u slučaju kada se sudi šest ili sedam optuženih u jednom sudskom postupku.⁹⁸ U predmetu *Tužilac protiv Milutinovića* i drugih tužilaštvo je na početku procijenilo da će biti neophodno 280 sati za iznošenje optužbe.⁹⁹ Nakon što je iskoristilo otprilike 40 sati svog vremena, Vijeće je izdalo odluku kojom je preostalo iznošenje ograničeno na ukupno 220 sati.¹⁰⁰ Zatim je Pretresno vijeće tokom konferencije prije iznošenja odbrane odlučilo da odbrani dozvoli maksimum od 240 sati za iznošenje argumenata.¹⁰¹
4. S obzirom na velik obim sudskih materijala i period krivičnih djela obuhvaćenih navodima optužnice, te inherentna pitanja upravljanja predmetom koja se pojavljuju tokom sudskog postupka u međunarodnim krivično-pravnim pitanjima, posebno u predmetima s više optuženih, izvođenje dokaza moglo bi trajati u nedogled. Stoga se nametanje općih vremenskih ograničenja tokom pretpretresne faze postupka smatra neophodnom i korisnom mjerom. Opća praksa suda je bila određivanje općih vremenskih rokova tokom pretpretresne faze postupka, ali tek nakon što strane u postupku dostave svoje liste svjedoka i dokaza, koje su propisuju pravilo 65ter (E) u slučaju optužbe i pravilo 65ter (G) u slučaju odbrane. Što se tiče iznošenja predmeta od strane optužbe, rokove je moguće odrediti u pretpretresnoj fazi postupka, ali se to obično dešava tek nakon što se predmet dodijeli pretresnom vijeću za pretresnu fazu postupka. Što se tiče odbrane, rokovi se određuju nakon okončanja dokaznog postupka optužbe, odnosno u pretresnoj fazi postupka.
5. Zahvaljujući tome što su od strana u postupku zahtijevala dovoljan nivo detalja u svim njihovim podnescima, vijeća su bila u stanju da približno ocijene koliko će vremena biti potrebno za izvođenje svih dokaza u predmetu. Određivanjem vremenskih rokova, vijeće postiže niz prednosti: potiče strane u postupku da budu u velikoj mjeri organizirane prije početka suđenja; uvodi efikasniji raspored izvođenja dokaza tako što, na primjer, potiče strane da iznose dokaze pismenim putem - izjavama po pravilima 92bis i 92ter - a za usmeno svjedočenje odaberu samo najvažnije i najvrednije dokaze.
6. Primjer jednog predmeta pokazuje praktičnu stranu korištenja rokova u upravljanju predmetima pred Sudom (vidi okvir s tekstom *Predmet Popović i drugi - izvođenje dokaza i vremenski rokovi*).

B. Izvođenje dokaza

---

7. Suđenja su sama po sebi dinamična. Veliki vremenski period i raspon činjeničnih navoda u optužnicama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju mogu značiti velik obim materijala i stotine svjedoka, te su

98 Opće ograničenje sati je određeno, na primjer, u predmetima *Tužilac protiv Prlića i drugih*, te *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*.

99 Vidi predmet *Tužilac protiv Milutinovića, Šainovića, Ojdanića, Pavkovića, Lazarevića, i Lukića*, predmet broj IT-05-87-T ("*Milutinović i drugi*"), Odluka o korištenju vremena, 09.10.2006.; *Milutinović i drugi*, predmet broj IT-05-87-PT, T. 253 (17.05.2006.); vidi također Podnesak tužilaštva u skladu s pravilom 65ter (E), 10.05.2006.

100 *Milutinović i drugi*, Odluka o korištenju vremena, 09.10.2006.

101 Vidi *Milutinović i drugi*, konferencija prije iznošenja odbrane, T. 12847 usmeni nalog u skladu s pravilom 73ter (22.06.2007).

suci Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju usvojili razne mehanizme koji će olakšati postupak izvođenja dokaza. Slijedeći odjeljci govore o nekim od praksi koje su usvojene tokom rada MKSJ-a, a koje su doprinijele efikasnijem sudskom postupku.

B.1 Upotreba pisanih izjava

8. Jedna od jedinstvenih karakteristika Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju je kombinacija kontinentalnog i anglosaksonskog prava. U predmetima pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, primarnu odgovornost za izvođenje dokaza imaju advokati koji zastupaju strane u postupku. Zastupnici optužbe nastoje svoje teze dokazati izvan razumne sumnje koristeći svjedoke, dokumentarne dokaze i fizičke dokaze. Ukoliko se odbrana uopće odluči za izvođenje dokaza, pokušat će njima pokazati da razumna sumnja postoji.¹⁰²
9. Tokom prvih godina djelovanja MKSJ-a, razna vijeća su ustanovila da saslušanje usmenih iskaza svjedoka pred sudom oduzima puno vremena, a nije uvijek efikasno.¹⁰³ Stoga su suci u decembru 2000. godine usvojili pravilo 92bis, koje predviđa uvođenje u spis pisanih izjava umjesto usmenih iskaza svjedoka, u određenim okolnostima.¹⁰⁴

Predmet Popović i ostali - izvođenje dokaza i vremenski rokovi

U predmetu Tužilac protiv Popovića i drugih*, izvođenje dokaza od strane optužbe je počelo 24.08.2006., a završeno je 07.02.2008. Odluka po prijedlogu odbrane za oslobađanjem je donesena usmeno 03.03.2008. Iznošenje odbrane je počelo 02.06.2008.

U svom "Nalogu o smjernicama za izvođenje dokaza i ponašanje strana tokom pretresnog postupka" izdatom 14.07.2006. ("Nalog iz jula 2006."), Pretresno vijeće je odlučilo da odbrani ne odredi specifičan rok za unakrsno ispitivanje svjedoka optužbe.

Do danas Pretresno vijeće je samo jednom smatralo neophodnim da odredi rokove za glavno ispitivanje i unakrsno ispitivanje.

Kako se iznošenje dokaza optužbe približavalo kraju, Pretresno vijeće je smatralo da je neophodno napraviti raspored za okončanje glavnog dokaznog postupka optužbe, usmene podneske i početak iznošenja dokaza odbrane. Nakon ovog naloga, Pretresno vijeće je stalno poduzimalo korake kako bi se svi pridržavali vremenskog rasporeda koji je određen.

Iako je iznošenje dokaza optužbe završeno nešto kasnije nego što je očekivano,** iznošenje usmenih podnesaka u skladu sa pravilom 98bis je počelo na zakazani datum. Datumi određeni za konferenciju prije iznošenja odbrane i početak iznošenja argumenata odbrane se ne mijenjaju, osim ukoliko se ne pojave neke nepredviđene okolnosti.

Pretresno vijeće je odredilo maksimalni vremenski period unutar kojeg se odbrana može obratiti Vijeću u vezi sa svojim prijedlogom o oslobađanju, te za odgovor optužbe. Ova ograničenja korištenja vremena su strogo provođena. Dana 14. i 15.02.2008., svi optuženi osim Vujadina Popovića su se obratili Vijeću usmenim prijedlogom za oslobađanje u vezi s određenim ili svim tačkama optužnice koje su se odnosile na njih. Dana 15. i 18.02.2008. godine, optužba je odgovorila na te podneske odbrane. Odluka u skladu sa pravilom 98bis je donesena 03.03.2008.***

* Tužilac protiv Popovića i drugih, predmet broj IT-05-88.

** Vidi Nalog za izmjenu datuma okončanja glavnog dokaznog postupka tužilaštva, 01.02.2008.

*** Nalog o rasporedu Rasporedni nalog, 25.02.2008., strana 1.

102 U predmetu *Tužilac protiv Haradinaja i drugih*, predmet broj IT-04-84, odbrana nije predložila nikakve dokaze ni svjedoke, te nije imala više pitanja i svjedoka odmah nakon okončanja dokaznog postupka optužbe. Dva od tri optužena su oslobodena.

103 Sudac O-Gon Kwon o ovoj neefikasnosti kaže slijedeće: "Tokom mog rada na Sudu, stekao sam mišljenje da akuzatorni model anglosaksonске pravne tradicije ima brojne prednosti, ali njegova možda najveća slabost je to što ima tendenciju da dovodi do dugačke i često irelevantne razmjene informacija između strane koja vrši ispitivanje i svjedoka [...] a [...] svjedocima je često nepoznata akuzatorna metoda ispitivanja i unakrsnog ispitivanja." Sudac O-Gon Kwon, *Izazov međunarodnog krivično-pravnog sudskog postupka s aspekta sudskog vijeća*, 5 *Žurnal međunarodne krivične pravde* 360, 364 (2007).

104 Za cjelokupan pristup temi izvođenja dokaza, vidi "Izazov međunarodnog krivično-pravnog suđenja s aspekta sudskog vijeća," sudac O-Gon Kwon, vidi fusnotu 102 gore, 360. On nadalje navodi: "Pravilo 89 (F) je sadržano u uvodnim odredbama pravila o dokazima, te predviđa da '[određeno] vijeće može prihvatiti svjedočenje svjedoka usmenim putem, ili, kada to interesi pravde dozvoljavaju, u pisanom obliku.' Pravilo 92bis obuhvata mnogo više i predviđa prihvatanje pisanih izjava svjedoka umjesto usmenog svjedočenja ako se te izjave ne tiču djela i ponašanja optuženog.'

VIII. Upravljanje suđenjem

---

10. Pravila predviđaju dva metoda u skladu s kojima određena strana može postupiti po pravilu *92bis*: (1) putem osobe ovlaštene da ovjeri takvu deklaraciju u skladu sa zakonima i propisanim postupkom države; ili (2) putem ovlaštenog službenika kojeg je sekretar Suda imenovao da ovjeri takvu izjavu. Vijeće mora odlučiti koji metod će primjenjivati. Zatim Sekretarijat mora obavijestiti stranu da relevantna država mora imati funkcionirajući notarski sistem, i potaknuti stranu u postupku da putem diplomatskih kanala u Hagu osigura prisustvo ovlaštenog notara koji će pomoći u tom postupku.
11. Godine 2001. je izdato Uputstvo o postupku primjene pravila *92bis* (B) kojim je propisan postupak davanja izjave. Postupak pravilu *92bis* i optužba i odbrana provode na isti način. Ukoliko je to neophodno, tumač iz Sekretarijata može svjedoku prevoditi tokom cijelog postupka.
12. Korištenje pisanih dokaza može biti efikasnija metoda za iznošenje određenih vrsta dokaza, posebno dokaza koji se odnose na činjenične dijelove predmeta, dokaza koji se odnose na mjesta na kojima su po navodima optužnice počinjeni zločini ("dokazi iz baze zločina"), te historijskih, socioloških i statističkih dokaza koji govore o kontekstu. Prihvatanje pisanih izjava umjesto usmenog svjedočenja za dokazivanje drugih stvari osim djela i ponašanja optuženog vijećima daje veću mogućnost upravljanja sudskim postupcima velikog obima, a tim se postupkom ne narušava pravo optuženog na pravično suđenje pod uvjetom da davalac ovjerene izjave može biti pozvan radi unakrsnog ispitivanja.¹⁰⁵ Međutim, korištenje takvih izjava je zakomplicirano dužinom izjava, te pitanjima vezanim za dokazni status dokumenata koji se u tim izjavama pominju kao izvori (npr. izvještaji sa fusnotama da se zaključci davaoca izjave zasnivaju na drugim informacijama). Drugi nedostatak oslanjanja na pisane dokaze je to što javnost može imati više poteškoća da prati suđenje. Međutim, taj nedostatak nije dovoljan da bi nadmašio prednosti koje se stiču na taj način.
13. U septembru 2006. godine, MKSJ je dodatno modificirao dokazni postupak dodajući pravila *92ter* i *92quater*. Pravilo *92ter* sistematizira sudsku praksu koja dozvoljava predočavanje pisane izjave ili transkripta, pri čemu je svjedok prisutan na sudu i dostupan za unakrsno ispitivanje i ispitivanje od strane sudaca. U većini slučajeva, ova pravila omogućavaju da se svjedočenje prezentira konciznije. Za razliku od mehanizma po pravilu *92bis*, svjedoci koji svjedoče na ovaj način mogu pružiti informacije o djelima i ponašanju optuženog.¹⁰⁶ Ovaj dokazni alat je prvenstveno koristila optužba kako bi predočila svjedočenje svojih svjedoka u slučajevima kada bi usmeno svjedočenje na sudu prešlo dozvoljeno vrijeme.
14. Tokom suđenja, pravila *92bis* i *ter* su se primjenjivala u određenoj mjeri fleksibilno, ako ne i na zbudjujući način. Na primjer, Vijeće može djelimično prihvatiti izjavu i s druge strane, u skladu sa pravilom *92ter*, dopustiti svjedoku da usmeno iznese dodatne, često ažurirane, informacije. Nakon tog iskaza svjedok može biti unakrsno ispitan u vezi s cjelokupnim svjedočenjem.¹⁰⁷
15. Pravilo *92quater* daje mogućnost za iznošenje svjedočenja svjedoka koji je umro ili je nedostupan zbog mentalne ili fizičke bolesti, ili je nestao. Uvođenje ovog dokaznog pravila je bilo važno jer je omogućilo iznošenje svjedočenja koja bi inače bila nedopustiva. Međutim, taj postupak je doveo i do zabrinutosti zbog načina na koji može utjecati na pravo optuženog da mu se sudi u prisustvu svjedoka suprotne strane i da ih

---

Osim ukoliko dotični svjedok nije umro ili ga nije moguće pronaći uz razumne napore, svaka izjava odobrena u skladu sa pravilom *92bis* mora biti praćena deklaracijom koju svjedok potpisuje pred službenikom Sekretarijata i u kojoj izjavljuje da je sadržaj izjave istinit i tačan. Prema pravilu *92bis* (E), Pretresno vijeće zadržava pravo donošenja odluke da svjedoka pozove na unakrsno ispitivanje bez obzira na ovu izjavu, ukoliko se to čini neophodnim i primjerenim". Isto u 364-65.

105 Kwon, vidi fusnotu 103 gore, 365.

106 Pravo uvrštavanja informacija koje se tiču djela i ponašanja optuženog u izjavama po pravilu *92ter* je opravdano pod uvjetom da su svjedoci dostupni sudu radi unakrsnog ispitivanja u vezi sa njihovim izjavama.

107 Vidi npr. *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet broj IT-04-74, T. 13398 - 13442 (01.02.2007.), T. 13932 - 13956 (12.02.2007.); *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet broj IT-05-87. T. 3823 - 2865 (25.9.2006.), T. 4229 - 4282 (28.09.2006.).

unakrsno ispita, te da se svjedoci koji svjedoče na strani optuženog dovedu i ispituju pod istim uvjetima kao i svjedoci optužbe.¹⁰⁸ Tenzijom koja se javlja između potrebe da se sačuva svjedočenje svjedoka koji su preminuli, ili svjedoka koji su na drugi način nedostupni, i prava optuženog da ispita i suoči se sa svjedocima bavila se i sudska praksa MKSJ-a, te je istaknut zahtjev da dokazi koji se iznose u skladu sa pravilom 92^{quater} budu potkrijepljeni.¹⁰⁹

16. Jedan od načina na koji je na MKSJ-u moguće uvrstiti dokumentarne dokaze u spis je direktno podnošenje dokaza u sudnici bez svjedočenja svjedoka o tim dokumentima. Ovaj pristup omogućava stranama da podnesu pisani zahtjev tražeći direktno prihvatanje dokumenata umjesto

da se dokazni predmeti uvrštavaju u spis putem svjedoka koji daju usmeni iskaz. Pravilo 89 predviđa koji osnovni uvjeti moraju biti zadovoljeni da bi ti dokumenti mogli biti prihvaćeni kao dokazi:

- ◆ relevantnost;
- ◆ dokazna vrijednost; te
- ◆ autentičnost.¹¹⁰

Predmet Milutinović i ostali* - Primjena kriterija za prihvatanje dokumentarnih dokaza direktno podnesenih vijeću

Pretržno vijeće III MKSJ-a je primilo brojne zahtjeve za prihvatanje dokumentarnih dokaza koji će se direktno podnijeti vijeću. Vijeće je svoj stav u vezi s prihvatanjem dokumentarnih dokaza izložilo u ranoj fazi predmeta, navodeći da je Žalbno vijeće također "zaključilo da su dokazi prihvatljivi samo ako su relevantni, a relevantni su samo ako imaju dokaznu vrijednost, što su opće odredbe implicitne u pravilu 89 (C)". Pretržno vijeće smatra da je pouzdanost izjave o saznanjima iz druge ruke neophodni preduvjet da bi ona imala dokaznu vrijednost u skladu sa pravilom 89 (C). Suprotna strana ili strane mogu staviti prigovor na dopustivost dokaznog predmeta koji predlaže strana u postupku po osnovu relevantnosti ili dokazne vrijednosti (uključujući autentičnost). Ukoliko na predloženi dokazni predmet nije uloženi prigovor, on će biti uvršten u dokaze. Ukoliko neka strana stavlja prigovor u vezi sa autentičnošću određenog predloženog dokaznog predmeta, mora navesti svoje razloge za to. Nakon što sasluša takav prigovor, te bilo kakve dodatne zahtjeve strana koji su neophodni, vijeće će donijeti odluku o dopustivosti. Značaj koji se pridaje dokaznom predmetu koji je dopušten će odrediti Vijeće tokom svog konačnog vijećanja, u kontekstu spisa predmeta kao cjeline.

U vezi sa zahtjevima za prihvatanje dokumenata direktno podnesenih vijeću, Vijeće je jasno odredilo način postupanja, rekavši:

Ako se uzmu u obzir dubina i širina ovog predmeta, Pretržno vijeće je, uopšte rečeno, naklonjeno da strane podnose dokumente direktno u sudnici. Međutim, ukoliko će to biti slučaj, strana podnositelj mora biti u stanju da pokaže, jasno i konkretno, gdje i kako svaki dokument odgovara predmetu. Koliko god je broj dokumenata koje strana traži da budu prihvaćeni putem zahtjeva, ona mora ispuniti uvjete iz pravila koja uređuju prihvatanje dokaza u vezi sa svakim od njih. Slijedeća odluka ima za cilj da uspostavi odgovarajuću ravnotežu između potrebe da se osigura pravično suđenje i potrebe da strane ne budu preopterećene u pogledu prihvatanja dokaza."

Vijeće je poduzelo određene korake kako bi kontroliralo broj dokumenata koji se iznose direktno u sudnici, te kako bi osiguralo da su dokumenti u skladu s općim standardima prihvatanja dokaza. Kao prvo, Vijeće je tražilo detaljno obrazloženo zahtjeva u vezi sa svakim dokumentom. Kao drugo, Vijeće je napomenulo da je prihvatanje dokaza njegovo diskreciono pravo, te da stoga može ograničiti prihvatanje dokaza ako ima legitiman razlog za to ograničenje, a to je sudska ekonomičnost, te ako se time ne krši pravo strana u postupku na pravično suđenje.

* Predmet broj IT-05-87-T. Odluka po zahtjevu tužilaštva za prihvatanje dokumentarnih dokaza, 10.10.2006., par. 18, 19.

108 Član 14, Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju

109 Vidi npr. *Tužilac protiv Haradinaja i drugih*, predmet broj IT-04-84, presuda, stav 10.

110 Pravilo 89, Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju predviđa: " (C) Vijeće može prihvatiti bilo koji relevantan dokaz za koji smatra da ima dokaznu vrijednost; (D) Vijeće može izuzeti dokaz ako potreba da se osigura pravično suđenje uveliko nadmašuje njegovu dokaznu vrijednost; (E) Vijeće može zahtijevati potvrdu autentičnosti dokaznog materijala pribavljenog izvan suda."

17. U nekim slučajevima su strane tražile prihvatanje jako velikog broja dokumenata na osnovu pravila 89. Slijedeći primjer iz jednog predmeta pokazuje kako je jedno od vijeća rješavalo zahtjeve za prihvatanje dokumenata podnesenih direktno vijeću, te različita pitanja koja su se pojavila u smislu upravljanja suđenjem u vezi s postupkom po pravilu 89 (vidi okvir s tekstom *Predmet Milutinović i ostali - Primjena kriterija za prihvatanje dokumentarnih dokaza direktno podnesenih vijeću*).

B.2 Pritvoreni svjedoci

18. Pritvorene osobe mogu pristupiti pred vijeća MKSJ-a kao svjedoci. Njihovo pojavljivanje zahtijeva nalog Vijeća za privremeno prebacivanje pritvorenog svjedoka. Kako bi se osiguralo pojavljivanje osuđene osobe koja služi zatvorsku kaznu u drugoj državi kao svjedoka, neophodna je uska saradnja između Sekretarijata i države domaćina, s obzirom na to da će svjedok morati boraviti u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija. Kako bi omogućio ovaj proces, Sekretarijat je usvojio politiku koja daje smjernice onim odjelima Sekretarijata koji sudjeluju u postupku prebacivanja i pojavljivanja pred sudom pritvorenih svjedoka. Svaki od odgovarajućih odjela ima jasno određenu odgovornost. Pritvorenom svjedoku može biti potrebno pravno zastupanje ili može imati specifične psihološke potrebe. Neophodna je uska saradnja između žrtava, osoblja za podršku svjedocima, te Pritvorske jedinice, a neophodno je posebnu brigu voditi tokom pauza u radu suda kako bi se osigurala dobrobit pritvorenih svjedoka. Činjenica da će pritvorena osoba svjedočiti protiv optuženog za vrijeme služenja vlastite kazne može stvoriti veliki stres u zavisnosti od ličnih okolnosti svjedoka. Te poteškoće su na tragičan način ilustrirane kada je jedna osoba kojoj je Sud izrekao osuđujuću presudu, Milan Babić, prebačen iz zatvora u zemlju u kojoj je služio svoju zatvorsku kaznu u Pritvorsku jedinicu Ujedinjenih nacija 07.02.2006. godine radi svjedočenja u svojstvu svjedoka optužbe u drugom predmetu, te je počinio samoubistvo u svojoj ćeliji 05.03.2006. godine. Smrt je nastupila tokom vikenda nakon što je već svjedočio sedam dana, a njegovo svjedočenje se trebalo nastaviti slijedeći dan. Predsjednik Suda je naredio istragu o okolnostima vezanim za njegovu smrt, i ta istraga je pokazala postojanje niza okolnosti koje su mogle imati utjecaja na odluku gospodina Babića da si oduzme život. Ove okolnosti su uključivale poteškoće vezane za pritvor, situaciju njegove porodice i proces preseljenja, te poteškoće vezane za njegovo svjedočenje. Uprkos ovim okolnostima, istragom je zaključeno da niko - pa čak i njegova porodica, osoblje Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija, službenici za zaštitu i čuvari, niti njegov advokat koji je proveo sate i sate s njim pripremajući njegov iskaz i na sudu tokom njegovog svjedočenja - nije primijetio nikakve znakove da bi mogao počiniti samoubistvo. Istraga je pokazala da nema razloga za zaključak da je osoblje Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija nešto propustilo pri ocjeni da li postoji rizik samoubistva ili nanošenja povreda. U izvještaju o istrazi su međutim date dvije preporuke: (1) evidencija svih lijekova koje zatvorenik uzima prilikom dolaska u Pritvorsku jedinicu Ujedinjenih nacija, te stalno korištenje lijekova od strane zatvorenika bi trebalo biti uneseno u zdravstveni karton zatvorenika Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija u cilju procjene i tretmana od strane psihijatra Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija. Međutim, u izvještaju je pojašnjeno da lijekovi nisu bili relevantni za smrt gospodina Babića ili njegov tretman i nadzor; (2) u slučaju izoliranog zatvorenika, stanje zatvorenika bi trebalo biti kontrolirano svake sedmice, a sedmični izvještaj treba poslati sekretaru. U izvještaju je naposljetku napomenuto da dešavanja vezana za ovaj slučaj naglašavaju važnost aranžmana koji se dogovaraju za zatvorenike prije nego što će krenuti na odsluženje kazne, a posebno u slučajevima kada je neophodno zaštititi porodicu, kao i kada je potrebno dogovoriti preseljenje porodice. Naravno, rješavanje ovih pitanja zavisi od odluke vlada koje mogu dati dugoročne garancije. Treba voditi računa o tome da se ove poteškoće u potpunosti objasne zatvorenicima i njihovim porodicama kako bi se izbjegla nerealna očekivanja.
19. Specifični aranžmani za pritvorene svjedoke uključuju slijedeće:

- ◆ zahtjev upućen državi koja izvršava kaznu ili upravi zatvora da dostavi kopiju zdravstvenog kartona zatvorenika koji se prebacuje;
- ◆ svjedok može imati pravo na pravnu pomoć iz budžeta Suda za pravnu pomoć;
- ◆ nastojanja da se osigura da pritvoreni svjedok dobije neophodnu psihološku i emocionalnu podršku od službenika za podršku tokom svjedočenja.

C. Pripremanje iskaza svjedoka

20. Praksa pripremanja svjedoka za davanje iskaza u sudnici postoji od samog početka rada Suda.¹¹¹ Nema određene definicije koncepta "pripremanja svjedoka"¹¹² ali se to u pravilu odnosi na "sastanak između strane u postupku i svjedoka, neposredno prije iskaza svjedoka na sudu, a svrha ovog sastanka je priprema i upoznavanje svjedoka sa sudskim procedurama i pregled dokaza o kojima će svjedok svjedočiti."¹¹³
21. U nekim jurisdikcijama se koncept pripreme svjedoka prije suđenja smatra osnovnim i fundamentalnim uvjetom dobre sudske prakse,¹¹⁴ a nepripremanje svjedoka može predstavljati osnov za zaključak o neefikasnoj pomoći advokata,¹¹⁵ zanemarivanju dužnosti ili nekompetentnosti advokata.¹¹⁶ S druge strane, u sistemima kontinentalnog prava, gdje se predmet dodjeljuje istražnom sucu, advokat i tužilaštvo ne smiju imati nikakav kontakt sa svjedokom prije njegovog/njenog svjedočenja na sudu.¹¹⁷
22. Na MKSJ-u advokatima nije zabranjeno da pripremaju svjedoke prije suđenja.¹¹⁸ Bespotrebna kašnjenja zbog nedostupnosti svjedoka ili mijenjanje predviđenih područja njihovog svjedočenja je moguće izbjeći pripremnim sastancima sa svjedokom dovoljno prije pojavljivanja svjedoka na sudu. U slučaju kada je svjedok svjedočio u nekoliko predmeta, dalje "upoznavanje" može biti bespotrebno, posebno ukoliko svjedok treba da svjedoči o sličnim dokazima iz baze zločina. Međutim, značajna kašnjenja u sudskom postupku mogu biti posljedica velikih izmjena u svjedočenju koje su nastale u postupku pripreme svjedoka. Druga strana može podnijeti prigovor zbog nedostatka odgovarajućeg obavještenja koje mora biti dato ukoliko je došlo do izmjena. Ako svjedok tokom postupka pripreme promijeni izjavu, pa ga strana koja je prethodno namjeravala da ga pozove povuče s liste svjedoka, mogu se pojaviti problemi vezani za obavezu objelodanjivanja izmjena u skladu s obavezom optužbe da drugoj strani objelodanjuje oslobađajuće dokaze u skladu sa pravilom 68. Iako nije obavezno snimati pripreme sastanke sa svjedokom, strana koja priprema svjedoka može drugoj strani dostaviti zabilješke sa sastanka, što je u skladu s načelima pravičnog i nepristrasnog suđenja. Zabrinutost zbog mogućnosti utjecanja na svjedoke se može riješiti snimanjem takvih sastanaka.

111 *Tužilac protiv Haradinaja i drugih*, predmet broj IT-04-84-T "Odluka po zahtjevu odbrane za audio snimke pripreme svjedoka optužbe za suđenje", 23.05.2007.; *Tužilac protiv Limaja i drugih*, "Odluka po zahtjevu odbrane u vezi s praksom optužbe da priprema svjedoke", 10.12.2004.

112 *Tužilac protiv Haradinaja i drugih*, predmet broj IT-04-84-5, "Odluka po zahtjevu odbrane za audio snimke pripreme svjedoka optužbe", 23.05.2007., stav 8 - 9.

113 Ibid, par. 8 (citav iz predmeta *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet broj IT-05-87, "Odluka po zahtjevu Ojdanića da se zabrani pripremanje svjedoka", 12.12.2006.).

114 Vidi *R protiv Momodou* [2005.] Krivični izvještaji Apelacionog suda Engleske i Velsa 177, par. 62.

115 Vidi općenito *Odbrana u slučaju žalbe na neefikasnu pomoć advokata*, 82 American Jurisprudence Trials 1, par. 46; vidi također *Cotton protiv Sjedinjenih Američkih Država*, 2008 WL 410648 (N.D. Miss, 12.02.2008.); *Narod protiv Duy Le*, 2008 W.L. 544383 (Cal. App., 6. Dist., 29.02.2008.); *Carr protiv Baynhama*, 2008 WL 1696881 (E.D. Texas, 09.04.2008.).

116 Vidi npr. *Lai protiv Chamberlaina* [2005.] Apelacioni sud Novog Zelanda 37, par. 158 (ukidanje imuniteta advokatu u skladu sa Zakonom o građanskim parnicama Novog Zelanda. Imunitet advokatu je ukinut i u vezi sa krivičnim predmetima presudom Vrhovnog suda na osnovu žalbe na presudu Apelacionog suda).

117 Vidi sudske nadležnosti navedene u *Tužilac protiv Thomas Dyilo Lubanga* ICC-01/04-01/06-679, "Odluka o praksama upoznavanja svjedoka i kontroliranja svjedoka", par. 37.

118 *Tužilac protiv Thomasa Dyilo Lubanga* ICC-01/04-01/06-679, "Odluka o praksama upoznavanja svjedoka i kontroliranju svjedoka", par. 24-26.

VIII. Upravljanje suđenjem

---

23. Uz to Odjel za žrtve i svjedoke preporučuje da optužba, timovi odbrane i ostali koji učestvuju u pripremi svjedoka za svjedočenje trebaju dobiti informacije koje bi mogle pomoći da se smanji stres kojem su izloženi svjedoci u postupku u kojem treba da se sjetite traumatičnih događaja. Iako nije moguće u potpunosti izbjeći posttraumatske reakcije u postupku pripreme svjedoka za svjedočenje, postoji niz strategija koje Odjel za žrtve i svjedoke predlaže u cilju minimiziranja traume i smanjenja takvih reakcija (vidi Aneks 7 - *Preporuke Odjela za žrtve i svjedoke u vezi s pripremanjem svjedoka za svjedočenje*). Ovi faktori uključuju informiranje svjedoka o tom procesu i sadržaju njegovog svjedočenja, ali isto tako treba obratiti pažnju na to koliko samopouzdan ili jak se svjedok čini u vezi sa njegovom/njenom prisutnošću u sudnici u svojstvu svjedoka.
24. Pažljiva i odgovarajuća priprema u fazi pripremanja svjedoka za svjedočenje može samo doprinijeti osjećaju kontrole i samopouzdanja svjedoka, i može donijeti pozitivne rezultate u postupku pred sudom. Isto tako, ako odnos između svjedoka i pravnog tima završi na pravi način, to može doprinijeti osjećaju ispunjenja kod svjedoka. Za pravnike taj osjećaj ispunjenja može biti način da zaokruže svoj odnos sa svjedocima bez kojih ne bi njihov predmet pred sudom ne bi postojao.

D. Korištenje obavezujućih poziva na sud (subpoena)

---

25. MKSJ je u više predmeta pokušao koristiti obavezujuće pozive kako bi naložio svjedocima da pristupe sudu i daju iskaz. Općenito široka formulacija pravila 54 omogućava vijeću da izdaje "naloge, sudske pozive, naloge subpoena, naloge za hapšenje i prebacivanje i druge naloge koji su potrebni za vršenje istrage ili pripremu i vođenje suđenja."¹¹⁹ Pravilo 54 se može koristiti i da bi se svjedoci obavezali da se pojave na sudu i da bi svjedočili pred sudom.¹²⁰ Obavezujući sudski pozivi su korišteni i da bi se dobili dokumenti od države u skladu sa pravilom 54bis.

D.1 Obavezujući pozivi na svjedočenje u skladu s pravilom 54

26. Korištenje obavezujućih sudskih poziva na svjedočenje dalo je mješovite rezultate. MKSJ se mora pouzdati u to da će država u kojoj svjedok boravi uhapsiti i predati svjedoka koji je odbio pristupiti nakon takvog obavezujućeg poziva. Za razliku od nacionalne jurisdikcije, MKSJ ne raspolaže policijskim snagama koje bi mogle prisilom osigurati poštivanje ovog pravnog procesa.
27. Odmah nakon podnošenja zahtjeva, Sekretarijat uručuje obavezujući sudski poziv putem odgovarajućih diplomatskih kanala u Hagu. Sekretarijat izdaje ovjerenu kopiju obavezujućeg sudskog poziva državi na jeziku osobe koja se poziva na sud, koju toj osobi mora direktno uručiti ovlašteni službenik države koja vrši uručenje. Uz obavezujući sudski poziv priložena je obavijest o uručanju koji se vraća Sekretarijatu nakon što se ispuni, kao dokaz da je nalog izvršen, a zatim se odlaže u dosje. MKSJ nema nadležnost za izvršenje obavezujućeg sudskog poziva, tako da Sekretarijat mora uručiti ovjerenu kopiju putem diplomatskih kanala (npr. ambasada u Hagu). Proces uručivanja je složeniji kada određena vlada nema svoje predstavnike u Hagu. U takvim okolnostima se mora koristiti alternativni kanal, kao što je kurirska služba ili lična dostava sudu u regiji od strane predstavnika Suda.
28. U predmetu *Haradinaj i drugi* se pokazalo da pokušaj da se svjedoka prisili na svjedočenje pomoću obavezujućeg sudskog poziva ne daje u potpunosti zadovoljavajuće rezultate. To je dovelo do pokretanja

¹¹⁹ Pravilo 54, Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

¹²⁰ Mnogi nalozi o obavezujućim sudskim pozivima uvrštavaju se u spis kao povjerljivi dokumenti, te stoga nisu navedeni u ovim fusnotama. Kao primjer vidi *Tužilac protiv Vojislava Šešelja*, predmet broj IT-03-67.

nekoliko postupaka zbog nepoštivanja Suda, ali pretresno vijeće je nekoliko zahtjeva za izdavanje obavezujućih sudskih poziva odbilo¹²¹ i tražilo druge načine da dobije svjedočenje i dokaze.¹²²

29. Korištenje obavezujućih sudskih poziva može dovesti do proceduralnih kašnjenja koja mogu produžiti postupak. Svjedoci mogu zahtijevati da budu oslobođeni od obavezujućih sudskih poziva na razne načine.¹²³ Na primjer, svjedok može zahtijevati da se poziv povuče¹²⁴ ili priložiti medicinske dokumente kojima se potvrđuje da se ne mogu pojaviti pred sudom.¹²⁵ U nekim slučajevima su postojali zahtjevi da se izdani sudski poziv stavi van snage. Nekim svjedocima je izdat nalog da se pojave pred istražnim sucem kako bi pojasnili svoje razloge za nepridržavanje obavezujućeg sudskog poziva, i ti svjedoci su kao razlog naveli strah od reperkusija po njih same ili njihove porodice ukoliko postupe prema pozivu.
30. Obavezujući sudski pozivi se obično izdaju tek nakon što je vijeće iscrpilo druge mogućnosti i mehanizme za postizanje dobrovoljnog pojavljivanja svjedoka. Ti drugi mehanizmi mogu biti korištenje pravila 92bis i ter, koja omogućavaju zamjenu usmenog iskaza svjedoka dokumentarnim dokazima ili saslušanje svjedoka putem video linka.
31. Kako bi se riješile poteškoće sa kojima se Vijeće suočilo u predmetu *Haradinaj* u vezi sa pojavljivanjem svjedoka, Sekretarijat je uveo poseban postupak - nakon konsultacija sa Vijećem - kako bi se osigurao da su svjedoci dovoljno informirani o posljedicama nepojavlivanja pred Sudom nakon što im je upućen obavezujući sudski poziv. Pritom je Sekretarijat revidirao postupak uručjenja obavezujućih sudskih poziva i zamolio nadležne organe vlasti u državi u kojoj se poziv uručje da svjedocima uruče i objašnjenje koje je izradio Odjel za žrtve i svjedoke.
32. Kada je obavezujući sudski poziv jedina mogućnost za dobijanje svjedočanstva, važno je u postupak uključiti organe države u kojoj svjedok boravi kako bi se osiguralo da će sudski poziv biti izvršen. U slučaju da obavezujući sudski poziv ne bude izvršen, država će morati pokrenuti neophodni proces kako bi se svjedok doveo pred Sud, gdje će protiv njega biti pokrenut postupak zbog nepoštivanja suda. Postupak zbog nepoštivanja suda je dugotrajan, a postoji mogućnost da se u postupku ne utvrde potrebni dokazi. Nekoliko vijeća nije bilo voljno prekidati suđenje da bi se pokrenuo postupak zbog nepoštivanja suda, posebno kada nije vjerovatno da će postupak zbog nepoštivanja suda ubrzati rješavanje predmeta.

E. Svjedočenje svjedoka Vijeća u skladu sa pravilom 98

33. Nakon završetka izlaganja optužbe i odbrane, vijeća mogu saslušavati dodatne svjedoke koje nije pozvala niti jedna od strana na vlastiti zahtjev. U pravilu će vijeće to učiniti samo ukoliko smatra da će svjedočenje određenog svjedoka pomoći da se pojasni određeno bitno pitanje. Razne logističke i proceduralne modalnosti su usvojene kako bi se omogućilo ispitivanje svjedoka od strane vijeća. Vijeće, za razliku od strana u

121 Vidi *Tužilac protiv Ramusha Haradinaja, Idriza Balaja, Lahija Brahimaja*, predmet broj IT-04-84, "Odluka po zahtjevu tužilaštva da se izda obavezujući sudski poziv svjedoku 25 radi svjedočenja", 30.10.2007., "23. zahtjev tužilaštva za izdavanje obavezujućeg naloga za pojavljivanje pred sudom radi svjedočenja," 19.10.2007.

122 Vidi *Tužilac protiv Ramusha Haradinaja, Idriza Brahimaja*, predmet broj IT-04-84, "Odluka o neodobranju obavezujućeg naloga za pojavljivanje na sudu radi svjedočenja za svjedoka 15, te uvjetnom prihvatanju izjava svjedoka u skladu sa pravilom 92bis umjesto toga," 02.11.2007.

123 *Tužilac protiv Ramusha Haradinaja, Idriza Balaja, Lahija Brahimaja*, predmet broj IT-04-84, "Odluka po zahtjevu svjedoka 28 za poništenje obavezujućeg sudskog poziva ili alternativni pravni lijek", 05.09.2007.

124 Ibid.

125 Zbog povjerljive prirode takvih zahtjeva, nijedan od njih nije naveden ovdje. Međutim, postojali su brojni zahtjevi te vrste o kojima su odlučivala razna vijeća.

VIII. Upravljanje suđenjem

postupku, nema istražiteljske resurse koje može koristiti kako bi identificiralo moguće svjedoke ili uzelo njihove izjave. U predmetu *Krajišnik*, na primjer, pravnik Vijeća u Hagu je razgovarao sa svjedocima i pripremio ih za svjedočenje (vidi Aneks na CD-ROM-u - *Finalizirani postupak sa svjedocima vijeća; odluke i nalozi u vezi s više dokaznih i proceduralnih pitanja od 24.04.2006., IT-00-39-T*)

34. Pravnik Vijeća može održati telekonferenciju u prisustvu predstavnika Sekretarijata u sudnici i prevodioca da bi ocijenio koliko je dotična osoba spremna da svjedoči kao svjedok vijeća. Telekonferencija se snima. Nekoliko svjedoka je zahtijevalo prisustvo advokata tokom ovih preliminarnih razgovora, te je bilo neophodno da vijeće odobri učešće advokata.
35. Nakon što se budući svjedok vijeća složi da svjedoči, Odjel za žrtve i svjedoke organizira transport svjedoka do Haga radi preliminarnog razgovora. Tokom preliminarnog razgovora, pravnik Vijeća postavlja niz pitanja svjedoku u prisustvu predstavnika Sekretarijata. Predstavnik Sekretarijata vodi zapisnik tokom ovog postupka, u prisustvu prevodioca, stenograf vodi zapisnik razgovora na engleskom jeziku, a razgovor se snima. Pravnik Vijeća zatim unosi odgovore svjedoka u izjavu koju prevodilac čita svjedoku u prisustvu pravnika Vijeća i stenografa. Svjedok zatim potpisuje konačnu izjavu, a Vijeće osigurava kopije izvještaja na engleskom i bosanskom-hrvatskom-srpskom jeziku svjedoku i stranama u postupku.
36. Odjel za žrtve i svjedoke organizira prisustvo svjedoka u Hagu radi svjedočenja. Tokom samog svjedočenja, pravnik Vijeća nema kontakta sa svjedokom koji u pravilu započinje svoj iskaz prihvatajući svoju izjavu, koja se zatim uvrštava u dokaze. Suci i strane u postupku zatim unakrsno ispituju svjedoka. Ispitivanje treba biti ograničeno na predmet izjave.

Predmet Milutinović i drugi - dokazi nakon iznošenja optužbe

U predmetu Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, jedan od timova odbrane je u julu 2007. podnio povjerljiv zahtjev, navodeći da se tužilaštvu ne bi trebalo dozvoliti da ima bilo kakav kontakt sa pojedincima koji su određeni kao mogući svjedoci odbrane. Ovaj zahtjev je ponovo podnesen kao javni zahtjev.** U prilog svom zahtjevu, odbrana je navela da tužilaštvo obavještavajući mogućeg svjedoka odbrane u vezi s njegovim pravima, kao što propisuje pravilo 42, implicitno prijeti svjedoku, te na taj način krši pravo optuženog na jedan od elemenata pravičnog suđenja, koji je da iznese svoju odbranu.

Pretno vijeće u konačnici nije moralo donijeti odluku u vezi s ovim zahtjevom, s obzirom na to da je tužilaštvo izrazilo svoju spremnost da se odrekne prethodnih razgovora s mogućim svjedocima odbrane, te je na taj način ovaj zahtjev postao bespredmetan.

* Predmet broj IT-05-87.

** Tužilac protiv Milutinovića i drugih, predmet broj IT-05-87, "Ponovljeni zahtjev Sretna Lukića za nalog o zabrani kontaktiranja sa svjedocima odbrane", 08.08.2007.

F. Dokazi nakon iznošenja optužbe

37. Jedan od velikih izazova u sudskim postupcima kao što su suđenja one vrste i obima koja se odvijaju pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju jeste činjenica da se dokazi nastavljaju pojavljivati i kad je postupak u predmetu već u toku. Prikupljanje dokaza i rad na dokaznom materijalu obično se nisu odvijali na sterilno očuvanom mjestu zločina ni u kontroliranom okruženju, već se obim i priroda dokaza stalno mijenjaju.
38. Spremnost određene države da omogući istražiteljima, tužiocima i odbrani pristup vojnim i političkim dokumentima i svjedocima koji se nalaze ili su se nalazili na odgovornim pozicijama tokom sukoba može predstavljati nepremostive izazove kako za optužbu, tako i za odbranu u njihovom pokušaju da skupe dovoljno

dokaza za iznošenje svojih argumenata (vidi okvir s tekstem: *Predmet Milutinović i drugi - dokazi nakon iznošenja optužbe*).

39. U najboljem slučaju će dokazi koje je neophodno iznijeti biti poznati i analizirani prije početka suđenja u predmetu, po mogućnosti tokom prepretnesne faze postupka. Međutim, politički obojeno i ponekad promjenjivo okruženje vezano za predmete MKSJ-a može učiniti nemogućim postizanje tog nivoa pripreme. U brojnim slučajevima će se u toku suđenja otkriti novi dokazi. Nadalje, zbog dužine postupka je moguće da dođe do promjene političkih uvjeta, tako da materijal koji je prethodno bio nedostupan postane dostupan.

G. Zahtjevi za oslobađanje

40. Pravilo 98bis nakon okončanja dokaznog postupka optužbe dozvoljava podnošenje usmenih zahtjeva da se donese oslobađajuća presuda. Ovo pravilo nalaže pretresnom vijeću da donese oslobađajuću presudu u vezi sa svakom tačkom optužnice "ukoliko nema dokaza koji mogu biti osnova za osudu." Žalbeno vijeće je ovaj standard opisalo u žalbenoj presudi *Jelisić*¹²⁶: "ispravan test bio bi da li bi na osnovu dokaza (ako su prihvaćeni) razumni presuditelj o činjenicama mogao (a ne trebao) donijeti nalaz o krivici". Na taj način se od pretresnog vijeća "tražilo da pretpostavi da su dokazi optužbe vjerodostojni, osim ako se ne pokaže da im se ne može vjerovati. Drugim riječima, od Vijeća se tražilo da dokazni materijal razmotri u najboljem svjetlu i ono nije moglo birati dijelove dokaza kojima će se baviti¹²⁷."
41. Sud je dodao pravilo 98bis u Pravilnik u julu 1998. Prvobitna verzija pravila je glasila:
- Ukoliko pretresno vijeće po završetku izvođenja dokaza optužbe utvrdi da nema dokaza koji bi bili dovoljna osnova za osudu u vezi s jednim ili više krivičnih djela navedenih u optužnici, pretresno vijeće će na osnovu zahtjeva optuženog ili proprio motu izreći oslobađajuću presudu u vezi s tom ili tim optužbama.*¹²⁸
42. Ovo pravilo je nakon usvajanja doživjelo razna ponavljanja. U novembru 1999. godine, ovo pravilo je izmijenjeno tako da je nakon završetka izvođenja dokaza optužbe bilo potrebno podnijeti pismeni prijedlog za donošenje oslobađajuće presude. Taj proces se smatrao previše teškim jer je uključivao veliku količinu dokumenata. Stoga je pravilo u decembru 2004. godine izmijenjeno tako da su dozvoljeni samo usmeni zahtjevi koje suci rješavaju usmenom odlukom i donose presudu.
43. Iskustvo je pokazalo da je u cilju omogućavanja pravičnog i ekspeditivnog suđenja bolje omogućiti da se zahtjev za donošenje presude da optuženi "nije kriv" podnosi usmeno i da se taj zahtjev rješava usmenom presudom. Taj je mehanizam predviđen trenutnim Pravilnikom.
44. Prva radna grupa za ubrzavanje suđenja je u svom izvještaju za februar 2006. godine navela da nakon okončanja dokaznog postupka optužbe "tužilac mora pregledati dokaze kako bi riješio eventualni zahtjev u skladu s pravilom 98bis".¹²⁹ Radna grupa je 2006. godine predložila da bi pretresno vijeće koje donosi odluke u skladu sa pravilom 98bis trebalo usvojiti "čvrst" pristup odbacivanja optužbi koje nisu praćene dovoljnim dokazima.

126 *Tužilac protiv Gorana Jelisića*, predmet broj IT-95-10-A, žalbena presuda, par. 32.

127 *Tužilac protiv Gorana Jelisića*, predmet broj IT-95-10-A, žalbena presuda, par. 55.

128 Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, Pravilnik o postupku i dokazima, IT/32/Rev. 13, 09. i 10.07.1998.

129 Izvještaj radne grupe o ubrzavanju sudskih postupaka, februar 2006., strana 16.

VIII. Upravljanje suđenjem

---

45. Ovaj koncept - korištenje zahtjeva za donošenje oslobađajuće presude po završetku dokaznog postupka optužbe kako bi se raščistilo šta ostaje u predmetu protiv optuženog - ima jasne prednosti. Kada odbrana vjeruje da neke optužbe nisu dovoljne za osudu u skladu sa standardom "izvan razumne sumnje", dobro je da podnese zahtjev za oslobađanje. Odbrana uopće nije obavezna iznositi odbranu, međutim, to može biti riskantno, čak i ako se odbrani čini da su optužbe slabe. Ukoliko se pretresno vijeće složi da su dokazi u vezi s nekim optužbama nedovoljni, odbrana se u iznošenju svojih argumenata može usmjeriti na druge aspekte optužnice. Jasna je i prednost ovog postupka u smislu sudske ekonomičnosti.
46. Iako Sud dozvoljava žalbu na osuđujuću presudu, kao i žalbu na oslobađajuću presudu, može biti problematično tražiti da se žalba na odluku o zahtjevu za donošenje oslobađajuće presude podnosi na kraju suđenja, zajedno sa žalbom na presudu, posebno u slučaju odluke o djelimično oslobađajućoj presudi. Naime, ukoliko bi optužba takvu presudu mogla osporiti tek na kraju suđenja, Žalbeno vijeće bi imalo ograničene opcije za ispravljanje pogrešne odluke pretresnog vijeća da optuženog oslobodi u vezi s određenim optužbama. Jedine preostale opcije bile bi da naloži novo suđenje u vezi s dotičnim optužbama ili da odbije preinačiti oslobađajuću presudu. U predmetu *Jelisić*, Žalbeno vijeće je utvrdilo postojanje izuzetnih okolnosti, ali je zaključilo da nije u interesu pravde da odobri zahtjev optužbe za ponovno suđenje, navodeći slijedeće razloge: Jelisić se izjasnio krivim za krivično djelo na osnovu čega je proglašen krivim u vezi sa 31 tačkom optužnice za kršenja zakona i običaja ratovanja i zločina protiv čovječnosti, te je osuđen na kaznu od 40 godina zatvora; moguće ponovno suđenje bi se bavilo tačkom optužnice za genocid počinjen ubijanjem, a optužba u vezi s tom tačkom optužnice nije iznijela druge optužbe za ubistvo osim prethodno navedenih; ponovno suđenje bi bilo ograničeno na pitanje da li je on imao posebnu namjeru da uništi, u potpunosti ili djelimično, nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku grupu kao takvu; nije bila Jelisićeva krivica što je Pretresno vijeće u presudi počinilo pravnu grešku; Jelisić je bio u sudskom pritvoru od 22.01.1998. godine, Pretresno vijeće je preporučilo "psihološki i psihijatrijski nastavak tretmana", a zatvor bi općenito bio u boljoj poziciji da pruži takav tretman nego Pritvorska jedinica Ujedinjenih nacija. Žalbeno vijeće je također uzelo u obzir činjenicu da bi proteklo mnogo vremena od počinjenja krivičnih djela u maju 1992. godine do datuma eventualnog ponovnog suđenja. Također je naglasilo da je MKSJ *ad hoc* sud koji za razliku od nacionalnog pravosuđa ima ograničene materijalne i ljudske resurse, te nesiguran vijek postojanja.
47. Nakon toga je Sud razvio proces razmatranja žalbi protiv odluka u skladu sa pravilom 98bis prije iznošenja argumenata odbrane. Tako je na primjer u predmetu *Brđanin*¹³⁰ optuženi oslobođeni tačke za genocid, a optužbi je dopušteno da uloži žalbu na tu presudu po pravilu 98bis. Žalbeno vijeće je podržalo žalbu optužbe i potvrdilo optužbu za genocid.¹³¹
48. Iskustvo pokazuje da je najbolja praksa da optužba podnese žalbu na oslobađajuću presudu u skladu s pravilom 98 putem interlokutorne žalbe, a ne konačne žalbe. Interlokutornom žalbom optužbe će se riješiti da li optuženi treba predočiti dokaze u vezi s pojedinom tačkom optužnice, i na taj način pomoći očuvanju prava optuženog da se ne izjašnjava u vezi s tim krivičnim djelom dok Žalbeno vijeće ne odluči da li treba donijeti oslobađajuću presudu u vezi s tim. Nadalje, rješavanjem pitanja u vezi s oslobađajućom presudom putem interlokutorne žalbe u fazi 98bis, optuženi ne riskira gubljenje dokaza zbog kašnjenja.

---

130 *Tužilac protiv Brđanina*, predmet broj IT-99-36-T.

131 *Tužilac protiv Brđanina*, predmet broj IT-99-36-T Odluka po lokutornoj žalbi, 19.03.2004.

H. Povjerljivi materijali država i organizacija

49. Pravilo 70 donosi niz specifičnih dokaznih smjernica u vezi s primanjem i upotrebom materijala koji se Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju dostavljaju kao povjerljivi. Pravilo je nazvano "izuzetno, ali strogo određeno pravilo".¹³² Logička podloga za ovo pravilo je potaći korištenje, kada je to potrebno, materijala koji na drugi način ne bi bili dati optužbi, ili bi bili neupotrebljivi zbog njihove povjerljive prirode.¹³³ Pravilo 70 propisuje da tužilaštvo ne smije objelodaniti informacije ili materijale koje je dobilo kao povjerljive, te na sličan način ograničava ovlaštenja vijeća da naloži dostavljanje i objelodanjivanje informacija koje posjeduju optužba ili odbrana, a koje su pružene na povjerljivoj osnovi. Ova ograničenja su se primjenjivala na informacije i dokazne materijale u brojnim postupcima pred Sudom. U vezi s tim, režim kojim se regulira objelodanjivanje potencijalno oslobađajućih materijala u skladu s pravilom 68 zahtijeva da optužba poduzme razumne korake kako bi dobila odobrenje od davaoca materijala za objavljivanje povjerljivih materijala ili činjenice da oni postoje. Međutim, pravilo 68 je izričito podređeno pravilu 70, prema kojem optužba ne mora objavljivati oslobađajuće materijale i informacije dobijene pod uvjetom povjerljivosti osim ukoliko se davalac informacije ne složi sa takvim objavljivanjem. Prioritet pravila 70 se pripisuje činjenici da je prethodno postojala nesigurnost u vezi s tim da li kontrolu nad tim procesom ima pravilo 68 ili pravilo 70, i time da je ta nesigurnost dovela do toga da su države prestale davati materijal optužbi po pravilu 70 dok i samo u slučaju da njihovo pravo na povjerljivost ima prednost. To je dovelo do promjene pravila pri čemu je pravilo 68 podređeno odredbama pravila 70.
50. Obično se ograničenja iz pravila 70 primjenjuju na informacije koje pružaju države i organizacije, uključujući organizacije UN-a. Takva ograničenja mogu dovesti do poteškoća i nedostataka u dokaznom postupku, te time mogu utjecati na uvjet pravičnog i eskpeditivnog suđenja. Pravilnik Suda ne dopušta vijeću da naloži davaocu informacija iz pravila 70 da vijeću pruži povjerljive informacije zaštićene u skladu s tim pravilom. Ponekad je moguće postići kompromis s davaocima informacija, ili, u izuzetnim slučajevima, moguće je dobiti dozvolu nakon što se to pitanje nađe pred vijećem, ali takve su situacije na MKSJ-u bile veoma neuobičajene. Kada postoje sumnje u vezi s tim da li su informacije date u skladu s pravilom 70, vijeće treba pozvati davaoca materijala i tužilaštvo da se izjasne u vezi s tim, te ocijeniti da li su zadovoljeni kriteriji iz pravila 70 (B).
51. Kada materijali podliježu ograničenjima trebaju biti objelodanjeni drugim stranama u predmetu, preporučuje se da budu objelodanjeni u originalnom formatu, umjesto u vidu sažetka, osim u slučaju da je materijal potrebno na određeni način redigirati.¹³⁴
52. U slučajevima kada su se davaoci materijala složili s tim da se materijali koji su pruženi u skladu s ograničenjima po pravilu 70 objelodane i koriste na suđenju, korištene su razne mjere da bi se ispunili uvjeti davalaca materijala. Te mjere, koje su u pravilu zamišljene u cilju zaštite sigurnosnih interesa država, uključuju slijedeće: 1) prilagođavanje glavnog ispitivanja kako bi se isključile povjerljive informacije; 2) ograničavanje unakrsnog ispitivanja samo na pitanja kojima se bavilo glavno ispitivanje; 3) ograničavanje

132 *Tužilac protiv Blaškića*, predmet broj IT-95-14-T, Odluka Pretresnog vijeća I po zahtjevu optužbe za video snimanje izjave i zaštitne mjere, 11.11.1997., par. 10.

133 *Tužilac protiv Blaškića*, predmet broj IT-95-14-T, Odluka Pretresnog vijeća I po zahtjevu optužbe za video snimanje izjave i zaštitne mjere, 11.11.1997., par. 10.

134 Vidi na primjer *Tužilac protiv Brđanina*, predmet broj IT-99-36-T, Odluka o zahtjevu za pravni lijek zbog kršenja pravila 68 od strane optužbe i izricanje sankcija na osnovu pravila 68bis, te po zahtjevu za odgodu postupka dok se ne riješe pitanja koja utječu na pravdu i pravičnost postupka, 30.10.2002., par. 26 (uz stajalište da u kontekstu pravičnog suđenja obaveza objelodanivanja oslobađajućeg materijala uključuje objelodanjivanje oslobađajućeg materijala u njegovom originalnom obliku, a ne u vidu sažetka).

pitanja vezanih za kredibilitet na ona čiji odgovori neće otkriti povjerljive informacije; te 4) omogućavanje predstavnicima davalaca materijala da budu prisutni.

I. Samozastupanje

---

53. Samozastupanje je stvaralo velike probleme u određenom broju predmeta pred Sudom. Član 21. Statuta Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju predviđa pravo da se optuženi brani sam kao jedno od temeljnih prava,¹³⁵ ali samozastupanje može biti nepoželjno u složenim predmetima koji se bave zločinima koji su se dogodili tokom oružanih sukoba. Postoje razni razlozi za to:
- ◆ moguće je da sud bude zloupotrijebljen kao politička platforma;
  - ◆ moguće je da optuženi nema jasno i objektivno viđenje optužbi na koje mora odgovoriti, moguće je da 'ne vidi šumu od drveća', te stoga postoji mogućnost da predmet ne vodi u svojim najboljem sudskom i pravnom interesu;
  - ◆ moguće je da se optuženi ne može nositi s obimnošću materijala;
  - ◆ eventualne sankcije zbog nepoštivanja naloga mogu negativno utjecati i na tok suđenja.¹³⁶
54. Osim ovih razloga za zabrinutost, predmeti, *Šešelj*¹³⁷ i *Tolimir*¹³⁸ pokazuju i druge izazove koji se pojavljuju u slučaju kada optuženi odabere da se brani sam. U oba slučaja postojalo je pravo optuženog da mu budu dostavljene izjave na jeziku koji razumije. I dok se to pravo odnosi na objelodanjivanje određenih materijala navedenih u pravilima, npr. materijala koji su bili priloženi uz optužnicu kad je podnesena na potvrdu i sve prethodne izjave uzete od optuženog, ne odnosi se na oslobađajuće materijale koji podliježu objelodanjivanju u skladu sa pravilom 68. Izazov koji se pojavio u oba ova predmeta je bio vezan za to da li je optuženi koji odabere da se sam zastupa oštećen zbog činjenice da nema pravo da dobija oslobađajući materijal na jeziku koji razumije. Jasno je da je pravo na dobijanje oslobađajućih informacija daleko manje efektivno kada se informacije prezentiraju na jeziku koji optuženi ne razumije. Ove probleme je moguće izbjeći kada optuženog zastupa advokat koji mora biti u stanju da radi na jednom od dva zvanična jezika Suda (francuski ili engleski). Ukoliko Sud mora prevoditi materijale na jezik koji optuženi koji se sam zastupa razumije, ovaj proces predstavlja ogromno opterećenje za resurse Suda koji su obično ograničeni. Povećana potreba za prevodilačkim uslugama može biti nepredvidiva, te može dovesti do toga da adekvatno institucionalno planiranje u vezi s potrebnim prevodima oslobađajućih informacija u skladu sa pravilom 68 učini teškim.
55. Jedan od optuženih, Zdravko Tolimir, je stalno insistirao na tome da dobija dokumentaciju od optužbe i Vijeća samo na ćirilici, a pribavljanje dokumenta na tom pismu predstavlja veliko opterećenje za Odjel za konferencijske i jezičke usluge (CLSS). Međutim, Žalbeno vijeće je potvrdilo presudu Pretresnog vijeća da "pravo da prima relevantne materijale na ovom Međunarodnom sudu na jeziku koji [optuženi] razumije, [...] ne prevodi se u pravo nekog optuženog, bez obzira na njegovo porijeklo, obrazovanje, iskustvo, da pristupi ovom Međunarodnom sudu sa zahtjevom za dostavu dokumenata na jeziku ili pismu za koje se on lično opredijelio" (*Tužilac protiv Zdravka Tolimira*, odluka Žalbenog vijeća od 28.03.2008., par. 15). S obzirom na to da nije utvrđeno činjenično stanje da Tolimir zaista ne razumije latinicu, Sud nije bio obavezan poštovati njegov zahtjev. Nadalje, odluka Suda da optuženom dodijeli dva pravna pomoćnika je pomogla da se osigura da će optuženi moći pripremiti svoju odbranu.

---

135 Statut MKSJ-a, član 21.

136 *Žurnal međunarodne krivične pravde* 5, strana 356.

137 *Tužilac protiv Vojislava Šešelja*, predmet broj IT-03-67.

138 *Tužilac protiv Zdravka Tolimira*, predmet broj IT-05-88/2.

56. Još jedan od izazova kod slučajeva samozastupanja je nastojanje da se u cilju pružanja pomoći optuženom koriste vanjski resursi. Vijeće ili Sekretarijat ponekad razmatra takve vanjske resurse kako bi pokušalo prevazići prepreke samozastupanja. U predmetu *Šešelj*¹³⁹, optuženi je zahtijevao od Pretresnog vijeća da dozvoli plaćanje određenih saradnika za koje je on tvrdio da pomažu njegovoj pravnoj odbrani. S obzirom na to da optuženi nije htio da bilo koji od ovih saradnika bude njegov advokat, te s obzirom na to da je insistirao na svom pravu na samozastupanje, ovaj zahtjev se nije mogao lako uklopiti u finansijski plan za resurse za pravnu pomoć.
57. Odluka u predmetu *Šešelj* ističe izazove koji proizlaze iz toga što optuženi koji se brani sam svoju odbranu mora da pripremi dok boravi u pritvoru. U obrazloženju odluke iznose se argumenti obje strane: da se nađe metod koji će omogućiti podršku optuženom koji se sam zastupa u vidu plaćenih saradnika, ali istovremeno i da bi se održala ravnoteža s potrebom Suda da pažljivo ograniči iznose koji se plaćaju tako što će osigurati da se sredstva koriste samo za dozvoljene svrhe.
58. Nakon odluke Vijeća u predmetu *Šešelj*:
- ◆ optuženi bi prvo morao dokazati da je slabog imovinskog stanja, kako bi mogao imati pravo na finansijsku podršku za svoje pomoćnike;
  - ◆ optuženi mora odrediti jednog saradnika koji posjeduje kvalifikacije potrebne za imenovanje i dodjelu dužnosti advokata u skladu s uvjetima iz pravila 44 i 45; te
  - ◆ sekretar bi, uzimajući u obzir složenost i približno trajanje suđenja, trebao utvrditi koje je iznose razumno moguće i neophodno dodijeliti optuženom za pripremu njegove odbrane.¹⁴⁰
59. Odlukom se traži:
- ◆ da optuženi dokaže da je slabog imovinskog stanja, kao što je to neophodno dokazati za svakog optuženog koji zahtijeva pravnu pomoć;¹⁴¹
  - ◆ da barem jedan od pomoćnika optuženog posjeduje kvalifikacije potrebne za imenovanje ili dodjelu dužnosti advokata u skladu s Pravilnikom.¹⁴² Ovaj drugi zahtjev je neophodan kako bi se osiguralo da postoji metod reguliranja rada koji treba obaviti kako bi se osiguralo da se javna sredstva koja se mogu koristiti za pokriće troškova takvih pomoćnika troše na stvarnu pripremu odbrane;
  - ◆ te se Ured za pravnu pomoć i pritvor ovlašćuje da prati rad i vrši plaćanje u skladu s ovlaštenjima pomoćnicima, nakon što se utvrdi koji pomoćnik posjeduje kvalifikacije iz pravila 44 ili pravila 45. Takav zahtjev je također ključan kako bi se osiguralo da postoji mehanizam za provedbu u slučaju bilo kakvog kršenja obaveze zaštite svjedoka kojima su pružene zaštitne mjere, te kako bi se osiguralo neobjelodanjivanje povjerljivih informacija.
60. Predmet u kojem se optuženi sam brani može postavljati poseban izazov pred postupak suđenja, a posebno za Sekretarijat. Nedostatak iskusnog advokata može prouzrokovati konfuziju i kašnjenje, posebno zbog toga što optuženi može ignorirati procedure i prakse Suda.
61. Iako optuženi ima pravo u skladu sa članom 21 (4) (b) Statuta " da ima odgovarajuće vrijeme i uslove za pripremu odbrane", Sud nema posebno pravilo ili član koji bi se bavio procedurom ili praksom samozastupanja. Međutim, nakon što su tokom suđenja Slobodanu Miloševiću mnogi dijelovi Suda uveli *ad hoc* procedure, Sekretarijat je odlučio da su neophodni bolje koordinirani naponi kako bi se osigurala dosljednost i brzina

139 *Tužilac protiv Vojislava Šešelja*, predmet broj IT-03-67.

140 *Tužilac protiv Vojislava Šešelja*, predmet broj IT-03-67, "Odluka o finansiranju odbrane optuženog", 30.07.2007.

141 Nikakva sredstva zaista još uvijek nisu plaćena bilo kom pomoćniku u predmetu *Šešelj*, jer je optuženi odbio da obavi postupak neophodan da bi dokazao da je slabog imovinskog stanja.

142 Pravilo 44 ili pravilo 45, Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

VIII. Upravljanje suđenjem

---

prilikom bavljenja pitanjima koja proističu iz samozastupanja. Sekretarijat je osnovao zaseban ured u cilju pružanja posebne pomoći optuženima koji odaberu postupati pred sudom bez pravnog zastupnika. Namjera je ostvariti bolju koordinaciju informacija i zahtjeva između odjela Sekretarijata i optuženog koji se sam brani, smanjenje broja dodijeljenih pravnika, te bolje informiranje optuženog koji se sam zastupa i njegovog tima u vezi sa njihovim odgovornostima i obavezama pred Sudom. Ova struktura doprinosi efikasnijem i pravičnijem vođenju suđenja bez ugrožavanja neutralnosti i objektivnosti Sekretarijata.

62. Uz to, svi odjeli za pravne usluge Sekretarijata su morali posvetiti dodatne resurse izazovima koje su predstavljali predmeti koji su uključivali samozastupanje. Na primjer, Odjel za organizaciju i podršku radu sudnica (CMSS) je obično odgovoran za prihvatanje svih dokaznih predmeta koji se nude kao dokazi, te osiguravanje efikasnog vođenja postupaka pred Sudom. S obzirom na to da optuženi koji se sami zastupaju obično nemaju iskustvo advokata u sudskom postupku, službenici Suda u Odjelu za organizaciju i podršku radu sudnica moraju imati aktivniju ulogu u ovom procesu. Predstavnik Sekretarijata u sudnici, kao službenik koji je primarno zadužen za pomoć optuženom koji se sam zastupa, pomaže u pripremi dokaznih materijala, osigurava da je optuženi koji se sam zastupa u potpunosti informiran o postupcima uvođenja u spis i izvođenja dokaza. Pored toga, ti službenici pomažu objasniti odredbe uputstava o ograničenju broja stranica i broja riječi, te paze da ih se optuženi koji se sam zastupa pridržava.
63. Tokom odbrambene faze u predmetu u kojem se optuženi sam brani, jedan pravnik mora biti imenovan kao veza s optuženim koji se brani sam kako bi se osigurala adekvatna pomoć optuženom koji se sam zastupa prilikom pripreme i iznošenja argumenata. Taj pravnik dostavlja zahtjeve optuženog koji se sam zastupa, te koordinira i posreduje u kontaktu sa svim relevantnim odjelima Suda. Ova pomoć može biti direktna ili indirektna. Direktna pomoć podrazumijeva da savjetnik za veze daje direktnu pomoć optuženom koji se sam zastupa u vezi sa pitanjima vezanim za iznošenje odbrane. Ova pomoć može uključivati pomoć optuženom u organiziranju dolaska svjedoka radi svjedočenja ili pripreme za svjedočenje (vjerovatno će svi svjedoci morati doći u sjedište Suda dva puta, jednom radi pripreme, a jednom radi svjedočenja), osiguravanje pristupa pravnoj biblioteci, te ostaloj pravnoj referentnoj dokumentaciji dostupnoj optuženom koji se sam brani, osiguravanje pristupa dežurnom advokatu ukoliko je to neophodno, traženje i prikupljanje dokumenata koji će korišteni u dokaznom postupku, traženje prijevoda dokumenata koji će možda biti korišteni u dokaznom postupku, pružanje uputa u vezi sa zahtjevima vezanim za podnošenje dokumenata, pružanje pomoći pri određivanju odgovarajućeg i dostupnog osoblja za podršku (pravni pomoćnici, prevodioci, itd.) koje može biti plaćeno u skladu sa platnim planom, ukoliko optuženi koji se sam zastupa traži takvu pomoć, te izvršenje svih relevantnih naloga koje izdaje predsjednik, pretresno vijeće, Žalbeno vijeće i sekretar.
64. Kao jedan oblik indirektno pomoći, službenik za vezu bi trebao obrađivati zahtjeve optuženog koji se sam zastupa upućene raznim odjelima Suda i koordinirati odgovore na te upite. Zadaci službenika za vezu uključuju komunikaciju sa Pritvorskom jedinicom Ujedinjenih nacija u vezi s potrebama za prostorom i materijalima koje treba optuženi koji se sam zastupa dok je u pritvoru; komunikaciju s Odjelom za žrtve i svjedoke u vezi s putnim aranžmanima za svjedoke; komunikaciju s drugim odjelima Suda i vanjskim tijelima u ime optuženog koji se sam zastupa; te koordinaciju odgovora gore pomenutih odjela i tijela. I zbog toga što sam reagira na zahtjeve i zbog svoje uloge organiziranja, službenik za vezu treba da vodi internu evidenciju zahtjeva i tako osigura dosljednost u raznim aspektima predmeta u kojima se optuženi sami zastupaju. Ključno je da savjetnik za veze očuva neutralnost Sekretarijata u svakom trenutku, izbjegavajući moguće konflikte interesa, ne dajući pravnu strategiju optuženom ili njegovim pravnim pomoćnicima, te zadržavajući u svakom trenutku svoje usluge unutar okvira zadatka pružanja pomoći zbog koje ta dužnost i postoji.

65. Pitanje finansiranja pomoćnika optuženog koji se sam brani pojavilo se i u žalbenom postupku u predmetu *Krajišnik*¹⁴³. U tom predmetu je optuženi odabrao da se sam zastupa u žalbenoj fazi predmeta. Međutim, prilikom odlučivanja o obavezi finansiranja pomoćnika koji će optuženom pomoći pripremiti žalbu, Žalbeno vijeće je bilo mišljenja da iako član 21 (1) može značiti obavezu da optuženi u sličnim okolnostima imaju otprilike uporediv tretman, taj član ne kaže da optuženi koji se odluči za samozastupanje ima sve prednosti koje ima optuženi koji se odluči za advokata. Štaviše, kao dio izbora da se sam zastupa, gospodin Krajišnik mora prihvatiti i odgovornost za nedostatke koje taj izbor može donijeti.¹⁴⁴
66. Optuženi koji je osuđen za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti ili genocid će obično služiti kaznu dugogodišnjeg zatvora. U donošenju odluka o praksi samozastupanja, treba se svakako potruditi da se optuženi odvratiti od nastojanja da se sam zastupa u tako rizičnoj situaciji.
67. Kada optuženi insistira na pravu da se brani sam, te kada je to pravo, iako nije apsolutno, predviđeno ovlašćujućim statutom, kao što je to slučaj s MKSJ-om, moraju postojati jasne smjernice o procedurama koje treba primijeniti u korištenju prava na samozastupanje, i o obavezama optuženog koje proizlaze iz te odluke. Pravila MKSJ-a se ne mijenjaju jednostavno zato što je optuženi odlučio da ostvari svoje pravo na samozastupanje. Kao što je utvrđeno u predmetu *Krajišnik*¹⁴⁵, optuženi još uvijek mora zadovoljiti uvjete Suda za finansijsku pomoć za pomoćnike tima odbrane. Uz to bi Vijeće trebalo pojasniti optuženima da, odricanjem od prava koje imaju na pomoć od strane kvalificiranog advokata odbrane, optuženi preuzima i nedostatke i prednosti samozastupanja, te moguća ograničenja u vezi s pripremom odbrane optuženog.

J. Odsustvo optuženog

68. Jedno od fundamentalnih prava optuženog, predviđeno Statutom Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, je pravo da bude prisutan na svim sjednicama vijeća koje mu sudi.¹⁴⁶ Pravo na suđenje u prisustvu je prisutno u većini nacionalnih pravosuđa, te je uvršteno u član 14. Međunarodne konvencije o građanskim i političkim pravima i drugim međunarodnim konvencijama.¹⁴⁷ To se smatra "neizostavnim temeljima pravde".¹⁴⁸
69. Iako je MKSJ mišljenja da je pravo optuženog da bude fizički prisutan na sudu jedno od najosnovnijih i najuobičajenijih pravila pravičnog krivičnog suđenja,¹⁴⁹ u praksi je uvriježeno da u određenim slučajevima

143 *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, predmet broj IT-00-39-A.

144 *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, predmet broj IT-00-39-A, "Odluka po *Krajišnikovom* zahtjevu i zahtjevu optužbe", 11.09.2007. (u kojoj se citira predmet *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet broj IT-02-54-AR73.6, "Odluka po interlokutornoj žalbi prijatelja suda protiv naloga Pretresnog vijeća u vezi sa iznošenjem i pripremom argumenata odbrane", 20.01.2004., par. 19).

145 *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, predmet broj IT-00-39-A, Odluka po zahtjevu Momčila Krajišnika da se brani sam, po zahtjevu advokata u vezi s imenovanjem *amicus curiae*, te po zahtjevu optužbe od 16.02.2007., 11.05.2007.

146 Statut MKSJ-a, član 21 (4) (d).

147 Vidi npr. Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, član 6 (3) (C); *Predmet Stoichkov protiv Bugarske*, predmet broj 9808/02, presuda, 24.03.2005., par. 56; *predmet Sejdic protiv Italije*, predmet broj 56581/100, presuda, 01.03.2006., par. 84; *predmet Michael Edward Cooke protiv Austrije*, predmet broj 25878/94, presuda, 08.02.2000., par. 35, 42, 43.

148 *Protails Zigiranyirazo protiv Tužioca*, Međunarodni krivični sud za Ruandu, predmet broj 2001-73-AR73, "Odluka po interlokutornoj žalbi", 30.10.2006., par. 8; *Slobodan Milošević protiv Tužioca*, predmet broj IT-02-54-AR73.7, "Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Pretresnog vijeća o dodjeli advokata odbrane," 01.11.2004., par. 11, 13.

149 *Protails Zigiranyirazo protiv Tužioca*, Međunarodni krivični sud za Ruandu, predmet broj 2001-73-AR73, Odluka o posebnoj žalbi, 30.10.2006., par. 11.

VIII. Upravljanje suđenjem

- suđenje može biti nastavljeno bez obzira na odsustvo optuženog.¹⁵⁰ Na primjer, ako optuženi ometa postupak, a prethodno je već bio upozoren,¹⁵¹ može biti isključen iz postupka u sudnici.
70. Nadalje, iako je prisustvo suđenju "pravo" optuženog, optuženi se može odreći tog prava nakon što se u potpunosti informira o posljedicama. Na primjer, kada je optuženi bolestan tokom kraćeg vremenskog perioda, odbrana bi trebala predati obrazac kojim dokazuje da je advokat odbrane optuženog informirao o njegovim/njenim pravima, te u kojem izjavljuje da se optuženi ne osjeća dobro, te da nije u stanju doći na sud. Formular se predaje da bi se čuvao u evidenciji. Obrazac koji se za to koristi se nalazi u Aneksu 9 - *Obrazac koji se koristi za upisivanje odricanja od prava*.
71. Sekretarijat bilježi odsustvo optuženog sa suda u zapisniku rasprave. Godine 2006., Sekretarijat je usvojio protokol kojim se regulira postupak u slučaju kada se pritvorenik izjasni da je previše bolestan da bi prisustvovao suđenju. U okolnostima kada se optuženi odriče svog prava da bude prisutan tokom suđenja, mora predati potpisano pismo u kojem se odriče svog prava i dozvoljava advokatu da prisustvuje u njegovo ime. Obrazac ili pismo se odlažu u spis predmeta.
72. Kada optuženi ne želi prisustvovati suđenju zbog drugih razloga koji ne uključuju bolest, najbolja praksa je zatražiti da advokat odbrane potvrdi sudu da je optuženi prethodno informiran o svom pravu da prisustvuje, te želi da dobrovoljno odsustvuje. Žalbeno vijeće se posebno bavilo ovim pitanjem u predmetu *Tužilac protiv Ferdinanda Nahimana, Jean-Bosca Barayagwize i Hassana Ngesea*.¹⁵² Jedan od optuženih u tom predmetu, Barayagwiza, je odbijao da prisustvuje suđenju od prvog dana, 23.10.2000. do zadnjeg dana 22.08.2003.¹⁵³ Žalbeno vijeće je zaključilo da sve dok optuženi sam bira da ne ostvaruje svoje pravo da prisustvuje, takvo odricanje ne može se izjednačavati s kršenjem prava optuženog da prisustvuje suđenju od strane sudskog foruma. Takvo pravo jasno ima za cilj da zaštiti optuženog od vanjskog uplitanja koje bi ga spriječilo da efektivno učestvuje u vlastitom suđenju; pravilo ne može biti prekršeno ako je optuženi dobrovoljno odabrao da ga se odrekne.¹⁵⁴
73. Posebne poteškoće se javljaju kada se zajedno sudi dvojici ili više optuženih, a jedan od optuženih nije u mogućnosti da prisustvuje postupku zbog bolesti. U predmetu *Tužilac protiv Stanišića i Simatovića*,¹⁵⁵ jedan od optuženih je imao zdravstvenih problema, ali je odlučio da ne odustane od svog prava da prisustvuje suđenju, međutim, podneseni dokazi pokazuju da je bio previše bolestan da se pojavi. U tom slučaju je Pretresno vijeće izdalo nalog da se postupak nastavi, uz video prezentaciju i telefonski kontakt s advokatom. Kao odgovor na žalbu tima odbrane protiv ove odluke, Žalbeno vijeće je smatralo da "odgađanje postupka i dalje predstavlja najbolje rješenje jer će time biti najbolje ispoštovano fundamentalno pravo optuženog na prisustvo suđenju."¹⁵⁶ Žalbeno vijeće je naglasilo da bi trebalo na adekvatan način razmotriti sve moguće opcije; u ovom slučaju to uključuje mogućnost da se predmet održava u pretpretresnoj fazi postupka još tri do šest mjeseci, kako bi se optuženom dao vremenski period da se oporavi, te da bi se dobili dodatni zdravstveni izvještaji.¹⁵⁷ U skladu s tim je odobrilo zahtjev odbrane Jovice Stanišića da se suđenje odgodi za

150 Pravilo 80 (B), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a; Vidi npr. *Tužilac protiv Ferdinanda Nahimana, Jean-Bosca Barayagwize i Hassana Ngesea*, predmet broj ICTR 99-52-A); *Tužilac protiv Stanišića i Simatovića*, predmet broj IT 03-69.

151 Pravilo 80 (B), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

152 *Nahimana i drugi protiv Tužioca*, predmet broj, Međunarodni krivični sud za Ruandu, 99-52-A.

153 *Nahimana i drugi protiv Tužioca*, predmet broj, Međunarodni krivični sud za Ruandu, 99-52-A, par. 95.

154 *Ibid*, par. 107.

155 *Tužilac protiv Stanišića i Simatovića*, predmet broj IT 03-69.

156 *Tužilac protiv Stanišića i Simatovića*, IT-03-69AR73.2, Odluka po žalbi odbrane na odluku o daljem toku postupka, 16.05.2008., par. 21.

157 *Tužilac protiv Stanišića i Simatovića*, IT-03-69AR73.2, Odluka po žalbi odbrane na odluku o daljem toku postupka, 16.05.2008., par. 19.

barem tri mjeseca, te da se prije donošenja odluke o početku suđenja ponovo ocijeni zdravstveno stanje optuženog.¹⁵⁸

74. Primjere odricanja od prava optuženog na suđenje u prisustvu ili privremeno odsustvo sa suđenja ne bi trebalo mješati sa suđenjem u odsutnosti koje podrazumijeva vođenje suđenja dok je optuženi potpuno odsutan sa svih ili dijela postupaka. Mogućnost suđenja u odsutnosti na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju nije predviđena, iako su takva suđenja u međunarodnom pravu priznata¹⁵⁹ i uz poštovanje strogih uvjeta u skladu sa pravom o ljudskim pravima.¹⁶⁰
75. Praksa MKSJ-a je jasno pokazala da pravo optuženog da prisustvuje suđenju predstavlja fundamentalno pravo optuženog, te da bi vijeća trebala nastojati da održe ovo pravo uzimajući u obzir sve razumne alternative. Ovo pravo mora biti usklađeno s pravom na pravično i ekspeditivno suđenje, što zahtijeva pažljivo vaganje interesa koji su uključeni, te detaljno razmatranje raznih mogućih alternativa.

K. Alati za upravljanje predmetom

K.1 Sistem elektronske sudnice - Sistemi za elektronsko upravljanje dokumentima

76. U svojim ranim predmetima, MKSJ je utvrdio da poteškoće s velikim količinama dokumentacije koje se javljaju tokom suđenja izazivaju kašnjenja i neefikasno korištenje vremena u sudnici. Suđenja koja se vode pred međunarodnim sudovima nužno uključuju veliki broj dokumenata, među kojima su i izjave svjedoka i dokumentacija iz arhiva zemalja koje su učestvovala u sukobu. U jednom predmetu može se koristiti čak i do 10.000 dokumenata, zavisno od toga da li je potrebno izvoditi dokaze koji pokazuju historijski i politički kontekst zločina iz optužnice.¹⁶¹
77. Primjena elektronskog sistema u sudnicama MKSJ-a omogućava da se dokumenti pohranjuju elektronski i olakšava distribuciju dokumenata stranama kojima su potrebni.¹⁶² Strana koja dokumente unosi u sistem elektronske sudnice dalje elektronski distribuira dokumente drugim stranama i vijeću putem tzv. elektronskog "objelodanjivanje" dokumenata. Prije nego što počne suđenje, Tužilaštvo mora unijeti sve dokazne predmete u sistem elektronske sudnice. Tokom suđenja, zahvaljujući tome što su dokumenti sačuvani u sistemu elektronske sudnice predstavnik Sekretarijata u sudnici može da "objelodanjuje" dokumenta u sudnici tokom

158 *Tužilac protiv Stanišića i Simatovića*, IT-03-69AR73.2, Odluka po žalbi odbrane na odluku o daljem toku postupka, 16.05.2008., par. 22. U predmetu *Tužilac protiv Prlića i drugih* se pojavilo slično pitanje u vezi s optuženim Pusićem, koji nije prisustvovao suđenju tokom nekoliko sedmica 2008. godine. Međutim, u ovom slučaju se optuženi odrekao prava da prisustvuje.

159 Član 61 (2) Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda predviđa suđenja u odsustvu tokom prepretnesne faze postupka, a član 22. Statuta Specijalnog suda za Liban predviđa suđenja u odsustvu za bilo koji sudski postupak, u skladu sa uvjetima predviđenim od strane nadležnih sudova za ljudska prava.

160 Suđenja u odsustvu mogu dovesti do konflikta s pravima optuženog da se brani lično ili putem advokata kojeg sam izabere, te njegovog prava da ispituje svjedoke optužbe, kao što je predviđeno članom 14 (3) (d) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, članom 8 (2) (d) (f) Američke povelje o ljudskim pravima, i članom 6 (3) (c) i (d) Evropske konvencije o ljudskim pravima. Međutim, prema sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava, suđenja u odsustvu su dopustiva kada se održavaju u cilju poštivanja prava optuženog, kada je nepojavljivanje vezano za odricanje prava prisustvovanja suđenju, pod uvjetom da se optuženom pruže dovoljne garancije, uključujući efektivno obavještenje o predstojećem postupku (svjesnost) i mogućnost odstupanja nakon pojavljivanja nakon osude (npr. u presudi u predmetu *Krombach protiv Francuske*, 13.02.2001.; presudi *Sejdovic protiv Italije*, 01.03.2000.).

161 Vijeća su donekle smanjila veliki broj dokumenata vezanih za suđenja na osnovu tehnike formalnog primanja na znanje činjenica o kojima je presuđeno u prethodnim postupcima, kao što je navedeno gore u tekstu u dijelu pod naslovom "Primanje činjenica na znanje" (vidi Poglavlje VII - pododjeljak H.2: Primanje činjenica na znanje).

162 Dokumenti uključuju podneske, dokazne materijale, i transkripte nedokumentarnih dokaza.

VIII. Upravljanje suđenjem

---

suđenja. Sistem elektronske sudnice omogućava svjedoku da označi dokumenta, na primjer mapu ili dijagram tokom suđenja.¹⁶³ Ovaj sistem je omogućio nesmetano upravljanje dokumentima tokom suđenja, te simultanu i sinhroniziranu prezentaciju takvih dokumenata svim stranama u realnom vremenu.

78. Ovaj sistem nudi i druge prednosti predstavniku Sekretarijata u sudnici koji priprema dokazne predmete i liste svjedoka za suđenje. U sudnici koja nema elektronski sistem, predstavnik Sekretarijata u sudnici mora ručno unositi sve informacije o svjedocima i dokazima, npr. opis dokumenta, status, datum zaprimanja, itd. Zahvaljujući elektronskom sistemu, strane su u mogućnosti da same prave izvještaje i stalno pristupaju informacijama. Po zaključivanju predmeta i prije donošenja presude, zvanične elektronske liste dokaza i svjedoka koje vodi Sekretarijat se odlažu u spis predmeta.
79. Sistem elektronske sudnice svakoj strani omogućava da unosi vlastite bilješke u dokument ili transkript. Ove elektronske oznake su povjerljive i druge strane im ne mogu pristupiti. I razna vijeća su koristila slične oznake kako bi poboljšala postupak analize dokaza. Mehanizmi elektronske pretrage omogućuju pretraživanje naziva dokumenata prema raznim kriterijima pretrage. Međutim, sistem ne može pouzdano pretraživati cijeli tekst unesenih dokumenata. Shodno tome, nazivi koji se daju raznim dokumentima u sistemu elektronske sudnice, te meta-podaci koji se unose, između ostalog, u vezi, s njihovim datumom kreiranja, te datumom uvrštenja u dokaze, su od ogromne važnosti. Ukoliko su ove informacije netačne ili neprecizne, korisnost takvih pretraživačkih alata u vezi s tim dokumentom biće manja. Najbolje prakse u ovom području zahtijevaju da strane tačno unose informacije vezane za dokument, te vode sistem na takav način da se dokumentima daju jasni, tačni i informativni nazivi.
80. U sistemu elektronske sudnice, prijevod dokumenta se prilaže uz dokument, te bi trebao biti dat sa listom svjedoka i dokumenata koje svaka strana podnosi Sudu i drugoj strani ili stranama. U određenim slučajevima, ovo neće biti moguće, ali bi prijevod trebao biti dostupan u trenutku kada se dokument označava kao dokument koji će se možda koristiti u vezi s nekim svjedokom, i treba biti osiguran prije nego što se dokument uvrsti kao dokaz u spis. U suđenjima koja uključuju više optuženih i veliki broj dokumenata, potrebe za prijevodom mogu usporiti postupak glavnog pretresa i žalbe. Važno je da vijeće uputi strane o njihovoj obavezi da prevedu sve materijale koji će biti korišteni u vezi s pojedinim svjedokom prije svjedočenja tog svjedoka, te sve materijale u skladu s obavezama objelodanjivanja i obavještanja predviđenim Pravilnikom.
81. Prilikom uvođenja elektronskog sistema u sudnicu, važno je osigurati da on bude potpuno integriran s ostalim informatičkim sistemima. Vijeća, optužba i odbrana u određenim slučajevima će u sudnici koristiti dokumenta u štampanoj verziji, posebno u slučaju velikih dokumenata koji se predstavljaju svjedoku. Sve te strane se slažu u mišljenju da bi strogo pridržavanje sistema koji uopće ne predviđa dokumenta u štampanim verzijama moglo osujetiti uspješan i efikasan tok predmeta, te da je neophodno napraviti odgovarajuće izuzetke.
82. Jedna od pouka uvođenja sistema elektronske sudnice jeste da je preporučljivo od početka graditi cijeli sistem na elektronskoj osnovi, od faze istrage do početka suđenja. Devedesetih godina to na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju nije bilo moguće postići, jer su tada informatički programi Suda bili tek u začetku. Kasnije uvođenje sistema elektronske sudnice, u fazi kada je Tužilaštvo već bilo dosta uznapredovalo u svojoj kompjuterizaciji stvorilo je određene poteškoće čak i u tako jednostavnim zadacima kao što je dodjela brojeva dokaznim predmetima. Bilo koji sud koji danas počinje s radom bi trebao izbjeći da tužilaštvo razvija svoj poseban sistem upravljanja dokumentima i da se kasnije odvojeni sistemi pokušaju spojiti softverskim paketima za sudnicu. O "protoku dokaza" treba razmišljati holistički. Također je bitno shvatiti da

---

163 Dokumenti koje proizvode strane tokom sudskog postupka dobijaju privremeni XX broj, do njihovog skeniranja i unošenja u sistem elektronske sudnice.

sistem elektronske sudnice nije paket za izvođenje dokaza, te da postoje određene prednosti u tome da tužilaštvo i dalje koristi vlastiti program u kombinaciji s proizvodom Sekretarijata.

K.2 Sistem elektronske sudnice - Sistem za upravljanje transkriptima

83. Brojni problemi su nastali zbog toga što bosanski/hrvatski/srpski nije bio radni jezik Suda. Iz raznih razloga (tri jezika, nedostatak osoblja koje govori bosanski/hrvatski/srpski, itd.), upotreba bosanskog/hrvatskog/srpskog je značila da optuženi nemaju transkripte suđenja dostupne na jeziku koji razumiju, već moraju koristiti audio/video trake ili čekati da se završi prijevod. U drugim aspektima je bosanski/hrvatski/srpski praktično i postao radni jezik.
84. Zbog ogromnog broja iskaza svjedoka na suđenjima mogući su kašnjenje i neefikasno korištenje vremena u sudnici. U nekim predmetima svjedoče i stotine svjedoka. Kako bi se što efektivnije upravljalo velikim brojem stranica zapisnika svjedočenja u tim predmetima, MKSJ je uveo elektronsku aplikaciju za vođenje transkripta koja obuhvata pisanje zapisnika, njegovu pohranu i korištenje transkripta svjedočenja u glavnom pretresu i žalbenom postupku.
85. Elektronski transkript omogućava simultano nastajanje zapisnika i prezentaciju svjedočenja. Prisutni u sudnici iskaz mogu pratiti kao tekst na ekranima svojih kompjutera istovremeno sa svjedočenjem. Korisnik može zaustaviti tekst koji teče i vratiti se na prethodni dio transkripta kako bi provjerio prethodna pitanja i odgovore.
86. Sistem stranama daje i mogućnost da pravi pojedinačne zabilješke na svojoj verziji transkripta. Te elektronske bilješke, koje su povjerljive, te im ne mogu pristupiti druge strane, su koristila brojna vijeća kako bi poboljšala svoju analizu dokaza. Aplikacija sadrži niz alata za pretraživanje koji omogućavaju elektronsko pretraživanje naziva dokumenata na osnovu raznih kriterija pretraživanja. Ovaj sistem se može koristiti i u

Predmet Halilović - Utjecaj elektronskog sudskog sistema na proces pisanja presude

Nakon donošenja presude u predmetu Halilović*, Pretresno vijeće** je razmatralo utjecaj sistema elektronske sudnice na proces pisanja presude. Područja u kojima je elektronski sudski sistem imao utjecaj su bila slijedeća:

1) Izvještaj o pitanjima u sistemu elektronske sudnice u poređenju s klasičnim pripremanjem dokaza:

U predmetu Halilović su korišteni "izvještaji o pitanjima"*** koji su dio elektronskog sudskog sistema, ali su dokazi pripremani i na tradicionalni način. Procijenjeno je da je u predmetu Halilović upotreba sistema elektronske sudnice uštedjela otprilike 96 radnih sati.

2) Pretraživanje transkripta i dokaznih predmeta:

Glavna ušteda vremena tokom procesa pisanja presude je rezultat mogućnosti pretraživanja i poređenja dokaznih predmeta i dijelova transkripta.

3) Provjera fusnota:

Upotreba sistema elektronske sudnice je štedila vrijeme kvalitetnijim fusnotama. Nadalje, zahvaljujući sistemu elektronske sudnice članovima timova je prilikom čitanja prve verzije bilo mnogo lakše brzo provjeriti podatke u toj verziji.

4) Cjelokupna procjena:

Kao i u drugim predmetima, i u predmetu Halilović je rad na dijelovima presude vezanim za pravna i činjenična pitanja počeo prije nego što je završio dokazni postupak. Međutim, sam proces pisanja presude, tokom kojeg su suci vijećali u vezi s dokazima i usmjeravali pisanje prve verzije presude trajao je nešto više od dva mjeseca (ili 9,5 sedmica).

U poređenju s drugim predmetima sličnog obima u kojima nije korišten sistem elektronske sudnice, pisanje presude u predmetu Halilović, koja ima 285 stranica, urađeno je znatno brže, uz uštedu od otprilike 40% vremena.

* Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet broj IT-01-48, presuda, 16.11.2005.

** Procjenu utjecaja sistema elektronske sudnice na vođenje postupka je izvršio i Odjel za organizaciju i podršku radu sudnica, i ona je objavljena u junu 2005.

*** "Izvještaji o pitanjima" sadrže razne dijelove iskaza i dokumentarnih dokaza koji su elektronski obilježeni u vezi sa prethodno određenim pitanjima koja se obično odnose na mjesta, pojedince, te teme koje su relevantne za presudu.

VIII. Upravljanje suđenjem

---

sudnici i s radne stanice korisnika (vidi okvir s tekstom *Predmet Halilović - Utjecaj sistema elektronske sudnice na proces donošenja presude*).

87. Ukoliko drugi sudovi žele provesti sistem za elektronsko upravljanje dokumentima, odluka da se to učini bi trebala biti donijeta na samom početku procesa, tako da slijedeće aktivnosti mogu početi što je prije moguće:
- ◆ standardizacija procesa i formata za stvaranje, čuvanje i prikazivanje dokumenata;
  - ◆ preporuka stranama koje će učestvovati u suđenjima da dokaze pripreme u odgovarajućoj elektronskoj formi;
  - ◆ nabavka i instalacija neophodne opreme u sudnicama;
  - ◆ pisanje i dogovaranje protokola i praktičnih uputstava za provedbu tehnologije (nedostatak praktičnih uputstava i protokola je bio izvor velikih poteškoća na MKSJ-u); te
  - ◆ organizacija i provedba odgovarajućih programa obuke.
88. Isto tako se preporučuje da se imenuje projekt menadžer koji će nadgledati provedbu elektronskog sistema, da mu se dodijeli dovoljno resursa i podrške na višem nivou (tužilaštvo, odbrana, vijeća i Sekretarijat) kako bi mogao obaviti svoj zadatak. Možda će trebati da sud pruži pomoć timovima optužbe i odbrane kako bi blagovremeno počele koristiti odgovarajući format dokaza. To je posebno važno u slučaju velikog predmeta, u kojem broj dokumenata može biti značajan.

L. Predmeti s više optuženih

---

89. Kao pitanje dobre tužilačke i sudske prakse, osobama koje su optužene za činjenje istih zločina bi se obično trebalo suditi zajednički. U tom smislu je strategija, koju je Sud usvojio 2006. godine, da više optuženih spoji u jedan sudski postupak dovela do značajne uštede vremena i veće efikasnosti. Među predmetima s više optuženih najmanje tri su bila predmeti protiv šest ili više optuženih.¹⁶⁴ U nekim predmetima bila su dva, tri ili četiri optužena protiv kojih je podignuta zajednička optužnica i kojima se zajednički sudilo.
90. Odluka o spajanju optuženih je predviđena pravilom 48 Pravilnika o postupku i dokazima, koje glasi:
- Protiv osoba optuženih za ista ili različita krivična djela počinjena tokom iste transakcije može da se podigne jedna optužnica i može im se zajedno suditi.*
91. U sljedećim odlomcima naglašava se više specifičnih pitanja koja je neophodno razmotriti prilikom upravljanja suđenjem s više optuženih.

L.1 Pažljivo pregledanje optužnice

92. Prije nego što utvrdi prednosti spajanja više optuženih u jednom suđenju, vijeće mora pažljivo pregledati optužnice protiv njih. Prilikom donošenja odluke o izdavanju naloga za spajanje predmeta, vijeće mora pažljivo razmotriti da li optuženi može biti pozvan kao svjedok za drugog optuženog. Pri tome je važno naći pravu ravnotežu između ekonomičnosti suđenja koja se poboljšava spajanjem predmeta i prava svakog optuženog na pravično suđenje.
93. Jedan od razloga za pažljivo pregledanje optužnice je činjenica da pravilo 82 (A) sadrži izričitu garanciju da "svaki optuženi uživa ista prava kao da mu se sudi odvojeno." Ovo pravilo je posebno osjetljivo u primjeni. Kad bi im se sudilo odvojeno, bilo koji optuženi bi potencijalno mogao pozvati nekog drugog suoptuženog kao svjedoka koji će iznijeti potencijalno oslobađajuće svjedočenje. Kada se optuženima sudi zajedno, pravo

---

¹⁶⁴ Među njima su bili predmeti *Tužilac protiv Popovića i drugih*, *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, *Tužilac protiv Prlića i drugih*.

pozivanja bilo kojeg od suoptuženih može biti ograničeno, jer taj suoptuženi također uživa pravo da se ne izjašnjava, te ga nije moguće prisiliti da svjedoči.¹⁶⁵

L.2 Postupanje s izjavama osumnjičenih

94. U predmetima u kojima je spojeno više optuženih - predmetima *Milutinović*,¹⁶⁶ *Prlić*,¹⁶⁷ i *Popović*¹⁶⁸- pretresna vijeća su morala utvrditi da li je moguće prihvatanje izjava jednog od optuženih, te da li su izjave prihvatljive kao dokazi protiv suoptuženog u spojenom sudskom postupku.
95. U predmetu *Prlić*, Pretresno vijeće je zaključilo da izjava optuženog Jadranka Prlića, koja je uzeta u skladu sa zahtjevima pravila 42 i 43 Pravilnika o postupku i dokazima (kojima se štite prava osumnjičenog), "može biti prihvaćena i upotrijebljena bez unakrsnog ispitivanja čak i kada se odnosi na djela i ponašanje suoptuženih."¹⁶⁹ Tu odluku je kasnije potvrdilo Žalbeno vijeće.¹⁷⁰
96. Predmet *Milutinović* je pokazao da će okviri suđenja odrediti koliko je moguće koristiti izjave suoptuženog. Pretresno vijeće nije riješilo to pitanje prije završetka dokaznog postupka tužilaštva. Međutim, tužilaštvo je prihvatilo, prije nego što je završilo izvođenje dokaza, da neće pokušati koristiti dokaze bilo kojeg od optuženih protiv njegovih suoptuženih.¹⁷¹ Nakon odluke u predmetu *Prlić*, tužilaštvo je pokušalo promijeniti svoje stajalište u vezi s ovim pitanjem koristeći povoljniju interpretaciju ovog pravila u tom predmetu od strane Žalbenog vijeća. Vijeće je odbilo da tužilaštvu omogući promjenu stajališta, te je smatralo da se odbrana opravdano oslanjala na izjavu tužilaštva.¹⁷²
97. Prethodna diskusija ističe pitanje najbolje prakse u slučaju sudova koji se bave predmetima s više optuženih. Preporučljivo je u ranijoj fazi suđenja riješiti pitanje da li postoje izjave suoptuženog, te ukoliko postoje, odlučiti kako će Vijeće tretirati te informacije tokom suđenja.

L.3 Izvođenje dokaza odbrane

98. Značajno pitanje koje vijeće koje sudi u predmetu s više optuženih mora razmotriti na početku procesa suđenja je vezano za vremenski period koji svakom od optuženih stoji na raspolaganju za izvođenje dokaza. Uobičajena praksa na Sudu je da optuženi ima isto onoliko vremena za iznošenje argumenata koliko je dato i tužilaštvu. Međutim, ukoliko ima šest do sedam optuženih kojima se sudi zajedno, odbrani ne bi trebalo biti potrebno šest ili sedam puta više vremena nego što ima optužba za iznošenje svojih argumenata.
99. Sud je u pravilu riješio ovo pitanje određivanjem cjelokupnog trajanja iznošenja argumenata tužilaštva, a zatim ravnomjernom podjelom vremena među više optuženih.¹⁷³ Međutim, ovaj pristup je izazvao kritike.¹⁷⁴ Kao što je već navedeno, Pravilnik optuženom daje ista prava koja bi imao da mu se sudi odvojeno. Stoga se

165 Vidi postupak u skladu s pravilom 90 (E), pri čemu optuženi iz drugog predmeta, ili neko protiv koga se planira pokretanje krivičnog postupka, može biti pozvan na svjedočenje od strane Vijeća, uz uvjet da se ti dokazi neće koristiti protiv njih u krivičnom postupku.

166 *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet broj IT-05-87.

167 *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet broj IT-04-74.

168 *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet broj IT-05-88.

169 *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet broj IT-04-74, "Odluka po zahtjevu za uvrštavanje u spis izjave Jadranka Prlića", 22.08.2007.

170 *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet broj IT-04-74-AR73.6, "Odluka po žalbi protiv odluke kojom se dopušta uvrštenje transkripta ispitivanja Jadranka Prlića u dokaze", 23.11.2007.

171 *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet broj IT-05-87-T, Odluka o korištenju razgovora tužilaštva s optuženima, 20.03.2008. par. 6.

172 *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet broj IT-05-87-T, Odluka o korištenju razgovora tužilaštva s optuženim, 20.03.2008., par. 9.

173 Vidi, na primjer, *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet broj IT-05-87-T, usmena odluka, T. T. 12821-12848 (22.06.2007.). *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet broj IT-05-87-T, Zahtjev Pavkovića za djelimično razdvajanje postupaka, 31.08.2007.

174 *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet broj IT-04-74-T, Odluka o izmjeni dnevnog reda konferencije prije iznošenja odbrane od 2.04.2008., 13.04.2008.; *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet broj IT-04-74-T, Zahtjev Jadranka Prlića za razdvajanje postupka, 19.06.2007.

VIII. Upravljanje suđenjem

---

praksa podjele vremena za iznošenje argumenata među više optuženih može smatrati praksom koja ne poštuje garanciju da svaki optuženi ima ista prava koja bi imao da mu se sudi odvojeno.

100. Važno je da se pretresno vijeće ne osjeća strogo obavezanim da odbrani mora dati isto vrijeme kao i tužilaštvu. Kako bi osiguralo pravično suđenje, vijeće treba pažljivo ocijeniti koja je količina vremena potrebna odbrani za izvođenje dokaza. Uz to vijeće prilikom dodjele vremena svakom timu odbrane mora pažljivo razmotriti dokaze predložene u podnescima s listom dokaznih predmeta i svjedoka,¹⁷⁵ te odbrani dodijeliti onoliko vremena za izvođenje dokaza koliko je u skladu s principom pravičnog i ekspeditivnog suđenja.

L.4 Ispitivanje svjedoka

101. Još jedan izazov za pretresno vijeće koje sudi u predmetu s više optuženih je pitanje kako pristupiti izvođenju dokaza u toku glavnog dokaznog postupka odbrane. U nekim slučajevima optuženi će možda sarađivati na iznošenju dokaza odbrane. Međutim, advokat odbrane možda neće uvijek obavijestiti vijeće o takvim vidovima saradnje. To postaje važno u smislu načina i redoslijeda ispitivanja svjedoka. Na primjer, postoji opće pravilo da strana koja poziva svjedoka u glavnom ispitivanju svjedoka postavlja nesugestivna pitanja. Nadalje, u slučaju više optuženih u predmetu, bilo bi dobro da pretresno vijeće zna da li određena strana poziva svjedoke kao zajedničke svjedoke. To bi vijeću omogućilo da na odgovarajući način prilagodi način ispitivanja, te redoslijed kojim se ispituju svjedoci. Na primjer, dva od šest optuženih bi mogli htjeti da zajedno iznose svjedočenje svjedoka. U tom slučaju bi ta dvojica optuženih preuzela glavno ispitivanje svjedoka, nakon toga bi ih unakrsno ispitala preostala četvorica optuženih, a nakon toga bi uslijedilo i unakrsno ispitivanje od strane optužbe.
102. Ovo pitanje izaziva veliku zabrinutost u vezi s ocjenom vjerodostojnosti. Ukoliko tim odbrane koji nije pozvao svjedoka pitanjima vodi svjedoka odbrane drugog optuženog na način da to svjedočenje bude povoljno, svjedočenje, postavljaju se pitanja pravičnosti i kreditibiliteta svjedoka koja bi mogla utjecati na neodgovarajući način na ključne odluke vijeća.
103. U Pravilniku o postupku i dokazima, koji koristi postupak iz kontinentalnog prava iako općenito ostaje unutar akuzatornog sistema, pojam "unakrsnog ispitivanja" pominje se nekoliko puta. Međutim, unakrsno ispitivanje u Pravilniku nije jasno definirano. Stoga su suci Suda potrošili nesrazmjernu količinu vremena rješavajući značenje termina "unakrsno ispitivanje". Akuzatorni način ispitivanja anglosaksonskog prava nameće ograničenja u vezi sa vidom ispitivanja. Tako je prema anglosaksonskom pravu moguće koristiti sugestivna pitanja samo tokom unakrsnog ispitivanja, ili kada je svjedok proglašen "štetnim" za stranu koja ga je pozvala, te u drugim ograničenim okolnostima.¹⁷⁶

M. Obilasci i rasprave izvan sjedišta Suda

---

104. Pravilo 4 navodi da "sudska vijeća mogu obavljati svoje dužnosti i van sjedišta Međunarodnog suda ako to predsjednik odobri u interesu pravde". Ovo pravilo je temelj na osnovu kojeg vijeća nalažu obilaske i sudske rasprave izvan sjedišta Suda u Hagu.

---

¹⁷⁵ Ove liste su podnesene u skladu sa pravilom 65ter (G), Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

¹⁷⁶ Vidi npr. transkript *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet broj IT-04-74.

M.1 Obilasci

105. Prvi obilazak je organiziran u predmetu *Brđanin*¹⁷⁷ u martu 2004. Od tada je niz pretresnih vijeća smatrao korisnim da organizira obilaskе kako bi se upoznali sa lokacijama pomenutim u relevantnim optužnicama, te su sebi na taj način omogućila da bolje shvate teren i ostale karakteristike. Obilasci nisu misije za utvrđivanje činjenica, te nije moguće prikupljati dokaze. Slijedeće primjedbe su date nakon opservacije i učešća u obilascima u predmetima *Brđanin*,¹⁷⁸ *Orić*,¹⁷⁹ *Popović*,¹⁸⁰ *Hadžihasanović* i *Kubura*,¹⁸¹ i *Prlić*¹⁸².

M.1.1 Koraci koje je neophodno poduzeti prije obilaska

106. Priprema obilaska je dugotrajan proces koji uključuje niz različitih odjela Suda, uključujući predstavnike Suda na terenu i domaće organe vlasti. Zbog rada i troškova vezanih za organiziranje obilaska, sud bi trebao pažljivo razmotriti da li će obilazak donijeti dovoljno prednosti i unaprijediti suđenje. Ukoliko se donese odluka da vrijedi uložiti vrijeme u obilazak terena, sud mora razmotriti kako da on bude uspješan. U najboljem slučaju, pripreme bi trebale početi više od četiri mjeseca prije polaska.
107. Moguće je izvršiti obilazak u bilo kojoj fazi tokom suđenja. Međutim, ukoliko se obilazak vrši nakon iznošenja dokaza, suci mogu bolje razumjeti mjesto koje posjećuju i efikasnije uporediti svjedočenje svjedoka sa stvarnim stanjem na tom mjestu. S druge strane, obilazak terena na početku suđenja sucima omogućava da se upoznaju s regijom i uspostave radni odnos sa stranama kroz kontakte s predstavnicima strana koji prisustvuju obilasku.
108. Prvi korak koji treba učiniti u organizaciji obilaska je informirati sekretara da pretresno vijeće želi da izvrši posjetu, te zatražiti da ustanovi da li je moguće staviti na raspolaganje potrebna sredstva. Ukoliko je to slučaj, pravnik vijeća bi trebao kontaktirati šefa Odjela sigurnosti Sekretarijata sa zahtjevom za sigurnosnu procjenu lokacija koje će biti posjećene. Zavisno od lokacije, šef sigurnosti će uspostaviti vezu s raznim lokalnim partnerima, te će razmotriti okolnosti poput puta kojim treba ići, političke situacije, te čak vremenskih prilika. Tek kada se od Odjela za sigurnost dobije privremeno "zeleno svjetlo", moguće je poduzeti dalje pripreme.
109. Preporučljivo je da se sud posavjetuje s optužbom i odbranom kako bi odredio koje će lokacije posjetiti. Plan puta obično odgovara mjestima zločina navedenim u optužnici. Međutim, nakon konsultacija sa stranama, pretresna vijeća su u plan puta uvrštavala i mjesta koja je odbrana smatrala relevantnim za iznošenje svojih argumenata. Moguće je da će biti neophodno tražiti od domaćih organa vlasti odobrenje za ulazak u zgrade. Pravnik bi uz dovoljnu prethodnu najavu trebao poslati zahtjeve za pomoć domaćim institucijama u ime vijeća.
110. Strane se zatim moraju dogovoriti o protokolu za obilaskе. S obzirom na to da ovakav obilazak nije misija za utvrđivanje činjenica niti drugi oblik suđenja, strane moraju biti sporazumne s tim da se ne iznjašnjavaju pred pretresnim vijećem tokom posjete ukoliko to vijeće ne zatraži. Čak i u tom slučaju, svaka takva izjava strana će biti evidentirana. Protokol obilaska može na primjer imati slijedeći sadržaj:

Protokol: 1. Vodič će samo pokazati geografske lokacije bez komentara u vezi s događajima koji su se navodno desili na tim lokacijama. 2. Tokom obilaska niti advokat optužbe niti advokat odbrane ne smije

177 *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*, predmet broj IT-99-36.

178 *Ibid.*

179 *Tužilac protiv Orića*, predmet broj IT-03-68.

180 *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet broj IT-05-88.

181 *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet broj IT-01-47.

182 *Tužilac protiv Prlića*, predmet broj IT-04-74.

VIII. Upravljanje suđenjem

---

iznositi stavove u vezi s dodatnim informacijama o pojedinoj lokaciji, nuditi savjet ili mišljenje, ni davati bilo kakve prijedloge, osim ukoliko to ne zahtijevaju suci.

111. Prilikom organiziranja obilaska, pravnik vijeća bi trebao kontaktirati druge odjele Suda - uključujući Odjel za putovanja i vize, Odjel finansija, Odjel sigurnosti, te Odjel za jezičke usluge Suda, koji se svi nalaze u sklopu Sekretarijata - te strane u predmetu, kako bi se uvjerio da će biti riješena sva administrativna i logistička pitanja (avionske karte, hotelski smještaj, provjera poznavanja "sigurnosti na terenu" sudaca i osoblja koje ide na misiju, *laissez-passer*, i vize za advokate odbrane). Pravnik vijeća, ili tim optužbe uz saglasnost odbrane. sucima će također dati dosje s podacima o svim mjestima koja treba posjetiti (navodeći, između ostalog, zločine koji su se navodno desili na određenom mjestu, te fotografije koje su bile ili će biti uvrštene u dokaze). Sedmicu ili dvije prije obilaska, vodič (ili ukoliko nije postignut dogovor o jednom vodiču, vodič tužilaštva i zajednički vodič odbrane) te osoblje za sigurnost će ići u izviđački obilazak mjesta koja sud želi posjetiti. Stoga je moguće da se plan puta mora u posljednjem trenutku promijeniti iz sigurnosnih razloga.

M.1.2 Učesnici

112. Tužilaštvo tokom obilazaka obično predstavlja barem jedan advokat, svakog optuženog predstavlja barem jedan advokat ili jedan od advokata, a svaka strana šalje barem jednog istražitelja koji je upoznat s regijom i koji vijeću može pomoći kao vodič u otkrivanju lokacija koje će posjetiti.

113. Važno je da bude prisutan i predstavnik Sekretarijata kao organizator obilaska i zapisničar.

114. Nakon što se odredi plan puta, vijeće bi od strana trebalo tražiti da pripreme materijal koji će vijeću pomoći tokom obilaska. Korisno je organizirati ovaj materijal po lokacijama i uvrstiti mape, odgovarajuće odjeljke optužnice i, u mjeri u kojoj je to moguće, uputiti na dokaze koji su vijeću već predloženi.

M.1.3 Organizacija tokom obilaska

115. Pravnik vijeća bi trebao osigurati da vijeću bude na raspolaganju laptop u kojem postoji pristup zajedničkom disku, te koji sadrži transkripte i druge važne materijale neophodne za uspješno izvršenje obilaska. U tom laptopu bi trebali biti pohranjeni i svi drugi materijali koji bi vijeću u obilasku mogli biti potrebni, kao što su mape i fotografije.

116. Tokom obilaska, "vodič" je u saradnji sa sigurnosnim osobljem odgovoran za organizaciju. Važno je da svi učesnici slijede način na koji postupa sigurnosno osoblje i pridržavaju se svih datih instrukcija.

M.1.4 Izvještavanje u sjedištu Suda nakon obilaska

117. Na prvoj raspravi nakon obilaska, vijeće bi trebalo pročitati kratku usmenu izjavu koja eksplicitno navodi slijedeće:

- ◆ da je protokol poštivan;
- ◆ sažet opis mjesta koje je vijeće posjetilo.

118. Pravnik šalje pisma zahvale u ime sudaca domaćim i međunarodnim tijelima koji su saradivali u organiziranju obilaska.

M.2 Rasprava izvan sjedišta Suda

119. Kako bi se prije nego što se putovanje potvrdi osiguralo da je putovanje zaista moguće, prve korake u pripremama treba započeti prije zvaničnog donošenja odluke pretresnog vijeća u skladu s pravilom 4. Neophodno je slijediti slijedeće korake kako bi se osiguralo da rasprava izvan lokacije Suda bude uspješna.

M.2.1 Prvi kontakt sa stranim sudom

120. Prvi kontakt treba uspostaviti Odjel za organizaciju i podršku rada sudnica (CMSS) i predstavnik Sekretarijata u sudnici s organom stranog suda čije dužnosti odgovaraju dužnostima Sekretarijata; on će i preliminarno običi mjesto predloženo za sudsku raspravu. Procjena kapaciteta stranog suda bi trebala uključivati nekoliko stvari. Kao prvo je neophodno razgovarati o rasporedu i dostupnosti stranog suda, kako bi se utvrdio odgovarajući datum rasprave i ekspeditivno odvijanje suđenja. Zajedno sa službenicima i sigurnosnim službenicima stranog suda neophodno je razmotriti sigurnosna pitanja kako bi se osiguralo da strani sud ima mogućnost da članovima Suda pruži sigurnost i kako bi se identificirali potencijalni sigurnosni problemi koje Sud mora razmotriti.
121. S obzirom na to da optuženi ima pravo prisustvovati svim raspravama tokom svojeg suđenja, Sekretarijat će obično trebati izvršiti neophodne pripreme za njegovo prebacivanje, pritvor i prisustvovanje suđenju u drugoj zemlji, osim ukoliko se on ne odrekne tog prava. Stoga, ukoliko optuženi planira da prisustvuje postupku izvan sjedišta suda, neophodno je razgovarati o pitanjima pritvora sa stranim sudom. Ova diskusija bi trebala uključivati razgovore sa tijelom stranog suda koje je ekvivalentno Sekretarijatu kako bi se osiguralo zadovoljavanje potreba optuženog vezanih za prehranu i lijekove tokom boravka u području nadležnosti stranog suda.
122. Službenik Sekretarijata također mora odrediti da li će osoblje stranog suda moći vršiti dužnosti stenografa, prevodilaca (na i sa zvaničnih jezika Suda), te da li sud može osigurati i drugo pomoćno osoblje ukoliko je to neophodno. Ukoliko strani sud ima kvalificirano osoblje koje može obavljati ove zadatke, njihova upoznatost sa sudnicom i logistička jednostavnost upotrebe lokalnog pomoćnog osoblja pogoduju brzom i uspješnom odvijanju sudske rasprave izvan sjedišta Suda.
123. Konačno, neophodno je odrediti da li je tehnički moguće održati raspravu u sudnici koju predloži strani sud. Ne može svaki strani sud zadovoljiti jedinstvene uvjete Suda vezane za audio, video, prijevod i druge tehničke uvjete.

M.2.2 Sastanak odjela Sekretarijata

124. Nakon što službenik Sekretarijata razgovara o relevantnim stvarima sa stranim sudom, neophodno je održati sastanak sa svim drugim relevantnim odjelima Sekretarijata Suda, uključujući predstavnike Odjela za sigurnost, Odjela za žrtve i svjedoke, Odjela za konferencijske i jezičke usluge (CLSS), Odjela za usluge informatičke/audio-vizuelne podrške (ITSS/AV), te Odjela za pravnu pomoć i pitanja pritvora (OLAD), kako bi se odredila potrebna logistika vezana za raspravu izvan sjedišta Suda. Službenik Sekretarijata će prenijeti ono što je saznao od predstavnika stranog suda, te uspostaviti komunikacijske kanale između svakog odjela Sekretarijata i njihovih ekvivalenata na stranom sudu kako bi osigurao da svaki odjel obavi svoju dužnost.

M.2.3 Sastanak prije odlaska

125. Nakon što Sekretarijat završi početne pripreme u saradnji sa stranim sudom, neophodno je da službenik Sekretarijata organizira sastanak prije odlaska kojem će prisustvovati i predstavnici vijeća i strana u postupku. Cilj ovog sastanka je razgovarati o planovima za raspravu po pravilu 4, te bilo kakvim pitanjima koja se mogu javiti tokom ovog procesa. Sastanak bi trebao uključivati diskusiju o eventualnim dokazima koji će biti uvedeni ili korišteni u raspravi izvan sjedišta. Nakon uvrštenja u dokaze, dokazni predmeti će biti u posjedu službenika Sekretarijata.

M.2.4 Zajednički sastanak ili konferencijski poziv između Sekretarijata i stranog suda

126. Na kraju je potrebno održati konferencijski poziv ili sastanak s predstavnicima odjela za sigurnost, Odjela za organizaciju i podršku rada sudnica i Odjela za usluge informatičke/audio-vizuelne podrške Suda i njihovim kolegama iz stranog suda kako bi se osiguralo da su sve pripreme obavljene, te da će rasprava teći nesmetano.

M.2.5 Razmjena pisama i konačne pripreme

127. Nakon svih preliminarnih razgovora i dogovora o održavanju rasprave, predsjednik Suda i strani sud razmijenit će zvanična pisma ovlašćujući strani sud da bude mjesto održavanja sudskog postupka Suda.

M.2.6 Koraci prije polaska

128. Službenik Sekretarijata zajedno s Vijećima mora u saradnji s putnim odjelom Suda obaviti neophodne pripreme za putovanje za sve strane koje putuju u zemlju u kojoj je nadležan strani sud. Službenik Sekretarijata je odgovoran za štampanje cjelokupne neophodne sudske dokumentacije, uključujući liste zaštićenih svjedoka, zapisnike i arhivu iz sistema elektronske sudnice. Službenik Sekretarijata također mora osigurati da postoji dovoljan broj štampanih verzija dokumenata za prevodioce, suce, pravno osoblje vijeća, te Sekretarijat, te da osigura odore sudaca, zastavu UN-a (koja će vjerovatno biti istaknuta zajedno sa zastavom države u kojoj je sud), te da je i sve drugo potrebno za sudski postupak pripremljeno za putovanje i poslano.

VIII. Aneks 7: Preporuke Odjela za žrtve i svjedoke vezane za pripremu svjedoka za svjedočenje na sudu

Zakazivanje pripreme svjedoka

- *U sudskoj praksi MKSJ-a je uvriježeno da u slučaju određenih krivičnih djela postoje opći elementi koji moraju biti dokazani pored obilježja krivičnog djela u osnovi. To su sljedeći uvjeti:*
  - *Ukoliko je apsolutno neophodno da se pripremni razgovor sa svjedokom obavi na dan dolaska svjedoka, razgovor treba održati najmanje 4 sata nakon dolaska svjedoka u hotel, te nakon jela, kako to ne bi bilo još jedno štetno iskustvo za svjedoka i kako bi to doživio kao pozitivan događaj.*
  - *Trajanje pripreme dnevno bi trebalo biti ograničeno na trajanje "dana u sudnici". Jedan dan u sudnici sastoji se od tri zasjedanja suda u trajanju od 90 minuta, a između njih su pauze od 20 minuta. Ovo ograničenje pripreme se preporučuje jer pomaže svjedoku da se orijentira po rasporedu rada suda, a pruža razuman iznos rada za jedan dan.*
- *Kada je to moguće, pripremu svjedoka ne bi trebalo održati na isti dan kada svjedoči na sudu, kako bi se smanjio stres.*

Organiziranje pripreme

- *Pridržavajte se općih principa gostoprimstva, tj. dolazak u dogovoreno vrijeme po svjedoka ili na sastanak s njim je jako važan, kao i ponuditi mu nešto za osvježanje.*
- *Recite svjedoku kada planirate početi i završiti, i za kada predviđate pauze. Budite jasni u vezi s rasporedom i izbjegavajte promjene u zadnjem trenutku. Ovo zajedničko znanje planirane vremenske strukture svjedoku pomaže da se osjeća ravnopravnim u ovom procesu.*
- *Insistirajte da vam svjedok kaže ukoliko mu treba pauza u bilo kom trenutku prije planirane/dogovorene pauze. Važno je da naglasite da je traženje ranije pauze normalno i prihvatljivo, i da to može samo pozitivno djelovati na zadatak koji treba obaviti. Cilj je osnažiti svjedoka, osigurati osjećaj kontrole nad postupkom, i dati svjedoku do znanja da pauze neće biti opterećenje ili prouzrokovati poteškoće za osoblje (čak i ako bi mogle).*

Šta treba učiniti ukoliko svjedok doživi slom tokom procesa pripreme

- *Odmah zaustavite pripremni razgovor, ovo je dobar trenutak za pauzu.*
- *Pitajte svjedoka da li bi radije bio sam neko kraće vrijeme ili bi radije da s njim bude neko od osoblja (npr. službenik za podršku).*
- *Ne bojte se da ćutite tokom ovog perioda, i dopustite da vas svjedok vodi po pitanju sadržaja konverzacije. On ili ona će najbolje znati kada su u stanju da nastave postupak pripreme.*
- *Ukoliko oporavak traje duže nego što je predvidivo ili prikladno, ponudite da završite s pripremom i obavijestite službenika za podršku Odjela za žrtve i svjedoke.*
- *Obavijestite službenika za podršku iz Odjela za žrtve i svjedoke ukoliko svjedok ima poteškoća tokom pripreme, jer svjedoku bi moglo koristiti da se sastane sa službenikom za podršku dan prije svjedočenja u čekaonici, kako bi se upoznao s ulogom službenika za podršku prije nego što počne svjedočiti.*

VIII. Aneks 8: Pojašnjenje za svjedoke u vezi sa sudskim pozivima

- **BITI SVJEDOK**
  - *Biti svjedok je važna odgovornost. Ukoliko ste dali izjavu istražitelju Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, a zatim ste pozvani da svjedočite pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, onda to morate učiniti.*
  - *Vaša uloga je ključna, jer vaše svjedočenje doprinosi tome da pravda bude zadovoljena. Uz vašu pomoć možemo doći do istine i osigurati da se donese prava odluka. Vaša uloga je suštinska, a bez vas može doći do kolapsa predmeta.*
- **ŠTA JE POZIV NA SUD?**
  - *Poziv na sud je sudski nalog koji vas obavezuje da se lično pojavite pred Sudom u Hagu na određeni datum i u određeno vrijeme kako biste svjedočili o činjenicama koje ste dali istražiteljima.*
  - *Ukoliko se ne pojavite pred Sudom nakon dobijanja poziva na sud, možete biti kažnjeni.*
- **ŠTA UKOLIKO NE ŽELITE IĆI NA SUD?**
  - *Ukoliko se osoba koja je dobila obavezujući sudski poziv kao svjedok ne pojavi pred sudom, to predstavlja krivično djelo, osim ukoliko imate razumno opravdanje.*
  - *Ukoliko vam je uručen obavezujući sudski poziv, ne možete se oglušiti o njega. Ukoliko to učinite, riskirate da se protiv vas pokrene postupak zbog nepoštivanja suda.*
  - *Ukoliko se ne pojavite lično kao što to nalaže obavezujući sudski poziv, a nemate opravdanje za to, Sud ima pravo da izda nalog za vaše hapšenje, u kojem slučaju ćete biti uhapšeni i izvedeni pred Sud kako bi vam se sudilo zbog nepoštivanja Suda. Možete biti proglašeni krivim zbog nepoštivanja suda, što također može značiti novčanu kaznu ili kaznu zatvora.*
- **ŠTA U SLUČAJU DA NE MOŽETE IĆI NA SUD?**
  - *Ukoliko vam je nemoguće ili jako teško da se pojavite u vrijeme navedeno u obavezujućem sudskom pozivu iz opravdanih razloga (ličnih, zdravstvenih, sigurnosnih ili drugih razloga), molimo vas da kontaktirate Odjel za žrtve i svjedoke Suda (00 31 70 512 88 77) kako biste objasnili svoje probleme, jer je moguće da postoji rješenje za poteškoće s kojima se suočavate. Odjel za žrtve i svjedoke je odgovoran da osigura da svi svjedoci mogu svjedočiti u sigurnosti, te da iskustvo svjedočenja ne dovodi do daljih poteškoća, patnje ili trauma.*
  - *Također možete informirati policajca koji vam je uručio obavezujući sudski poziv da biste voljeli stupiti u kontakt s Odjelom za žrtve i svjedoke Suda kako biste objasnili svoje lične, zdravstvene ili sigurnosne probleme.*
  - *Ukoliko vam ne odgovaraju vrijeme ili datum kada trebate pristupiti Sudu, možda postoji mogućnost da dođete u drugom terminu. Isto tako, ukoliko imate opravdane razloge za zabrinutost vezane za putovanje u Hag, suci mogu pristati da vaš iskaz saslušaju putem video linka sa lokacije koja se nalazi blizu vašeg prebivališta.*
  - *Ukoliko imate ikakve sigurnosne probleme u vezi sa dolaskom na sud ili svjedočenjem, Odjel za žrtve i svjedoke može tražiti zaštitne mjere u vaše ime.*
  - *Odjel za žrtve i svjedoke može osigurati posebne uvjete za starije svjedoke ili invalide, ili za vašu maloljetnu djecu. Posebne uvjete je također moguće osigurati ukoliko je neophodno da s vama putuje osoba za podršku.*
- **JAKO CIJENIMO VAŠ DOPRINOS KAO SVJEDOKA. HVALA VAM ZA VAŠE VRIJEME I TRUD.**

VIII. Aneks 9: Obrazac koji se koristi za evidentiranje odricanja od prava

ABSENCE FROM COURT DUE TO ILLNESS
OTSUSTVO SA SUDA ZBOG BOLESTI
MUNGESË NGA GJYKATA PËR SHKAQË SHËNDETËSORE
ОТСУСТВО ОД СУД ПОРАДИ ЗДРАВСТВЕНИ ПРИЧИНИ

Detainee / Pritvorenik / I paraburgosur / Пришвореник

I, the undersigned, hereby declare that:

Ja, dolje potpisani, izjavljujem da:

Unë, i nënshkruari, deklaroj se:

Јас, долугошкраниош, изјавувам дека:

I am unable to attend court proceedings on this date due to illness.
Danas nisam u stanju prisustvovati sudenju zbog bolesti.
Sot nuk mund të marr pjesë në gjykim për shkak të sëmundjes.
Денес не сум во состојба да присуствувам на судење поради болест.

I have discussed the matter with my counsel.
Razgovarao sam o ovome sa svojim advokatom odbrane.
Këtë çështje e kam biseduar me avokatin tim të mbrojtjes.
Ова прашање сум го разговарал со мојот адвокат.

I understand that I have a right to be present at all trial proceedings against me, however I waive my right to be present in court on this date and give my consent for the proceedings to continue in my absence but in the presence of my counsel.
Razumijem da imam pravo prisustvovati svim sjednicama sudenja protiv mene, međutim odričem se tog prava danas i dajem svoje dopuštenje da se sudski postupak nastavi u moje odsustvu, ali u prisustvu mog advokata odbrane.
Kuptoj se kam të drejtë të marr pjesë në të gjitha seancat gjyqësore kundër meje, mirëpo sot heq dorë nga kjo e drejtë dhe pajtohem që seanca gjyqësore të vazhdojë pa prezencën time, me kusht që avokati im të jetë present.
Разбирам дека имам право да присуствувам на сите судски седници против мене, меѓутоа денес се одрекувам од тоа право и се согласувам судската постапка да иродолжи во мое отсуство, но во присуство на мојот адвокат.

Date
Datum
Data
Датум

_____
(PRINT NAME)
(IME I PREZIME STAMPANIM SLOVIMA)
(EMRI E MBEMRI ME SHKRONJA SHTYRI)
(ИМЕ И ПРЕЗИМЕ СО ПЕЧАТНИ БУКВИ)

_____
(SIGNATURE)
(VLASTORUČNI POTPIS)
(NËNŠKRIMI)
(ПОТПИС)

IX. Pismena izrada sudske presude

A. Pregled presude.....	109	G. Zahtjevi za donošenje oslobađajuće presude.....	121
B. Preliminarna razmatranja.....	115	H. Implikacije suđenja s više optuženih.....	121
C. Svjedočenje svjedoka i sažeci dokaznih predmeta.....	115	I. Opća razmatranja.....	123
C.1 Tradicionalni pristup.....	116	J. Pregled prve verzije presude.....	124
C.2 Pristup elektronskog sudskog sistema.....	117	K. Završna razmatranja.....	125
D. Mjerodavno pravo.....	118	IX. Aneks 10: Opći uvjeti.....	126
E. Utvrđeno činjenično stanje.....	119	IX. Aneks 11: Elektronski šablon presude.....	127
F. Praćenje proceduralne historije.....	120		

1. S obzirom na obim i složenost suđenja za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocida, proces pismene izrade presude se može razlikovati od procesa pismene izrade presuda u domaćim suđenjima za krivična djela. S obzirom na to da pravičnost zahtijeva da se presuda donese u razumnom vremenskom periodu, nije moguće čekati do kraja dokaznog postupka kako bi se započelo sa procesom pismene izrade presude. Preliminarne pripreme za izradu presude treba započeti na početku postupka. Iako suci ne mogu donositi preuranjene zaključke prije nego im budu izneseni svi dokazi, ranije se može poduzeti mnogo toga što će sucima omogućiti najbolju poziciju za donošenje argumentirane, jasne i koncizne presude u prihvatljivom vremenskom roku. Ovo poglavlje će se fokusirati na razne faze procesa pismene izrade presude, od pripreme nacрта presude do procesa pregledanja posljednje radne verzije.

A. Pregled presude

---

2. Prvi korak u procesu pismene izrade presude uključuje pripremu preliminarnog nacрта presude. Priprema nacрта presude bi trebala početi na početku postupka, čak i prije nego što počne suđenje. Na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, gdje se sistem zasniva na aktivnostima strana u postupku i sličan je sistemima koji se koriste u sudskim sistemima anglosaksonskog prava, nacrt se izrađuje na osnovu optužnice i pretpretresnih podnesaka strana. Prednost rane pripreme nacрта presude jeste to da se pažnja tokom suđenja tako fokusira na podatke koji će biti relevantni za presudu (te za naloge u vezi s potencijalnim zahtjevom za donošenje oslobađajuće presude nakon iznošenja argumenata optužbe, u skladu sa pravilom 98bis).
3. Izrada nacрта presude je proces koji traje i u kojem se nacrt mijenja. Ukoliko se tokom suđenja pojave informacije koje nisu predviđene nacrtom presude, nacrt će se morati izmijeniti.
4. Prvi nacrt presude ne mora biti previše detaljan - dovoljno je unijeti naslove poglavlja koji će u konačnici biti sadržaj presude. Naime, postoje dobri argumenti protiv uvrštenja previše detalja na početku, jer je nemoguće predvidjeti kako će se tačno suđenje odvijati. Najbolje je pustiti suđenje da krene svojim tokom, te da se detaljni aspekti nacрта oblikuju kasnije. I što je najvažnije, dobrim nacrtom presude će osigurati da se pitanjima vezanim za krivičnu odgovornost i sve zločine navedene u optužnici pristupi na najlogičniji i najefikasniji način, uz svođenje ponavljanja na minimum.

5. Rana priprema nacrtu presude sucima omogućava da rano donesu odluke u vezi s prioritetima u izradi presude. Rano donošenje odluka sucima može pomoći da odrede slabosti u iznošenju argumenata optužbe i pitanja u vezi sa kojima će suci možda željeti zatražiti dodatne informacije od strana u postupku.
6. Čini se da je na MKSJ-u korišteno nekoliko različitih modela nacrtu presude. Jedan od najčešće korištenih modela na MKSJ-u sadrži slijedeće komponente:
  - ◆ sažetak optužbi;
  - ◆ opća razmatranja u vezi s ocjenom dokaza;
  - ◆ opći pregled;
  - ◆ opći uvjeti za zločine navedene u optužnici;
  - ◆ individualna krivična odgovornost;
  - ◆ uloga i odgovornost optuženog općenito;
  - ◆ optužbe i zaključci, npr. ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i/ili ratni zločin;
  - ◆ razmatranje o rasponu kazne (u slučaju osude);
  - ◆ pravorijek;
  - ◆ aneksi: pojmovnik i historijat postupka.
7. Sažetak optužbi: Sažetak daje kratak sažetak optužbi navedenih u optužnici i razrađene u pretpretresnim podnescima.
8. Opća razmatranja u vezi s ocjenom dokaza: Ovaj dokument daje okvir unutar kojeg pretresno vijeće analizira dokaze i predstavlja osnovu za zaključke koje će donijeti. Kao početna osnova, ovaj dokument sadrži pretpostavku nevinosti i standard dokazivanja (tj. optužba nosi teret dokazivanja krivice izvan razumne sumnje). Uz to bi dokument trebao bliže odrediti nalaze na koje se standard dokazivanja primjenjuje, uključujući ne samo zadnji zaključak krivice, već i ona obilježja krivičnih djela i oblik odgovornosti na kojima se zasniva osuda. U dokumentu također treba biti pomenuto na koji vijeće postupa s indirektnim dokazima ili indicijama, tj. da zaključak izveden na osnovu takvih dokaza mora biti jedini razumno moguć zaključak. U dokumentu također treba biti pojašnjeno koji faktore će pretresno vijeće uzeti u obzir prilikom određivanja da li nedosljednosti diskreditiraju dokaze, te faktore poput vremena koje je prošlo od nastupanja događaja. Druga opća pitanja kojima se treba baviti u ovoj fazi uključuju potrebu (ukoliko je to primjenjivo) za potkrepom dokaza, razliku u značaju koji treba pridati dokazima na osnovu vlastitih sjećanja svjedoka za razliku od dokaza koji potiču iz bilježenja onoga što su im ispričali drugi, te pristup vijeća pitanju dokaza iz druge ruke. Baveći se svim ovim, Pretresno vijeće u predmetu *Krnojelac* je navelo da je njihov pristup bio "da odluči da li iskaze svjedoka na koje se oslanja optužba treba prihvatiti kao dokaze koji van razumne sumnje potvrđuju činjenice za koje se tereti bez obzira na dokaze koje je predočio optuženi i svjedoci".¹⁸³
9. Opći pregled: Ovaj dokument daje kontekstualne informacije o sukobu, kako bi se zločini navedeni u optužnici situirali s obzirom na sukob, a to je i prilika da se ukratko ispriča "povijest" sukoba; obično se počinje općenitim konstatacijama (na primjer, postojanje sukoba u Bosni i Hercegovini), a zatim se rasprava sužava na konkretna krivična djela koja su predmet spora (fokusirajući se na određenu regiju, grad, selo ili kombinaciju). Ovdje bi trebale biti navedene glavne teme i vremenski okvir, kako bi se omogućilo razumijevanje konteksta u kojem su se desili određeni zločini. Ovdje je prikladno navesti krivična djela koja su predmet suđenja jer se time stavljaju u kontekst. Međutim, navođenje zločina ovdje bi trebalo biti samo općenito, a detaljno će biti ispitani kasnije. S obzirom na to da ovaj dio presude predstavlja prve utvrđene činjenice u presudi, važno je da dio vezan za opća razmatranja u vezi s ocjenom dokaza dođe prije ovog dijela, tako da je svima jasna osnova rada pretresnog vijeća.

---

183 *Tužilac protiv Krnojelca*, predmet broj IT-97-25-T, presuda, 15.03.2002., par. 68.

10. Opći uvjeti za zločine navedene u optužnici: Za većinu krivičnih djela u nadležnosti MKSJ-a potrebno je dokazati tzv. "opće" uvjete. To je slučaj sa teškim povredama Ženevskih konvencija (član 2. Statuta MKSJ-a), kršenjima zakona i običaja ratovanja (član 3.), te zločinima protiv čovječnosti (član 5.). Za ta krivična djela postoje kontekstualni elementi koji moraju biti utvrđeni prije nego se određeno djelo može proglasiti dotičnim zločinom. Na primjer, prije nego što vijeće riješi da li određeno ubistvo ili mučenje može biti smatrano teškom povredom, prvo je neophodno utvrditi postojanje oružanog sukoba i povezanost između dotičnih djela i oružanog sukoba (vidi Aneks 10 - *Opći uvjeti*).
11. U izradi pismene presude, uputno je baviti se općim uvjetima za pojedine zločine prije analize konkretnih djela koja se optuženom stavljaju na teret. U odjeljku o općim uvjetima za zločine navedene u optužnici treba navesti koji su to opći uvjeti i utvrditi da li su ispunjeni, izvodeći zaključke iz primjene činjeničnog stanja utvrđenog u Općem pregledu na pravna pitanja. Ukoliko su zahtjevi ispunjeni, vijeće može prijeći na analizu pojedinačnih zločina navedenih u optužnici. Ukoliko zahtjevi nisu ispunjeni, vijeće ne može analizirati pojedinačna djela, jer ona ne mogu pravno odgovarati dotičnim zločinima.
12. Analiza općih uvjeta u ovoj fazi donošenja presude ima nekoliko prednosti. Budući da slijedi odmah nakon Općeg pregleda, u kojem se iznosi činjenična osnova, zaključci Suda bi trebali biti jasni čitaocu. I osobi koja piše presudu lakše je slijediti analizu općih uvjeta, jer činjenične informacije na osnovu kojih se donosi ovaj zaključak nisu povezane sa daleko detaljnijim informacijama vezanim za pojedinačna djela koja se optuženom stavljaju na teret. Nadalje, činjenične informacije koje se odnose na radnje pojedinca nisu potrebne za analizu općih uvjeta. Osim toga, nakon što su utvrđeni opći uvjeti, nije potrebno ponavljati njihovu analizu, što omogućava jasniju i fokusiraniju analizu pojedinačnih djela koja se optuženom stavljaju na teret.
13. Individualna krivična odgovornost: Pod pretpostavkom da su uvrđeni opći uvjeti barem za neke od zločina koji se optuženom stavljaju na teret, presuda bi se zatim trebala baviti ispitivanjem lične krivične odgovornosti optuženih. Ovaj odjeljak bi prvo trebao navesti pravne uvjete za vid odgovornosti za koji se optuženi tereti. Na MKSJ-u, vidovi odgovornosti su navedeni u članu 7 (1) i (3): prvi se bavi direktnom odgovornošću

Predmet Krnojelac - Uloga i odgovornost optuženog općenito

Milorad Krnojelac je bio upravitelj KP doma u Foči (današnja Republika Srpska) od 18.04.1992. do kraja jula 1993. Protiv njega je podignuta optužnica zbog zločina protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja u skladu s članom 7 (1) (direktna odgovornost) i članom 7 (3) (odgovornost nadređenog) Statuta Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

Kao preliminarni korak pri ispitivanju optužbi protiv Krnojelca, nakon izlaganja prava mjerodavnog za obliko odgovornosti koji mu se stavlja na teret, Pretresno vijeće je ispitalo njegovu poziciju kao upravitelja KP doma u odvojenom dijelu presude. Nakon što je ustanovljeno da je Krnojelac zaista bio upravitelj tokom tog perioda, Pretresno vijeće je ispitalo obim poslova na toj poziciji, odgovornosti i ovlaštenja, kao sredstvo pribavljanja neophodnog konteksta za ispitivanje optužbi protiv njega.

U svojim općim zaključcima u vezi s ulogom optuženog, prihvatilo je da "ovlaštenja upravitelja u zatvorskom sistemu nisu neograničena", te je navelo da su postojale "izvjesne grupe lica koje su ulazile u KP dom, a nad kojima je optuženi vršio tek ograničenu kontrolu. To su bili isljednici i pripadnici paravojnih snaga." Nadalje je u vezi sa ograničenjima ovlaštenja Krnojelca navelo da "nije uvjereno da je optuženi, u svojstvu privremenog upravnika i kasnije upravnika, mogao da jednostrano naredi ili dozvoli puštanje na slobodu nekog zatočenika. Puštanje na slobodu zatočenika ne-Srba bilo je u nadležnosti vojske i Kriznog štaba."

Pretresno vijeće je zaključilo da je Krnojelac imao poziciju upravitelja u onom smislu u kojem se taj izraz općenito tumači, te da je imao odgovornost nadređenog nad podređenim osobljem i zatvorenicima KP doma. Ovaj opći zaključak je vijeću omogućio da nastavi s ispitivanjem svakog pojedinog krivičnog djela koje je optuženom stavljeno na teret i individualne krivične odgovornosti optuženog za ta djela.

(planiranje, poticanje, naređivanje, činjenje, ili pomaganje i podržavanje na neki drugi način), a drugi indirektnom odgovornošću (komandnom odgovornošću). U sudskoj praksi MKSJ-a je utvrđeno da taj vid odgovornosti uključuje i udruženi zločinački poduhvat (JCE) kao oblik počinjenja krivičnog djela.

14. Uloga optuženog i odgovornost općenito: Kada je optuženi optužen za niz krivičnih djela, brojni aspekti njegove uloge i odgovornosti će biti relevantni za optužbe. Što se tiče općih činjenica, dobro je ispitati te aspekte na samom početku, a specifične aspekte koji su vezani samo za pojedine optužbe ostaviti za posebnu analizu tih konkretnih optužbi. Na osnovu ovih informacija, vijeće može donijeti opće zaključke o odgovarajućim oblicima odgovornosti, a konkretne zaključke u vezi s krivičnim djelima za koja se optuženi tereti ostaviti za odjeljke koji se bave sa tim optužbama. Na taj način se izbjegava znatnije ponavljanje informacija (vidi okvir s tekstom *Predmet Krnojelac - uloga i odgovornost optuženog općenito*).

15. Optužbe i zaključci: Nakon cjelokupne prethodne analize, slijedeći odjeljak presude bi se trebao baviti konkretnim optužbama i zaključcima vijeća o njima. U cilju jasnoće analize, svakom krivičnom djelu treba posvetiti posebno poglavlje ili odjeljak. Za svako pojedino krivično djelo, uputno je najprije istaći pravo u vezi s tim krivičnim djelom, imajući u vidu da nije neophodno ponavljati analizu u vezi s općim uvjetima za počinjenje tog djela. Dovoljno je u fusnoti uputiti na odgovarajuće zaključke da su ti uvjeti ispunjeni. Zatim je prikladno navesti analizu činjenica i zaključak da li je navedeno krivično djelo počinjeno. Na kraju vijeće mora donijeti zaključak o utvrđenoj odgovornosti optuženog za navedeno krivično djelo.

Predmet Brđanin - Analiza radnji/djela koja čine progon

Radoslav Brđanin, politički vođa u "Autonomnoj pokrajini Krajini", je optužen za brojna krivična djela, uključujući progon kao zločin protiv čovječnosti. Krivično djelo se definira kao radnja ili propust kojim je "izvršena faktična diskriminacija i kojim su uskraćena temeljna prava definisana međunarodnim običajnim pravom ili pravom međunarodnih ugovora (actus reus)" i koji su "svjesno izvršeni s namjerom diskriminacije po jednoj od navedenih osnova, preciznije, rase, vjere ili političkih uvjerenja (mens rea)".

Kao što prvostepena presuda u tom predmetu pojašnjava, "radnja ili propust koji čine krivično djelo progona mogu imati različite oblike. Međutim, načelo legaliteta nalaže da tužilac tereti za konkretne radnje koje dosežu nivo progona, a ne progon općenito." U skladu s tim, progon funkcionira kao "krovno" krivično djelo koje se sastoji od različitih radnji ili djela u osnovi.

Tužilaštvo je optuženom stavilo na teret pet različitih kategorija radnji koje čine progon. Nekoliko tih radnji su optuženom stavljene na teret kao odvojena djela.

Prvostepena presuda u predmetu Brđanin je strukturirana na takav način da su djela koja su optuženom stavljena na teret odvojeno analizirana prije analize zločina progona. Stoga je Pretresno vijeće u onim slučajevima kada je već ranije utvrdilo da je krivično djelo dokazano (npr. određena ubistva), ograničilo svoje ispitivanje u vezi s utvrđivanjem cilja zločina progona na pitanje da li su dotična ubistva bila faktična diskriminacija i da li su bila počinjena s nužnom diskriminatornom namjerom. Isti pristup je primijenjen u slučajevima kada je prethodno ispitivanje dovelo vijeće do zaključka da su radnje izvršene, ali da krivično djelo nije počinjeno (npr. u vezi s protivpravnim i bezobzirnim razaranjem i oduzimanjem imovine u velikim razmjerima koji nisu bili opravdani vojnim potrebama), jer radnja za koju se optužuje kao za progon ne moraju biti i krivično djelo samo po sebi. U slučaju onih djela za koje se optuženi tereti samo kao za progon, te stoga nisu bila prethodno analizirana u presudi (npr. uskraćivanje temeljnih prava), Pretresno vijeće je moralo prvo analizirati sastavne elemente djela prije njihove primjene na činjenice predmeta.

16. Postoji nekoliko prednosti kod ovog pristupa. Kao prvo, time što se usko povezuju definicija krivičnog djela, činjenični nalazi i zaključci o odgovornosti, postoji maksimalna jasnoća u vezi s činjenicama koje su osnov za zaključak o odgovornosti. To koristi i običnom čitaocu i Žalbenom vijeću ukoliko bude bilo potrebe da utvrdi na čemu je pretresno vijeće zasnivalo svoje zaključke. Korištenjem ovog pristupa se maksimalno uvećava vjerovatnoća da će pretresno vijeće do zaključka o tome da li je to krivično djelo počinjeni i da li je optuženi krivično odgovoran za njega doći strogo ga analizirajući obilježje po obilježje. O prednostima takvog pristupa se detaljnije govori dalje u tekstu, u odjeljku o činjeničnim nalazima. Važno je napomenuti da može postojati strukturalna prednost u tome da se zločinima navedenim u optužnici pristupa određenim redosljedom u presudi. Određena krivična djela su "krovna" djela u smislu da se mogu sastojati od velikog broja djela koje mogu ali ne moraju biti stavljeni optuženom na teret kao pojedinačni zločini sami po sebi. Genocid i progon su primjeri tzv. krovnih krivičnih djela. I jedno i drugo krivično djelo može uključivati ubistva kao sastavne radnje. Ta ubistva mogu biti (a u praksi MKSJ-a ona to obično i jesu) stavljeni na teret pojedinačno pored toga što se stavlja na teret kao genocid i/ili progon. U tom slučaju najbolje je izvršiti neophodnu analizu samo jednom kako bi se izbjeglo ponavljanje. U cilju jasnoće izlaganja, uputno je da se djelo analizira kao odvojeno krivično djelo (npr. ubistvo) a ne kao krovno krivično djelo (npr. genocid ili progon). Kada je neophodno ponovo se baviti istim krivičnim djelom u u odjeljku ili poglavlju koje se bavi krovnim krivičnim djelom, prethodna analiza se jednostavno može uvrstiti u sadržaj upućivanjem na nju, te može biti praćena dodatnom analizom koja može biti neophodna zbog toga što je sada riječ o krovnom krivičnom djelu (vidi okvir s tekstom *Predmet Brđanin - analiza radnji/djela koji čine progon*).

17. Do kraja odjeljaka koji se bave pojedinačnim krivičnim djelima, pretresno vijeće bi trebalo donijeti svoje zaključke o tome da li su utvrđeni krivično djelo i individualna odgovornost optuženog. U slučaju da pretresno vijeće zaključi da je optuženi odgovoran barem za neka djela, neophodno je razmotriti raspon kazne.¹⁸⁴ Prije toga u skladu s praksom MKSJ-a treba preliminarno razmotriti pitanje kumulativnih osuda. U sudskoj praksi MKSJ-a je utvrđeno da su kumulativne optužbe dozvoljene, ali da su kumulativne osude izrečene na osnovu

Predmeti Čelebići, Jelisić i Kordić i Čerkez - Kumulativne osude i "materijalno različiti" elementi zločina

Zakon vezan za kumulativne osude zavisi od pojma "materijalno različitih" elemenata. Element je materijalno različit od drugog ukoliko iziskuje dokazivanje činjenice koju ne iziskuje drugi element. Relevantni zakon je pojašnjen u žalbenoj presudi Čelebići:

Nakon što je razmotrilo različite pristupe izražene u vezi sa ovim pitanjem i u [Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju] i u drugim područjima nadležnosti suda, ovo Žalbeno vijeće je mišljenja da razlozi pravednosti prema optuženom i smatranje da samo različiti zločini mogu opravdati [kumulativne] osude, dovode do zaključka da su [kumulativne] krivične osude koje se donose u skladu sa različitim zakonskim odredbama, ali se zasnivaju na istom postupanju, dozvoljene samo ukoliko svaka dotična zakonska odredba ima materijalno različit element koji nije sadržan u drugoj. Element je materijalno različit od drugog ukoliko zahtijeva dokazivanje činjenice koje ne zahtijeva drugi element.

Kada ovaj test nije zadovoljen, Vijeće mora odlučiti u vezi sa kojim krivičnim djelom će donijeti presudu. To treba učiniti na osnovu principa da bi trebala biti podržana presuda u skladu sa specifičnijom odredbom. Stoga, ukoliko niz činjenica reguliraju dvije odredbe, od kojih jedna sadrži dodatni materijalno različit element, onda bi osuda trebala biti donesena samo u skladu sa [onom] odredbom koja zahtijeva dodatni materijalno različit element.

U praksi, primjena ovog testa uzima u obzir i opće uvjete i uvjete specifične za zločin. Ovaj pristup je doveo do toga da je dozvoljen veći broj kumulativnih osuda nego što bi to bio slučaj da se opći uvjeti nisu uzimali u obzir.

¹⁸⁴ Na početku prakse Suda, određivanje kazne je bio poseban process koji se odvijao tek nakon što je donesena presuda s jednom ili više osuda. U cilju efikasnosti, pretresna vijeća su brzo prešla na proceduru po kojoj se argumenti o kazni iznose tokom suđenja. Vijeće ih tada razmatra u slučaju da treba donijeti osuđujuću presudu.

različitih odredbi statuta ali za isto ponašanje dopustive samo ukoliko svaka od tih odredbi statuta sadrži materijalno različito obilježje koje druga odredba ne sadrži. Tek nakon te analize suci mogu tačno znati za koje optužbe optuženi može biti osuđen. Analiza pitanja kumulativnih osuda može biti izvedena u posebnom odjeljku, ali je isto tako prikladno da bude uvrštena kao uvodni pododjeljak u odjeljku o rasponu kazne (vidi okvir s tekstom *Predmeti Čelebići, Jelisić i Kordić i Čerkez- Kumulativne osude i "materijalno različita" obilježja krivičnih djela*).

18. Razmatranje o rasponu kazne: U odjeljku o rasponu kazne moraju se razmotriti pitanja koja nalaže pravo. U slučaju MKSJ-a, ova razmatranja uključuju slijedeće:
  - ◆ opću praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije;
  - ◆ težinu krivičnih djela;
  - ◆ lične okolnosti osuđenih osoba;
  - ◆ sve otežavajuće i olakšavajuće okolnosti;
  - ◆ u kojoj je mjeri eventualna kazna izrečena za isto djelo već odslužena.
19. U praksi MKSJ-a, određivanje kazne ostaje odluka sudaca. Kao rezultat toga, žalbe su u pravilu usmjerene na to da li su pretresni suci zloupotrijebili svoje pravo odlučivanja. Šanse da se kazna preinači tokom žalbenog postupka su minimizirane osiguravanjem da se gore navedeni faktori izričito uzimaju u obzir prilikom donošenja presude.
20. Pravorijek: Nakon odjeljka o određivanju raspona kazne, presuda pretresnog vijeća bi trebala sadržavati dispozitiv u kojem se nalazi oslobađajuća ili osuđujuća presuda po svakoj tački optužnice. U ovom odjeljku MKSJ izriče i kaznu, te potvrđuje da će svaki period koji je optuženi već odslužio biti uračunat u tu kaznu. Kada presuda u vezi s određenom optužbom nije jednoglasna, praksa MKSJ-a je da se razlika u mišljenjima vidi i u dispozitivu presude (npr. "ODLUČUJE, većinom, uz izdvojeno mišljenje suca XXX, da"). Kada sudac ili suci presudi prilaži svoje različito ili odvojeno mišljenje, ta mišljenja slijede u dispozitivu presude nakon pravorijeka i potpisa sudaca.
21. Aneksi: Presude MKSJ-a obično imaju niz dodataka. U nekim presudama je jedan od dodataka važeća optužnica, zbog dužine nekih presuda i optužnica. Presude prilično dosljedno uključuju kao anekse pojmovnik i historijat postupka, i oboje je u pravilu korisno za strane u postupku i Žalbeno vijeće. Primjeri oba dodatka se mogu naći u presudama u predmetima *Orić, Halilović i Galić*. Neke presude su sadržavale druge vrste aneksa, kao što je lista uništenih ili oštećenih zgrada ili građevina (presuda u predmetu *Strugar*), listu žrtava poimenično (presuda u predmetu *Stakić*) ili mape, slike i skice (presuda u predmetu *Orić*). Ne postoji strogo pravilo u vezi s tim šta može biti sadržano u dodacima. O tome treba odlučiti u zavisnosti od predmeta, zavisno od prirode presude.
22. Poređenja radi, korisno je kratko pomenuti alternativni model pismene izrade presude. Taj model preferira uvršenje svih činjenica u predmet, nakon čega slijedi odvojen odjeljak o pravu (sva krivična djela koja se optuženom stavljaju na teret i oblik odgovornosti za koji se tereti), zaključci u vezi s krivičnim djelima, i na kraju odjeljak sa zaključcima o odgovornosti. Nedostatak ovog pristupa je da mišljenje vijeća ne povezuje jasno određeno krivično djelo, činjenice i zaključke, te stoga ovaj pristup presudu čini u većoj mjeri zbunjujućom za običnog čitaoca, a sucima u žalbenom postupku je teže pratiti rezoniranje pretresnog vijeća. U nekim slučajevima, Žalbeno vijeće je moralo uložiti velik napor da prepozna za koje činjenice je pretresno vijeće utvrdilo da potkrepljuju utvrđenu krivičnu odgovornost iz pojedine optužbe, a na kraju je zaključak o određenom broju optužbi u žalbenom postupku bio obrnut nego u pretresnom postupku jer nisu postojala neophodna utvrđenja.

B. Preliminarna razmatranja

---

23. Prije nego što može početi izrada presude po gore predloženoj strukturi, treba uraditi velik posao. Kao prvi korak je korisno odrediti preliminarna razmatranja koja će omogućiti proces pismene izrade presude.
24. Kako bi se osigurala dosljednost u presudi, te između presuda, uputno je koristiti elektronski šablon presude. Napredniji vid šablona uključuje traku alata koja sadrži već spremne međunaslove i druge alate za formatiranje teksta (kao što se radilo na MKSJ-u). Kada to nije moguće, bit će dovoljno unaprijed se dogovoriti o formatu (vidi Aneks 11 - *Elektronski šablon presude*).
25. MKSJ je ustanovio da je korisno imati zajednički folder na hard disku zajedničkog kompjutera prilikom pismene izrade presuda. Svi dokumenti koji su bitni za proces pismene izrade presuda se mogu čuvati u ovom centralnom folderu za suce i svo osoblje kako bi im mogli pristupiti po potrebi. Pristup folderima bi trebao biti ograničen na takav način da samo osobe koje rade na određenom predmetu imaju pristup. Postoji niz dokumenata koje je korisno čuvati tu, uključujući:
  - ◆ važeću optužnicu (te ranije verzije, ukoliko su neophodne),
  - ◆ pretpretresne podneske i podneske prije iznošenja odbrane,
  - ◆ važne odluke pretresnog vijeća,
  - ◆ iskaze svjedoka i sažetke dokaznih predmeta,
  - ◆ nacrt presude,
  - ◆ radne verzije presude,
  - ◆ stilski vodič,
  - ◆ pojmovnik,
  - ◆ glavni dokument koji sadrži raspodjelu zadataka i rokove.
26. Treba unaprijed postići dogovor o stilskom vodiču kako bi se izbjeglo trošenje vremena i truda na standardiziranje brojnih stvari, uključujući jezik, pravopis, formatiranje, stavljanje znakova interpunkcije, pisanje velikog i malog slova, brojeva i datuma, skraćenica i akronima, navoda, fusnota, citata, te upotrebu pojmovnika. Ovaj vodič ne treba biti dugačak i komplikovan kako bi bio efektivan. Međutim, vodič će uštedjeti dosta vremena ukoliko ga sve osobe koje rade nacрте primjenjuju od samog početka. U najboljem slučaju, sva vijeća bi se trebala složiti u vezi sa jedinstvenim stilskim vodičem, kako bi se postigla dosljednost na sudu. Pri Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju različita vijeća su koristila različite vodiče, a s vremenom su oni postali dugački i detaljni dokumenti.

C. Svjedočenje svjedoka i sažeci dokaznih predmeta

---

27. Nakon izrade nacrta presude i šablona presude, preliminarna priprema presude može početi odmah nakon što se prvi dokazni materijali uvrste u dokaze. Međutim, sudovi imaju različite pristupe procesu izrade, a te razlike su često vezane za to da li sud koristi neku vrstu elektronskog sudskog sistema, ili se pismena izrada presude radi prvenstveno upotrebom Word dokumenata. MKSJ posjeduje iskustvo s oba sistema, krećući se od "tradicionalnog" pristupa sa Word dokumentima do elektronskom pristupu sa sistemom elektronske sudnice tokom suđenja u predmetu *Halilović 2005 godine*.¹⁸⁵ S obzirom da mnogi domaći sudovi ne koriste sistem elektronske sudnice, korisno je ispod navesti aspekte oba pristupa.

---

185 *Tužilac protiv Halilovića*, predmet broj IT-01-48-T, presuda, 16.11.2005.

C.1 Tradicionalni pristup

28. Prema tradicionalnom pristupu, sudsko osoblje sažima svjedočenje svakog svjedoka koji se pojavljuje pred pretresnim vijećem. Takve sažetke je neophodno uporediti sa stvarnim transkriptom tokom procesa izrade, ali ih pretresno vijeće koristi u vijećanju i donošenju presude. Važno je da se sažeci urade što prije nakon što svjedok svjedoči, kada je impresija svježa i manji je rizik od zaboravljanja. U najboljem slučaju, svi sažeci iskaza svjedoka bi trebali biti završeni u roku od sedam dana do dvije sedmice od svjedočenja svjedoka (te bi trebali biti potpuno gotovi u roku od dvije sedmice od završetka suđenja).
29. Oblik sažetka svjedočenja svjedoka stvar je odluke suda. MKSJ je ponekad koristio jednaku strukturu za sažetke, međutim, s obzirom na to da ne koriste svi svjedoci istu strukturu tokom svjedočenja, jednaka struktura može biti kontraproduktivna, te u konačnici može biti lakše sažeti iskaz u onom redoslijedu kako je svjedok svjedočio. Sažetak je kasnije moguće restrukturirati na drugačiji način u skladu sa potrebama nacrtu presude.
30. Relevantne dokazne predmete u suđenju je također neophodno sažeti. To je moguće povezati sa svjedočenjem svjedoka, ukoliko je dokazni predmet korišten u vezi sa tim svjedokom, ili je to moguće uraditi odvojeno. Isto kao i sa sažecima svjedočenja svjedoka, sažetak dokaznih predmeta je neophodno uporediti sa stvarnim dokaznim predmetom, a sažetak bi trebao biti završen u roku od dvije sedmice od završetka suđenja. Treba sažeti samo relevantni dio određenog dokaznog predmeta. Na primjer, kada je u dokaze uvršteno samo nekoliko stranica knjige, nema potrebe za sažimanjem cijele knjige.
31. Nakon završetka sažimanja, te u skladu s nacrtom presude, verificirani sažeci svjedočenja svjedoka i sažeci dokaznih predmeta se mogu odmah prenijeti u odgovarajuće odjeljke nacrtu presude. Na primjer, ukoliko se svjedočenjem svjedoka daju informacije u vezi sa sukobom općenito, to se odmah može uvrstiti u poglavlje s općim pregledom činjenica. Ukoliko su vezane za određeni zločin, svjedočenje je potrebno uvrstiti u odjeljak koji se bavi tim krivičnim djelom. Ukoliko su vezane za više od jednog poglavlja presude, onda relevantni dijelovi sažetka mogu biti uvršteni u svako od relevantnih poglavlja. U kasnijoj fazi procesa pismene izrade presude će biti neophodno izmijeniti diskusije sažetaka kako bi se izbjeglo bespotrebno ponavljanje. Međutim, tokom ranih faza procesa izrade, uputno je biti što sveobuhvatniji, a detaljnije izmjene vršiti u kasnijoj fazi, kada sud ima dovoljno informacija kako bi pravilnije raspodijelio informacije.
32. Nakon što se pripreme sažeci, praksa se razlikuje od vijeća do vijeća, pa čak i od suca do suca. Neki suci su preferirali da se bave sažecima odmah nakon njihove izrade, kako bi uporedili sažetke sa svojim bilješkama i zahtijevali izmjene. Drugi suci su preferirali da sačekaju sa pregledanjem sažetaka do uvrštenja svjedočenja u prve nacrtu određenog odjeljka presude, a da potom zahtijevaju neophodna pojašnjenja. O pristupu koji će biti korišten u konačnici odlučuju suci u postupku ili pojedinačni suci.
33. Ključno je da sažetak odražava zaključak sudaca u vezi sa kredibilitetom dotičnog svjedoka. Posebno je bitno znati da li suci smatraju da svjedok nije pouzdan - u kojem slučaju dokazi neće biti uzeti u obzir - ili suci imaju rezerve u vezi sa kredibilitetom, tako da će biti potrebna potkrepa. Bilješka u vezi sa kredibilitetom bi trebala biti priložena uz sažetak kako bi se osiguralo da suci pridaju pravu važnost svjedočenju kada utvrđuju činjenice ili određuju krivičnu odgovornost. Sudski sistem MKSJ-a sucima također stavlja na raspolaganje slike svjedoka kako bi im pomogao da osvježe pamćenje i pomogao sucima da stave dokaze u kontekst na kraju dugog suđenja.
34. Na kraju dokaznog postupka (ili na kraju dokaznog postupka optužbe kada pravno-sudski sistem pruža mogućnost ulaganja zahtjeva za donošenje oslobađajuće presude, kao što je to slučaj na MKSJ-u), trebalo bi

biti moguće započeti preliminarni proces izrade presude. Do tada će svaki odjeljak sadržavati sažetke svih relevantnih iskaza/dokaznih predmeta kako bi ih osoba koja piše presudu mogla razmotriti.

C.2 Pristup elektronskog sudskog sistema

35. Sistem elektronske sudnice¹⁸⁶ je na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju uveden prvenstveno kako bi se poboljšalo rukovanje dokazima tokom suđenja. Sistem MKSJ-a uključuje transkripte sa suđenja i cjelokupne dokumentarne dokaze prikupljene tokom suđenja. Cilj je da sva dokumentacija bude u elektronskoj formi i da svi učesnici imaju pristup transkriptima i dokumentarnim dokazima putem kompjutera u sudnici, te iz svojih kancelarija u zgradi MKSJ-a, ili čak izvan same zgrade. Sistem elektronske sudnice je znatno eliminirao potrebu da strane, službenici Sekretarijata, te suci donose na sud brojne fascikle sa dokumentima i ostale materijale koji mogu biti neophodni tokom određene sudske sesije.
36. Pored praktičnih prednosti sistema koji je u potpunosti elektronski, sistem elektronske sudnice je sudu pomogao i u izradi presuda. Sistem koji se koristi na MKSJ-u pruža metod za stalno markiranje, organiziranje, obilježavanje i transkripata i dokumentarnih dokaza. U nekim slučajevima je ta karakteristika praktično eliminirala potrebu za pripremom dugačkih sažetaka iskaza i dokumenata u ranoj fazi procesa pismene izrade presude.
37. Dok se vrši izvođenje dokaza, moguće je istovremeno obilježiti elektronski u sistemu elektronske sudnice njegovu povezanost s određenim pitanjem ili pitanjima sa liste. Ova lista pitanja se priprema prije početka suđenja i zasniva se na pregledu presude opisanom iznad.¹⁸⁷ Međutim, detaljnija lista pitanja može biti od pomoći. Priprema detaljne liste zahtijeva veliko poznavanje okvira predmeta, tema i podtema koje će s najvećom vjerovatnoćom činiti suštinu presude. Obično lista uključuje jedno pitanje za svakog optuženog u predmetu, plus jedno pitanje za svako mjesto zločina koje se stavlja na teret u optužnici. Stoga svaki puta kada se priznaje svjedok ili komad dokumentarnih dokaza, posebno dokaza koji govore o određenom optuženom ili događajima na određenoj lokaciji, moguće je obilježiti da se relevantni odjeljak transkripta ili dokumenta odnosi na to pitanje. U slučaju složenih predmeta, posebno u slučaju predmeta sa više optuženih, lista pitanja može biti prilično dugačka, te je neophodno strogo obilježiti dokaze na takav način da odražavaju svako pitanje vezano za iste. Ukoliko se pokaže nemogućim vršiti ovo obilježavanje pitanja kada se dokazi uvode, moguće je koristiti kompjutere kako bi se dodale bilješke dokazima nakon kraja sudske sesije.
38. Treba naglasiti da svi učesnici u sudskom postupku, uključujući optužbu, odbranu i suce, imaju svoje posebno područje u sistemu elektronske sudnice. Stoga samo strane u postupku mogu vidjeti kako su obilježile ili dodale bilješke dokazima, a suci mogu napraviti svoje vlastite elektronske fajlove kojima drugi suci nemaju pristup ili bilo koji član pravnog osoblja koje pomaže u sudskom postupku.
39. Kada se dokazi obilježe ovim pitanjima, moguće je pokrenuti "izvještaj o pitanjima" u sistemu elektronske sudnice. Ovaj izvještaj može pronaći cjelokupne dokaze koji su obilježeni da se odnose na određeno pitanje. Sistem može brzo pronaći sve odjeljke transkripata i dokumenata koji su obilježeni kao bitni za određeni mjesto zločina ili optuženog. Dokazi o tom posebnom pitanju se zatim mogu analizirati i uvršteni u nacrt. Ovaj proces se stalno vrši tokom suđenja, tako da nacrti mogu biti sveobuhvatni i uključivati relevantne dokaze do završetka suđenja.
40. Iako sistem elektronske sudnice eliminira potrebu unošenja detaljnih sažetaka svjedočenja svjedoka u vidu teksta u dijelove nacrta presude, praksa Međunarodnog krivičnog suda je priprema kratkih sažetaka

186 Za detaljan uvod u elektronski sudski system, vidi poglavlje o upravljanju suđenjem.

187 Vidi poglavlje IX odjeljak A - "Nacrt presude".

svjedočenja svjedoka u nekim slučajevima. Ovi sažeci daju kratki pregled područja dokaza obuhvaćenih određenim svjedokom, te daju osnovne informacije o svjedoku. Ovi kratki sažeci su korisni, posebno u slučaju velikih predmeta koji traju mjesecima, kao kratke reference za svakog svjedoka. Sažeci sucima omogućavaju da se podsjetite u vezi sa sadržajem svjedočenja svjedoka, te izazovima vezanim za svjedočenje svjedoka i njihov kredibilitet. U barem dva veća predmeta MKSJ-a, suci su održavali preliminarne vijećanja u vezi sa svjedočenjem svjedoka neposredno nakon što je ono završeno, a komentari izraženi u ovim vijećanjima su evidentirani u sažecima svjedočenja kako bi se koristili u budućnosti.

41. Postoje ograničenja trenutnog sistema elektronske sudnice MKSJ-a, ali taj sistem ipak nudi prednosti, jer učesnicima omogućava da obilježe pitanja, te dodaju bilješke određenim dijelovima ili odjeljcima dokumenata na način koji proces pismene izrade presude čini efikasnijim. Pored toga, sistem sucima omogućava da brzo i lako pretražuju i pristupaju transkriptima i dokumentarnim dokazima sa svojih kancelarijskih kompjutera (vidi okvir s tekstom *Ograničenja elektronskog sudskog sistema*).

D. Mjerodavno pravo

42. U pravilu, dijelovi presude koji navode mjerodavno pravo mogu biti napisani odmah. Rano pisanje ovih dijelova daje mogućnost određivanja pravnih pitanja u vezi s kojima je potrebno svjedočenje.
43. Iako su opći uvjeti dio definicije pojedinih krivičnih djela, pristup izrade presude opisan ovdje ne zahtijeva ponavljanje tih uvjeta u ovoj fazi jer se njima bavi ranije poglavlje presude. Mjerodavno pravo bi se zato trebalo fokusirati samo na relevantna krivična djela (npr. ubistvo). Kada su u nacionalne pravosudne sisteme ugrađene definicije krivičnih djela iz Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, u kojima su opći uvjeti i uvjeti specifični za pojedino djelo izmiješani, možda treba razmotriti da li bi bio bolji alternativni pristup izradi presude.

Ograničenja elektronskog sudskog sistema

Elektronski sudski sistem je koristan alat za analizu dokaza i izradu presuda na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju. Međutim, on ima i određena ograničenja kada se koristi u svrhu pismene izrade presuda.

Kao prvo, efektivnost sistema zavisi od kompetentnosti i obazrivosti korisnika. Na primjer, kada strane unose dokumente u sistem, one im daju naslove. Ti naslovi često sadrže greške ili pogrešno predstavljaju stvarno ime dokumenta. To prouzrokuje probleme kada suci ili članovi pravnog osoblja traže dokumente sa određenim ključnim riječima u nazivu, ili klase dokumenata. Isti dokument je moguće unijeti više od jednom od strane različitih strana, sa nešto izmijenjenim nazivima, a to može dovesti do zabune. Pored toga, kada se dokument uvodi na sudu, pravni službenik koji je zadužen za postupak mora paziti da osigura da se tačno obilježi uključujući sva relevantna pitanja, tako da bi bio prikazan u sistemu kada osobe koje rade na izradi nacrtu kasnije pretražuju izvještaje u vezi sa određenim pitanjima. Ukoliko relevantno pitanje nije ubilježeno na dokumentu, osoba koja izrađuje nacrt nema mogućnost da zna da bi taj dokument mogao biti relevantan za njegov/njen odjeljak.

Kao drugo, postoje određena tehnička ograničenja u sistemu koji je trenutno u upotrebi na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju. Najbitnija stvar sa perspektive pismene izrade presuda je da trenutno nije moguće elektronski pretraživati dokumente u elektronskom sudskom sistemu u vezi sa određenim terminima. Drugim riječima, iako je moguće tražiti naslove dokumenata kako bi se vidjelo koliko njih sadrži određenu riječ (ime optuženog, na primjer) u naslovu, nije moguće pretraživati sadržaj dokumenata (niti individualno niti kolektivno) u vezi sa tom određenom riječju. Bilo bi veoma korisno dodati to u sistem. U zapisu onoga što se govori (tj. transkriptu) je moguće tražiti određene riječi, ali ne više riječi ili fraza. Isto tako bi bilo korisno imati mogućnost tražiti termin koji može sadržavati više od jedne riječi (npr. Međunarodni sud ili Vijeće odbrane).

44. Izrada odjeljaka o pravu bi u onoj mjeri u kojoj je to moguće trebala biti završena do kraja dokaznog postupka. Može biti neophodno prilagoditi nacрте odjeljaka kako bi se uvrstile informacije koje se dostavljaju u završnim podnescima i argumentima. Bez obzira na to, važno je završiti odjeljak o primjenjivom pravu što prije, jer će slijedeća faza izrade uključivati zaključke na osnovu primjene tog prava na činjenice izvedene putem svjedoka i dokaznih predmeta. Ovaj proces je u velikoj mjeri olakšan pridržavanjem sistema kojim se strogo prati redosljed od obilježja do obilježja te se redom navode fizička i psihička obilježja krivičnih djela koji se stavljaju na teret optuženom i oblik odgovornosti za koji je optužen.

Predmeti Kordić & Čerkez, Kvočka i drugi, i Orić - Neutvrđivanje činjenica u vezi sa svakim obilježjem krivičnog djela ili svakim relevantnim krivičnim djelom.

U predmetu Kordić & Čerkez*, Pretresno vijeće je zaključilo da su počinjeni ratni zločini i zločini protiv čovječnosti, bez utvrđivanja eksplicitnih činjenica u vezi sa svakim obilježjem pojedinog krivičnog djela. Zbog toga je Žalbeno vijeće ponovo razmotrilo krivična djela obilježje po obilježje, te lokaciju po lokaciju, kako bi odredilo da li je razuman presuditelj o činjenicama mogao donijeti činjenične zaključke koje je donijelo Pretresno vijeće utvrđujući neophodna obilježja krivičnih djela koja se optuženom stavljaju na teret. Na taj način je Žalbeno vijeće utvrdilo da u nekoliko prilika dokazi pred Pretresnim vijećem nisu podržavali zaključak da su određena krivična djela počinjena.**

Slično tome, u predmetu Kvočka i drugi***, Pretresno vijeće nije organiziralo svoje utvrđene činjenice kako bi individualno pristupilo svakom od incidenata navedenih u tabeli incidenata koja je bila priložena optužnici. Umjesto toga je Vijeće utvrdilo općenitije činjenice u vezi sa zatvorskim uvjetima i postupanju u logoru Omarska. Iako je Žalbeno vijeće smatralo da to neće poništiti sudsku presudu ukoliko je Pretresno vijeće zapravo utvrdilo činjenice u vezi sa barem nekim pojedinačnim krivičnim djelima na kojima se zasnivaju osude podnosilaca žalbi, napomenulo je da jasno preferira sistematski pristup koji je usvojilo Pretresno vijeće u predmetu Krnojelac****. To vijeće, pred kojim je bila optužnica slične strukture, koja je uključivala tabele posebnih incidenata vezanih za razna krivična djela koja su optuženom stavljena na teret, je prvo utvrdilo činjenice u vezi sa svakim incidentom koji je bio naveden u tabelama priloženim uz optužnicu prije nego je pristupilo razmatranju odgovornosti optuženog.

U predmetu Orić, Pretresno vijeće je optuženog osudilo zbog nevršenja njegove dužnosti da kao nadređeni poduzme razumne mjere za sprečavanje ubistava i okrutnog postupanja. Tokom žalbenog postupka, Žalbeno vijeće je bilo mišljenja da Pretresno vijeće nije utvrdilo činjenice neophodne da podrže osuđujuću presudu za komandnu odgovornost. Pretresno vijeće je posebno pogriješilo kada nije uspjelo razriješiti dva ključna pitanja: krivičnu odgovornost Orićevog podređenog, te da li je Orić znao ili imao razloga znati da je njegov podređeni namjeravao počinuti ili da je počinio zločine. Žalbeno vijeće je bilo mišljenja da je zbog ovih grešaka odluka Pretresnog vijeća ništavna. Nakon što je također odbacilo žalbu optužbe u ovom predmetu, Žalbeno vijeće je oslobodilo Orića u skladu s tim.

* Tužilac protiv Kordića i Čerkeza, predmet broj IT-95-14/2-T, presuda, 26.02.2001.

** Tužilac protiv Kordića i Čerkeza, predmet broj IT-95-14/2-A, presuda, 17.12.2004.

*** Tužilac protiv Kvočke i drugih, predmet broj IT-98-30/1-T, presuda, 02.11.2001.

**** Tužilac protiv Kvočke i drugih, predmet broj IT-98-30/1-A, presuda, 28.02.2005., stav 69-73.

E. Utvrđeno činjenično stanje

---

45. Prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja, važno je da vijeće utvrdi eksplicitne činjenice u vezi sa svakim obilježjem dotičnog krivičnog djela. Ovaj proces je lakši ako se usvoji odgovarajuća struktura izlaganja u presudi, kakva je predložena gore u tekstu. Navođenje mjerodavnog prava neposredno prije utvrđivanja činjeničnog stanja relevantnog za određenu optužbu, pretresnom vijeću bi trebalo biti lakše osigurati da su sve neophodne činjenice utvrđene. Ove činjenice moraju biti utvrđene izvan razumne sumnje.
46. S obzirom na to da predmeti Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju uključuju složena krivična djela velike širine u vremenskom i geografskom smislu, obično ima mnogo više dokaza nego što se može očekivati u uobičajenom predmetu domaćeg krivičnog pravosuđa. Soga je teže pratiti sve neophodne činjenice u cilju utvrđivanja činjenica. I ovdje struktura nacрта presude (ili, ukoliko je uveden sistem elektronske sudnice, sveobuhvatna lista pitanja) igra važnu ulogu u osiguravanju da se svi relevantni dokazi uzimaju u obzir prilikom donošenja konačne odluke. Kao što je navedeno iznad, upotrebom tradicionalnog pristupa, pri čemu svi sažeci svjedočanstva relevantni za određeno krivično djelo (npr. progon) se sistematski dodaju odjeljku nacрта presude kako se predmet razvija, suci u postupku mogu biti sigurni da će imati sve dokaze o tom djelu prije nego što utvrde činjenično stanje i izvedu pravne zaključke u vezi s tim krivičnim djelom.
47. Može se činiti da ne i trebalo biti potrebno naglašavati potrebu da se utvrde neophodne činjenice u vezi sa svakim obilježjem krivičnog djela i oblikom odgovornosti, ali iskustvo MKSJ-a pokazuje da se to ne dešava uvijek. S obzirom da prema pravilima MKSJ-a pretresna vijeća ne izvještavaju posebno Žalbeno vijeće o razlozima koji su bili osnova za njihove presude, posljedica nesistematskog utvrđivanja činjenica u samoj presudi može biti razlog za poništenje zaključaka o tim činjenicama u žalbenom postupku ili razlog za preinačenje osude (vidi okvir s tekstom *Predmeti Kordić & Čerkez, Kvočka i drugi i Orić - Neutvrđivanja činjenica u vezi sa svakim obilježjem krivičnog djela ili svakim relevantnim krivičnim djelom*).

F. Praćenje proceduralne historije

---

48. Praćenje glavnih proceduralnih pitanja koja se pojavljuju tokom sudskog postupka će omogućiti izradu historijata postupka na kraju suđenja. Detaljnije praćenje proceduralnih pitanja će također doprinijeti rješavanju problema tokom sudskog postupka.
49. Iako će vjerovatno postojati sistem za praćenje pisanih odluka tokom suđenja, također je važno pratiti usmena sudska rješenja kako se ne bi morala tražiti po okončanju suđenja. Usmena rješenja suda bi se trebala svakodnevno pratiti u dokumentu koji se drži na tvrdom disku zajedničkog kompjutera. Time se osigurava sveobuhvatno evidentiranje svih usmenih presuda na jednom mjestu, uključujući neophodna upućivanja na podatke i transkripte radi lakšeg pristupa.
50. Ukoliko je organiziran obilazak terena tokom trajanja dokaznog postupka, detalje tog događaja je neophodno evidentirati u cilju čuvanja proceduralnih informacija. Ukoliko je svrha obilaska uzimanje dokaza, optuženi bi trebao biti prisutan, s obzirom na svoje pravo prisustvovanja postupku koji se vodi protiv njega.

G. Zahtjevi za donošenje oslobađajuće presude

51. Pravila Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju - koja su najvećim dijelom izrađena na osnovu anglosaksonskog prava koje se zasniva na stranama u postupku - predviđaju mogućnost da se nakon dokaznog postupka optužbe donese oslobađajuća presuda. Veoma je uobičajeno za optuženog da zahtijeva oslobađanje na osnovu činjenice da je optužba iznijela nedovoljne dokaze da podrži osuđujuću presudu. Iako nijedno pretresno vijeće do sada nije u potpunosti oslobodilo optuženog po okončanju dokaznog postupka optužbe nakon zahtjeva za donošenje oslobađajuće presude, u toj fazi su često odbacivane pojedine tačke optužbe (vidi okvir s tekstom *Predmeti Delalić i drugi, Naletilić i Martinović, Stakić, Orić - odbacivanje optužbi nakon okončanja dokaznog postupka optužbe*).
52. Da bi vijeće moglo presuditi o zahtjevu za donošenje oslobađajuće presude nakon okončanja dokaznog postupka optužbe, mora postojati jasnoća u vezi s relevantnim pravnim obilježjima krivičnog djela i/ili vidovima odgovornosti. U skladu s tim, pravni odjeljci nacrt presude moraju do tada biti dovoljno uznapredovali da bi vijeće moglo da donese presudu.
53. Ukoliko je optuženi oslobođen bilo koje od tačaka u optužnici u ovoj fazi, oslobađanje treba unijeti u nacrt presude. Nadalje, činjenica da je optuženi oslobođen optužbe treba biti navedena na samom početku sažetka odjeljka o optužbama.

Predmeti Delalić i drugi, Naletilić i Martinović, Stakić, Orić - odbacivanje optužbi nakon iznošenja optužbe

Žalbeno vijeće je u predmetu Delalić i drugi odredilo test koji će biti primjenjivan kako bi se utvrdilo da li su dokazi nedovoljni da podrže osudu, odnosno da li postoje dokazi (ukoliko se prihvate) na osnovu kojih bi se razumni presuditelj o činjenicama uvjerio izvan razumne sumnje u krivnju optuženog u vezi s određenom optužbom.

U predmetima Naletilić i Martinović, Pretresno vijeće je primijenilo ovaj standard i smatralo je da je optužba iznijela dovoljne dokaze da zadovolji standard u vezi sa svim tačkama koje se optuženom stavljaju na teret. Međutim, isto tako je bilo mišljenja da nisu izneseni dokazi, odnosno da nije izneseno dovoljno dokaza u vezi s incidentima opisanim u dva konkretna paragrafa optužnice. U predmetu Stakić, Pretresno vijeće je primijenilo standard sa rezultatom da su optužbe za poticanje u određenom broju tačaka odbačene zbog nedostatka dokaza.

Godine 2004. je izmijenjeno pravilo 98bis Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i sada predviđa da se po takvim zahtjevima postupa usmeno. U predmetu Orić, prvom u kojem je nova usmena procedura primijenjena, strane su podnosile usmene zahtjeve, a donijeta je usmena presuda u kojoj je Pretresno vijeće bilo mišljenja da optužba nije uspjela da prikupi dokaze koji bi podržali osuđivanje zbog krivičnog djela pljačkanja javne i privatne imovine, te stoga oslobodilo optuženog optužbi iz dvije tačke optužnice. Pretresno vijeće je nadalje bilo mišljenja da optužba nije uspjela da prikupi dokaze koji bi podržali osuđivanje za određene druge incidente koji su optuženom stavljeni na teret kao krivična djela, ali je to dovelo do izbacivanja tih incidenata iz optužnice tek nakon što su izneseni dokazi o drugim incidentima koji su išli u prilog tome da se ču optužnici zadrže šire tačke.

H. Implikacije suđenja s više optuženih

54. Od osnivanja su pred MKSJ-om vođeni brojni postupci s više optuženih, a među njima je bilo i postupaka sa šest ili sedam optuženih kojima se sudilo zajedno. Ono što već komplicirane sudske postupke sa više optuženih čini još kompliciranijim je činjenica da su optužnice često velike, te da sadrže optužbe koje se odnose na velika geografska područja i/ili duge vremenske periode. Kao rezultat toga, jedna optužnica može sadržavati brojne pojedinačne optužbe, te veliku količinu dokaza, uključujući sudske transkripte koji se sastoje od

- desetina hiljada stranica i možda nekoliko hiljada prihvaćenih dokaznih predmeta, te dugačke presude u skladu s tim. Nadalje, u nekoliko suđenja sa više optuženih na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, osobe kojima se sudi su pojedinci koji su imali visoke pozicije u političkim, vojnim ili policijskim strukturama u svojim zemljama, a nisu optuženi za direktno, fizičko vršenje bilo kojeg zločina, već za odgovornost za zločine velikih razmjera na osnovu svojih vodećih pozicija. Ova činjenica znatno uvećava složenost dokaza i povećava obim analiza prava i činjenica neophodnih za donošenje konačne presude.
55. U suđenjima sa više optuženih je posebno važno započeti proces organiziranja i analiziranja dokaza za presudu na samom početku suđenja. U protivnom postoji rizik dugačkih zastoja između okončanja suđenja i donošenja presude. Prije početka suđenja, mora postojati sporazum u vezi sa pitanjima za koja postoji vjerovatnoća da će biti sporna tokom suđenja, pa će se i nacrt presude izraditi u skladu s njima, a (kod predmeta kod kojih se koristi sistem elektronske sudnice) i detaljna lista pitanja. S obzirom na to da bi na izradi radne verzije presude trebalo raditi više osoba, rad na presudi mora se jasno podijeliti između njih, tako da svaka osoba koja radi na izradi radne verzije konstantno analizira i unosi dokaze relevantne za njegov (e) odjeljak (e) tokom trajanja suđenja.
56. Osobama koje rade na izradi pismene presude bi što je više moguće trebalo dodijeliti određenu temu kojom će se baviti. To može značiti da će ta osoba biti odgovorna za cijeli odjeljak koji može uključivati jedno ili više pitanja. Kada se odjeljak podijeli na pododjeljke koji su sami po sebi veliki (kao što je odjeljak o krivičnim djelima i zaključcima u vezi s njima), osobi može biti dodijeljen pododjeljak vezan za određeno krivično djelo.
57. Kao što je navedeno iznad, stil prisutan u konačnoj presudi prvenstveno zavisi od stavova određenih sudaca pretresnog vijeća. Međutim, u predmetima sa više optuženih, kako bi se izbjegle presude od više od hiljadu stranica, stil bi trebao biti takav da se o o određenim pitanjima govori manje nego u manjim predmetima. Naime, u predmetima koji uključuju visoke vojne, političke ili policijske vođe, koji nisu optuženi kao fizički izvršioci krivičnih djela, već kao osobe koje su konačno odgovorne za djela stotina ili hiljada fizičkih izvršilaca, događaji koji im se stavljaju na teret kao zločini u optužnici mogu biti u velikoj mjeri osporavani od strane odbrane. U tim predmetima visoko pozicioniranih vođa, odbrana se može fokusirati na lanac odgovornosti između događaja i optuženog. U tom slučaju presude će imati tendenciju fokusiranja na ova pitanja, a ne na dokaze vezane za mjesta zločina.
58. Postoji vjerovatnoća da će bitna pitanja u sudskom postupku biti relevantna u vezi sa više od jednim optuženim u predmetu sa više optuženih, kao što je na primjer pitanje kako je vojska bila strukturirana i kako je funkcionirala tokom relevantnog perioda. Kako bi se izbjeglo ponavljanje u presudama te vrste, može biti potrebno dodati i druge odjeljke pored gore navedenih prije rasprave o individualnoj krivičnoj odgovornosti svakog od optuženih. Na primjer, ukoliko optužbe navode da su optuženi učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu (UZP), te da su učestvovali u tom poduhvatu putem svog članstva u zvaničnim i nezvaničnim komandnim organima, biće neophodno raspraviti o tome da li su ti organi postojali, te koja ovlaštenja su imali prije nego se pristupi navodnom učešću svakog od optuženih u udruženom zločinačkom poduhvatu.
59. U ovim velikim suđenjima postoji opasnost da će osobe koje rade na izradi pismene presude jako kasniti s pisanjem presude, te da će to dovesti do velikog zastoja između završetka dokaznog postupka i donošenja presude. Izrada vremenskog rasporeda za izradu i kontrolu radne verzije je stoga bitan dio ovog procesa. Važno je organizirati redosljed preliminarne vijećanja i pregleda radnih verzija još tokom trajanja suđenja.

I. Opća razmatranja

60. Uputno je odrediti raspored za pripremu radne verzije presude, pri čemu se različiti odjeljci dovršavaju u različitim trenucima. Stepenast raspored odraz je činjenice da priprema određenih odjeljaka zahtijeva više vremena, te da će određeni odjeljci biti započeti i završeni ranije nego drugi. Pored toga, suci mogu pregledavati radne verzije samo jednu po jednu, tako da stepenast proces maksimalno uvećava efikasnost. Dodatna prednost rasporeda je da svaka radna verzija treba biti pregledana barem jednom ukoliko ne i dvaput, prije nego što se cijela ta verzija konsolidira i distribuira kao "prva verzija presude". U tom trenutku bi prva verzija trebala biti prilično napredovala u izradi.
61. Određeni odjeljci mogu se napisati već na početku suđenja. To se odnosi na odjeljke poput sažetka optužbi i općih razmatranja u vezi s ocjenom dokaza. U vezi s tim, važno je da se ovaj odjeljak završi rano, tako da svi budu svjesni parametara u okviru kojih moraju raditi. Odjeljci o pravu se također mogu razmatrati odvojeno, te prije bilo kakvih činjeničnih nalaza.
62. Za suce je korisno da se sastanu i razgovaraju o radnoj verziji između sebe, te da u te razgovore uključe osoblje koje pomaže u procesu nastajanja presude. Takvi sastanci bi se trebali održati što prije nakon završetka radne verzije, u skladu sa gore pomenutim rasporedom.
63. Na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju ne postoji dogovor u vezi s optimalnom dužinom prvostepene presude. U pravilu su presude onoliko dugačke koliko suci smatraju da treba da budu kako bi se razmotrila sva relevantna pitanja. S obzirom na to, presude su prilično varirale po pitanju dužine (na primjer, uporedite presudu u predmetu *Furundžija*, koja ima nešto više od 100 stranica, s presudom u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, koja ima skoro 700 stranica u engleskom prijevodu, te presudom u predmetu *Milutinović i drugi*, koja ima preko 1700 stranica).
64. Osobe koje pišu presudu moraju voditi računa o tome da dužina presude utiče na obim prijevoda koji je neophodan, te rok u kojem Žalbeno vijeće može donijeti žalbenu presudu. Na MKSJ-u, presude moraju biti sistematski prevedene na bosanski-hrvatski-srpski kako bi optuženi imao osnovu za žalbu. S obzirom na to da prijevod zahtijeva vrijeme, te u velikoj mjeri opterećuje prijevodne resurse MKSJ-a, nedavno je došlo do niza kašnjenja u procesu podnošenja žalbenih zahtjeva, što je dovelo do kašnjenja u okončanju žalbenih postupaka. Trajanje suđenja također može utjecati na lakoću kojom Žalbeno vijeće može naći informacije neophodne za donošenje žalbene presude. Iako to nije uvijek tako, duža presuda može dovesti do toga da Žalbeno vijeće ima više poteškoća da odredi informacije koje su mu potrebne nego što bi to bio slučaj sa kraćom i konciznijom prvostepenom presudom.
65. Jako je bitno usvojiti dosljedan pristup u vezi s načinom na koji se u prvostepenoj presudi koriste povjerljive informacije. U praksi MKSJ-a, povjerljive informacije se rutinski uvrštavaju u radnu verziju presude, tako da suci mogu biti sigurni da svoju odluku donose na osnovu svih informacija koje su im dostupne. Međutim te informacije se definiraju kao povjerljive (npr. korištenjem fonta druge boje) kako bi se osiguralo da neće biti objavljene u tom povjerljivom obliku. Prije završetka rada na presudi, suci moraju donijeti odluku u vezi s tim da li povjerljive informacije mogu biti uvrštene u konačnu presudu zbog toga što je prema članu 23 (2) Statuta) resuda javni dokument. Postoje najmanje tri mogućnosti za postupanje sa povjerljivim informacijama u presudi: (1) mogu biti uvrštene ukoliko ne moraju ostati povjerljive (te vijeće njihovim uvrštenjem ukida povjerljivost); (2) na njih se može uputiti na takav način koji prenosi suštinu bez pozivanja na nešto povjerljivo (uključujući upućivanje na povjerljive iskaze svjedoka u fusnotama na stranicama transkripata

kojima se ne identificira zaštićeni svjedok, te neće biti dostupne javnosti); ili (3) jednostavno mogu biti u potpunosti isključene.

J. Pregled prve verzije presude

---

66. Prilikom podjele prve verzije presude, trebalo bi uspostaviti raspored koji obuhvata period od podjele do konačne presude. Na MKSJ-u postoji praksa da se dijele dvije ili tri radne verzije, ali je moguće da će biti neophodno i više njih, zavisno od pristupa i dogovora između sudaca u vezi s glavnim pitanjima. Raspored bi trebao definirati datume za:
- ◆ komentiranje prve verzije;
  - ◆ podjelu druge verzije;
  - ◆ komentiranje druge verzije;
  - ◆ podjelu treće/konačne verzije;
  - ◆ podjelu odvojenih/različitih mišljenja, ukoliko postoje;
  - ◆ konačne komentare;
  - ◆ potpisivanje presude.
67. Ovaj raspored može također uključivati vijećanja između sudaca kako bi razgovarali o radnim verzijama presude, posebno u vezi s eventualnim kontroverzним pitanjima. Pomoćnici koji učestvuju u procesu pismene izrade presude bi trebali prisustvovati ovim vijećanjima.
68. Iako se pregledom kontrolira suština radne verzije presude, može uslijediti i detaljno pregledanje i uređivanje radne verzije kako bi se osigurala dosljednosti terminologije i formatiranja. Postoji niz različitih provjera koje je neophodno učiniti, uključujući:
- ◆ standardizaciju teksta;
  - ◆ revidiranje teksta kada je riječ o iskazu datom na zatvorenoj ili poluzatvorenoj sjednici, ili pozivanju na zapečaćene dokumente;
  - ◆ opću provjeru povjerljivosti;
  - ◆ provjeru identiteta svjedoka (kako bi se osiguralo da se za svjedoke kojima su dati pseudonimi koriste ti pseudonimi te kako se drugim informacijama ne bi otkrio njihov identitet);
  - ◆ provjeru jezika (na MKSJ-u je neophodno provjeriti npr. dijakritičke znake u bosanskom-hrvatskom-srpskom)
  - ◆ standardizaciju stila u fusnotama;
  - ◆ originalni pojmovnik (prvi put se termini pojavljuju u punoj verziji, a nakon toga se koristi kraća verzija);
  - ◆ provjeru citata - tačnost upućivanja u fusnotama;
  - ◆ uklanjanje meta-podataka koji potiču iz komentara na radnu verziju (nije dovoljno jednostavno prihvatiti ili odbiti izmjene u opciji praćenja promjena - meta-podaci moraju biti uklonjeni). Ovo je posebno važno ukoliko će presuda biti javno dostupna u elektronskom formatu, gdje sofisticirani korisnici kompjutera mogu pristupiti ovim podacima u dokumentu); te
  - ◆ interno međusobno upućivanje na druge dokumente, posebno u fusnotama.
69. Kao što je pomenuto ranije, upotreba stilskog vodiča uveliko će smanjiti vrijeme potrebno za neophodne izmjene u zadnjem trenu. Međutim, jasno je da će uvijek postojati mnoge stvari koje je neophodno provjeriti na kraju. Predlaže se korištenje dijagrama kako bi se pratile razne stvari koje je neophodno uraditi tokom procesa pregledanja. Dijagram će osigurati da su izvršene sve provjere u svim poglavljima.

70. Odgađanje elektronske konsolidacije teksta radne verzije do relativno kasne faze izrade presude ima svojih prednosti jer samo po jedna osoba može raditi na glavnoj elektronskoj verziji. Dok su nacrti poglavlja odvojeni elektronski dokumenti, moguće je da veliki broj osoba istovremeno radi na presudi. Tokom procesa izrade radne verzije je moguće dijeliti radnu verziju presude kao niz odvojenih dokumentata koji će se spojiti u jedan dokument tek u konačnoj verziji.
71. Nakon spajanja presude, jedna imenovana osoba bi trebala biti "čuvar" dokumenta. Ova osoba osigurava da svi rade na pravom dokumentu, te da se na njemu ne vrše neovlaštene radnje. Također upravlja rasporedom za uređivanje dokumenta, te obavještava druge kada mogu očekivati da će moći raditi na glavnom dokumentu.

K. Završna razmatranja

---

72. Tokom završavanja presude, može se pojaviti niz razmatranja. Za donošenje presude na otvorenoj sjednici će biti potrebno pripremiti sažetak presude koji će se pročitati u sudnici. Ukoliko postoji ured za štampu koji je odgovoran za odnose sa javnošću, oni će morati biti informirani kako bi pripremili odgovarajuće saopćenje za štampu. Osoblje vijeća će također morati obaviti dogovore sa štamparijom kako bi se presuda dostavila na vrijeme za štampanje i raspodjelu.

IX. Aneks 10: Opći uvjeti

- *U sudskoj praksi Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju je uvriježeno da određena krivična djela imaju opće uvjete koji moraju biti dokazani pored dokazivanja posebnih obilježja dotičnog krivičnog djela. To su sljedeći uvjeti:*
- **Član 2: teške povrede Ženevskih konvencija** - postoje četiri opća uvjeta za primjenu ovih odredbi:
  - *postojanje oružanog sukoba;*
  - *oružani sukob mora biti međunarodni oružani sukob;*
  - *postojanje veze između navedenih krivičnih djela i oružanog sukoba; te*
  - *žrtve navedenih krivičnih djela su u skladu s odredbama Ženevskih konvencija iz 1949. zaštićene osobe.*
- **Član 3: kršenje zakona ili običaja ratovanja** - postoji šest općih uvjeta za utvrđivanje takvog kršenja:
  - *postojanje oružanog sukoba;*
  - *postojanje veze između navedenih krivičnih djela i oružanog sukoba;*
  - *kršenje mora predstavljati povredu pravila međunarodnog humanitarnog prava;*
  - *ovo pravilo mora biti običajno pravilo ili, ukoliko pripada pravu međunarodnih ugovora, moraju biti zadovoljeni određeni uvjeti;*
  - *kršenje mora biti teško, odnosno mora predstavljati kršenje pravila kojim se štite važne vrijednosti, i kršenje mora uključivati teške posljedice za žrtvu;*
  - *kršenje pravila mora uključivati individualnu krivičnu odgovornost osobe koja krši pravilo.*
- **Član 5: Zločini protiv čovječnosti** - postoje dva opća uvjeta za utvrđivanje takvih krivičnih djela. Ona moraju biti počinjena:
  - *u oružanom sukobu, unutrašnjem ili međunarodnom (obratite pažnju na to da je to uvjet nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, a ne uvjet u skladu s međunarodnim običajnim pravom); te*
  - *kao dio široko rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv nekog civilnog stanovništva. Ovaj uvjet zahtijeva utvrđivanje pet podobilježja:*
    - *mora postojati napad;*
    - *radnje optuženog moraju biti dio napada;*
    - *napad mora biti usmjeren protiv nekog civilnog stanovništva;*
    - *napad mora biti široko rasprostranjen ili sistematski;*
    - *optuženi mora znati da su njegove radnje dio obrasca činjenja široko rasprostranjenih ili sistematskih krivičnih djela usmjerenih protiv civilnog stanovništva imora znati da se njegove radnje uklapaju u taj obrazac.*

IX. Aneks 11: Elektronski šablon presude

- *Brzo je postalo uočljivo da bi za vijeća MKSJ-a bilo korisno da imaju elektronski šablon presude kako bi se standardiziralo formatiranje. Takav šablon je izradio interni informatički odjel i on se koristi za većinu presuda koje donosi MKSJ. To je zapravo šablon koji je korišten za predstavljanje ovog priručnika. Ovaj šablon standardizira nekoliko nivoa naslova, te stavove, uvučene odjeljke i fusnote, kao što je to prikazano ispod:*

A. Heading 2

Heading 3

(a) Heading 4

(i) Heading 5

α. Heading 6

1. Heading 7

#. Paragraph text, paragraph text, paragraph text, paragraph text, paragraph text, paragraph text, paragraph text, paragraph text, paragraph text.

Indented passage, indented passage, indented passage, indented passage, indented passage, indented passage, indented passage, indented passage, indented passage.

X. Žalbe

A. Standardi za razmatranje žalbi.....	129	C.2 Osiguravanje razumnog trajanja podnošenja podnesaka.....	137
A.1 Zahtjevi koji se primjenjuju na sve žalbe.....	130	C.3 Dodatni dokazi po žalbi.....	138
A.2 Standard koji se primjenjuje na pravne pogreške.....	131	D. Priprema za žalbenu raspravu	140
A.3 Standard koji se primjenjuje na činjenične pogreške.....	134	E. Žalbena rasprava.....	141
B. Samozastupanje u žalbenom postupku	135	F. Vijećanje i izrada presude Žalbenog vijeća.....	141
C. Predžalbeni postupak.....	137	G. Upravljanje interlokutornim i drugim žalbama	142
C.1 Pojedinačne uloge predžalbenog suca i predžalbeni postupak Žalbenog vijeća.....	137	H. Ubrzani žalbeni postupak.....	143

1. Žalbeno vijeće razmatra žalbe koje se odnose na pravne pogreške u odlukama pretpretresnog ili pretresnog vijeća i/ili na činjenične pogreške zbog kojih dolazi do pogrešne primjene prava.¹⁸⁸ Žalbu mogu podnijeti ili odbrana ili tužilac. Podnošenje žalbe nije ponovljeno suđenje o pitanjima o kojima je pretresno vijeće presudilo, ali će stranama u postupku, prema strogim uvjetima,¹⁸⁹ biti omogućeno da izvedu dodatne dokaze u vezi s određenim pitanjima za vrijeme žalbenog postupka. Žalbeni postupak je u suštini pismeni postupak¹⁹⁰, iako u svakom predmetu postoji usmena rasprava za vrijeme koje strane mogu iznijeti svoje glavne argumente. Po potrebi se mogu održati i dodatne rasprave za izvođenje dokaza. Žalbeno vijeće potom vijeća i izrađuje obrazloženu presudu nakon čega je objavljuje na javnoj raspravi. Ponekad se od strana u postupku traži da dopune svoje podneske zahtjevima prije ili nakon rasprave po žalbi.
2. Žalbeni postupak, kao i sve druge faze postupka pred Sudom, zahtijeva efikasno upravljanje vijeća. Niže u tekstu navedeni su standardi za razmatranje koje primjenjuje Žalbeno vijeće MKSJ-a, kao i niz instrumenata za upravljanje koji su uvedeni u svrhu pravičnog odlučivanja po žalbi u razumnom roku.

A. Standardi za razmatranje žalbi

3. Strane u žalbenom postupku moraju ograničiti svoje argumente na pravne pogreške zbog kojih se osporava odluka pretresnog vijeća ili na činjenične pogreške zbog kojih je došlo do pogrešne primjene prava.¹⁹¹

A.1 Zahtjevi koji se primjenjuju na sve žalbe

4. Kako bi Žalbeno vijeće moglo ocijeniti argumente strane u postupku, od strane koja podnosi žalbu očekuje se da se tačno pozove na relevantne stranice transkripta ili paragrafe presude koja se pobija.¹⁹² Pored toga, "ne

188 Čl. 25 Statuta MKSJ-a. Ovo uključuje žalbe na osuđujuće presude nakon što pretresno vijeće prihvati sporazum o priznanju krivnje. Postupci kod takvih žalbi su brži u odnosu na druge vrste žalbi, jer se u takvim slučajevima obično radi o ograničenom broju osnova žalbe u odnosu na žalbe na druge vrste presuda.

189 Standard koji se primjenjuje na prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku u skladu sa Pravilom 115 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

190 U skladu sa pravilima 108 i 111-113 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a, potrebno je dostaviti sljedeće dokumente: obavijest o žalbi, žalbeni podnesak, podnesak respondentata i repliku na podnesak respondentata.

191 Čl. 25 Statuta MKSJ-a, i čl. 24 Statuta Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu. Vidi npr. presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Brdanin*, par. 8; i presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 6.

192 Uputstvo o formalnim zahtjevima za žalbe na presude, par. 4 (b). Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 11; također vidi presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Brdanin*, par. 15; presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 11; presudu Žalbenog vijeća u predmetu

može se očekivati od Žalbenog vijeća da detaljno razmatra zahtjeve strane u postupku ako su isti nedorečeni, kontradiktorni, nejasni ili imaju neke druge formalne i očite nedostatke".¹⁹³

5. Na kraju, Žalbeno vijeće ima diskreciju da utvrdi koji zahtjevi opravdavaju detaljno obrazloženo pismeno mišljenje¹⁹⁴, te može odbaciti zahtjeve koji su očito neutemeljeni bez detaljnog obrazloženja.¹⁹⁵
6. Iskustvo je pokazalo da žalbe obično sadrže argumente, pa čak i cijele žalbene osnove, koji ne ispunjavaju standarde razmatranja presude. Žalbeno vijeće može uštedjeti svoje vrijeme i resurse strogom primjenom standarda razmatranja i ranim otkrivanjem nedovoljnih argumenata ili osnova, zbog mogućnosti odbacivanja po skraćenom postupku. Nedavne presude Žalbenog vijeća identificirale su nekoliko kategorija nedovoljnih argumenata:
  - ◆ argumenti kojima se pogrešno predstavljaju činjenični zaključci ili dokazi pretresnog vijeća, ili zanemaruju drugi relevantni činjenični zaključci pretresnog vijeća;¹⁹⁶
  - ◆ argumenti kojima se samo konstatira da pretresno vijeće nije adekvatno razmotrilo relevantne dokaze;¹⁹⁷
  - ◆ argumenti kojima se samo konstatira da niti jedno pretresno vijeće koje razumno postupa nije moglo donijeti određeni zaključak na osnovu indirektnih dokaza;¹⁹⁸
  - ◆ argumenti koji očito nisu relevantni ili koji podržavaju pobijani nalaz;¹⁹⁹
  - ◆ argumenti koji se protive zdravom razumu i prigovori na činjenične zaključke čija je relevantnost nejasna jer je žalilac nije objasnio.²⁰⁰
7. Jedino strogim pristupom Žalbeno vijeće može koncentrirati svoje resurse na žalbe s adekvatnim argumentima odnosno osnovama. Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin* predstavlja primjer proaktivnog skrininga, kojom je, nakon pažljivog razmatranja argumenata optuženog, Žalbeno vijeće po kratkom postupku odbacilo prigovore na činjenične zaključke koji su bili evidentno neadekvatni. U istom predmetu, podnosilac žalbe naveo je veliki broj činjeničnih pogrešaka bez navođenja relevantnih paragrafa prvostepene presude.²⁰¹ U skladu s instrukcijama Žalbenog vijeća, a prije pokretanja žalbenog postupka, podnosilac žalbe dostavio je tabelarni prikaz relevantnih paragrafa prvostepene presude u odnosu na sve pojedinačne činjenice koje su, po njegovom mišljenju, činile osnovu za osuđujuću presudu i koje se nisu mogle adekvatno utvrditi izvan razumne sumnje. Nakon dodatnog ispitivanja Žalbenog vijeća, odlučio je da neke navedene pogreške nisu zapravo imale nikakav utjecaj na osudu odnosno kaznu, ali nije od njih odustao jer vjeruje da su to "primjeri manjkavosti presude u cjelini". Žalbeno vijeće je podsjetilo da "jedino opravdanje za poništavanje su greške u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog čega je došlo do neostvarenja pravde. Ako zaključci o činjenicama koji govore u prilog osuđujućoj presudi i presudi o kazni počivaju na zdravim osnovama, greške u drugim činjeničnim zaključcima nemaju nikakav utjecaj na prvostepenu presudu". Prema tome, Žalbeno vijeće je

Stakić, par. 12; presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Blaškić*, par. 13; presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Vasiljević*, par. 11.

193 Presuda Žalbenog vijeća u predmetima *Blagojević i Jokić*, par. 11; također vidi presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 11; presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 12; presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Vasiljević*, par. 12; presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 43, 48.

194 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 16; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 12; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 13; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 47.

195 Primjer evidentno nezasnovanog argumenta može se naći u presudi Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 23, u kojoj Žalbeno vijeće odbacuje argumente u vidu jednostavnih tvrdnji u kojima se ili pogrešno predstavljaju činjenični zaključci Pretresnog vijeća ili dokazi na koje se Pretresno vijeće poziva, ili u kojima se zanemaruju drugi relevantni činjenični zaključci Pretresnog vijeća. U slučajevima kada su takve tvrdnje evidentno netačne, Žalbeno vijeće po kratkom postupku odbacuje takvu navodnu pogrešku ili argument.

196 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 23; također vidi presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 107-108.

197 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 24.

198 *Ibid.*, par. 25.

199 *Ibid.*, par. 26.

200 *Ibid.*, par. 30-31.

201 *Ibid.*, par. 20.

odbilo da raspravlja o tim navodnim pogreškama koje, kao što je Brđanin priznao, nisu imale utjecaj na osudu odnosno kaznu.²⁰²

A.2 Standard koji se primjenjuje na pravne pogreške

8. Zahtjev da navodna pravna pogreška mora biti takva da je zbog nje odluka ništavna odnosi se na žalbe obje strane u postupku. Žalbeno vijeće će samo u izuzetnim okolnostima razmatrati žalbe koje uključuju pravna pitanja koja ne mogu dovesti do poništavanja odluke, ali su ipak od opće važnosti za jurisprudenciju MKSJ-a.²⁰³
9. U skladu sa pravnim standardom u žalbenom postupku, strana koja ukazuje na pravnu pogrešku mora identificirati pogrešku, iznijeti argumente za svoju tvrdnju, te obrazložiti na koji način pogreška poništava presudu. Navedena pravna pogreška koja, ako bude ispravljena, neće izmijeniti prirodu presude, može se odbaciti kao osnova za žalbu.²⁰⁴ Čak i ako argumenti strane u postupku budu nedovoljni da potkrijepe tvrdnju o pogrešci, Žalbeno vijeće može iz drugih razloga zaključiti da se radi o pravnoj pogrešci. Drugim riječima, ovlasti Žalbenog vijeća da ispravi pogreške pretresnog vijeća nisu ograničene na pitanja koja su zastupljena u žalbenim podnescima strana u postupku.²⁰⁵
10. Žalbeno vijeće razmatra pravne zaključke pretresnog vijeća kako bi ocijenilo njihovu ispravnost.²⁰⁶ Kada Žalbeno vijeće identificira pravnu pogrešku koja je nastala tako što je pretresno vijeće primijenilo pogrešan pravni standard, ono će formulirati ispravan pravni standard,²⁰⁷ i primijeniti ga na dokazni materijal koji je izveden u toku suđenja. Na taj način, Žalbeno vijeće preispituje da li je i samo uvjereno izvan razumne sumnje u činjenične zaključke koje osporava odbrana. Jedino tada Žalbeno vijeće može prihvatiti ili odbiti konkretan nalaz.²⁰⁸ Pri tome, Žalbeno vijeće ne pregledava ponovno cijeli spis, već samo uzima u obzir dokaze na koje se pretresno vijeće poziva u presudi ili fusnoti, dokaze u spisu predmeta i na koje se pozivaju strane u postupku, te dodatne dokaze koji su izvedeni u okviru žalbenog postupka.²⁰⁹
11. Postoji mnogo načina na koje pretresno vijeće može pogriješiti u svojoj formulaciji ispravnog pravnog standarda. Prilikom analize krivičnog djela ili vrste odgovornosti, pretresno vijeće će najčešće propustiti da primijeti postojanje potrebnog obilježja krivičnog djela, ili će pak nametnuti obilježje koje nije potrebno dokazati. Primjer ove druge situacije imamo u predmetu *Krstić*, gdje je Žalbeno vijeće prvo utvrdilo, a potom primijenilo ispravan pravni standard za krivična djela genocida, istrebljenja i progona.

202 *Ibid.*, par. 20-22.

203 Vidi *Tužilac protiv Brđanina*, IT-99-36-A, Odluka po zahtjevu za odbacivanje žalbene osnove br. 1 tužilaštva, 5. maj 2005., str. 3; također vidi presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Tadić*, par. 247 i 315-317; okvir sa tekstem *Pitanja od opće važnosti*.

204 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 7; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 7; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 8; presuda Žalbenog vijeća predmetu *Kvočka i drugi*, par. 16, u kojem se citira presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Krnojelac*, par. 10.

205 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 7; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 7; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 8; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 16; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 16; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Vasiljević*, par. 6; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 26; također vidi presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Gacumbitsi*, par. 7; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Ntagerura*, par. 11; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Semanza*, par. 7; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kambanda*, par. 98.

206 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 8; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 10; *Galić*, Žalbeni iskaz, par. 8; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Krnojelac*, par. 10.

207 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 8; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 10; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 8; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 17; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 17; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blaškić*, par. 15.

208 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 8; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 10; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 8; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 17; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 17; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blaškić*, par. 15.

209 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 15; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 8; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blaškić*, par. 13; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1, fusnota 12.

12. U predmetu *Krstić*, Tužilaštvo je navelo u žalbi da je Pretresno vijeće počinilo pravnu pogrešku kada je poništilo osude za istrebljenje i progon (kao zločine protiv čovječnosti u skladu sa članom 5) na temelju činjenice da su one bile nedopustivo kumulativne s osudom Krstića za genocid u skladu sa članom 4, a koja se zasniva na istim činjenicama. Pretresno vijeće je smatralo da je uvjet iz člana 5, da su zločini progona i istrebljenja dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo, obuhvaćen statutarnim elementima genocida. Žalbeno vijeće je smatralo da su, u skladu sa formiranom jurisprudencijom Suda, "višestruke osude po različitim odredbama statuta ali zasnovane na istom ponašanju dopustive [...] samo ako svaka od tih odredbi sadrži materijalno različit element koji druga ne sadrži." Žalbeno vijeće je bilo mišljenja da je za krivična djela istrebljenja i progona, kao zločine protiv čovječnosti, potrebno dokazati da to zabranjeno djelo predstavlja dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo, te da je počinitelj svjestan da se njegova djela tako klasificiraju, dok pravni elementi genocida ne sadrže takve uvjete. Žalbeno vijeće je također primijetilo da uvjet vezan za namjeru kod krivičnog djela genocida, za razliku od djela istrebljenja i progona, nije ograničen na slučajeve kada počinitelj želi da uništi civile. Žalbeno vijeće je prema tome zaključilo da krivično djelo genocida ne supsumira krivično djelo istrebljenja ili progona, te da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da su osude za istrebljenje i progon prema članu 5 i osuda za genocid prema članu 4 nedopustivo kumulativne.²¹⁰
13. Koraci koje je nakon toga poduzelo Žalbeno vijeće kako bi ocijenilo utjecaj pomenute pogreške na presudu mogu se naći u stavu 269 presude Žalbenog vijeća. Žalbeno vijeće pozvalo se na svoj zaključak da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je poništilo Krstićeve osude za istrebljenje i progon kao zločine protiv čovječnosti, te na svoje utvrđenje odgovornosti Krstića kao odgovornosti pomagača i podstrekača, a ne glavnog počinioca. Međutim, pošto Tužilaštvo nije zatražilo povećanje Krstićeve kazne na temelju ovih osuda, Žalbeno vijeće nije uzelo u obzir učesće Krstića u ovim zločinima kod odmjerenja njegove kazne.
14. Primjer načina na koji Žalbeno vijeće primjenjuje ispravni pravni standard na dokaze koji se nalaze u spisu predmeta, a u slučaju kada se prihvate dodatni dokazi po žalbi, može se naći u presudi Žalbenog vijeća u predmetu *Blaškić*.²¹¹ U tom predmetu, "nakon analize pristupa nacionalnih sistema kao i presedana MKSJ-a", Žalbeno vijeće je utvrdilo šta je, u odsustvu *direktne namjere*, bilo subjektivno obilježje djela koje je potrebno dokazati da bi se utvrdila krivična odgovornost za naređivanje krivičnog djela u skladu sa članom 7 (1) Statuta.²¹² Žalbeno vijeće je ustanovilo da je Pretresno vijeće pogriješilo u formuliranju mjerodavnog standarda, tj. da osoba koja naredi djelo ili nečinjenje svjesna da postoji velika vjerovatnoća da će prilikom izvršenja te naredbe biti počinjeno krivično djelo, ima *mens rea* potrebnu da bi se toj osobi utvrdila odgovornost u skladu sa članom 7 (1).²¹³ Žalbeno vijeće je potom primijenilo ispravni standard na relevantne dokaze kako bi ocijenilo da li je ono samo uvjereno da su relevantni dokazi u prvostepenom postupku i dodatni dokazi koji su izneseni po žalbi dokazali izvan razumne sumnje da je podnosilac žalbe odgovoran prema članu 7 (1) Statuta za naređivanje krivičnih djela počinjenih na području Ahmića 16. aprila 1993.²¹⁴ Vijeće je u paragrafu 347 presude zaključilo da to nije bio slučaj.

---

210 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Krstić*, par. 216-229.
211 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blaškić*, par. 345-347.
212 *Ibid.*, par. 41-42.
213 *Ibid.*, par. 41-42.
214 *Ibid.*, par. 345-347.

15. Kao što je ranije spomenuto, u izuzetnim okolnostima, Žalbeno vijeće će također razmatrati žalbe u kojima se strana u postupku žali na pravnu pogrešku koja neće dovesti do poništenja odluke, ali je ipak od opće važnosti za jurisprudenciju Međunarodnog suda (vidi okvir s tekstom *Pitanja od opće važnosti*).
16. Prije razmatranja činjeničnih pogrešaka, vrijedi spomenuti specifičnu vrstu pravne pogreške koja je čest predmet žalbi: manjkavost optužnice i/ili osude koje su se zasnivale na činjenicama koje nisu navedene u optužnici. O pravu koji se primjenjuje na optužnice bilo je govora u prethodnom dijelu.²¹⁵ Kod utvrđivanja da li su se u optužnici propustile navesti materijalnopravne činjenice, ili to nije urađeno sa dovoljnom preciznošću, zbog čega je optužnica manjkava, Žalbeno vijeće odlučujućim smatra tužiočevu karakterizaciju navedenog kažnjivog ponašanja i blizinu optuženog krivičnom djelu. Žalbeno vijeće je utvrdilo da se u nekim slučajevima manjkava optužnica može "popraviti", a osuda izreći, ako tužilac dostavi optuženom pravovremene, jasne i konzistentne detalje o činjenicama koje leže u osnovi optužbi protiv njega.²¹⁶ U zavisnosti od okolnosti, ove informacije mogle bi se dostaviti u pretpretresnom podnesku ili uvodnoj riječi tužioca.²¹⁷ Međutim, mora se naglasiti da mogućnost ispravljanja manjkavosti u optužnici nije neograničena. Mora se napraviti jasna razlika između nejasnoće ili dvosmislenosti u optužnici i optužnice u kojoj su u potpunosti izostavljene određene optužbe. Dok je dvosmislenost ili nejasnoću u optužnici moguće korigirati, izostavljene optužbe mogu se u optužnicu uvrstiti jedino formalnom izmjenom u skladu s Pravilom 50 Pravilnika.²¹⁸

Pitanja od opće važnosti

Nedavni primjer pravnog pitanja koje je rješavalo Žalbeno vijeće kao pitanje od opće važnosti za jurisprudenciju Međunarodnog suda odnosi se na granice teorije udruženog zločinačkog poduhvata.* U predmetu Brđanin, tužilaštvo je tražilo pojašnjenje u smislu mjerodavnog prava koje se ondasi na udruženi zločinački poduhvat, a da nisu tražili poništenje prvostepene presude ni reviziju kazne.** Teorija odgovornosti za udruženi zločinački poduhvat je oblik počinjenja koji se najčešće sudi na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju. Prema jurisprudenciji, udruženi zločinački poduhvat postojao je kao oblik odgovornosti u međunarodnom običajnom pravu u vrijeme događanja na prostorima bivše Jugoslavije.***

Žalbeno vijeće odlučilo je da rješava pitanje granica teorije udruženog zločinačkog poduhvata pošto je to pitanje "od velike važnosti za jurisprudenciju Međunarodnog suda", te je na kraju, nakon što je izvršilo uvid u predmete iz perioda nakon Drugog svjetskog rata i jurisprudenciju Međunarodnog suda, odlučilo da uvaži ovaj dio žalbe.**** Ostala pitanja za koja je Žalbeno vijeće smatralo da su od opće važnosti za jurisprudenciju Međunarodnog suda između ostalog se odnose na to da li optuženi nije mogao biti odgovoran prema trećem obliku udruženog zločinačkog poduhvata koji je definiran u presudi Žalbenog vijeća u predmetu Tadić u pogledu bilo kojeg krivičnog djela koje je navedeno, izuzev ako se "prošireni" oblik udruženog zločinačkog poduhvata izričito navodi u optužnici;***** da li se zločini protiv čovječnosti nisu smjeli činiti iz čisto ličnih motiva počinioaca;*****da li je za sve zločine protiv čovječnosti koji su pomenuti u članu 5 potreban dokaz o diskriminirajućoj namjeri.

Inherentne ovlasti Žalbenog vijeća da mora uzeti u razmatranje buduća/savjetodavna "pitanja od opće važnosti" je nešto što je bilo i još uvijek je naročito bitno za jurisprudenciju ad hoc sudova.

* Vidi presudu Žalbenog vijeća u predmetu Brđanin, par. 361.

** Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Brđanin, par. 361.

*** Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Krnojelac, par. 29.

**** Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Brđanin, par. 361 i 414.

***** Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Krnojelac, par. 125-128.

***** Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Tadić, par. 247.

***** Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Tadić, stav 281.

215 Vidi Poglavlje V.

216 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 26; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 33; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 114; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Simić*, par. 23.

217 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 27 (u kojem se citira presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 117 i presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 169); presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Simić*, par. 24.

218 Predmet *Ntagerura i drugi*, par. 32.

17. Prema jurisprudenciji Žalbenog vijeća, nejasna ili neprecizna optužnica čija manjkavost nije ispravljena na način da se optuženom daju pravovremene, jasne i konzistentne informacije, nanosi štetu optuženom. Manjkavost može biti bezazlena jedino ako se utvrdi da sposobnost optuženog da pripremi odbranu nije bila bitno narušena.²¹⁹ Kada se pravo optuženog na pravično suđenje prekrši na način da Tužilaštvo ne dostavi optuženom adekvatnu informaciju o pravnim i činjeničnim razlozima za optužbe protiv njega, osuda nije moguća.²²⁰ Teret dokazivanja u žalbenom postupku da je odbrana optuženog bila narušena za vrijeme suđenja zavisi od toga da li je navedena manjkavost u optužnici po prvi puta pomenuta u žalbenom postupku. Kada se osuđena osoba tek u žalbenom postupku pozove na manjkavu optužnicu, on/ona snosi teret dokazivanja pred Žalbenim vijećem da je njegova/njena sposobnost da pripremi odbranu bila materijalno narušena zbog nedovoljne obaviještenosti. Međutim, ako se optuženi u prethodnoj fazi postupka pozove na neupućenost pred pretresnim vijećem, teret dokazivanja u žalbenom postupku da sposobnost optuženog da pripremi odbranu nije bila bitno narušena snosi tužilac.²²¹

A.3 Standard koji se primjenjuje na činjenične pogreške

18. Prilikom razmatranja navoda odbrane u žalbenom postupku u vezi sa činjeničnim pogreškama, Žalbeno vijeće će utvrđivati da li niti jedan razuman presuditelj o činjenicama nije mogao donijeti presudu o krivici izvan razumne sumnje.²²² Isti standard se primjenjuje na žalbe tužilaštva na oslobađajuće presude.²²³ Standard činjenične pogreške zbog koje dolazi do pogrešne primjene prava primjenjuje se donekle drugačije na žalbu tužilaštva na oslobađajuću presudu u odnosu na žalbu odbrane na osuđujuću presudu. Optuženi mora pokazati da činjenične pogreške pretresnog vijeća stvaraju razumnu sumnju u njegovu krivicu. Tužilaštvo mora pokazati da je, kada se u obzir uzmu sve činjenične pogreške koje je počinilo pretresno vijeće, sva razumna sumnja u krivicu optuženog eliminirana.²²⁴
19. Žalbeno vijeće primjenjuje isti standard razumnosti na navodne činjenične pogreške bez obzira da li je činjenični zaključak bio zasnovan na direktnim ili indirektnim dokazima.²²⁵ Prilikom utvrđivanja da li je zaključak pretresnog vijeća bio takav zaključak do kojeg niti jedan presuditelj o činjenicama nije mogao doći, Žalbeno vijeće "neće olako zadirati u činjenične zaključke pretresnog vijeća".²²⁶ Ovo pravilo zasniva se na premisi da je zadatak saslušanja, ocjene i vaganja dokaza koji su izneseni na suđenju primarno zadatak pretresnog vijeća, čiji se činjenični zaključci moraju uvažavati. Jedino kada dokaze na koje se pretresno

219 Vidi npr. presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Simić*, par. 24; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 122.

220 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 26; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 33.

221 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Simić*, par. 25; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 35.

222 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30 (pomenut u presudi Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9); presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brdanin*, par. 13; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 10; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 18; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 18; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blaškić*, par. 16; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Čelebići*, par. 435; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Furundžija*, par. 37; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Aleksovski*, par. 63; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Tadić*, par. 64.

223 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9.

224 *Ibid.*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brdanin*, par. 14.

225 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 226; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brdanin*, par. 13; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 220; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Čelebići*, par. 458. Slično tome, vrsta dokaza, da li su direktni ili indirektni, nije relevantna za standard dokazivanja na suđenju, gdje se optuženi može proglasiti krivim za određeno krivično djelo samo ako tužilaštvo dokaže svaki element tog krivičnog djela i relevantni oblik odgovornosti van razumne sumnje. Vidi presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 219; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Čelebići*, par. 458.

226 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 10; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Furundžija*, par. 37, u vezi sa presudom Žalbenog vijeća u predmetu *Tadić*, par. 64; također vidi presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 19; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Krnjelac*, par. 11; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Aleksovski*, par. 63; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Limaj*, par. 12; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Hadžihasanović*, par. 10.

vijeće oslonilo ne bi mogao da prihvati niti jedan razuman presuditelj o činjenicama, ili kada je ocjena dokaza "u potpunosti pogrešna", Žalbeno vijeće može zaključak pretresnog vijeća zamijeniti vlastitim.²²⁷

20. U žalbenom postupku, strana u postupku ne smije samo ponavljati argumente koji nisu imali uspjeha na suđenju, osim ako strana u postupku može pokazati da je odbijanje tih argumenata od strane pretresnog vijeća predstavljalo pogrešku koja je dovoljno ozbiljna da zahtijeva intervenciju Žalbenog vijeća.²²⁸ Žalbeno vijeće može odmah odbaciti argument i ne mora ga razmatrati u meritumu ako isti ne može dovesti do poništenja ili preinačenja pobijane presude.²²⁹

B. Samozastupanje u žalbenom postupku

21. Pravo na samozastupanje u žalbenom postupku po prvi (i do sada jedini) puta je razmatrano u predmetu *Krajišnik*.²³⁰ Prije žalbe je Krajišnik spomenuo namjeru da sam sebe zastupa u žalbenom postupku.²³¹ Iako je Žalbeno vijeće smatralo da je samozastupanje u žalbenom postupku "složen i delikatan posao", zaključilo je da nije teže (a možda je i lakše) od samozastupanja u prvostepenom postupku. Obje faze uključuju komplicirana činjenična i pravna pitanja, te iziskuju poznavanje velikog broja procesnih pravila. Kod utvrđivanja spornih pitanja, Žalbeno vijeće shvata da "okrivljenoj osobi samozastupanje možda nikad ne može koristiti, niti na suđenju niti u žalbenom postupku", ali napominje da optuženi ili strana koja je podnijela žalbu "posjeduje to temeljno pravo da se sama brani u postupku koji se vodi pred MKSJ-om".²³² Osnova obrazloženja Žalbenog vijeća nalazi se u tekstu Statuta Suda,²³³ kojim se priznaje pravo optuženom "da se brani lično ili uz pomoć advokata kojeg sam izabere",²³⁴ i gdje se ne pravi razlika između suđenja i žalbenog postupka u predmetu.²³⁵ Kod odlučivanja, Žalbeno vijeće dalo je istu kvalifikaciju prava na samozastupanje koja se primjenjuje u prvostepenom postupku. Pravo na samozastupanje može se ukinuti i advokat imenovati žaliocu koji sam sebe zastupa, a koji u velikoj mjeri i uporno opstruira pravilno i ekspeditivno vođenje žalbenog postupka.²³⁶

227 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 14; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 9; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 10; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 19; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Limaj*, par. 12; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Hadžihasanović*, par. 11, u kojem se citira presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30; također vidi presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 19, fn. 11; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blaškić*, par. 17-18.

228 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 10; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 16; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 10; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 11; također vidi presudu Žalbenog vijeća u predmetu *Blaškić*, par. 13.

229 Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 10; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, par. 16; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 10; presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić*, par. 11.

230 *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, IT-00-39-A, Odluka po zahtjevu Momčila Krajišnika da se sam zastupa, po podnescima branioca u vezi s imenovanjem *amicus curiae* i zahtjevu Tužilaštva od 16. februara 2007., 11. maj 2007. ("Odluka po zahtjevu Krajišnika za samozastupanje").

231 *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, IT-00-39-A, Zahtjev kojim se traži preispitivanje odluka Sekretarijata o imenovanju branioca, 27. decembar 2006., Aneks A, str. 2.

232 Odluka po zahtjevu Krajišnika za samozastupanje, par. 11; također vidi *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-AR73.7, Odluka po interlokutornoj žalbi na Odluku Pretresnog vijeća o dodjeli branioaca, 1. novembar 2004., par. 11, gdje je Žalbeno vijeće konstatalo: "Tvorcii Statuta očigledno su pravo na samozastupanje sagledavali kao nužni kamen temeljac pravde, stavivši ga strukturno u istu ravan s pravom okrivljenog da šuti, da ispita ili da se u njegovo ime ispituju svjedoci koji ga terete, da mu se sudi bez nepotrebnog odgađanja, pa i da traži da mu se dodijeli pravni zastupnik ako za to nema dovoljno sredstava." Vijeće je također zaključilo da "[o]ptuženi pred ovim Sudom imaju prezumtivno pravo da sami sebe zastupaju bez obzira na presudu Pretresnog vijeća prema kojoj bi bili u boljoj situaciji da ih zastupa branilac".

233 Čl. 21 (4) (d), Statut MKSJ-a.

234 *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-AR73.7, Odluka po interlokutornoj žalbi na Odluku Pretresnog vijeća o dodjeli branioaca, 1. novembar 2004., par. 11.

235 Odluka po zahtjevu Krajišnika za samozastupanje, par. 11.

236 *Ibid.*, par. 9 i 13.

22. Iako je Žalbeno vijeće dozvolilo Krajišniku da sam sebe zastupa, ne mora značiti da je priznavanje prava na samozastupanje u žalbenom postupku odraz najbolje prakse. Pošto neke zemlje žalbu u krivičnom predmetu smatraju tehničkim pitanjem o kojem odlučuje žalbeni sud, uz pomoć samo školovanih pravnika, to pitanje se ne mora ni postaviti. Međutim, kada se to pitanje pokrene, zadatak pred žalioцем koji sam sebe zastupa mogao bi biti zastrašujući, a učinak samozastupanja mogao bi biti izrazito velik teret ne samo za Žalbeno vijeće već i za sud u cjelini. Prema tome, svrha ovog dijela je da naglasi da učinak koji samozastupanje ima na resurse Suda, kao što je opisano u dijelu ovog priručnika o upravljanju suđenjima, također postoji i u žalbenom postupku. Problemi uključuju potrebu za prevodom, što može negativno utjecati na dužinu žalbenog postupka. Podnošenje podnesaka po žalbi ne može početi prije nego što se prvostepena presuda prevede na jezik koji podnosilac žalbe razumije. Pored toga, podnesci žalioца koji zastupa sam sebe moraju se prevesti na jedan od radnih jezika Suda, dok se podnesci respondentа kao i svi sudski nalozi ili odluke moraju prevesti na jezik koji razumije žalilac koji sam sebe zastupa. Proces prevođenja značajno usporava prvostepeni postupak.
23. Kao što je pokazalo iskustvo s predmetom Krajišnik, žalbeni postupak u kojem žalilac sam sebe zastupa može postati još kompleksniji zbog nekolicine faktora. Prvo, dok se žalilac koji sam sebe zastupa mora upozoriti da mora prihvatiti odgovornost za nedostatke koji se javljaju kao rezultat samozastupanja, Žalbeno vijeće mora osigurati pravičnost žalbenog postupka. U predmetu Krajišnik, a imajući u vidu ovo ovlaštenje da ukine takvo pravo, Žalbeno vijeće je odlučilo da imenuje *amicus curiae*.²³⁷ Uloga *amicus curiae* u žalbenom postupku, a u skladu s odlukom o zahtjevu Krajišnika za samozastupanje, ne uključuje provođenje novih istraga o činjenicama, već je ograničena na iznošenje osnova žalbe uz zahtjev za poništenje osuda ili za smanjenje kazne, te na pobijanje žalbenih osnova tužilaštva.²³⁸ *Amicus curiae*, kao prijatelj Suda, pomaže Sudu neovisno od žalioца koji sam sebe zastupa, i ne smatra se stranom u postupku.²³⁹ U tom smislu, ne postoji obaveza Žalbenog vijeća da razmatra argumente *amicus curiae*, ali će to uraditi kada "interesi pravde nalažu da Žalbeno vijeće *proprio motu* razmotri pitanja koja nisu navedena ni u žalbi [žalioца] ni u njegovom odgovoru na žalbu tužioца".²⁴⁰
24. Zbog kompleksnosti pravnih pitanja navedenih u žalbi g. Krajišnika, i na zahtjev g. Krajišnika u kasnijoj fazi postupka žalbe, Žalbeno vijeće ga je ovlastilo da angažira branioca u ograničenu svrhu dostavljanja podnesaka po pitanju udruženog zločinačkog poduhvata, oblasti u kojoj je *amicus curiae* već iznosio argumente.²⁴¹ Razlog ove odluke je zahtjev da postupak žalbe bude pravičan. Žalbeno vijeće smatralo je da bi pitanje udruženog zločinačkog poduhvata "moglo da bude suviše složeno da bi ga mogao savladati neko ko nije pravnik", da se podnositelju žalbe mora pružiti "mogućnost da iznese najuvjerljivije moguće argumente", te da imenovani branilac može iznijeti argumente podnositelja žalbe u vezi s ovim kompleksnim pitanjem.²⁴² Kako bi se ograničio rizik od kašnjenja, ponavljanja i komplikacija zbog ove situacije, Žalbeno vijeće je utvrdilo parametre za zastupanje branioca. Konkretno, Žalbeno vijeće uvelo je strogi raspored podnošenja podnesaka kako bi se spriječili nepotrebno dugi ili vremenski zahtjevni zahtjevi. Potom je odlučilo da će u slučaju protivrječnosti između zahtjeva *amicus curiae* i branioca, procesuirati samo argumente ovog drugog, smatrajući da zastupa stavove svog klijenta, te je tražilo da se precizno izjasni o tome koje argumente *amicus*

237 Odluka po zahtjevu Krajišnika za samozastupanje, par. 18. Ovo pitanje također je bilo predmet ozbiljne rasprave. Vidi Protivno mišljenje suca Pocara uz Odluku o Krajišnikovom zahtjevu za samozastupanje.

238 Odluka po zahtjevu Krajišnika za samozastupanje, par. 19.

239 *Ibid.*, par. 9-20.

240 *Ibid.*, par. 20.

241 Odluka po zahtjevu Momčila Krajišnika da se ponovno zakaže statusna konferencija i odobri pristupanje Alana Dershowitza, 28. februar 2008.

242 *Ibid.*, par. 9.

curiae prihvata, a koje argumente odbija. Žalbeno vijeće također je odlučilo podnesak branioca prihvatiti kao dodatni podnesak žalioaca.²⁴³

25. Kompleksni proces koji je nastao kao rezultat zahtjeva za samozastupanje u postupku žalbe na presudu u ovom predmetu pokazuje teškoću dovođenja u ravnotežu prava na samozastupanje za vrijeme žalbenog postupka i opće obaveze da se osigura pravičnost žalbenog postupka.

C. Predžalbeni postupak

C.1 Pojedinačne uloge predžalbenog suca i predžalbeni postupak Žalbenog vijeća

26. Dok pretpretresni sudac i ostali suci u pretpretresnom postupku ne moraju biti članovi pretresnog sudskog vijeća, suci Žalbenog vijeća općenito ostaju u predmetu od trenutka podnošenja obavijesti o žalbi do donošenja presude Žalbenog vijeća. Kada je sudac koji predsjedava Žalbenim vijećem član žalbenog sudskog vijeća u konkretnoj žalbi, on ili ona automatski predsjedava tim sudskim vijećem i može odrediti sebe da služi kao predžalbeni sudac u predmetu ili odrediti nekog drugog člana sudskog vijeća u tu svrhu. S druge strane, kada sudac koji predsjedava Žalbenim vijećem nije član žalbenog sudskog vijeća, suci koji čine vijeće mogu izabrati predsjedavajućeg suca u tom predmetu, koji je također i predžalbeni sudac.
27. Žalbe na presude stvaraju ogroman posao u predžalbenoj fazi. Na formalnom nivou, Pravilnik definira obavezu održavanja statusne konferencije barem svakih sto dvadeset dana kako bi se omogućilo osobi u pritvoru koja čeka žalbu da pokrene pitanja u vezi sa njegovim ili njenim pritvorom, uključujući pitanja vezana za mentalno i fizičko stanje.²⁴⁴ U praksi, statusna konferencija također omogućava diskusiju o statusu predmeta i efikasno rješavanje procesnih pitanja koja pokrenu strane u postupku.
28. Predžalbeni sudac zadužen je za koordinaciju svih aktivnosti vezanih za predžalbene zahtjeve koji su podneseni prije otvaranja žalbenog postupka. Kada ti zahtjevi ne ulaze u suštinu žalbe, predžalbeni sudac ima ovlasti da ih rješava. Kada zahtjevi ulaze u suštinu žalbe, predžalbeni sudac preuzima odgovornost izrade radne verzije naloga/odluke, koje će usvojiti cijelo sudsko vijeće. Zahtjevi koji se rješavaju u predžalbenoj fazi odnose se, između ostalog, na podnošenje žalbenih podnesaka, tj. na zahtjeve za produžavanje roka i ograničenje riječi; brisanje određenih dijelova podnesaka; dodavanje/povlačenje/modificiranje žalbenih osnova; iznošenje dodatnih dokaza; zahtjeve za forenzičke eksperte; zahtjeve za mjere osiguranja, zahtjeve strana u postupku iz drugih predmeta (pred sudom ili drugim jurisdikcijama) za pristup povjerljivom materijalu u predmetu po žalbi; te na pitanja vezana za pritvor.
29. Aktivnosti u predžalbenoj fazi variraju od predmeta do predmeta, ali mogu biti izuzetno vremenski zahtjevne i mogu obuhvatati naročito kompleksna pitanja.

C.2 Osiguravanje razumnog trajanja podnošenja podnesaka

30. Važan aspekt predžalbene faze postupka je osiguranje podnošenja svih podnesaka. Svaka žalba pred Žalbenim sudom MKSJ-a uključuje obavijest o žalbi, žalbeni podnesak, podnesak respondenta i repliku na podnesak respondenta. U jednom predmetu može biti onoliko žalbi koliko ima strana u postupku. Tužilaštvo je obično ulagalo žalbe na oslobađajuće presude, dok je odbrana ulagala žalbe na većinu osuđujućih presuda.

²⁴³ *Ibid.*, par. 10-11.

²⁴⁴ Vidi Pravilo 65*bis* Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

31. Pravilnik predviđa da podnošenje žalbenih podnesaka mora biti gotovo najkasnije 160 dana od dana izricanja presude pretresnog vijeća (odnosno 100 dana u slučaju žalbe koja se odnosi samo na visinu kazne).²⁴⁵ Žalbeno vijeće može dozvoliti produženje roka, i u praksi je to čest slučaj, ako se za to predoče dobri razlozi, a u skladu sa Pravilnikom i Uputstvom o postupku za podnošenje pismenih podnesaka.²⁴⁶ Produženje roka generalno se odobrava iz dva razloga. Prvi razlog je kada optuženi odluči da promijeni glavnog branioca za vrijeme žalbenog postupka. Kada do promjene dođe u kasnijoj fazi žalbenog postupka, povremeno bi se odlukom novom braniocu dozvoljavala dopuna postojećih podnesaka. Drugo, produženje roka rutinski se odobrava kada odbrana zahtijeva da se presuda pretresnog vijeća, odnosno podnesci po žalbi, prevedu na drugi radni jezik Suda (engleski ili francuski), ili na bosanski/hrvatski/srpski jezik, kako bi optuženi mogao razumjeti presudu pretresnog vijeća i adekvatno postupiti po žalbi. Praksa MKSJ-a varira u ovom drugom slučaju. Kod nekih žalbi,²⁴⁷ raspored podnošenja podnesaka se pomjera dok se presuda ne prevede na bosanski/hrvatski/srpski jezik, nakon čega se nastavlja ili normalnim ili ubrzanim tempom. Umjesto da se žalioću odobrava odgoda u rasporedu podnošenja podnesaka dok ne primi presudu pretresnog vijeća na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku, njemu/njoj se umjesto toga može omogućiti da izmijeni obavijest o žalbi ili žalbeni podnesak nakon što istu primi.²⁴⁸ Ova praksa općenito se smatra boljom za efikasno upravljanje predžalbenim postupkom.
32. U pogledu rutinskih zahtjeva koji se tiču produženja rokova ili ograničenog broja riječi, relevantna praktična smjernica MKSJ-a izmijenjena je na način da je omogućeno predžalbenom sucu da rješava te zahtjeve bez saslušanja druge strane osim kada sudac smatra da postoji rizik da će druga strana time biti oštećena. Preporučuje se da Vijeće kontaktira advokata druge strane kako bi ispitalo da li on/ona namjerava da odgovori i/ili pobija zahtjev, čime će se izbjeći situacija gdje će druga strana potrošiti resurse u pripremanju odgovora, da bi saznala da je predžalbeni sudac već riješio zahtjev.

C.3 Dodatni dokazi po žalbi

33. Prihvatanje dodatnih dokaza po žalbi definirano je Pravilnikom.²⁴⁹ Kako bi bio uspješan, podnositelj zahtjeva mora pokazati da mu dodatni dokazi nisu bili na raspolaganju ni u kom obliku, odnosno da ih uz dužnu pažnju nije bilo moguće otkriti. Prilikom utvrđivanja raspoloživosti na suđenju, Žalbeno vijeće razmatra da li je strana koja predlaže dokaze pokazala nastojanje da adekvatno iskoristi sve mehanizme zaštite i prinude, koji su dostupni u skladu sa Statutom i Pravilnikom, da iznese dokaze pred pretresno vijeće. Podnositelj zahtjeva također mora pokazati da su predloženi dokazi i relevantni za materijalno pitanje i vjerodostojni, te da su isti mogli biti odlučujući faktor kod odlučivanja prvostepenog suda. Pored toga, jurisprudencija MKSJ-a je utvrdila da, kada su dokazi relevantni i vjerodostojni, a bili su dostupni na suđenju, ili su se mogli otkriti uz dužnu pažnju, Žalbeno vijeće još uvijek može odobriti njihovo prihvaćanje po žalbi, pod uvjetom da podnositelj zahtjeva pokaže da *bi* njihovo isključivanje dovelo do neostvarenja pravde. Drugim riječima, mora se pokazati da *bi* dodatni dokazi utjecali na presudu da su se razmatrali na suđenju.²⁵⁰

245 Vidi pravila 108, 111, 112 i 113 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a. Ograničenja vezana za broj riječi također su definirana u Uputstvu o dužini podnesaka i zahtjeva (IT:184/Rev. 2).

246 Vidi Pravilo 127 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a o pomjeranju rokova i Pravilo 116 Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu.

247 Vidi npr. *Mrkšić i drugi*, D. Milošević.

248 Takve prakse naravno nema u predmetima gdje optuženi sam sebe zastupa.

249 Vidi Pravilo 115 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

250 *Tužilac protiv Ramusha Haradinaja i drugih*, predmet br. IT-04-84-AR65.2, Odluka po zahtjevu Lahi Brahimaja za iznošenje dodatnih dokaza u skladu sa Pravilom 115, 3. mart 2006., par. 11; *Tužilac protiv Jovice Stanišića i Franka Simatovića*, predmet br. IT-03-69-AR65.1 i IT-03-69-AR65.2, Odluka po molbi Tužilaštva da na osnovu Pravila 115 predoči dodatne dokaze u vezi sa žalbom protiv privremenog puštanja na slobodu, 11. novembar 2004., par. 4-7; *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, predmet br. IT-95-14-A, Odluka o dokazima, 31. oktobar 2003., str 3; *Tužilac protiv Radislava Krstića*, predmet br. IT-98-33-A, Odluka po zahtjevima za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku, 5. avgust 2003., str. 4.

34. U skladu sa praksom MKSJ-a, prvobitno je postojala obaveza da se zahtjevi za prihvatanje dodatnih dokaza dostave čim se dokazi otkriju. Ova praksa je rezultirala brojnim zahtjevima u nekim predmetima, te je pružala izgovor za zahtijevanje produženja roka za podnošenje žalbenih podnesaka.
35. Na temelju preporuke Radne grupe za ubrzanje žalbenog postupka, Pravilo je izmijenjeno u smislu da se produžio rok za podnošenje takvih zahtjeva na "najkasnije trideset dana od datuma podnošenja replike na podnesak, izuzev ako se navede dobar razlog ili, nakon rasprave po žalbi, pokažu uvjerljivi razlozi, za odgodu". Ova izmjena polučila je očekivane pozitivne efekte u smislu da se ograničio broj zahtjeva za prihvatanje dodatnih dokaza Žalbenom vijeću, omogućavajući mu da rješava te zahtjeve na temelju prethodne analize presude pretresnog vijeća, žalbenog osnova, te argumenata strana u postupku na koje su se pozvali u pripremi za žalbeni postupak. Strana protiv koje je zahtjev usmjeren može dostaviti materijal kojim će pobijati argumente druge strane, a stranama se dozvoljava da ulože dodatne podneske u vezi sa učinkom dodatnih dokaza.
36. Teškoće koje postoje u pristupanju dokazima u fazama istrage, pretpretresa i pretresa javljaju se i u žalbenom postupku. Pored toga, pozitivna rješenja za te poteškoće, kao što je otvaranje državnog arhiva nakon završetka suđenja, mogu imati ozbiljne posljedice na žalbeni postupak (vidi okvir s tekstom *Predmet Blaškić: Utjecaj otvaranja državnog arhiva na žalbeni postupak*). Zbog činjenice što su arhivi u regionu Balkana postali pristupačni tek nakon okončanja znatnog broja suđenja, Žalbeno vijeće bilo je zatrpano zahtjevima za dostavljanje velike količine dodatnog dokaznog materijala po žalbi. Ovako nešto može se očekivati u državama gdje sukob još traje ili je tek završio.

Predmet Blaškić: Utjecaj otvaranja državnog arhiva na žalbeni postupak

Činjenice u predmetu Blaškić odnose se na vrijeme sukoba između Hrvatskog vijeća obrane (HVO) i vojske bosanskih Muslimana u dolini Lašve u centralnoj Bosni u periodu od maja 1992. do januara 1994. Podnositelj žalbe, Tihomir Blaškić, bio je komandant oružanih snaga HVO-a u centralnoj Bosni kada su zločini počinjeni. Dana 3. marta 2000., Žalbeno vijeće osudilo ga je i izreklo kaznu zatvora u trajanju od 45 godina, po devetnaest tačkaka optužnice, u vezi sa zločinima koji su počinjeni na tom području, uključujući teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949, kršenja zakona ili običaja ratovanja, te zločine protiv čovječnosti, za naređivanje zločina i kao pretpostavljeni, u skladu sa članom 7(3) Statuta. Blaškić je dostavio obavijest o žalbi 17. marta 2000. Ovaj dugi žalbeni postupak bio je karakterističan po tome što je podnesen veliki broj dodatnih dokaza. Između ostalog, ovo kašnjenje desilo se zbog nedostatka suradnje Republike Hrvatske za vrijeme suđenja, te kašnjenja u otvaranju njenog arhiva, što se desilo tek nakon smrti bivšeg predsjednika Franje Tuđmana, 10. decembra 1999., čime su strane u postupku bile spriječene da koriste te arhivske materijale na suđenju.

Za vrijeme žalbenog postupka, žalilac je podnio četiri zahtjeva da se prihvati preko 8000 strana materijala kao dodatni dokazi u žalbenom postupku. Prvi od ovih zahtjeva za dodatne dokaze podnesen je 19. januara 2001., a zadnji 12. maja 2003. Dana 31. oktobra 2002., Žalbeno vijeće izdalo je nalog po pitanju prva tri zahtjeva, smatrajući prihvatljivim dio dodatnih dokaza. Saslušavši usmene argumente o tome da li ti dokazi opravdavaju novo suđenje pred pretresnim vijećem, po nekim ili svim tačkama optužnice, Žalbeno vijeće je omogućilo Tužilaštvu da dostavi materijal kojim će pobijati argumente druge strane.**** Nakon što je žalilac podnio četvrti i posljednji zahtjev, a Tužilaštvo svoje materijale, Žalbeno vijeće donijelo je odluku o dodatnim dokazima 31. oktobra 2003. Uzimajući u obzir okolnosti predmeta, Vijeće je smatralo da ponovno suđenje nije opravdano. Ukupno 108 dodatnih dokaza je na kraju prihvaćeno, i saslušano je nekoliko svjedoka, u dokaznom dijelu žalbenog postupka, koji je održan od 8. do 11. decembra 2003., nakon čega su strane dale završnu riječ.*

* Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Blaškić, par. 2-6.

D. Priprema za žalbenu raspravu

---

37. Zadatak Žalbenog vijeća naročito je kompleksan zbog velikog broja faktora, uključujući obim žalbenih predmeta, kompleksnost otvorenih pravnih pitanja, tendenciju strana da navode greške vezane za većinu činjeničnih nalaza iz presude pretresnog vijeća čak i kada ne ispunjavaju standard za žalbe. Bitno je reći da se zadatak usložnjava činjenicom da se u nekim presudama pretresnog vijeća ne navode konkretni činjenični zaključci u vezi sa svakim obilježjem krivičnog djela i svakim elementom oblika odgovornosti, ili da se činjenični zaključci nisu organizirali prema konkretnim događajima po tačkama optužnice.
38. Uzimajući u obzir ove kompleksnosti, MKSJ odlučio je da bi bilo korisno da se provede sistematska analiza svih aspekata žalbe *prije* žalbene rasprave. Ovaj proces uključivao je izradu memoranduma za svaku žalbu u kojem bi se sumirali argumenti strana u postupku. Nakon ponovnog razmatranja, od ovog procesa se odustalo, jer se nije pokazao izrazito korisnim. Sud je potom usvojio praksu izrade "pripremnog dokumenta" za žalbenu raspravu, u kojem se analiziraju žalbeni podnesci. Pripremni dokument osmišljen je tako da skrene pažnju sudaca na argumente koji bi se mogli odbaciti po kratkom postupku, te je sadržavao sažetak drugih argumenata i preporučene metode njihovog rješavanja. Dokument je sadržavao neophodno istraživanje kojim su se podržavale preporuke autora, tj. pravne analize navodnih pravnih pogrešaka i relevantne dijelove transkripata, dokazne predmete, itd., koji su se odnosili na navodne činjenične pogreške. Na taj način, sucima je osiguran relevantni materijal za odlučivanje u pitanjima po žalbi. Konačno, u pripremnom dokumentu identificiraju se dijelovi podnesaka strana koje treba pojasniti i pitanja koja bi suci mogli postaviti na raspravi, kao i aspekti žalbe na koje bi suci željeli da se strane naročito fokusiraju u svojim usmenim izlaganjima.
39. Pripremni dokument izrađuje se koristeći obrazac presude MKSJ-a i oslanjajući se na vodič za način izrade presude po žalbi, kako bi se uštedilo vrijeme za donošenje prve verzije presude. U praksi, predsjedavajući sudac distribuira dokument ostalim članovima sudskog vijeća otprilike četiri sedmice prije održavanja žalbene rasprave. Na ovaj način se omogućava sucima da najave da li žele da postave konkretna pitanja stranama prije rasprave, obično kao dio ili prilog naloga o rasporedu za raspravu. Pripremni dokument ima za svrhu da u potpunosti informira suce o žalbi i pomogne im i na raspravi i za vrijeme vijećanja. Ovim se ne sugerira da suci donose ili bi trebali donositi brzoplete odluke prije saslušanja žalbe. U stvari, pripremni dokument stavlja sudsko vijeće u najbolji mogući položaj da maksimalno iskoriste argumente strana za vrijeme rasprave, i da slijedom toga optimiziraju upotrebu svojih resursa, da se fokusiraju na najbitnije dijelove žalbe i da pripreme obrazloženu, jasnu i sažetu presudu po žalbi, u formi koja je prihvatljiva za Sud. Ovim pristupom ne samo da se optimizira period između trenutka kada su svi podnesci dostavljeni i trenutka kada je Žalbeno vijeće u mogućnosti da sasluša žalbu, riješivši sva predžalbena pitanja, već se i skraćuje vrijeme za donošenje presude po žalbi.
40. Pitanja koja se mogu postaviti nakon pregleda podnesaka strana u postupku kreću se od zahtjeva stranama da ukažu na konkretne dokaze u spisu predmeta, da pojasne svoje pozicije u odnosu na konkretni pravni uvjet, ili da iznesu svoje mišljenje o tome šta smatraju da bi bio adekvatan postupak koje bi Žalbeno vijeće provelo ako dođe do određenih zaključaka po žalbi. Primjeri ovih pitanja mogu se naći u nalogu o rasporedu izdanom u pripremi žalbene rasprave u žalbenom predmetu *Orić*.²⁵¹

---

251 *Tužilac protiv Namera Orića*, predmet br. IT-03-68-A, Dopuna naloga kojim se zakazuje žalbena rasprava, 10. mart 2008. ("Nalog o rasporedu u predmetu Orić"). Ovim pitanjima strane su zamoljene da, između ostalog: 1) identificiraju dokaze u spisu predmeta, ako ih ima, koji potkrepljuju ili opovrgavaju tvrdnju da jedna od osoba podređenih žaliocu snosi krivičnu odgovornost; i 2) iznesu mišljenje o tome šta smatraju adekvatnim pravcem djelovanja ako bi Žalbeno vijeće usvojilo žalbu odbrane da Pretresno vijeće nije izvelo odgovarajuće činjenične zaključke o

E. Žalbena rasprava

41. Žalbena rasprava obično traje jedan do dva dana u zavisnosti od broja podnosilaca žalbe. Ponekad joj prethodi dokazni postupak, a što zavisi od toga kako su riješeni zahtjevi za prihvatanje dodatnih dokaza. Strane se podsjećaju na standard razmatranja žalbi i mole se da budu sažeti i da izbjegavaju puko ponavljanje onoga što su već naveli u podnescima (ovaj podsjetnik sve se češće dostavlja stranama unaprijed, kao dio naloga o rasporedu ili dodatak nalogu). Suci mogu postavljati stranama pitanja, a danas je praksa Žalbenog vijeća da dozvoli i osuđenim žaliocima da se kratko obrate Vijeću na kraju rasprave.

F. Vijećanje i izrada presude Žalbenog vijeća

42. Vijećanje obično slijedi kratko nakon rasprave. Nakon vijećanja, predsjedavajući sudac nadgleda izradu radne verzije presude, modificirajući po potrebi pripremni dokument da bi isti sadržavao nove informacije sa žalbene rasprave, kao i provedbene odluke koje su donijeli suci prilikom vijećanja o različitim spornim pitanjima iz žalbi. Nacrt presude distribuira se sudskom vijeću u najkraćem mogućem roku kako bi se dobili komentari. Možda se javi potreba za dodatnim vijećanjem nakon što se distribuira prva verzija presude i/ili provede dodatno istraživanje. Preporučuje se stroga primjena standarda za razmatranje žalbi. Kako bi se ograničio obim žalbene presude, u praksi se po kratkom postupku odbacuju argumenti, pa čak i osnove, ako ne ispunjavaju standard. Žalbeno vijeće u tom smislu koristi različite pristupe. Uz pomoć jednog pristupa identificira se razlog zbog kojeg određena kategorija argumenata ne ispunjava standard i samo se navode argumenti strana koji spadaju u tu kategoriju, bez daljnjeg obrazloženja.
43. Već su dati primjeri tendencije Žalbenog vijeća da po kratkom postupku odbacuje argumente ili osnove koji ne ispunjavaju standard za razmatranje žalbi, čija varijanta se može naći u presudi Žalbenog vijeća u predmetu *Galić* (vidi okvir s tekстом *Predmet Galić: Navodi o činjeničnim pogreškama*).

Predmet Galić: Navodi o činjeničnim pogreškama

U predmetu Galić, Žalbeno vijeće detaljno je razmatralo konkretan navod da je Pretresno vijeće počinilo činjeničnu pogrešku time što nije uzelo u razmatranje dokaze koji su mu bili predloženi. Žalbeno vijeće smatralo je da je tvrdnja podnosioca žalbe pogrešna i zasnovana na pogrešnom shvatanju standarda dokazivanja izvan razumne sumnje. Žalbeno vijeće je potom samo navelo tvrdnje koje spadaju u tu kategoriju.

Par. 260. Slično tome, Galić tvrdi u nekoliko navrata da Pretresno vijeće ili nije uzelo u obzir činjenicu da su se vodile česte borbe ili je ignoriralo aktivnosti ABiH. Ovo je netačno - Pretresno vijeće često je pominjalo i razmatralo položaj snaga ABiH.

Par. 261. Sljedeće tvrdnje također su svrstane u kategoriju dokaza koje je razmatralo Pretresno vijeće:

(a) Tvrdnja da Pretresno vijeće nije razmotrilo dokaze svjedoka odbrane Dunjića i Kunjadića vezano za incident snajperskog djelovanja br. 10 i br. 6. Vijeće je razmotrilo ove dokaze.

(b) Tvrdnja da Pretresno vijeće nije razmotrilo dokaze vezane za vojne ciljeve na Alipašinom Polju. Pretresno vijeće je razmotrilo ove dokaze.

(c) Tvrdnja da Pretresno vijeće nije razmotrilo raspored snaga ABiH na području Dobrinje. Vijeće je ovo razmotrilo.

(d) Tvrdnja da je Pretresno vijeće trebalo razmotriti činjenicu da je granata u incidentu granatiranja br. 2 udarila u nekoga. Pretresno vijeće je upravo to razmotrilo.

pravnim elementima koji su potrebni za izricanje osuđujuće presude prema članu 7(3) Statuta; također vidi *Tužilac protiv Blagoja Simića*, predmet br. IT-95-09-A, Nalog kojim se ponovno zakazuje žalbeni pretres, 05. maj 2006., kojom se obje strane mole da 1) objasne do koje faze u suđenju se manjkava optužnica mora popraviti da bi optuženi bio pravovremeno obaviješten o konkretnim optužbama protiv njega i činjenicama u osnovi tih optužbi, kako bi mu se osiguralo vrijeme da pripremi svoju odbranu; i 2) omogućuje optuženom da zauzme stav, ako bi Žalbeno vijeće zaključilo da žalilac nije bio obaviješten o optužbi za učesće u udruženom zločinačkom poduhvatu, o tome da li bi se njegova odgovornost mogla okarakterizirati kao neki drugi vid odgovornosti naveden u optužnici, i ako je to slučaj, da li bi elementi tog oblika odgovornosti bili ispunjeni na osnovu zaključaka presude Pretresnog vijeća.

4. Nakon što se dobiju komentari sudaca, distribuira se druga radna verzija koja sadrži te komentare. Ovaj novi nacrt naglašava izmjene u prvom nacrtu, te ukazuje na dijelove za koje je potrebno dodatno vijećanje ili gdje nema jasne većine. Nakon što se drugi put dobiju komentari sudaca, distribuira se treća i obično zadnja radna verzija prije potpisivanja. Finalna faza procesa izrade također može uključivati distribuciju radne verzije izjava i odvojenih i/ili protivnih mišljenja, koji opet mogu iziskivati finalno korigiranje radne verzije presude. Kada se utvrdi datum donošenja presude, izdaje se i pohranjuje nalog o rasporedu kojim se strane u postupku informiraju o tome. Pripremi se sažetak presude koju na javnoj raspravi pročita predsjedavajući sudac, u prisustvu sudskog vijeća i strana u postupku. Uvezani primjerci presude Žalbenog vijeća na jednom od radnih jezika Suda osigurani su za distribuciju stranama na raspravi. Ubrzo nakon presude, poželjno je da Sud izda saopćenje za javnost na svim zvaničnim jezicima Suda. Ovo saopćenje trebalo bi biti lako razumljivo za sve koji nisu pravnici i trebalo bi se fokusirati na glavne aspekte presude. Saopćenja za javnost nakon donošenja presude obično zajedno pripremaju vijeća i pres službe.

G. Upravljanje interlokutornim i drugim žalbama

---

44. Interlokutorne žalbe su posebne žalbe koje se podnose u fazi prije pretresa ili na glavnom pretresu na odluke pretresnog vijeća, za razliku od žalbi na presude pretresnog vijeća. U zavisnosti od njihove prirode, interlokutorne žalbe mogu biti vremenski zahtjevne i mogu utjecati na ukupno trajanje pretpretresne i pretresne faze postupka. U zavisnosti od njihovog broja i obima, ove žalbe mogu ograničiti kapacitet Žalbenog vijeća da rješava žalbe na presude u razumnom roku. Stoga je važno izbjeći nepotrebne interlokutorne žalbe i usvojiti pristup rješavanja onih žalbi koji će garantirati njihovo brzo i pravično rješavanje.
45. U ranom pokušaju da se ubrza postupak na način da se uklone nemeritorne žalbe, Pravilnik je predvidio da strana koja ima namjeru podnijeti žalbu mora podnijeti zahtjev kojim traži odobrenje za podnošenje žalbe od strane sudskog vijeća koje čine tri suca Žalbenog vijeća. Pravila koja su se primjenjivala na interlokutorne žalbe u to vrijeme ograničavala su iste na sljedeće dvije situacije: (1) ako bi odluka koja je predmet žalbe prouzrokovala takvu štetu strani u postupku koja traži odobrenje koja se ne bi mogla korigirati konačnim rješavanjem u postupku, uključujući žalbeni postupak nakon izricanja presude i; (2) ako je pitanje u predloženoj žalbi od opće važnosti za postupak pred Sudom ili za međunarodno pravo općenito. Ispostavilo se da je ta praksa kontraproduktivna jer se oslanjala na resurse Žalbenog vijeća prilikom odlučivanja da li se odobrenje treba dati, dok su se ti resursi mogli odmah i efikasnije usmjeriti na rješavanje merituma žalbe. Pored toga, u više navrata je zaključeno da je adekvatnije da kao filter djeluje vijeće koje je donijelo osporavanu odluku, a ne Žalbeno vijeće, i da ono utvrdi koje odluke mogu biti predmet interlokutorne žalbe. Rana praksa je stoga izbrisana iz Pravilnika nakon preporuke Radne grupe za ubrzanje žalbenog postupka. Umjesto toga, uveden je sistem prema kojem određene žalbe ne zahtijevaju, a određene žalbe zahtijevaju, odobrenje pretresnog vijeća. Interlokutorne žalbe koje ne zahtijevaju dozvolu vijeća uključuju žalbe na:
- ◆ odluke o podnescima kojima se osporava nadležnost,²⁵²
  - ◆ odluke koje se odnose na puštanje na privremenu slobodu,²⁵³
  - ◆ odluke Vijeća za prosljeđivanje predmeta,²⁵⁴ i

---

252 Pravilo 72 (B) (i), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

253 Pravilo 65 (D), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

254 Pravilo 11bis (I), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a. U skladu s pravilom 11bis Pravilnika, Vijeće za ustupanje predmeta je nadležno da odluči, nakon potvrđivanja optužnice i otvaranja suđenja, na inicijativu samog Vijeća ili na zahtjev tužioca, da li predmet treba uputiti državnim organima na suđenje u toj državi.

- ◆ odluke u postupcima za nepoštivanje suda.²⁵⁵
- 46. Žalbe na sve druge odluke zahtijevaju odobrenje pretresnog vijeća. Tu spadaju i žalbe na odluke o preliminarnim podnescima, osim onih kojima se osporava nadležnost (tj. u kojima se navode manjkavosti u formi optužnice, traži razdvajanje tačaka optužnice koje su spojene u jednu optužnicu, ili traže odvojena suđenja; ili podnošenje prigovora na odbijanje zahtjeva za imenovanje advokata),²⁵⁶ i žalbe na odluke po podnescima osim (pretpretresnog) preliminarnog podneska. U ovom drugom slučaju, pretresno vijeće može izdati odobrenje ako se odluka tiče pitanja koje bi "u znatnoj mjeri utjecalo na pravično i ekspeditivno vođenje postupka ili ishod suđenja, te ako bi, po mišljenju pretresnog vijeća, promptno rješenje Žalbenog vijeća moglo suštinski pospješiti postupak."²⁵⁷
- 47. Žalbeno vijeće obustavilo je svoju raniju praksu izrade preliminarnog memoranduma koji je sadržavao otvorena pitanja iz interlokutornih žalbi i predlagao načine njihovog rješavanja. U većini slučajeva, nema potrebe pripremati takav memorandum. Nacrt odluke trebao bi sadržavati dovoljno informacija i, po potrebi, opcije ili zabilješke suca koji distribuira nacrt. Žalbena vijeća Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu preferiraju i uspješno primjenjuju efikasniji pristup. Čim se završi dostavljanje podnesaka, predsjedavajući sudac priprema i distribuira nacrt odluke ostalim članovima sudskog vijeća. Nacrt odluke uključuje opcije ili zabilješke po potrebi i čini osnovu za komentare. Ovi komentari se potom ugrađuju i novi nacrt distribuira na isti način kao što se čini sa žalbama na presude.
- 48. Interlokutorne žalbe često se ulažu na odluke pretresnih vijeća u oblastima gdje ona imaju diskreciono pravo odlučivanja. Kod takvih žalbi, pitanje nije "da li je odluka ispravna, u smislu da se Žalbeno vijeće slaže sa tom odlukom, već da li je pretresno vijeće ispravno upotrijebilo svoju diskreciju prilikom donošenja te odluke".²⁵⁸ Stoga, kada se pobija diskreciona odluka, strana koja podnosi žalbu mora pokazati da je pretresno vijeće počinilo "evidentnu" pogrešku koja je prouzrokovala štetu toj strani.²⁵⁹ Žalbeno vijeće će poništiti diskrecionu odluku pretresnog vijeća samo ako utvrdi da je ona bila " (1) zasnovana na netačnom tumačenju meritornog prava; (2) zasnovana na očigledno netačnom činjeničnom zaključku; ili (3) toliko nepravična ili nerazumna da se može smatrati zloupotrebom diskrecionog prava Pretresnog vijeća."²⁶⁰

H. Ubrzani žalbeni postupak

- 49. Praksa koja je usmjerena na ubrzavanje postupka koji se odnosi na interlokutorne žalbe, žalbe na odluke o nepoštivanju suda i žalbe na odluke Vijeća za prosljeđivanje predmeta, sada je zastupljena u Pravilniku Suda, po preporuci Radne grupe za ubrzanje žalbenog postupka iz 2005. Kod takvih žalbi, ova nova praksa odnosi se na korištenje ubrzanog žalbenog postupka koji uključuje skraćen raspored podnošenja podnesaka i mogućnost

255 Pravilo 77 (J)- (K), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

256 Pravilo 72 (B) (ii), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

257 Pravilo 73 (B), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

258 Odluka o spajanju u predmetu *Milošević*, par. 4.

259 Odluka Žalbenog vijeća od 8. decembra 2006., par. 16; također vidi *Prlić*, Odluka o unakrsnom ispitivanju, str. 3, gdje se citira predmet *Milošević*, Odluka o spajanju, par. 4. Također vidi *ibid.*, par. 5-6; također vidi *Milošević*, Odluka o dodjeli branioca, par. 10; Odluka po interlokutornoj žalbi Radivoja Miletića, par. 6 u kojem se citira predmet *Tužilac protiv Miće Stanišića*, predmet br. IT-04-79-AR65.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Tužilaštva na odluku o privremenom puštanju na slobodu Miće Stanišića, 17. oktobar 2005. ("Odluka o privremenom puštanju

260 Odluka o interlokutornoj žalbi Radivoja Miletića, par. 6 i fusnota 17, u kojima se citira Odluka o privremenom puštanju na slobodu *Stanišića*, par. 6 i fusnota 10. Žalbeno vijeće također će razmotriti da li je Pretresno vijeće "pridalo značaj nevažnim i irelevantnim pitanjima, a propustilo da uzme u obzir odnosno dovoljno uzme u obzir relevantna pitanja..." *Milošević*, Odluka o spajanju predmeta, par. 5.

rješavanja žalbi samo na osnovu pismenih podnesaka.²⁶¹ Skraćen raspored podnošenja podnesaka također se primjenjuje na žalbe na visinu kazne, koje su evidentno manje kompleksne i obimne od drugih žalbi na presude. U skladu s ovim skraćenim rasporedom podnošenja podnesaka, žalbeni podnesak dostavlja se u roku od trideset dana od dostavljanja obavijesti o žalbi, podnesak respondentu podnosi se u roku od trideset dana od dostavljanja žalbenog podneska, a replika na podnesak respondentu podnosi se u roku od deset dana od dostavljanja podneska respondentu.²⁶²

---

261 Pravilo 116*bis*, Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

262 Za razliku od sedamdeset i pet dana, četrdeset dana i petnaest dana za svaku od radnji kod drugih žalbi na presude (Pravila 111-113, Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a).

XI. Preispitivanje

A. Pravni obrisi preispitivanja.....	146	B.2 Preliminarni pregled.....	148
B. Praktična pitanja u vezi sa preispitivanjem.....	148	B.3 Prakse i trendovi.....	150
B.1 Nadležno vijeće.....	148		

1. Da bi se izbjeglo neostvarenje pravde treba omogućiti razmatranje istinski novih činjenica koje izlaze na vidjelo nakon završetka svih sudskih i žalbenih postupaka. Uprkos naporima suda da ispita sve aspekte jednog predmeta tokom pretresa i žalbe, bitne nove činjenice koje mogu utjecati na konačnu presudu mogu se pojaviti nakon okončanja predmeta, a mogu se pojaviti i iz dokaza koji su prihvaćeni u kasnijem predmetu. Uz to, ne greškom stranaka, moguće je da bitni novi svjedoci budu pronađeni ili pristupe i da bitni novi dokumenti postanu dostupni iz prethodno nepristupačnih arhiva ili država. Kao i u mnogim domaćim sudskim nadležnostima, Statut i Pravilnik Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju omogućavaju postupak preispitivanja koja se razlikuje od običnog žalbenog procesa. {Ovaj odjeljak ukratko iznosi pravne obrise te procedure i opisuje kako Sud praktično provodi zahtjeve za preispitivanje}.
2. Sud još nije odobrio nijedan zahtjev za preispitivanje. Stoga, ne postoji praksa koja podržava takvo preispitivanje. Standard za odobravanje zahtjeva za preispitivanje uspostavlja ravnotežu između dva suprotna interesa. S jedne strane, osigurava konačnost presude Suda. Iskustvo pokazuje da podnosioci ne oklijevaju da podnesu zahtjeve kojima traže da se ponovno vodi spor o pitanjima koja su konačno odlučena po žalbi, lažno ih prikazujući kao zahtjeve za "preispitivanje".²⁶³ Da bi se spriječilo mnoštvo zahtjeva kojima se ne traži ništa drugo nego druga žalba, test za preispitivanje je strog, i Sud ga je kruto primjenjivao (vidi okvir s tekстом *Predmet Žigić: sprječavanje neozbiljnih zahtjeva za preispitivanje*)
3. S druge strane, postupci pred Sudom podrazumijevaju značajne poteškoće kod pribavljanja na vrijeme svih dokaza koji su bitni za predmet. Kao što je rečeno gore, predmeti Suda su veoma složeni i zahtijevaju dokaze vezane za mnoštvo navodnih činjenica. Često čak uključuju osobe koje su bile na visokim položajima unutar vojne i/ili političke strukture. Proces, koji je prije svega akuzatorni postupak, zahtijeva od stranaka da prikupe ogromnu količinu dokaza koja je nekada u isključivom vlasništvu država. S obzirom na ograničene mehanizme za provedbu i ovlasti za pretragu i zapljenu Suda, strane se uglavnom oslanjaju na saradnju država za otkrivanje materijala koji bi podržali njihove slučajeve. Ipak, politička klima u državi možda neće dopustiti otkrivanje traženog materijala dok se ne završi suđenje u predmetu. Preispitivanje osigurava da takav materijal, kada su svi kriteriji ispunjeni, neće biti isključen iz procesa pronalaženja činjenica i da će se tako spriječiti potencijalno neostvarenje pravde (vidi okvir s tekстом *Predmet Blaškić - nedostupnost velikih količina dokaza zbog nedostatka saradnje države*) (vidi Odluku o preispitivanju u predmetu *Žigić*, koja pokazuje stvaranje ravnoteže između ova dva interesa. U toj odluci, Žalbeno vijeće odstupilo je od svog prijašnjeg stajališta iz predmeta *Čelebići* da, pored preispitivanja, postoji mogućnost "ponovnog razmatranja" presuda²⁶⁴).

263 Vidi *Tužilac protiv Zorana Žigića, poznatog i kao "Žiga"*, broj predmeta IT-98-30/1-R.2, Odluka o zahtjevu Zorana Žigića za preispitivanje prema pravilu 119, 25. august 2006. ("Odluka *Žigić* 25. august 2006."), par. 10.

264 *Tužilac protiv Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže*, broj predmeta IT-96-21-Abis, Presuda o žalbi na kaznu, 8. april 2003. par. 49-53.

A. Pravni obrisi preispitivanja

4. Prema članu 26 Statuta i pravilima 119 i 120, preispitivanje je moguće kada:

- ◆ postoji nova činjenica;
- ◆ nova činjenica nije bila poznata pokretačkoj strani u vrijeme prvobitnog postupka;
- ◆ neuspjeh u otkrivanju nove činjenice nije uzrokovan nedostatkom dužne pažnje pokretačke strane; i
- ◆ nova činjenica je mogla biti odlučujući faktor u prvobitnoj odluci.²⁶⁵

5. Pojam "nova činjenica" odnosi se na dokazne informacije koje podržavaju činjenicu koja nije bila sporna tokom suđenja i žalbenog postupka,²⁶⁶ za razliku od novih informacija koje su čisto činjenične prirode. Na primjer, u Odluci za preispitivanje Delić Žalbeno vijeće nije dozvolilo preispitivanje zasnovano na izjavi novog svjedoka da je žrtvu zatvoreničkog logora, prije nego je napadnuta, druga osoba koja nije optuženik izvukla iz kolone zatvorenika. Pošto su dva svjedoka na suđenju prepoznala optuženog kao osobu koja je izvukla žrtvu iz kolone, i pošto je optuženi tada osporavao njihovo svjedočenje, izjava novog svjedoka je bila samo dodatni dokaz i nije predstavljala novu činjenicu. Pošto informacija mora biti „dokazna” po prirodi, pravna pitanja ne ispunjavaju uvjete "nove činjenice".²⁶⁷ Uvjet da činjenica "nije bila sporna" tokom postupaka znači da nije smjela biti među faktorima koje je odlučujuće tijelo moglo uzeti u obzir prilikom donošenja presude.²⁶⁸ U suštini, pokretačka strana mora pokazati da vijeće nije znalo za činjenicu prilikom donošenja odluke.²⁶⁹

6. Četiri kriterija za odobravanje preispitivanja su kumulativna, što znači da svi moraju biti ispunjeni da bi preispitivanje bilo odobreno. Međutim, u potpuno iznimnim okolnostima, preispitivanje može biti odobreno čak i ako je nova činjenica bila poznata pokretačkoj strani u vrijeme prvobitnog postupka ili ako nije

Predmet Žigić: sprječavanje neozbiljnih zahtjeva za preispitivanje

U predmetu Žigić, Žalbeno vijeće je spriječilo ponovno podnošenje neozbiljnih zahtjeva za preispitivanje, smatrajući to zloupotrebom postupaka Žalbenog vijeća, i upozorilo na moguće sankcije:

Ovo je treći zahtjev koji je Žigić podnio Žalbenom vijeću iznoseći neosnovane i neozbiljne tvrdnje u vezi s integritetom presude Žalbenog vijeća protiv njega. Prvi, zahtjev za preispitivanje osude Žalbenog vijeća, proglašen je neozbiljnim, a drugi, podnošenje mišljenja da mu je uskraćeno pravično suđenje zbog grešaka koje je napravio branilac koji mu je dodijeljen, odbačen je kao neosnovan.

Također, njegov zahtjev za preispitivanje presude Žalbenog vijeća je u potpunosti bez osnove. Nadalje, drski neistiniti navodi koje je Žigić iznosio u vezi sa sažetkom optužbi i navodnim pokušajima Tužilaštva da ga sakriju od njega, nadmašuju neozbiljnost i predstavljaju zloupotrebu postupaka Žalbenog vijeća. Žigić bi ovo trebao shvatiti kao ozbiljno upozorenje Žalbenog vijeća da će svaki budući pokušaj da pred Žalbeno vijeće iznese slične neosnovane zahtjeve rezultirati time da će Žalbeno vijeće nametnuti ozbiljne sankcije.*

* Predmet Žigić 25. august 2006. Odluka, paragraf 10.

265 Ovaj test je jednoobrazno i dosljedno primjenjivan kod svih važnih odluka o preispitivanju. Vidi *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, broj predmeta IT-95-14-R, Odluka o zahtjevu tužioca za preispitivanje ili ponovno razmatranje, 23. novembar 2006. ("Odluka o preispitivanju *Blaškić*"), par. 7; *Tužilac protiv Mlade Radića*, broj predmeta IT-98-30/1-R.1, Odluka o zahtjevu odbrane za preispitivanje, 31. oktobar 2006. (Javna redigirana verzija) ("Odluka o preispitivanju *Radić*"), par. 10; Odluka *Žigić* 25. august 2006, par. 8; *Tužilac protiv Drage Josipovića*, broj predmeta IT-95-16-R.3, Odluka o zahtjevu za preispitivanje, 2. april 2004. par. 3; *Tužilac protiv Drage Josipovića*, broj predmeta IT-95-16-R2, Odluka po zahtjevu za preispitivanje, 7. mart 2003. ("Odluka o preispitivanju *Josipović*"), par. 12; *Tužilac protiv Duška Tadića*, broj predmeta IT-94-1-R, Odluka o zahtjevu za reviziju, donesena, 30. jula 2002. zavedena 8. augusta 2002. ("Odluka o preispitivanju *Tadić*"), par. 20; *Tužilac protiv Gorana Jelisića*, broj predmeta IT-95-10-R, Odluka o zahtjevu za preispitivanje, 2. maj 2002. ("Odluka o preispitivanju *Jelisić*"), par. 2-3; *Tužilac protiv Hazima Delića*, broj predmeta IT-96-21-R-R119, Odluka o zahtjevu za preispitivanje, 25. april 2002. ("Odluka o preispitivanju *Delić*"), par. 8.

266 Vidi npr. Odluku o preispitivanju *Blaškić*, par. 14-15; Odluku o preispitivanju *Tadić*, par. 25. "Nova činjenica" se ne mora dokazati da bi se preispitivanje odobrilo. Vidi Odluku o preispitivanju *Blaškić*, par. 30.

267 Odluka o preispitivanju *Tadić*, par. 41; Odluka o preispitivanju *Jelisić*, par. 2-3.

268 Vidi npr. Odluku o preispitivanju *Blaškić*, par. 14-15; Odluku o preispitivanju *Tadić*, par. 25.

269 Vidi npr. Odluku o preispitivanju *Blaškić*, par. 14.

otkrivena zbog nedostatka dužne pažnje (drugi i treći kriterij navedeni gore). U tim slučajevima, strana koja traži preispitivanje mora pokazati da bi ignoriranje nove činjenice rezultiralo pogrešnom primjenom prava.²⁷⁰

7. Samo odluke koje okončavaju postupke u nekom predmetu mogu biti predmet zahtjeva za preispitivanje.²⁷¹ Iako su to obično presude po žalbi, u onim slučajevima u kojima nije podnesena žalba krajnja odluka kojom se završava postupak bit će prvostepena presuda. Ukoliko su rokovi za podnošenje žalbe prošli, preispitivanje je jedini mogući način za reviziju tih odluka.²⁷² Treba napomenuti, međutim, da je preispitivanje presude izniman postupak. U slučaju kada je podnesena žalba na presudu, on nije druga žalba.²⁷³ Stoga, materijal koji se razmatra tokom postupka preispitivanja (koji treba dokazati činjenice koje nisu bile sporne na suđenju) razlikuje se od materijala koji se mogu smatrati dodatnim dokazima u žalbenim postupcima (kojima se dokazuju činjenice koje su bile predmet spora na suđenju).²⁷⁴
8. Postupak preispitivanja mogu pokrenuti i odbrana i tužilac. Međutim, tužilac može tražiti preispitivanje samo u toku prve godine godine od donošenja konačne presude.²⁷⁵ Što se tiče zastupanja, podnosilac slabog imovinskog stanja ima pravo na branioca po službenoj dužnosti na račun Suda samo ako se preispitivanje odobri. Čak i tada Sud mora odlučiti da je odvjetnik potreban da bi se osigurala pravičnost postupka. Branilac po službenoj dužnosti može biti službeno dodijeljen i u fazi preliminarnog ispitivanja iako obično na veoma ograničeno vrijeme.

Predmet Blaškić: Nedostupnost velikih količina dokaza zbog nedostatka saradnje države

Predmet Blaškić pokazuje problem koji nastaje kada su države nespremlne da pruže materijal stranama pred Sudom. U svojoj presudi, Žalbeno vijeće je napomenulo da je:

jedna od karakteristika ovog dugog žalbenog postupka da je podnesena ogromna količina dodatnih dokaza. Razlog za to je, između ostalog, nedostatak saradnje Republike Hrvatske tokom suđenja i kasno otvaranje arhiva, odnosno tek nakon smrti bivšeg predsjednika Franje Tuđmana, 10. decembra 1999., zbog čega strane za vrijeme suđenja nisu mogle doći do materijala sadržanih u njima. Tokom žalbenog postupka, žalilac je podnio četiri podneska na osnovu pravila 115 Pravilnika [...]. Tim podnescima je tražio da se više od 8.000 stranica materijala prihvate kao dodatni dokazi u žalbenom postupku.*

Količina dodatnih dokaza je bila tako velika da je Žalbeno vijeće čak razmatralo da li ona opravdava novo suđenje pred pretresnim vijećem. **

* Tužilac protiv Tihomira Blaškića, broj predmeta IT-95-14-A, Presuda, 29. juli 2004. ("Žalbena presuda Blaškić"), par. 4 (fusnota izostavljena).

** Žalbena presuda Blaškić, par. 5-6; Tužilac protiv Tihomira Blaškića, broj predmeta IT-95-14-A, Nalog o rasporedu, 31. oktobar 2002, str. 3.

270 Vidi npr. Odluku o preispitivanju *Blaškić*, par. 8; Odluku o preispitivanju *Tadić*, par. 26-27. Procjena da li postoje "u potpunosti iznimne okolnosti" ovisi od slučaja. Za primjere kada takve okolnosti nisu pronađene, vidi npr. Odluku o preispitivanju *Tadić*, par. 27 i 32-33; Odluku o preispitivanju *Josipović*, par. 31-38; Odluku o preispitivanju *Delić*, par. 17-22.

271 Pravilo 119 (A) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a; Odluka o preispitivanju *Blaškić*, par. 22-23.

272 *Tužilac protiv Zorana Žigića, također poznatog kao "Žiga"*, broj predmeta IT-98-30/1-A, Odluka po "Zahtjevu za preispitivanje presude Žalbenog vijeća u predmetu broj IT-98-30/1-A od 28. februara 2005." koji je podnio Zoran Žigić, 26. juna 2006, par. 8-9 ("Odluka o preispitivanju *Žigić*").

273 Odluka o preispitivanju *Tadić*, par. 24.

274 Vidi npr. Odluku o preispitivanju *Radić*, par. 22; Odluka o preispitivanju *Delić*, par. 10-11; vidi također *Tužilac protiv Duška Tadića*, broj predmeta IT-94-I-A, Odluka po Zahtjevu žalioca za produženje vremenskog roka i prihvatanje dodatnih dokaza, 15. oktobar 1998, par. 28-32.

275 Član 26 Statuta MKSJ-a; Pravilo 119 (A) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

B. Praktična pitanja u vezi sa preispitivanjem

B.1 Nadležno vijeće

9. Pokretačka strana trebala bi podnijeti svoj zahtjev za preispitivanje sudskom tijelu koje je donijelo konačnu presudu. Ako strane nisu uložile žalbu, to tijelo je pretresno vijeće. Međutim, ako je uložena žalba na presudu, zahtjev treba podnijeti Žalbenom vijeću koje će onda odrediti može li se ono pozabaviti zahtjevom ili je potrebno uputiti predmet ponovno uspostavljenom pretresnom vijeću.²⁷⁶
10. Moguće je da neke ili sve sudije koje su sačinjavale prvobitno Vijeće nisu u mogućnosti razmatrati zahtjev, na primjer zato što više ne rade na Sudu²⁷⁷ (vidi okvir s tekstom *Predmet Tadić: Razmatranje odsustva prvobitnih pretresnih sudija*).
11. Slično praksi kod predžalbenog postupka, ukoliko je predsjednik Suda član tako uspostavljenog sudskog vijeća, on će predsjedavati. U suprotnom, sudije će među sobom izabrati predsjedavajućeg sudiju.

Predmet Tadić: Razmatranje odsustva prvobitnih pretresnih sudija

Odluka o preispitivanju Tadić prikazuje bitna razmatranja vezano za ovo. U toj odluci, Žalbeno vijeće je smatralo da: 'Odsustvo, svih ili dijela, sudija koji su sačinjavali Vijeće koje je izreklo konačnu presudu ne poništava nadležnost tog tijela da se bavi zahtjevom za preispitivanje. Stoga, u odsustvu sudija koji su sačinjavali Pretresno vijeće ili Žalbeno vijeće koje je prvobitno izreklo konačnu presudu, zahtjev za preispitivanje će se podnijeti bilo kojem od ova dva tijela, a ne predsjedniku. Kada se zahtjev za preispitivanje podnese nadležnom tijelu, predsjednik će postaviti sudije koji će se baviti zahtjevom za preispitivanje kao što on čini u slučaju privremenih žalbi i žalbi na utemeljenost. Zbog potrebe da ima sudije koji su upoznati sa predmetnim činjenicama, predsjednik će postaviti sudije koje su prvobitno sudile taj predmet. Kao što je određeno u pravilu 119 Pravilnika, ukoliko te sudije više nisu na Sudu ili ako su spriječene da vode raspravu o zahtjevu za preispitivanje iz drugih razloga, predsjednik će postaviti nove sudije koje će zamijeniti prvobitne'.

B.2 Preliminarni pregled

12. Predsjedavajući sudija može odrediti sudiju za preliminarni pregled iz sastava sudskih vijeća.²⁷⁸ Sudija za preliminarni pregled koordinira sve poslove vezane za zahtjeve u postupku koji prethodi preispitivanju i osigurava, između ostalog, da svi podnesci budu podneseni u razumnom vremenskom roku. Svaki podnesak koji se podnosi kao odgovor na zahtjev za preispitivanje mora biti podnesen u roku od četrdeset dana od podnošenja zahtjeva, a replika mora biti podnesena u roku od petnaest dana od dana podnošenja odgovora.²⁷⁹ Sudija za preliminarni pregled je nadležan da odlučuje o zahtjevima za vremensko produženje ili zahtjevima vezanim za ograničenje broja riječi i drugim zahtjevima koje se ne bave suštinom zahtjeva za preispitivanje. Pravilo 127 Pravilnika, koje dozvoljava produženje vremenskih rokova zbog postojanja "dobrog razloga", primjenjuje se i na podneske u postupku preispitivanja.²⁸⁰ Za razliku od faze suđenja i žalbe²⁸¹ ne postoji

276 Pravilo 119 (A) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a; Odluka o preispitivanju *Tadić*, par. 22.

277 Vidi Odluku o preispitivanju *Tadić*, par. 23.

278 Vidi *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, broj predmeta IT-95-14-R, Povjerljivi nalog predsjedavajućeg sudije za postupak koji prethodi preispitivanju, 25. oktobar 2005. (javna verzija naloga u *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, broj predmeta IT-95-14-R, Nalog kojim se ukida povjerljivi status naloga i odluka u postupku koji prethodi preispitivanju, 5. decembar 2005. ("Nalog *Blaškić* od 5. decembra 2005.")). O tome kada je zahtjev za preispitivanje ispravno podnesen Žalbenom vijeću Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, vidi pravila 65 *ter* i 107 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

279 Pravilo 119 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

280 *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, broj predmeta IT-95-14-R, Povjerljiva Odluka o zahtjevu za produženje vremenskog roka, 9. novembar 2005, stranica 3; *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, broj predmeta IT-95-14-R, Povjerljiva Odluka o zahtjevu za produženje vremenskog roka i o zahtjevu za produženje vremena, 26. oktobar 2005, stranica 3 (objema je ukinut status povjerljivostu u Odluci *Blaškić* od 5. decembra 2005.).

281 Vidi Uputstvo o dužini podnesaka i zahtjeva, IT/184/Rev. 2, 16. septembar 2005.

uputstvo koje bi se naročito odnosilo na dužinu tih podnesaka, ali neke smjernice su se iskristalizirale u pravnom sistemu Suda.

13. Ni Statut i Pravilnik ni pravni sistem Suda ne zahtijevaju da se zahtjevi za preispitivanje razmatraju usmeno.²⁸² Iako Sud ništa ne sprečava da usmeno sasluša strane po pitanju tih zahtjeva, to se još nije smatralo potrebnim ni u jednom predmetu preispitivanja MKSJ-a. O zahtjevima se stoga redovno odlučuje isključivo na osnovu pismenih podnesaka stranaka.
14. Kao i s interlokutornim žalbama, predsjedavajući sudija podnosi sažetak podnesaka strana u postupku zajedno s preliminarnom analizom sudskom vijeću u obliku radne verzije odluke, uključujući opcije, gdje je to potrebno. Vijećanje koje će na osnovu toga uslijediti obavlja se povjerljivim²⁸³ memorandumima između sudija koji iznose svoje komentare o nacrtu odluke. One izmjene nacrta koje podrži većina sudija se unose, a predsjedavajući sudija onda predaje novi nacrt sudskom vijeću, naglašavajući o kojim je područjima potrebno dalje vijećati ili gdje nema jasne većine.
15. Nakon što se primi i drugi niz komentara od sudija, dijeli se treća i obično konačna radna verzija prije potpisivanja. Posljednja faza izrade radne verzije može također uključivati dijeljenje nacrta izjava i izdvojenih i/ili protivnih mišljenja pojedinih sudija, što također može zahtijevati konačnu prilagodbu radne verzije odluke. Kada se odluka o zahtjevu za preispitivanje potpiše, podnosi se sekretaru i dijeli se stranama. Odluka je također dostupna za javnost, između ostalog tako tako što se postavlja (ako sadrži povjerljive informacije, onda se postavlja javna verzija) na web stranicu Suda.
16. Treba napomenuti da, pošto su četiri kriterija za odobravanje preispitivanja kumulativna i međusobno isključujuća, ukoliko podnosilac nije uspio da pokaže jedan kriterij, sudije mogu odlučiti da se u svojoj odluci ne bave zahtjevima podnosioca u vezi s drugim kriterijima. Takav pristup je korišten u Odluci o preispitivanju *Radić*:

Nakon što utvrdi da zahtjev za preispitivanje ne sadrži "nove informacije" u smislu člana 26 Statuta i pravila 119 i 120 Pravilnika, Žalbeno vijeće odbija da razmatra jesu li ispunjeni drugi, treći i četvrti uvjet za preispitivanje.

17. Međutim, okolnosti predmeta mogu također nalagati razmatranje nekih od kriterija čak i ako Vijeće odredi da neki drugi kriterij nije ispunjen. Odluka o preispitivanju *Tadić* daje primjer. U tom slučaju, podnosilac zahtjeva je kao "novu činjenicu" iznio odluku koju je Žalbeno vijeće donijelo u presudi o nepoštivanju donesenoj poslije žalbene presude u predmetu *Tadić*.²⁸⁴ Žalbeno vijeće je zaključilo da odluka u predmetu o nepoštivanju čini novu činjenicu u smislu pravila 119 Pravilnika; međutim, Žalbeno vijeće je zaključilo da

282 Usmeno razmatranje je potrebno samo ukoliko se zahtjev odobri. Vidi pravilo 120 Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Praksa Suda da se o zahtjevima za preispitivanje rješava bez usmenog razmatranja može se uporediti s analognom praksom kod pretpretresnih zahtjeva i interlokutornih žalbi. Vidi *Tužilac protiv Milorada Krnojelca*, broj predmeta IT-97-25-PT, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na formu optužnice, 24. februar 1999, par. 65-67; vidi također *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i drugih*, broj predmeta IT-01-47-PT, Odluka o formi optužnice, 7. decembar 2001, par. 72 (u kojem se smatra da "opće uvjerenje da su pitanja kompleksna i bitna" ne predstavlja "dobar razlog" za održavanje usmenog razmatranja o pretpretresnom zahtjevu u tom predmetu); ali vidi *Tužilac protiv Milana Kovačevića i drugih*, broj predmeta IT-97-24-PT, 95-4-PT, 95-8-PT, Nalog o rasporedu, 7. maj 1998. (u kojem se smatra da usmeno razmatranje zahtjeva za spajanje "može olakšati" razrješenje zahtjeva u tom predmetu); *Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih*, broj predmeta IT-96-21-A, Odluka u vezi sa zahtjevom Esada Landže za usmenom raspravom, 26. mart 1999, stranica 2; *Tužilac protiv Ante Gotovine i drugih*, broj predmeta IT-06-90-AR73.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Miroslava Separovića protiv Odluke Žalbenog vijeća o sukobu interesa i otkrivanju lošeg postupanja, 4. maj 2007, par. 14 (u kojoj se odbacuje zahtjev za usmeno razmatranje interlokutorne žalbe između ostalog zbog velikih podnesaka koje su strane sačinile i podnijele i Pretpretresnom vijeću i Žalbenom vijeću). *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, broj predmeta IT-02-54-AR73.2, Odluka o mogućnosti podnošenja dokaza istražitelja Tužilaštva, 30. septembar 2002, par. 12.

283 Up. Pravilo 29 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a

284 Odluka o preispitivanju *Blaškić*, par. 29-30.

odluka nije bila "nova činjenica nepoznata pokretačkoj stani" ili da nije mogla biti otkrivena upotrebom dužne pažnje prema pravilu 119 Pravilnika."²⁸⁵ Ipak, Žalbeno vijeće je razmatralo "da li bi nova činjenica bila odlučujući faktor u donošenju presude,"²⁸⁶ smatrajući u principu da bi činjenica bila odlučujuća:

27. [...] kada se iznosi nova činjenica koja je toliko bitna da bi uticala na presudu, [vijeće] može, da bi spriječilo neostvarenje pravde, intervenirati i ispitati je li nova činjenica odlučujući faktor ili nije, iako drugi i treći kriterij iz pravila 119 Pravilnika možda nisu formalno ispunjeni.

18. Ipak, sudije uvijek ispituju sva četiri kriterija u svojim vijećanjima da bi uzeli u obzir sve aspekte predmeta i donijeli u potpunosti utemeljenu odluku. U praksi, sudije tako osiguravaju da dokazi koji su podneseni kao podrška navodnim "novim činjenicama" ne predstavljaju moguću pogrešnu primjenu prava.

B.3 Prakse i trendovi

19. U prethodnim godinama došlo je do povećanog broja zahtjeva za preispitivanje pred Sudom, a ovo je djelimično zbog toga što se broj okončanih predmeta povećava kako Sud završava svoj mandat. S obzirom na nedostatak bilo kakvog statutarnog ograničenja za zahtjeve za preispitivanje koje podnosi odbrana, zahtjevi se mogu nastaviti podnositi i nakon zatvaranja Suda. Sud trenutno razmatra odgovarajući mehanizam kojim bi se, između ostalog, rješavali takvi zahtjevi.

---

285 *Ibid.*, par. 32.

286 *Ibid.*, par. 33.

XII. Izvršenje kazni

A. Preliminarni rad sekretara.....	152	C.2 Kontakt osuđenih osoba sa medijima.....	160
A.1 Pregovori s državama o sporazumima o izvršenju kazni.....	152	D. Pomilovanje i ublaženje kazne.....	160
A.2 Preliminarni upit kod država.....	153	D.1 Obavijest od strane država.....	160
A.3 Prikupljanje informacija za određivanje država.....	155	D.2 Odstupanje od procedure.....	161
B. Određivanje države.....	155	D.3 Odluka predsjednika.....	161
B.1 Značaj želja koje izrase osuđene osobe.....	155	D.4 Bitni faktori za pomilovanje, ublaženje kazni ili prijevremeno puštanje na slobodu.....	161
B.1.1 Geografska ograničenja za izvršenje kazni Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.....	156	D.4.1 Težina krivičnih djela.....	161
B.1.2 Je li određivanje države pitanje o kojem se može pregovarati.....	157	D.4.2 Dokazivanje rehabilitacije osuđenika.....	162
B.2 Premještaj osuđene osobe do države koja je određena.....	157	D.4.3 Značajna saradnja s tužilaštvom.....	162
B.2.1 Zahtjev za preispitivanje i premještaj osuđenika u državu izvršenja kazne.....	158	D.4.4 Postupak prema zatvorenicima u sličnoj situaciji.....	162
C. Nadzor izvršenja kazni.....	159	D.4.5 Kriterijum podobnosti u domaćim zakonima.....	162
C.1 Postupak inspekcije.....	159	D.4.6 Sistem automatskog smanjenja kazne.....	163
		D.5 Puštanje na slobodu i premještaj.....	164
		D.6 Pitanja koja nastaju nakon premještaja/deportacije.....	165

1. Uloga Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u krivičnom postupku ne završava izricanjem presude. Međutim, pritvorska jedinica Suda je namijenjena samo pritvoru optuženih prije i tokom njihovih suđenja i žalbi. Zatvorenici osuđeni na duže kazne moraju ih odslužiti u državnim zatvorskim sistemima izvan teritorije bivše Jugoslavije. Ukoliko se presuda donese, i ako se odredi kazna zatvora, izvršenje te kazne predstavlja novu fazu rada Suda. Izvršenje kazne je faza koja često traje duže nego sudski proces i zahtijeva podršku međunarodne zajednice te velike pripreme i mogućnost da se brzo reagira na neočekivane teškoće.
2. Iskustvo Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u izvršenju kazni čini bitan dio njegovog naslijeđa. Kod prepoznavanja najboljih strategija za rješavanje izvršenja kazni, Sud je (kao što je to slučaj i s brojnim drugim aspektima njegovog rada) imao malo presedana. Za razliku od države, MKSJ nema policijske snage, nema zatvore, nema zatvorski sistem ili moć prisile da bi izvršio kazne. Kao i u mnogim drugim aspektima svog rada, MKSJ se mora osloniti na saradnju država za izvršenje svojih kazni.
3. Sistem izvršenja kazni koji su zamislili tvorci Statuta Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju objašnjen je u izvještaju generalnog sekretara koji je predložio da Vijeće sigurnosti izvrši potrebne radnje da bi se od država dobio znak njihove spremnosti da prihvate osuđene osobe, i onda podijeli te informacije sekretaru koji bi pripremio spisak država u kojima bi se izvršavale kazne.²⁸⁷ Generalni sekretar je također primijetio da "države treba ohrabrivati da izjasne spremnost na izvršavanje zatvorskih kazni u skladu sa njihovim domaćim zakonskim propisima i postupkom, pod nadzorom Suda".²⁸⁸
4. U skladu s tim, član 27 Statuta određuje: "Kazna zatvora izdržava se u državi koju Međunarodni sud odredi s popisa država koje su Savjetu bezbjednosti izrazile spremnost da prihvate osuđene osobe.". Kod prepoznavanja izvora koji upravljaju uvjetima pritvora, član 27 dalje navodi: "Kazna zatvora izdržava se u skladu s važećim zakonskim propisima dotične države i pod nadzorom Međunarodnog suda".

287 Izvještaj generalnog sekretara u skladu sa stavom 2 Rezolucije 808 Vijeća sigurnosti (1993.), U.N. Doc. S/25704, 3. maj 1993, par. 122.

288 *Ibid.*, par. 121.

XII. Izvršenje kazni

---

5. Stoga, za razliku od drugih oblika pomoći, kao što su predaja, premještaj, prosljeđivanje i pružanje dokaza, učešće u izvršavanju zatvorskih kazni za države nije obavezno. Također je bitno da, za razliku od svih drugih faza svog rada, u fazi izvršenja kazni, Sud poštuje nacionalno zakonodavstvo kao izvor mjerodavnog prava.

A. Preliminarni rad sekretara

A.1 Pregovori s državama o sporazumima o izvršenju kazni

6. Sekretaru je data odgovornost da pronađe odgovarajuće države i da pristupi njihovim tijelima vlasti radi pregovora i zaključivanja okvirnih ili *ad hoc* sporazuma o izvršenju kazni. Između 1997. i 2008. Sud je zaključio okvirne sporazume sa sedamnaest država. Nekoliko država je navelo da ne može sklopiti opći sporazum, ali da će razmatrati izvršenje kazni Suda od predmeta do predmeta. U skladu s tim, Sud je također sklopio posebne *ad hoc* sporazume s pojedinačnim državama.
7. Iz humanitarnih razloga, o sporazumima se pregovara uglavnom s evropskim državama. Kod prepoznavanja potencijalnih država izvršenja kazni, Sud naročito obraća pažnju na geografsku udaljenost između država izvršenja kazni i bivše Jugoslavije. Geografska nepristupačnost može spriječiti porodicu i prijatelje da posjećuju zatvorenike.
8. Nekoliko drugih stvari su bitne za zaključivanje sporazuma o izvršenju kazni. U smislu pravnih uvjeta za zaključivanje sporazuma, postoji preduvjet da država izvršenja kazni usvoji odgovarajuće zakone kojima će implementirati Statut Suda, posebno vezano za metode izvršenja kazni Suda prema nacionalnim zakonima. Izvršenje kazni također zahtijeva da zatvorski uvjeti budu u skladu s međunarodnim standardima ljudskih prava.²⁸⁹
9. Uz gore navedene geografske i pravne uvjete, države imaju i druga brojna ograničenja kod pregovaranja o sporazumima o izvršenju kazni, kao što su visoki troškovi izvršenja za zemlje u razvoju ili slabije razvijene zemlje, rasprostranjeno političko/javno neprijateljstvo prema strancima, nespремnost vlasti da poduzmu mjere kojim bi mogli izazvati političko/javno protivljenje, nevoljkost vlasti da prihvate da vanjska nadzorna tijela pregledaju njihove zatvore i nedostatak odgovarajućeg društveno-kulturnog okruženja u zatvorima za osobe iz bivše Jugoslavije (uključujući odsustvo drugih zatvorenika sa sličnim društvenim, jezičkim i kulturnim porijeklom).
10. Zbog takvih ograničenja, uporan i kreativan pristup pregovorima o sporazumima o izvršenju kazni je ključni dio pristupa Suda da bi se prevladala moguća nespремnost država i da bi se u konačnici poboljšao kapacitet države za izvršenje kazni. Da bi se osigurala podrška još jednog broja država, Sud održava stalni pritisak, kroz redovne diskusije s državama članicama UN-a, s ciljem podizanja svijesti o potrebama za izvršenjem kazni. Direktni pristupi Suda ambasadama u Holandiji, uz česte sastanke i rasprave sa stalnim misijama pri sjedištu UN-a u New Yorku, pokazali su se veoma plodnim. Organiziranje seminara predsjedništva Evropske unije u Hagu vezano za izvršenje kazni, kao i pominjanje potreba za izvršenjem tokom diplomatskih seminara Suda koji se održavaju svake dvije godine, također je bilo veoma korisno.

---

289 Standardna minimalna pravila za ophođenje sa zatvorenicima koje je odobrila ECOSOC-ova Rezolucija 663 C (XXIV) od 31. jula 1957. i 2067 (LXII) od 13. maja 1977, Načela za zaštitu svih osoba u svim vrstama pritvora ili zatvora usvojena Rezolucijom Generalne skupštine 43/173 od 9. decembra 1988. i Osnovna načela za postupanje sa zatvorenicima usvojena Rezolucijom Generalne skupštine 45/111 od 14. decembra 1990.

11. Kod pregovaranja o sporazumima o izvršenju kazni, ključno je osigurati da se potencijalni sukobi između državnih zakona o pomilovanju i ublaženju kazni i primata Suda odgovarajuće riješe te da se očuvaju ovlasti predsjednika Suda nad kaznama koje je izrekao Sud. Prema ustavima niza država, šef države može donositi odluke o pomilovanju. Ti zakoni mogu doći u sukob sa primatom MKSJ-a i s ovlastima predsjednika MKSJ-a da odredi je li pomilovanje ili ublaženje kazne prikladno za optuženika kojeg je Sud osudio. Da bi se riješili potencijalni sukobi, odredbe sporazuma o izvršenju kazni obično određuju da će u slučajevima kada državni zakoni dopuštaju pomilovanje ili ublaženje kazne, ali predsjednik Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ne misli da su te mjere odgovarajuće, osuđena osoba biti prebačena na Sud ili u drugu državu koju Sud odredi za daljnje izvršenje kazne. Čini se daje ta praksa najbolje rješenje za potencijalne sukobe između domaćeg zakonodavstva i Statuta Suda bez upuštanja države u duge parlamentarne ili interne rasprave i preispitivanje svojih domaćih zakona.
12. S obzirom na takve odredbe svojih zakona o krivičnom postupku, nekoliko država u kojima se kazne izvršavaju ograničilo je trajanje kazni koje se mogu odslužiti u njihovim zatvorima. Na primjer, neke države nemaju zakonsku mogućnost izvršavati kazne duže od 15, 20 ili 30 godina. Da bi se riješili ti potencijalni sukobi između domaćih zakona i primata kazni Suda, Sud je predložio da se u sporazume o izvršavanju kazni uključi posebna odredba kojom bi državnim vlastima bilo dopušteno da izvršavaju samo dio kazne koju je izrekao Sud. Član 3 modela Sporazuma o izvršenju kazni je stoga u nekoliko navrata mijenjan da bi se osiguralo da se, ako kazne koje je odredio Sud premašuju najvišu kaznu koja je dozvoljena zakonima dotične države, samo dio kazne Suda do maksimalne kazne dopuštene prema domaćim zakonima izvršava u toj državi. Osuđena osoba bi onda bila prebačena nazad pod starateljstvo Suda ili direktno u bilo koju drugu državu koju je predsjednik odredio za izvršenje preostalog dijela kazne.

A.2 Preliminarni upit kod država

13. Sekretar je odgovoran za to da osigura brzi premještaj osuđenih osoba u države u kojima će se izvršiti kazna. Sud je prepoznao da je temeljno pravo optužene osobe koja je u pritvoru i čeka suđenje da se odvoji od osuđenih osoba koje služe zatvorsku kaznu.²⁹⁰ Pošto Sud ima pritvorsku ustanovu za razliku od zatvorske ustanove, imperativ je da se osuđeni optuženici prebace iz pritvorske jedinice što je prije moguće nakon osude. Međutim, to je diplomatski proces i u većini slučajeva će biti potrebno nekoliko mjeseci da se završi. Moguće je da će proći i više od godinu dana prije nego što Sud dobije konačni odgovor kada zakonodavstvo države izvršenja kazni traži egzekvturni postupak prije izvršenja kazne te je u tom slučaju potreban prijevod presude Suda na jezik koji država zahtijeva.²⁹¹ U nekim slučajevima, optuženi sa kaznama od samo nekoliko godina puštani su iz pritvorne jedinice, pošto je njihova zatvorska kazna odslužena nakon izricanja žalbene presude ili kratko nakon toga. Da bi se riješila kašnjenja kod premještaja osuđenih osoba iz pritvorne jedinice UN-a, pritvorna jedinica UN-a je morala primijeniti, onoliko koliko je bilo moguće u tako malom pritvorskom centru, režim razdvajanja smještaja. Prilikom toga, bitno je imati na umu potencijalne štetne efekte potpunog razdvajanja osuđenih osoba unutar pritvorne jedinice UN-a. Uzimajući u obzir mali broj pritvorenih osuđenih osoba koje drži MKSJ, režim potpunog razdvajanja mogao bi dovesti do situacija prisilne izolacije, koji bi vjerovatno imali štetan efekat na mentalno stanje pojedinaca.

290 Vidi Naredbu sekretaru da razdvoji osuđene i neosuđene pritvorenike u pritvorskoj jedinici, IT-06-89-Misc.1, 15. juni 2006.

291 Obično se pristup koji se koristi za izvršenje presuda Suda razlikuje od pristupa koji koristi većina zemalja prilikom izvršenja stranih kazni i presuda Suda, i obično ne zahtijevaju od država nikakvo provođenje transformacija ili promjena. Niz država sa kojima je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju potpisao sporazum o izvršenju kazni ipak zahtijevaju da se provede egzekvturni postupak ili sudski postupak od strane domaćeg suda u kojem će se formalno potvrditi da presudu koju je donio Sud treba izvršiti u toj državi.

XII. Izvršenje kazni

---

14. Troškovi vezani za prijevod presude Suda na jezik neke države za pokretanje egzekvatornog postupka u principu snosi država koja je u pitanju. Takvi troškovi mogu, u zavisnosti od obima presude, biti previsoki. Sud je nedavno prihvatio molbu jedne države za pokrivanje troškova prijevoda pomoćnih dokumenata potrebnih za egzekvatorni postupak. Obaveza Suda da pokrije te troškove, međutim, ovisi od spremnosti države da pruži procjenu troškova i od spremnosti države da posao obavi ovlašteni prevodilac. Čini se da je ovo rješenje u najboljem interesu za Sud pošto su zaključivanje sporazuma o izvršenju kazne sprječavali uvjeti u vezi s prevodom. Očekuje se da će ova praksa znatno skratiti kašnjenje odgovora na molbe Suda za izvršenjem u slučajevima kada je potrebno priznavanje presude Suda te njen prijevod na jezik države izvršenja kazni.
15. Vezano za svakog osuđenog optuženika, sekretar mora prvo pronaći odgovarajuću državu izvršenja kazni. Kada sekretar to uradi, šalje preliminarnu molbu toj državi. Iako sporazumi o izvršenju kazni predviđaju da se šalje molba za izvršenje konačne presude, praksa je bila da sekretar pošalje preliminarnu molbu prije konačne presude određenom optuženiku, ili presude pretresnog vijeća. Ovaj preliminarni pristup su potaknula duga kašnjenja kod odgovora država i naponi da se vrijeme koje osuđena osoba provede u Pritvorskoj jedinici UN-a (UNDU) smanji koliko god je to moguće. Iako je takav pristup skratio vrijeme koje pritvorenci provedu u Pritvorskoj jedinici UN-a čekajući premještaj te se, stoga, čini kao najbolja praksa, njegova efikasnost je upitna u određenim situacijama. U situacijama u kojima je priznavanje presude Suda potrebno prije izvršenja kazne u državi izvršenja kazni, pristupanje državama prije konačne presude ne pruža dovoljno vremena.
16. Kao što je navedeno gore, zamoljena država može biti ili jedna od država koje su izrazile svoju spremnost da prihvate osuđene osobe u skladu sa članom 27 Statuta, i koje su potpisale sporazum sa Sudom o tome, ili sekretar može pristupiti državama *ad hoc* u vezi s izvršenjem određenih kazni. Da bi se odredile potencijalne države za izvršenje određene kazne, sekretar je u potpunosti obaviješten o uvjetima nacionalnog zakonodavstva i političkim ograničenjima u državama izvršenja kazni u vezi sa:
  - ◆ maksimalnim trajanjem kazne koja može biti izvršena;
  - ◆ maksimalnim brojem kazni koje mogu biti izvršene;
  - ◆ minimalnim trajanjem koje može biti izvršeno;
  - ◆ značajem odgovarajućeg društveno-kulturnog okruženja za osuđenike te geografske pristupačnosti za njihove porodice.
17. Sekretar također teži tome da osigura pravilnu raspodjelu tereta između država koje izvršavaju kazne i u smislu broja osuđenih osoba koje su prebačene u tu državu i u smislu dužine određenih kazni.
18. Da bi se osiguralo da se osuđene osobe prebacuju bez odgode nakon konačne presude, sekretar će zamoliti države kojih se to tiče da preliminarno daju do znanja da li su spremne izvršiti kaznu osuđene osobe. Zajedno s ovim rezultatima, sekretar će pružiti potencijalnim državama izvršenja kazni ovjerenu kopiju presude, izjavu koja naznačuje koliko je kazne već odsluženo, uključujući informacije o pretpretresnom pritvoru i sve ostale bitne dokumente koje država može zatražiti (npr. društvene procjene, informacije o ponašanju u pritvoru, procjenu prijetnji i rizika i informacije o medicinskom/psihološkom stanju).

19. Iako Pravilnik dopušta sekretaru da se obrati većem broju država tražeći izvršenje kazne, u praksi sekretar obično pronalazi jednu po jednu državu. Vodi se ovom praksom nastojeći izbjeći potencijalno neugodnu situaciju ako se desi da više od jedne države pristane da provede kaznu, a Sud mora odbiti sve osim jedne ponude.

A.3 Prikupljanje informacija za određivanje država

20. Nakon prijema potvrdnog odgovora od potencijalne države izvršenja kazni, sekretar priprema povjerljivi memorandum predsjedniku koji određuje državu koja je spremna provesti kaznu. Memorandum će sadržavati historijat predmeta, osudu (osude) i kaznu, ažurirani spisak svih država koje su izvršavale ili izvršavaju kazne Suda, i osnovne informacije vezano za porodicu i zdravlje osuđenika te njegovo ponašanje za vrijeme boravka u Pritvorskoj jedinici UN-a. Sekretar također podnosi upit Tužilaštvu o tome da li se od osuđenika očekuje da svjedoči kao svjedok u bilo kojem budućem predmetu pred Sudom.

B. Određivanje države

21. Okvir koji je dat u članu 27 Statuta dopunjava Pravilo 103, koje predsjedniku Suda daje ovlasti da odredi državu izvršenja kazni sa spiska država koje su izrazile spremnost da prihvate osuđene osobe. U odluci se predsjednik rukovodi Uputstvom o postupku kojim Međunarodni sud određuje u kojoj će državi osuđenik izdržavati svoju kaznu zatvora ("Uputstvo o postupku određivanja"), koje je predsjednik Suda donio 9. jula 1998. da bi uspostavio internu proceduru u fazi određivanja država izvršavanja kazne.²⁹² Uputstvo o postupku određivanja propisuje da predsjednik odredi državu nakon što primi savjet od sekretara vezano za to koje države su izrazile spremnost da izvrše kaznu izrečenu osuđenoj osobi.²⁹³ Uputstvo također propisuje da predsjednik Suda, donoseći odluku, posebno mora uzeti u obzir blizinu osuđenikovih srodnika, i dopušta mu da zatraži i mišljenje osuđenika ili Tužilaštva, ukoliko to želi.²⁹⁴

B.1 Značaj želja koje izraze osuđene osobe

22. Pravni sistem Suda je razjasnio da, u skladu sa Statutom, Pravilnikom i Uputstvom o postupku određivanja, osuđena osoba nema pravo da je se sasluša po pitanju države u kojoj će služiti svoju kaznu. Zahtjevi nekih osuđenika koji su tražili da ih se prebaci u države koje nisu određene su stoga odbačene na osnovu toga da osuđenik nema pravo da izravno podnosi molbu predsjedniku u vezi ovog pitanja.²⁹⁵ Međutim, predsjednik može odlučiti da u donošenju svoje diskrecione odluke zatraži i mišljenje osuđenih optuženika.²⁹⁶

292 Uputstvo o postupku kojim Međunarodni sud određuje u kojoj će državi osuđenik izdržavati svoju kaznu zatvora, IT/137, 9. juli 1998. ("Uputstvo o postupku određivanja").

293 Uputstvo o postupku određivanja, par. 3.

294 *Ibid.* par. 4.

295 *Tužilac protiv Žigića*, broj predmeta IT-98-30/1-ES, Odluka o zahtjevu Zorana Žigića, 31. maj 2006.

296 Uputstvo o postupku određivanja, par. 4.

B.1.1 Geografska ograničenja za izvršenje kazni Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju

23. Izvještaj generalnog sekretara zaključuje da bi se izvršenje kazni Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju trebalo odvijati izvan teritorija bivše Jugoslavije.²⁹⁷ Međutim, upitno je da li se ovaj izvještaj mora tumačiti u svjetlu političke situacije koja je vladala u bivšoj Jugoslaviji u vrijeme kada je taj izvještaj nastao 1993. godine. U to vrijeme se odvijao oružani sukob u regiji. Izvršenje kazni u bivšoj Jugoslaviji za vrijeme oružanog sukoba i političke nestabilnosti bi nedopustivo ugrozile živote osuđenih osoba. Nadalje, postojale su ozbiljne sumnje vezano za to da li su redovni zatvorski režimi funkcionalni i nije bilo sigurno da li MKSJ može pružiti sudski nadzor uvjeta pritvora, povećavajući rizik uplitanja u izvršenje kazni.
24. Kako je proteklo vrijeme, međutim, moguće je da izmijenjena situacija na teritoriji bivše Jugoslavije treba dopustiti izvršenje kazni u državama tog regiona, naročito kada se razmotri uvođenje pravila 11*bis* 2002. godine. U skladu sa tim pravilom, moguće je uputiti predmet državi na čijoj je teritoriji krivično djelo počinjeno "kako bi dotične vlasti predmet odmah proslijedile nadležnom sudu radi suđenja u toj državi." Kada se predmet proslijedi, bit će vođen prema zakonima te određene države i kazna koju izrekne sud te države se izvršava na njegovoj teritoriji. Taj mehanizam izričito podržava Vijeće sigurnosti u svojoj Rezoluciji 1534 (2004.).²⁹⁸ Mišljenje jednog sudije koje se nije slagalo s odlukom *Strugar* govorilo je da "ako je pravno moguće uputiti čitav predmet na teritoriju bivše Jugoslavije, uključujući izvršenje kazne u slučaju osude, može se zaključiti, *a maiore ad minus*, da se državama sa teritorije bivše Jugoslavije sada može povjeriti izvršenje kazni".²⁹⁹
25. S druge strane, Pravilo 11*bis* određuje da samo predmeti koji se tiču optuženika srednjeg i nižeg ranga mogu biti proslijeđeni nadležnim državnim sudovima te da bi se izvršenje kazni Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju protiv vođa najvišeg ranga trebalo nastaviti izvršavati u državama koje nisu države bivše Jugoslavije. Ovo se isto tako navodi u Rezoluciji 1534 Vijeća sigurnosti (2004.) koja ohrabruje MKSJ "da nastavi i pojača napore na sklapanju daljnjih sporazuma za izvršenje kazni ili da dobije saradnju drugih država vezano za ovo pitanje".
26. Uz to, praksa Suda je dala popriličan značaj Izvještaju generalnog sekretara. Iako potvrđuje da Izvještaj nema isti obavezujući autoritet kao da je dio samog Statuta, pravni sistem Suda navodi da je:
- Time što je "odobrio" Izvještaj, Savjet bezbjednosti je očigledno imao namjeru podržati njegovu svrhu kao dokumenta koji objašnjava predloženi Statut. Naravno, ukoliko se učini da postoji očigledna protivrječnost između Statuta i Izvještaja, nema sumnje da Statut mora prevagnuti. U drugim slučajevima, Izvještaj generalnog sekretara treba shvatiti kao mjerodavno tumačenje Statuta.*³⁰⁰
27. U skladu s tim, Sud je prihvatio mišljenja izražena u izvještaju generalnog sekretara da se kazne suda mogu izvršavati samo izvan teritorije bivše Jugoslavije. U predmetu *Strugar*, Žalbeno vijeće našlo je da nema pravne mogućnosti za izvršenje kazni Suda u bivšoj Jugoslaviji.³⁰¹

297 Izvještaj generalnog sekretara u skladu sa stavom 2 Rezolucije Vijeća sigurnosti 808 (1993.), U.N. Doc. S/25704, 3. maj 1993, par. 121.

298 Vijeće sigurnosti u svojoj Rezoluciji 1534 (2004.) navodi, u odgovarajućem dijelu, da Vijeće sigurnosti: "pozdravlja naročito napore Ureda visokog predstavnika, Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i donorske zajednice na stvaranju Vijeća za ratne zločine u Sarajevu; ohrabruje sve strane da nastave s naporima na brzom uspostavljanju Vijeća; i ohrabruje donorsku zajednicu da pruži dovoljnu finansijsku podršku da bi se osigurala uspješnost domaćih sudskih postupaka u Bosni i Hercegovini i u regiji".

299 Odluka *Strugar*, Protivno mišljenje sudije Schomburga, par. 27.

300 *Tužilac protiv Tadića*, br. predmeta 11-94-1-A, Žalbena presuda, 15. juli 1999, par. 295.

301 Za ovo stajalište vidi Odluku *Strugar*, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 11.

B.1.2 Je li određivanje države pitanje o kojem se može pregovarati

28. Iskustvo iz predmeta *Strugar* naglašava problematičnu prirodu sklapanja sporazuma s osuđenim optuženikom o državi u kojoj će se kazna izvršavati. Dvije vrste poteškoća sprječavaju Sud da usvoji praksu pregovaranja o određivanju država izvršenja kazni s optuženim.
29. Kao prvo, akteri Suda koji se možda slažu s osuđenikom u vezi s određivanjem imaju drugačije interese od predsjednika MKSJ-a koji ima diskrecijske ovlasti da odredi državu u kojoj bi se kazna trebala izdržavati. Tužilac možda želi, na primjer, podstaći optuženika da prihvati sporazum o potvrdnom izjašnjavanju o krivici nudeći mu izgleda da će služiti kaznu u određenoj državi. Također, predžalbeni sudija može težiti tome da predloži mogućnost udovoljavanja željama optuženog vezano za državu izvršenja kazni da bi dobio pristanak optuženika da okonča postupak. Predsjednik, međutim, ima krajnju riječ kod određivanja i na njegovu ili njenu odluku će neizbježno utjecati faktori različiti od želja koje je izrazio osuđeni optuženik. Kod određivanja države izvršenja kazni, predsjednik može obratiti posebnu pažnju na udaljenost od rodbine osuđene osobe. Međutim, drugi faktori koji mogu biti uzeti u razmatranje su da li se od osuđene osobe očekuje da će svjedočiti u daljnjim postupcima pred Sudom, hoće li osoba biti premještena kao svjedok nakon kazne te svi medicinski i psihološki izvještaji o osuđeniku, njegovo znanje jezika, opći uvjeti pritvora i pravila koja određuju sigurnost i slobodu u državi koja je u pitanju. Stoga, oni koji su u položaju sklopiti sporazum s optuženim nemaju ovlasti da garantiraju izvršenje tog sporazuma.
30. Kao drugo, vrijeme za određivanje države je tako kratko da je neuskладivo sa mogućnošću sklapanja sporazuma o ovom pitanju s optuženim. Kao što je navedeno gore, Sud mora obavijestiti državu o konačnoj (tj. neopozivoj) kazni prije nego što se država može konačno izjasniti o mogućnosti izvršenja kazne. Međutim, bilo koji zamislivi sporazum s optuženim se mora desiti dok je postupak još uvijek otvoren. Stoga, bilo kakva obećanja data optuženom vezano za određivanje države izvršenja kazne ne bi mogla biti pouzdana zbog toga što završni koraci procedure određivanja još ne bi bili poduzeti (vidi okvir s tekstom *Predmet Strugar: ograničenja izraženih želja*)

B.2 Premještaj osuđene osobe do države koja je određena

31. Zadnji dio pravila 103 određuje da premještaj osuđene osobe do države u kojoj će služiti kaznu treba biti završen što prije nakon isteka roka za žalbe i da osuđena osoba ostaje u pritvoru Suda čekajući završetak dogovora oko premještaja u državu. Nakon što predsjednik izda naredbu koja određuje da kaznu osuđene osobe treba izvršiti određena država, sekretar će se pobrinuti za sve praktične dogovore (npr. prebacivanje zatvorskih i medicinskih kartona, davanje procjene prijetnji i rizika), uključujući povezivanje sa državnim vlastima države izvršenja kazni i holandskim vlastima.

32. Da bi se osigurala sigurnost osuđene osobe i pratećih sigurnosnih službenika tokom premještaja i da bi se spriječilo bilo kakvo uplitanje u sigurnost i provedbu premještaja u državu izvršenja kazni, ne smije biti javnog spominjanja premještaja dok se ovaj uspješno ne obavi. To je praksa Suda. Također, iako u tom trenutku položaj države izvršenja kazni postaje javan, Sud ne otkriva tačnu lokaciju zatvora u državi izvršenja kazne.

B.2.1 Zahtjev za preispitivanje i premještaj osuđenika u državu izvršenja kazne

33. Predsjednik je u nekoliko navrata potvrdio da zahtjev za preispitivanje predmeta koji je u toku pred Sudom ne poništava niti odgađa premještaj osuđene osobe u državu koja je određena za izvršenje kazne.³⁰² Neki advokati odbrane su tvrdili da je, dok se čeka odluka o zahtjevu za preispitivanje, prisustvo osuđene osobe na teritoriji Holandije potrebno da bi se olakšala komunikacija između advokata odbrane i osuđene osobe. Međutim, predsjednik je pojasnio da pravilo 118(A) određuje da se kazna koju izrekne Žalbeno vijeće treba provesti *odmah* i da zahtjev za preispitivanje ne utječe na tu obavezujuću odredbu.³⁰³ Nadalje,

Predmet Strugar - Ograničenja na izraženih želja

Pretno vijeće II je 31. januara 2005. izreklo zatvorsku kaznu od osam godina Pavlu Strugaru, koji je proglašen krivim za kršenja zakona ili običaja ratovanja prema članu 3 Statuta. Isprva su se obje strane žalile. Nakon dugotrajnih pregovora, međutim, strane su povukle svoje žalbe i Žalbeno vijeće je to prihvatilo. Središnje pitanje pregovora koji su prethodili povlačenju žalbi bila je mogućnost da optuženi služi svoju kaznu u Republici Crnoj Gori, iz koje potiče. Riječima Žalbenog vijeća,

Mogućnost da služi svoju kaznu u Crnoj Gori je prvi pomenuo predžalbeni sudija; njega je predžalbeni sudija nekoliko mjeseci uvjeravao da bi se to moglo uraditi (iako su uvjeravanja imala različiti stepen vjerovatnoće); i na svojoj završnoj statusnoj konferenciji on je čuo lično mišljenje sudije (mišljenje koje je dato sa napomenom da ništa ne garantira) da pravno nema opće prepreke da on služi svoju kaznu u Crnoj Gori.*

Tokom predžalbene faze, Republika Crna Gora je izrazila spremnost da saraduje sa Sudom da bi omogućila Strugaru da služi svoju kaznu u Crnoj Gori. Sekretarijat je sa svoje strane objasnio stranama da bi "izvršenje kazne u Crnoj gori sada naišlo na brojne značajne pravne i druge prepreke koje bi trebalo ukloniti".**

Međutim, nekoliko mjeseci kasnije, Sekretarijat je obavijestio Strugara da Sud u tom trenutku nije u poziciji da zaključi sporazum o izvršenju kazni unutar Crne Gore. Sekretarijat je jasno izjavio da je "potvrdio s Uredom za pravne poslove u sjedištu UN-a da Rezolucija 827 Vijeća sigurnosti, prihvatajući izvještaj generalnog sekretara, S/25704, u kojem stoji da se 'izvršenje kazni treba odvijati izvan teritorija bivše Jugoslavije', nameće geografsko ograničenje"***

Po Strugarovom viđenju, objašnjenje Sekretarijata je pokazivalo da je ustvari postojala jasna zakonska prepreka da on služi svoju kaznu u Crnoj Gori – naime, Rezolucija Vijeća sigurnosti 827 (prema tumačenju Ureda za pravne poslove u sjedištu UN-a). Pošto nije znao za ovu zakonsku prepreku kada je povlačio svoju žalbu on smatra da je tu odluku donio bez potrebnih znanja.****

Žalbeno vijeće je, zaključivši da je Strugar pristao na povlačenje žalbe bez potrebnih znanja o tome, ponovno razmotrilo Odluku o prihvatanju povlačenja žalbe zbog toga i poništilo je, dopuštajući tako Strugaru da ponovno pokrene žalbeni postupak "da bi se izbjeglo neostvarenje pravde".***** Žalbeno vijeće je potvrdilo da je Strugar znao za mogućnost da možda neće služiti svoju kaznu u Crnoj Gori i za činjenicu da je povlačenje žalbe bilo kraj njegove žalbe. Međutim, također je istaknulo da Strugar nije znao da "nema zakonske mogućnosti" da služi svoju kaznu u Crnoj Gori.

* Tužilac protiv Pavla Strugara, broj predmeta IT-01-42-Misc.1, Odluka po zahtjevu Pavla Strugara za ponovno otvaranje žalbenog postupka, 7. juna 2007. ("Odluka Strugar"), par. 28.

** Odluka Strugar, par. 9-10.

*** Odluka Strugar, par. 15.

**** Odluka Strugar, par. 16.

***** Odluka Strugar, par. 29.

302 Vidi npr. *Tužilac protiv Josipovića*, broj predmeta IT-095-16-ES, Odluka o zahtjevu odvjetnika Drage Josipovića da se osuđenikov pritvor prekine s obzirom na početak njegove zatvorske kazne, 10. april 2002. ("Odluka Josipović"), stranica 2.

303 Odluka Josipović, stanica 2.

ukoliko se izvršenje odgađa dok se čeka odluka o zahtjevu za preispitivanje, zahtjevi za preispitivanje bi se mogli jednostavno zloupotrebjavati da bi se odgodio premještaj osuđenika u određenu državu. Sud nema dovoljno objekata da bi zatvorio osuđene optuženike odvojeno od svoje pritvorske jedinice, pa čak ni one koje mora razdvojiti da bi izbjegao kršenje prava neosuđenih optuženih da budu smješteni odvojeno od onih koji su već osuđeni.

C. Nadzor izvršenja kazni

C.1 Postupak inspekcije

34. Jednom kada se osuđenik Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju prebaci, primjenjuju se nacionalni zakoni o zatvorima kao što je određeno u sporazumima o izvršenju kazni, ali izvršenje kazne je predmet nadzora predsjednika Suda. Pravilo 104 određuje da "sve zatvorske kazne nadzire Međunarodni sud ili tijelo koje odredi Međunarodni sud".
35. U većini država izvršenja kazni, Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) provodi inspekcije zatvorskih uvjeta. U Portugalu, Ukrajini i Ujedinjenom Kraljevstvu, inspekcije vrši Evropski komitet za sprječavanje mučenja (CPT). U Španiji i Njemačkoj, zajednička paritetna komisija koju sačinjavaju MKSJ i državni službenici vrši inspekciju zatvorskih uvjeta. Pošto se nekoliko država protivilo inspekcijama MKCK-a, naglasivši da bi im bio draži neki drugi sporazum za inspekcije, Sud je isposlovao sporazum sa CPT-om da bi povećao njegovu fleksibilnost prilikom pregovaranja o sporazumima o izvršenju kazni s evropskim državama. Ovaj alternativni sporazum je pomogao Sudu da sklopi još najmanje tri sporazuma o izvršenju kazni.
36. MKCK podnosi svoje zaključke direktno predsjedniku koji obično zahtijeva da sekretar do kraja provede, zajedno sa državnim vlastima, bilo kakve preporuke ili zabrinutosti iz izvještaja MKCK-a, i da onda podnese izvještaj. Od sekretara se također zahtijeva da se bavi *ad hoc* pismima i zahtjevima osuđenih osoba, njihovih porodica ili odgovarajućih državnih vlasti, ovisno o slučaju. Ta pisma i zahtjevi mogu se ticati pitanja kao što su zatvorski uvjeti, zahtjevi za informacije i molbe za pomoć.
37. Iako je Sud uspostavio paritetne komisije da bi nadgledao uvjete u dvije države izvršenja kazni, sporazumi za nezavisno nadgledanje od strane takvih komisija su daleko od idealnog. Bilo je slučajeva kada se osuđeni optuženik izravno obraćao predsjedniku Suda žaleći se na zatvorske uvjete i na službenike Suda. U tim uvjetima, one osobe koje osuđene osobe optužuju za nepoštivanje njihovih prava su iste one osobe koje imaju odgovornost da ta prava budu zaštićena. Kada se ovako nešto dešavalo, predsjednik je zahtijevao da osuđenim optuženicima bude dozvoljeno da se sastanu sa nezavisnim nadzornim tijelom kao što je MKCK da bi se istražila navodna kršenja propisa. Uspostavljanje procedura za nezavisno nadziranje zatvorskih uvjeta od strane vanjskih stranaka je bitno sredstvo za očuvanje institucionalnog kredibiliteta i javnog povjerenja.

C.2 Kontakt osuđenih osoba sa medijima

38. Iako su zatvorski uvjeti uređeni mjerodavnim zakonima države izvršenja kazni i iako države izvršenja kazni, u principu, imaju pravo da regulišu pravo osuđenih osoba na komuniciranje sa vanjskim svijetom, države izvršenja kazni su tražile od Suda da iznese svoje stajalište vezano za kontakt zatvorenika sa medijima. S obzirom na historijski i politički interes za rad Suda, Sud je težio tome da osigura otvorene i transparentne procedure i postupke. Međutim, u svim fazama, ova transparentnost mora biti u balansu sa potrebom da se zaštite prava stranaka, uključujući žrtve, svjedoke i optužene. Iskustvo Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju je pokazalo da, prilikom savjetovanja država o tome kako odgovoriti na zahtjeve medija da dobiju pristup osuđenim osobama, treba uzeti u obzir nekoliko faktora, npr. prava osuđenog pojedinca, prava žrtava i svjedoka na koje su uticale radnje osuđene osobe i negativan uticaj koji komunikacija sa medijima može imati na tekuća suđenja i na čitav sudski proces. Imajući u vidu težinu krivičnih djela koje razmatra Sud, najbolja praksa je možda preporuka da se odluka o odobravanju zahtjeva medijima pažljivo razmotri.

D. Pomilovanje i ublaženje kazne

---

39. Član 28 Statuta bavi se pitanjem pomilovanja i ublaženja kazni,³⁰⁴ uz podršku pravila 123-125 Pravilnika i Uputstva za rad prilikom rješavanja po molbama za pomilovanje, ublažavanje kazne i prijevremeno puštanje na slobodu osoba koje je osudio Međunarodni sud ("Uputstvo za rad prilikom rješavanja po molbi za prijevremeno puštanje na slobodu"), koji reguliraju te zahtjeve.

D.1 Obavijest od strane država

40. Pravilnik naglašava da, ukoliko je osuđena osoba podobna za pomilovanje ili ublaženje kazne u skladu sa zakonom države u kojoj služi zatvor, država će obavijestiti Sud o podobnosti osobe.³⁰⁵ Nakon što ga država obavijesti da je osuđena osoba podobna za pomilovanje, prijevremeno puštanje na slobodu ili ublaženje kazne prema zakonima te države, sekretar mora obavijestiti predsjednika Suda i mora od Tužilaštva i državnih vlasti dobiti informacije koje su u glavnim crtama prikazane u stavu 2 Uputstva za rad prilikom rješavanja po molbi za prijevremeno puštanje na slobodu. Ovaj proces uključuje pisanje državnim vlastima da bi se zatražili svi dostupni medicinski izvještaji i izvještaji o ponašanju osuđene osobe. Sekretar onda mora prevesti sve bitne informacije na jezik osuđene osobe, proslijediti ih toj osobi i objasniti proceduru koju će Sud koristiti kod donošenja odluke o pomilovanju ili ublaženju kazne. Sekretar onda mora prikupiti i proslijediti sve dokumente predsjedniku, uključujući sve komentare osuđene osobe. Sekretar također osigurava da se osobi koja se prijavljuje za pomilovanje, prijevremeno puštanje na slobodu ili ublaženje kazne prije toga pruži pomoć odvjetnika kojeg će ili on ili ona naći sami ili kojeg će mu na zahtjev sekretar dodijeliti po službenoj dužnosti.

---

304 Član 28 Statuta MKSJ-a glasi: "Ako prema važećim pravnim propisima države u kojoj osuđenik izdržava kaznu zatvora on ima pravo na pomilovanje ili ublažavanje kazne, ta država mora o tome obavijestiti Međunarodni sud. Nakon što se posavjetuje sa sudijama, predsjednik Međunarodnog suda donosi odluku na temelju interesa pravde i opštih pravnih načela."

305 Pravilo 123 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

D.2 Odstupanje od procedure

41. U nekoliko navrata, obavještenje iz pravila 123 poslao je osuđenik lično, a ne država izvršenja kazni. Takva obavještenja su slana kada je osuđenik smatrao da je njegova ili njena situacija uporediva sa situacijom druge osobe koju je osudio MKSJ i kojoj je odobreno privremeno puštanje na slobodu.
42. Iako Pravilnik ne priznaje naročito pravo osuđene osobe da podnese molbu za privremeno puštanje na slobodu, praksa MKSJ-a je bila takva da se bavila tim molbama u skladu sa svojom jurisprudencijom.
43. Nakon prijema molbe osuđenika, predsjednik od Sekretarijata traži bitne materijale u skladu sa članom 2 Uputstva za rad. Nakon toga, Sekretarijat od države izvršenja kazni traži da izrazi svoje stajalište o podobnosti osuđene osobe za pomilovanje ili prijevremeno puštanje na slobodu.

D.3 Odluka predsjednika

44. U skladu sa pravilom 124, nakon prijema obavijesti, predsjednik će odlučiti, uz savjetovanje sa članovima Kolegijuma i svim stalnim sudijama Vijeća koje je donijelo osuđujuću presudu a koji su još uvijek sudije Suda, da li je pomilovanje ili ublaženje kazne primjereno.
45. U jurisprudenciji Suda objašnjeno je da predsjednik ima pravo da odobri ili odbije pomilovanje ili ublaženje kazni. Iako se predsjednik konzultira s drugim sudijama, nije obavezan prihvatiti njihova mišljenja.³⁰⁶ Prilikom donošenja odluka o ublaženju kazni, predsjednik obično ukratko navodi da li njegovu odluku jednoglasno podržavaju sudije ili su neki od njih ili svi izrazili protivno mišljenje.
46. Stavljajući svu moć odlučivanja o pomilovanjima i ublažavanjima kazni u ruke predsjednika, MKSJ pomaže u osiguravanju jednostavnog procesa donošenja odluka i konzistentnosti u ocjeni svih bitnih faktora. Krajnji rezultat je taj da su osuđenici sigurni da će imati jednak tretman i jednaku priliku za prijevremeno puštanje na slobodu.

D.4 Bitni faktori za pomilovanje, ublaženje kazni ili prijevremeno puštanje na slobodu

47. Pravilo 125 određuje da predsjednik, prilikom odlučivanja da li je pomilovanje ili ublaženje kazne primjereno, treba u obzir uzeti mnoštvo faktora: težinu krivičnog djela ili krivičnih djela za koje je zatvorenik osuđen, postupak prema zatvorenicima u sličnoj situaciji, u kolikoj mjeri je zatvorenik pokazao da se rehabilitirao, kao i eventualnu značajnu saradnju zatvorenika s tužiocem.

D.4.1 Težina krivičnih djela

48. Kriterije nabrojane u pravilu 125 treba ocijeniti predsjednik prema svom nahođenju. Stoga, na primjer, u slučajevima kada je odobreno ublaženje kazne, predsjednik nikada nije zasnivao svoju odluku na relativno maloj težini krivičnih djela koje je počinio osuđenik. Umjesto toga, predsjednik je odlučivao da ublaži kaznu zbog drugih faktora, "uprkos" težini počinjenih krivičnih djela.³⁰⁷

306 *Tužilac protiv Vukovića*, broj predmeta IT-96-23/1-ES, Odluka predsjednika o ublaženju kazne, 12. mart 2008. ("Odluka Vuković"), par. 12-13.

307 Odluka *Vuković*, par. 9; *Tužilac protiv Tadića*, broj predmeta IT-94-1-ES, Odluka predsjednika o molbi za pomilovanje ili ublaženje kazne Duška Tadića, 17. juli 2008, Redigirana za javnost, ("Odluka Tadić"), par. 17.

D.4.2 Dokazivanje rehabilitacije osuđenika

49. Prilikom ocjene faktora rehabilitacije, predsjednik se oslanja na izvještaje vlasti država u kojoj osuđenik služi svoju kaznu. Među faktorima koji dokazuju rehabilitaciju, jurisprudencija Suda dala je značaj poštovanju zakonskih propisa osuđenog optuženika i dobrim odnosima sa zatvorskim službenicima i drugim zatvorenicima. Vezano za ovo zadnje, poseban značaj se pridavao činjenici da je osuđenik održavao dobre odnose sa pojedincima koji pripadaju istoj naciji, narodu ili religiji kao i žrtve optuženika.³⁰⁸ Uz to, predsjednik je također razmotrio faktore koji dokazuju rehabilitaciju kao što su činjenice da je optuženik iskazao žaljenje zbog svojih zločina,³⁰⁹ da je aktivno učestvovao u zatvorskim aktivnostima i da nije dozvolio da značajne poteškoće vezane za izvršenje njegove kazne u stranoj zemlji negativno utječu na njegovo ponašanje.³¹⁰

D.4.3 Značajna saradnja s tužilaštvom

50. Saradnja optuženika s tužilaštvom prije donošenja presude se ne razmatra prilikom odlučivanja o tome treba li ublažiti kaznu prema pravilu 125 i stavu 2 Uputstva za rad. Pretresno vijeće je već razmatralo ovaj faktor prilikom određivanja kazne osuđeniku.³¹¹

51. Predsjednik je smatrao da samu činjenicu *dostupnosti* osuđene osobe da svjedoči u drugim predmetima pred Sudom, ili pred regionalnim sudom, ne treba smatrati oblikom saradnje s tužilaštvom. Također, kada tužilaštvo ne traži saradnju osuđene osobe, spremnost osuđenika na saradnju se tretira kao neutralni faktor.³¹² Kada je osuđena osoba *uistinu* svjedočila u drugim predmetima, taj čin se smatra pozitivnim faktorom prilikom odlučivanja o ublažavanju kazne.³¹³

D.4.4 Postupak prema zatvoreniciima u sličnoj situaciji

52. Iako to nije pravilo, prijevremeno puštanje na slobodu je odobreno nekolicini optuženika nakon što su odslužili dvije trećine svojih kazni. Ova praksa najviše ovisi o usklađenosti sa zakonima države izvršenja kazni, a ti zakoni često određuju da je osuđena osoba podobna za prijevremeno puštanje na slobodu nakon što odsluži dvije trećine svoje zatvorske kazne. Međutim, ovaj trend ka usklađenosti stvara nejednakost među zakonima država izvršenja kazni. Kada postoje značajna odstupanja među zakonima većine država izvršenja kazni, pitanje jednakog tretmana osuđenih osoba je upitno. U vezi s ovim, praksa Suda vezano za kazne koje se izvršavaju u Španiji i Francuskoj zaslužuje naročitu pažnju.

D.4.5 Kriterijum podobnosti u domaćim zakonima

53. Prema zakonima pojedinih država izvršenja kazni, osuđene osobe mogu postati podobne za pomilovanje i ublaženje kazne tek kada odsluže dvije trećine svoje kazne. Međutim, u iznimnim okolnostima, krivični zakon u tim državama može dopustiti puštanje na slobodu i kada je osuđenik odslužio manje od dvije trećine kazne. Iznimne okolnosti mogu postojati ako je osuđena osoba "uznapredovala kroz tri stepena zatvoreničkog statusa" i kada je pokazala dobro ponašanje i veliku vjerovatnoću uspješne reintegracije u društvo.

---

308 *Tužilac protiv Todorovića*, broj predmeta IT-95-9/1-ES, Odluka predsjednika o molbi za pomilovanje ili ublaženje kazne Stevanu Todoroviću, 22. juna 2005. ("Odluka *Todorović*"), par. 9; *Tužilac protiv Jokića*, broj predmeta IT-01-42/1-ES, Odluka predsjednika o molbi za prijevremeno puštanje na slobodu, 1. septembar 2008. ("Odluka *Jokić*"), par. 8, 14.

309 Odluka *Todorović*, par. 9; Odluka *Tadić*, par. 16.

310 Odluka *Vuković*, par. 6; Odluka *Jokić*, par. 14; Odluka *Tadić*, par. 16.

311 *Tužilac protiv Radića*, broj predmeta IT-98-30/1-ES, Odluka predsjednika o ublaženju kazne, 22. juni 2007, par. 15; Odluka *Tadić*, par. 10 i 18.

312 *Tužilac protiv Banovića*, broj predmeta IT-02-65/1-ES, Odluka predsjednika o ublaženju kazne, 10. mart 2006, par. 5 i 14; Odluka *Vuković*, par. 10; Odluka *Tadić*, par. 18.

313 Odluka *Todorović*, par. 8, 10; Odluka *Jokić* par. 9, 15. U slučajevima kada su osuđenici aktivno saradivali s tužiocem, dostupnost osuđenih osoba da svjedoče za tužilaštvo u budućim predmetima se smatrala dodatnim faktorom u korist prijevremenog puštanja na slobodu.

54. U dva slučaja su osuđene osobe podnijele zahtjev za ublaženje kazne nakon što su odslužile dvije trećine svoje kazne, nezavisno od bilo kakvog obavještenja Suda od strane vlasti države izvršenja kazni. U oba slučaja su vlasti države izvršenja kazni, nakon što je Sud zatražio izvještaj o tome da li su osuđenici ispunili uvjete za prijevremeno puštanje na slobodu, podigli status osuđenih osoba na treći stepen prema državnom zatvorskom sistemu, čineći ih tako podobnim za puštanje na slobodu u toj državi i podržavajući njihovu molbu Sudu.³¹⁴
55. Predsjednik je u oba slučaja naglasio da prijevremeno puštanje na slobodu osuđenih osoba ne bi bilo moguće da su optuženi bili nepodobni za ublaženje kazne prema nacionalnom zakonu.

D.4.6 Sistem automatskog smanjenja kazne

56. U jednoj državi izvršenja kazni, bitni članovi Zakona o krivičnom postupku u vezi sa smanjenjem kazni zatvorenika određuju da osuđenim zatvorenicama kazna može biti smanjena, ali računa se na osnovu trajanja izrečene kazne a ne na osnovu trajanja stvarno odslužene kazne. Naime, smanjenje kazne se automatski odobrava osuđenim osobama tako što se za prvu godinu služenja kazne računaju tri mjeseca, dva mjeseca za naredne godine, a za zadnji dio kazne u trajanju kraćem od godinu dana, sedam dana po mjesecu. Ovo smanjenje, međutim, može ne odobriti sudija za izvršenje kazni ukoliko se zatvorenik loše vladao. Zakon o krivičnom postupku određuje da dodatno smanjenje može biti odobreno zatvorenicama koji pokažu ozbiljne znakove društvenog prilagođavanja. Ukoliko osuđena osoba nije recidivist, dodatno odobreno smanjenje dostiže maksimalno do tri mjeseca po godini zatvora. Smanjenje se odobrava proporcionalno ukoliko zatvor traje duže od jedne godine.
57. U jednoj od Odluka,³¹⁵ predsjednik je izrazio zabrinutost po pitanju sistematske neusklađenosti među zakonima o ublaženju kazni država i sistema koji primjenjuje Sud, što bi moglo dovesti do nejednakog tretmana osuđenika koji služe svoju kaznu u toj državi u poređenju s osuđenicama koji služe svoju kaznu u drugim državama. Razlog ove neusklađenosti su državni zakoni koji predviđaju periode smanjenja kazne osuđenim zatvorenicama na početku služenja njihove kazne. Sistem Suda dopušta primjenu takvih nagrada tek nakon što je odslužen značajan dio kazne.
58. U jednom su slučaju državne vlasti obavijestile Sud o podobnosti jedne osuđene osobe za prijevremeno puštanje na slobodu, prema njihovom zakonu o krivičnom postupku na početku služenja kazne (drugim riječima, mnogo ranije nego je to dozvoljeno prema granici od dvije trećine kazne). Sud je odbio prijevremeno puštanje na slobodu, između ostalog na osnovu toga da značajan dio kazne još uvijek nije odslužen.³¹⁶ Nakon što je odslužio dvije trećine svoje kazne, osuđenik je obnovio svoju molbu predsjedniku za prijevremeno puštanje na slobodu. Kada je od vlasti države izvršenja kazni zatraženo da iznesu svoj stav o ličnoj podobnosti osuđenika za prijevremeno puštanje na slobodu, ona je izjavila da osuđenik nije podoban za smanjenje kazne prema zakonu o krivičnom postupku. Razlog koji je dat je da je smanjenje primjenljivo samo na početku zatvorske kazne osuđenika, a njenu primjenu je tada odbio predsjednik. Međutim, vlasti države izvršenja kazni su predložile da bi osuđenik mogao iskoristiti "dodatno smanjenje kazne" prema drugoj odredbi zakona o krivičnom postupku. Međutim, kao što je navedeno gore, prema ovoj odredbi na mogućnost prijevremenog puštanja na slobodu utječu razni i mnogo strožiji uvjeti.

314 *Tužilac protiv Josipovića*, broj predmeta IT-95-16-ES, Odluka predsjednika o molbi za pomilovanje ili ublaženje kazne Drage Josipovića, 30. januar 2006, par. 6-8.

315 *Tužilac protiv Banovića*, broj predmeta IT-02-65/1-ES, Odluka predsjednika o ublaženju kazne, 4. septembar 2007. ("Odluka Banović"). par. 13; vidi također *Tužilac protiv Banovića*, broj predmeta IT-02-65/1-ES, Odluka predsjednika o ublaženju kazne, 3. septembar 2008, par. 10.

316 *Odluka Banović*, par. 13.

59. Vežano za ovu zadnju odredbu, predsjednik je izjavio da „bi bilo od velike koristi ukoliko bi [državne] vlasti mogle u svoj sistem smanjenja kazni uklopiti praksu Suda da odobrava ublaženje kazne tek nakon što se odsluži značajan dio te kazne, tj. dopušta da se zatraži primjena takvih smanjenja nakon što se odsluži značajan dio izrečene kazne". Nakon daljnih rasprava sa tom državom, razjašnjeno je da se automatsko smanjenje kazne, ukoliko ga predsjednik odobri, uvijek može poništiti ukoliko ga predsjednik smatra nepodobnim uslijed ponašanja osuđene osobe. U tom naročitom slučaju se činilo da je najbolji put naprijed privremeno odobrenje predsjednika automatskog smanjenja i daljnje razmatranje kada osuđena osoba postane podobna za prijevremeno puštanje na slobodu.

Predmet Jelisić - Maksimalno trajanje zatvorske kazne u državi izvršenja kazni

Goran Jelisić je osuđen na 40 godina zatvorske kazne, 5. jula 2001. godine. On trenutno služi svoju kaznu u Italiji, u skladu sa sporazumom o izvršenju kazni od 6. februara 1997, koji je zakonski ratificiran u Italiji 7. juna 1999. godine. Uprkos činjenici da sporazum izričito navodi da će prilikom "izvršenja kazne koju je izrekao Sud, nadležne državne vlasti zamoljene države biti ograničene trajanjem kazne" (član 3), 5. decembra 2002. Vrhovni sud Italije odlučio je da vremenski rok zatvorske kazne u Italiji ne može biti duži od 30 godina, što je maksimalna kazna zatvora predviđena članom 735 italijanskog zakona o krivičnom postupku.*

* Cass. Pen. 5. decembra 2002, br. 3785.

D.5 Puštanje na slobodu i premještaj

60. Ukoliko predsjednik odobri prijevremeno puštanje na slobodu, pomilovanje ili ublaženje kazne, sekretar će stupiti u vezu sa državnim vlastima po pitanju svih praktičnih dogovora vezanih za oslobađanje osuđene osobe u skladu sa relevantnim sporazumima o izvršenju kazni. Uputstvo za rad u vezi s prijevremenim puštanjem na slobodu određuje da će, kada je to prikladno, i prema uputi predsjednika, Sekretarijat obavijestiti osobe koje su svjedočile pred Sudom za vrijeme pretresa osuđene osobe o njegovom ili njenom puštanju na slobodu, o tome gdje će on ili ona otputovati nakon puštanja na slobodu i sve druge informacije koje predsjednik smatra bitnim.
61. Od sekretara se također može tražiti da organizira premještaj osuđenih osoba kada se kazna završi ili kada se smatra da ju je nemoguće izvršiti. U tim slučajevima, potrebni su dogovori za premještaj osuđene osobe iz jedne države izvršenja kazne u drugu državu izvršenja kazne. U nekim slučajevima, moguće je da su potrebni dogovori i za privremeni pritvor dok se osuđene osobe ne budu mogle prebaciti u drugu državu izvršenja kazni da bi odslužili ostatak svoje kazne. Privremeni pritvor je vjerovatno potreban u slučajevima kada je kazna Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju duža od maksimalne kazne koja se može provesti u državi izvršenja kazni ili u slučajevima kada zakon države dopušta prijevremeno puštanje na slobodu, pomilovanje i ublaženje kazne, ali predsjednik odbija molbu (vidi okvir s tekstom *Predmet Jelisić - Maksimalno trajanje zatvorske kazne u državi izvršenja kazni*).

D.6 Pitanja koja nastaju nakon premještaja/deportacije

62. Nakon puštanja na slobodu ili završetka izdržavanja kazne, osuđenici Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju se normalno vraćaju u državu čiji su državljanin. Svaki sporazum o izvršenju kazni koji zaključi Sud određuje da Sud snosi troškove premještaja osuđene osobe u državu i iz te države ukoliko se strane nisu drugačije dogovorile. Samo se u veoma iznimnim slučajevima, npr. kada se pod prijetnjom zbog otkrivanja informacija stranama ili vijećima, osuđene osobe mogu preseliti u neku treću državu radi sigurnosti. Oslobođeni osuđenici se šalju u države sa kojima Sud ima sporazum o preseljenju.
63. Iako se sporazumi o izvršenju kazni koji se zaključuju sa državama izvršenja kazni ne bave statusom osuđenih osoba prema imigracijskim propisima Evropske unije nakon završetka njihovih kazni, vrijeme provedeno u državi izvršenja kazne zbog služenja kazne koju je izrekao Sud ne bi trebalo imati dugoročne negativne efekte na osuđene osobe vezano za primjenu imigracijskih propisa Evropske unije. Iskustvo je, međutim, pokazalo da treba voditi računa o utjecaju državne odluke o deportaciji na pravo osobe koja je puštena na slobodu da kasnije uđe u EU da bi se spriječio bilo koji potencijalni negativni efekat na imigracijski status osuđene osobe.

XIII. Prosljeđivanje predmeta domaćim nadležnostima

A. Kriteriji za prosljeđivanje predmeta.....	168	C.1.4 Lične stvari.....	173
A.1 Odabir države.....	168	C.1.5 Odgovornost za optuženika.....	173
A.2 Nivo optuženika i težina krivičnih djela.....	168	C.2 Pristup ovjerenim kopijama sudskog materijala.....	174
A.3 Pravično suđenje i neizricanje smrtne kazne.....	169	C.2.1 Ovjeravanje.....	174
A.4 Države koje su voljne i koje su odgovarajuće pripremljene.....	170	C.2.2 Prijevodi.....	174
B. Nadzor i druga pitanja koja nastaju nakon prosljeđivanja.....	170	C.2.3 Sudska baza podataka.....	174
C. Prosljeđivanje predmeta: upravni aspekti.....	171	C.3 Pravna pomoć i prijenos materijala iz predmeta odbrani.....	174
C.1 Fizički premještaj optuženika.....	171	C.3.1 Pravno zastupanje pred državnim sudom.....	174
C.1.1 Ruta i način premještaja	172	C.3.2 Prijenos dokumentacije odbrane.....	175
C.1.2 Putni i identifikacijski dokumenti optuženika. . .	172	C.3.3 Pravna pomoć tokom prelaznog perioda	175
C.1.3 Pritvorska dokumentacija.....	173	C.4 Zahtjevi za pomoć i promjene zaštićenog materijala.	175

1. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju ima primarnu nadležnost nad zločinima iz Statuta i stoga nije isključivo nadležan za sve krivične progone. Iako je u principu Vijeće sigurnosti UN-a dalo Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju primat nad domaćim sudovima za sve zločine unutar njegove nadležnosti i iako je Tužilaštvo prikupilo informacije o stotinama potencijalnih osumnjičenih, i Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju i Vijeće sigurnosti UN-a shvatili su da se, realno, međunarodne institucije mogu baviti samo ograničenim brojem predmeta. MKSJ je stoga težio tome da na međunarodnu scenu dovede samo one predmete koji se nisu mogli odgovarajuće suditi na državnim sudovima. Ispočetka je bilo malo ili nimalo kapaciteta i spremnosti da se procesuiraju bilo kakvi ratni zločini na lokalnom nivou. MKSJ se stoga fokusirao na optuženike s najviših nivoa vodstva i odgovornosti, iako je krivični progon nužno počeo s jednim brojem predmeta srednjeg nivoa. Kako je vrijeme odmicalo, MKSJ se počeo fokusirati na suđenja onima koji snose najveću odgovornost za zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji.
2. Kako su se istrage razvijale i kako je rastao broj dostupnih dokaza i ukupni nivo predmeta, Tužilaštvo je razmotrilo nedovršene optužnice i povuklo jedan broj starijih optužnica nižeg nivoa. Kao rezultat toga, Tužilaštvo se fokusiralo samo na pojedince višeg nivoa. Kada je MKSJ počeo razvijati svoju strategiju završetka rada nekoliko godina kasnije, a kapacitet državnih sudova se do tada povećao, revidirao je i preostale predmete. Danas je fokus na otkrivanju predmeta koji iako bi mogli biti uključeni i u plan suđenja na MKSJ-u, isto tako mogli biti ustupljeni državnim sudovima. Na taj način je MKSJ dobio mogućnost da dovrši predmete najtežih krivičnih djela unutar novih rokova određenih za završetak mandata. Iako je ideja prosljeđivanja predmeta državnim sudovima uvedena kao nova mjera, takva prosljeđivanja su uvijek bila u prvobitnom duhu Suda kao tijela koje ima primat nad državnim sudovima koji imaju uporednu nadležnost.
3. Sud je u svoj Pravilnik o postupku i dokazima uveo pravilo 11bis koje omogućava Vijeću, nakon potvrđivanja optužnice, da *proprio motu*³¹⁷ ili na zahtjev Tužilaštva ustupi predmet državi. Prema tom pravilu, predmet se može ustupiti državi:
  - ◆ na čijoj je teritoriji zločin počinjen; ili

317 Pošto uklanja predmet sa međunarodne scene, korištenje ove ovlasti počinje ugrožavati nezavisnost Tužilaštva. Međutim, Vijeće za ustupanje je napomenulo da bi bilo primjereno da djeluje *proprio motu* samo "u očiglednom slučaju". Vidi *Tužilac protiv Mileta Mrksića i drugih*, broj predmeta IT-95-13-1-PT, 20. juni 2005, par. 14.

XIII. Prosljeđivanje predmeta domaćim nadležnostima

- ◆ u kojoj je optuženik uhapšen; ili
  - ◆ koja ima nadležnost i koja je voljna i odgovarajuće pripremljena da prihvati takav predmet;
  - ◆ prosljeđivanje nekog predmeta državnom sudu podrazumijeva da postupci protiv optuženika postaju primarna odgovornost vlasti države koja je u pitanju.³¹⁸
4. Da bi se osigurala konzistentna primjena standarda za upućivanje predmeta, MKSJ je usvojio praksu imenovanja vijeća za prosljeđivanje u kojem radi troje stalnih sudija i koje se bavi svim odlukama o prosljeđivanju u prvom stepenu. Kada se upute žalbe na takve odluke, predsjednik Suda imenuje sudsko vijeće na *ad hoc* osnovi koje će razmotriti žalbu.

A. Kriteriji za prosljeđivanje predmeta

A.1 Odabir države

5. Ne postoji očita hijerarhija među tri kriterija za odabir države koja će održati suđenje o predmetu, npr. da li će to biti država u kojoj je krivično djelo počinjeno, država hapšenja ili država koja ima nadležnost i koja je voljna i odgovarajuće pripremljena da preuzme predmet. Vijeće za prosljeđivanje predmeta je, međutim, obično davalo prednost državi u kojoj su počinjena krivična djela i čiji su stanovnici bili žrtve tih djela nad državom u kojoj se optuženik predao.³¹⁹ Kod odabira nadležnosti koja najviše odgovara, Vijeće za prosljeđivanje predmeta također razmatra druge faktore kao što su prikazana sposobnost državnog suda da donosi presude nezavisno i pravično, kao i druge okolnosti kao što su moguće prijetnje svjedocima.³²⁰

A.2 Nivo optuženika i težina krivičnih djela

6. Kod određivanja da li ustupiti predmet ili ne, Vijeće za prosljeđivanje predmeta mora razmotriti težinu krivičnih djela za koja se optuženik optužuje i nivo odgovornosti optuženika. Ovaj uvjet propisuje Rezolucija Vijeća sigurnosti 1504 (2003.), koja sadrži preporuku da se MKSJ fokusira na "vođe najvišeg nivoa za koje se sumnja da su najodgovorniji za zločine" unutar njegove nadležnosti.³²¹
7. U vezi s pitanjima koja se odnose na rang optuženika, MKSJ procjenjuje nivo odgovornosti optuženika i težinu krivičnih djela za koja je optužen, uzimajući u obzir samo činjenice navedene u optužnici.³²² Kod određivanja ko su "vođe najvišeg nivoa", Vijeće za prosljeđivanje predmeta se fokusira na one koji su, na osnovu svog položaja i funkcije u relevantnoj hijerarhiji, i *de jure* i *de facto*, prema navodima optužbe imali toliki stepen odgovornosti da je primjerenije opisati ih kao osobe "najvišeg nivoa" nego kao osobe "srednjeg nivoa"³²³ (vidi okvir s tekstom *Predmet Dragomir Milošević - Odbijanje zahtjeva za prosljeđivanje*).

---

318 *Tužilac protiv Radovana Stankovića*, broj predmeta IT-96-23/2-PT, Odluka o prosljeđivanju predmeta na osnovu pravila 11bis, Prosljeđivanje predmeta, 17. maj 2005. (Djelimično povjerljivo i *ex parte*) ("Odluka o ustupanju Stanković"), stav 93.

319 *Tužilac protiv Željka Mejakića i drugih*, broj predmeta IT-02-65-AR11bis.I, Odluka po zajedničkoj žalbi odbrane na Odluku o prosljeđivanju predmeta na osnovu pravila 11bis, 7. april 2006. ("Odluka o ustupanju Mejakić"), stav 38. Jedinii izraziti izuzetak je bio prednet *Tužilac protiv Vladimira Kovačevića*, broj predmeta IT-01-42/2-I, Odluka o ustupanju predmeta prema pravilu 11bis, 17. novembar 2006. godine, kada je optuženik premješten u državu rođenja iz humanitarnih razloga povezanih s njegovim zdravljem.

320 U vezi problema sa svjedocima, vidi također odlomak 9.

321 Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1534 (2004.) je ponovo naglasila da bi predmeti koji se ustupaju nadležnim državnim nadležnostima trebali uključivati "optuženike srednjeg i nižeg nivoa".

322 *Tužilac protiv Save Todovića*, broj predmeta IT-97-25/1-AR11bis. 1, Odluka o prosljeđivanju predmeta na osnovu pravila 11bis, 23. februar 2006, par. 14.

323 *Tužilac protiv Dragomira Miloševića*, IT-98-29/1-PT, Odluka o prosljeđivanju predmeta na osnovu pravila 11bis, 8. juli 2005. ("Odluka o ustupanju Milošević"), par. 22.

A.3 Pravično suđenje i neizricanje smrtne kazne

8. Pravilo 11bis odobrava prijenos predmeta samo kada je Vijeće za prosljeđivanje predmeta "uvjereno da će suđenje optuženom biti pravično i da mu neće biti izrečena ili nad njim izvršena smrtna kazna." Drugi uvjet je nedvosmislen,³²⁴ ali nije lako utvrditi da će pojedinac *dobiti* pravično suđenje.
9. Faktori u vezi s pravičnim suđenjem koje razmatra Vijeće za prosljeđivanje predmeta su:
  - ◆ ravnopravnost svih osoba pred sudom;
  - ◆ pravično i javno suđenje pred nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim sudom koji je uspostavljen zakonom;
  - ◆ pretpostavka nevinosti dok se ne dokaže krivica u skladu sa zakonom;
  - ◆ pravo optuženika da bude pravovremeno i detaljno obaviješten, na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbi protiv njega;
  - ◆ pravo optuženika da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu svoje odbrane i da komunicira s advokatom kojeg sam odabere;
  - ◆ pravo optuženika da mu se sudi bez nepotrebnog odlaganja;
  - ◆ pravo optuženika da mu se sudi u njegovom prisustvu i da se brani lično ili kroz pravnu pomoć koju sam odabere;
  - ◆ pravo optuženika da bude obaviješten o pravu na pravnu pomoć, i da mu se dodijeli pravna pomoć u svakom slučaju u kojem interes pravde tako zahtijeva, bez plaćanja s njegove strane ukoliko nema dovoljno sredstava da plati za nju;
  - ◆ pravo optuženika da ispita, ili da za njega ispita, svjedoke protiv njega, i da se svjedoci u njegovu korist dovedu i ispita pod istim uvjetima kao i svjedoci koji ga terete;
  - ◆ pravo optuženika da ima besplatnu pomoć usmenog prevodioca ukoliko ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi u postupcima;
  - ◆ pravo optuženika da ne bude prisiljen da svjedoči protiv sebe ili da prizna krivicu.³²⁵
10. Nacionalno zakonodavstvo u regiji bivše Jugoslavije (tj. državama koje je MKSJ razmatrao kao države kojima bi mogao ustupiti predmete) obično osigurava poštivanje procesnih prava.³²⁶ Međutim, Sud je u suštini tumačio ovaj standard tako da znači da moraju postojati relevantni pravni instrumenati i da se mora uvjeriti da bi u okolnostima predmeta suđenje bilo pravično.³²⁷ Vijeće za prosljeđivanje je, na primjer, razmatralo pitanje

Predmet Dragomir Milošević - Odbijanje zahtjeva za prosljeđivanje

Vijeće za prosljeđivanje predmeta je odbilo zahtjev tužilaštva za prosljeđivanje u predmetu Dragomira Miloševića, koji je navodno petnaest mjeseci bio komandant korpusa od oko 18.000 vojnika koji su držali Sarajevo pod opsadom. Njegovi zaključci su bili da:

"Kampanja koja se navodi u optužnici i krivična djela za koja se tereti Dragomir Milošević odskaču u poređenju s drugim predmetima pred Međunarodnim sudom, posebno u smislu navodnog trajanja, broja civila kojima je naudeno, obima štete nanesene objektima, te broju vojnog osoblja koje je u njima učestvovalo. Takođe je očigledno da se u tezi Tužilaštva Dragomiru Miloševiću pripisuje znatan nivo vlasti. Vijeće za prosljeđivanje, stoga, konstatuje da težina krivičnih djela za koja se tereti i nivo odgovornosti optuženog, posebno kad se posmatraju zajedno, zahtijevaju da se suđenje u tekućem predmetu održi pred Međunarodnim sudom."*

* Odluka o prosljeđivanju Milošević, naročito par. 24; vidi također *Tužilac protiv Rasima Delića*, broj predmeta IT-04-83-PT, Odluka po zahtjevu za prosljeđivanje predmeta na osnovu pravila 11bis, 9. juli 2007.

324 Nijedna država bivše Jugoslavije na omogućuje izricanje smrtne kazne. Vidi Odluku o ustupanju *Stanković*, par. 49-50.

325 Odluka o ustupanju *Stanković*, par. 55.

326 Sve ove zemlje su također zemlje članice Vijeća Evrope, i podliježu nadležnosti Evropskog suda za ljudska prava, koji omogućava još jedan dodatni nivo zaštite za, između ostalog, pravo na pravično suđenje

327 Vidi npr. Odluku o žalbi na ustupanje *Stanković*, par. 28.

XIII. Prosljeđivanje predmeta domaćim nadležnostima

---

dostupnosti svjedoka u smislu domaćih odredbi za njihovu zaštitu i mjerodavnih međunarodnih sporazuma potrebnih za dobijanje svjedoka izvana.³²⁸

11. MKSJ također prihvata da odredbe o ljudskim pravima ne dozvoljavaju pritvor osobe u uvjetima u kojim bi on ili ona bili izloženi mučenju ili nehumanom postupanju. Međunarodni krivični sud je, stoga, razmatrao da li bi prosljeđivanje određenim državama ugrozilo optuženika i pozivao se na mjerodavne međunarodne standarde o zatvorskim uvjetima u državama koje su razmatrane i na izjašnjenju spremnost vlada da ih se pridržavaju. MKSJ je odbacio ono što je definirao kao "uopćene tvrdnje" o neadekvatnim standardima pritvora u državama bivše Jugoslavije.³²⁹

A.4 Države koje su voljne i koje su odgovarajuće pripremljene

12. Prihvatajući da se za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava može suditi i donijeti presuda na osnovu univerzalne nadležnosti, MKSJ može također upućivati predmete i drugim državama, u kojima krivično djelo nije počinjeno i u kojima optuženik nije uhapšen, ukoliko je država "voljna i odgovarajuće pripremljena da ih prihvati". Kod donošenja takvih odluka, MKSJ će razmotriti podneske države koja je u pitanju i ispitat će domaći pravni poredak koji će se vjerovatno primjenjivati na predmet koji se ustupa. Prosljeđivanje će biti odobreno samo kada je Vijeće za prosljeđivanje uvjeren da postoje odgovarajuće odredbe za rješavanje svakog od navodnih krivičnih djela optuženika iz optužnice i da postoji odgovarajući raspon kazni.³³⁰ Stoga se smatra da je prosljeđivanje moguće samo kada se u državi krivično gone međunarodni zločini navedeni u Statutu Suda. Drugim riječima, mora postojati teška povreda međunarodnog humanitarnog prava. Slučajevi običnih krivičnih djela ne bi bili dovoljni s obzirom da ta krivična djela nisu dovoljno stigmatizirana.

B. Nadzor i druga pitanja koja nastaju nakon prosljeđivanja

---

13. Kao što je spomenuto gore, prosljeđivanje predmeta MKSJ-a nacionalnom pravosuđu podrazumijeva da postupci protiv optuženika postaju primarna, ali ne isključiva, odgovornost vlasti države koja je u pitanju.³³¹ Naime, Sud zadržava ovlasti za nadziranje predmeta koji su ustupljeni državnim vlastima da bi se osiguralo da se ti postupci vode ispravno.³³² Nadzor koji se provodi u skladu s pravilom 11bis, *omogućava* Sudu da brzo reaguje ukoliko država ne uspije da ispravno izvršava nadležnosti koje su joj ustupljene. Stoga, na primjer, pravilo 11bis (F) Vijeću za prosljeđivanje izričito daje ovlast da poništi odluku o prosljeđivanju u bilo koje doba nakon što je nalog izdat, pod uvjetom da pojedinac nije proglašen krivim ili oslobođen od strane domaćeg suda.
14. Pravilo 11bis daje Tužilaštvu ovlasti da nadgleda postupke pred državnim sudovima. U tu svrhu je Tužilaštvo sklopilo sporazume sa vanjskim organizacijama koje će pomoći u nadziranju ustupljenih predmeta. Uz to, Vijeće za prosljeđivanje je naložilo Tužilaštvu da mu podnosi izvještaje o događanjima u predmetu nakon

---

328 Odluka o ustupanju *Stanković*, par 81-86.

329 Vidi npr. Odluka u ustupanju *Stanković*, par. 31-37 i Odluku o ustupanju *Mejakić*, par. 56-62. Uporedi, međutim, *Tužilac protiv Gasparda Kanyarukiga*, broj predmeta ICTR-2002-78-R11bis, Odluka o zahtjevu Tužilaštva za ustupanje predmeta Republici Ruandi, 6. juni 2008, kojoj je odbijeno ustupanje na osnovu, *među ostalim*, rizika zatvaranja u samicu optuženika, ukoliko bi ga osudili na doživotnu robiju.

330 Odluka o ustupanju *Stanković*, par. 41-42.

331 Odluka o ustupanju, par. 93.

332 Vidi npr. pravilo 11bis (D) (iv) Pravidnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

prijenosa.³³³ Uistinu je ključno da se uspostave pouzdani i fleksibilni mehanizmi za nadzor kada se predmet ustupi iz jedne nadležnosti u drugu na način sličan onome koji je zamišljen pravilom 11*bis*.

15. Član 27 Statuta daje Sudu ovlasti da nadzire pritvor u državama u koje je Sud prebacio pojedince na služenje njihovih kazni.³³⁴ U predmetima koji se vode pred Sudom i na osnovu sporazuma o izvršenju kazni, izvršenje kazne može prekinuti Sud uz vraćanje osuđene osobe nazad u Sud.³³⁵ Ipak, kada se neki predmet ustupi prema pravilu 11*bis*, kazna koju izrekne sud te države se obično izvršava na njenom teritoriju i ovo može dovesti do problema. Prema pravilu 11*bis*, ne postoji odredba koja izričito uspostavlja određene mehanizme za situacije koje nastaju nakon presude kada, na primjer, optuženik uspije pobjeći iz zatvora ili kada država kojoj je ustupljen predmet nije u stanju ispravno izvršiti kaznu.

C. Prosljeđivanje predmeta: upravni aspekti

16. Kada Vijeće za prosljeđivanje jednom odobri zahtjev za prosljeđivanje predmeta državi kao što je to kratko izloženo u pravilu 11*bis*, od Sekretarijata se očekuje da izvrši dva zadatka: fizički premještaj optuženika i obezbjeđivanje ovjerenih kopija službenog materijala vezanog za predmet svim potrebnim stranama u nadležnosti države. S obzirom na brojne strane i pitanja koja se pojavljuju u prosljeđivanju predmeta, Sekretarijat je standardizirao svoj operativni postupak za prijenos predmeta da bi se osigurao najjednostavniji mogući prijenos i spriječilo izostavljanje nekog od potrebnih zadataka. Fizički premještaj optuženika je do sada bio propisan samo prema pravilu 11*bis*. Vijeće za prosljeđivanje, kada naređuje premještaj, mora obezbijediti Sekretarijatu 30 dana nakon konačne odluke za premještaj optuženika u državu koja je određena za prosljeđivanje. Uz fizički premještaj optuženika, Sekretarijat pomaže Tužilaštvu olakšavanjem pristupa ovjerenim kopijama zvaničnog materijala vezanog za predmet ili u štampanom ili u elektronskom formatu. Da bi se osigurao jednostavan i blagovremen premještaj spisa odbrane predmeta državnoj nadležnosti, Sekretarijat također ima ulogu veze između tima odbrane u državi i advokata koji zastupa optuženika pred Sudom.

C.1 Fizički premještaj optuženika

17. Kada ne postoji sporazum koji obavezuje organizaciju i državu kojoj se ustupa predmet, preporučljivo je napraviti nacrt Memoranduma o razumijevanju (MoU) i potpisati ga prije izvršenja premještaja. S obzirom da se Memorandum o razumijevanju ne može uvijek zaključiti, zbog raznih vremenskih, političkih ili pravnih ograničenja, ključno je pripremiti standardizirani plan premještaja koji će koristiti svi relevantnim odjeli unutar Suda i države kojoj je upućen predmet. Uz to, iskustvo je pokazalo da je potrebno da jedna osoba, po mogućnosti pravni službenik, služi kao ključna tačka unutar Sekretarijata da bi proces premještaja do kraja bio pod nadzorom. Ključna tačka također igra ulogu veze i koordinacije koja pomaže u obezbjeđivanju da se premještaj završi na najefikasniji mogući način. Ključno je da se odredi i ključna tačka u državi kojoj se ustupa predmet. Ključna tačka je odgovorna za koordinaciju slijedećih stvari između Suda i države kojoj se ustupa predmet prije premještaja, iako ovaj spisak nije potpun: sklapanje sporazuma vezano za datum premještaja; planiranje rute i načina premještaja; obezbjeđivanje putnih i identifikacijskih dokumenata za optuženika; pomaganje u organizaciji i prijenosu pritvorske dokumentacije, uključujući i zdravstveni karton; i

333 Žalba na odluku o ustupanju *Stanković*, par. 59.

334 Vidi poglavlje XII - Odjeljak C: nadgledanje izvršenja kazni.

335 Vidi npr. Članove 9 (2) Sporazuma o izvršenju kazne sa Francuskom (25. februar 2000.), Ujedinjenim Kraljevstvom (11. Mart 2004.), Estonijom (11. februara 2008.), koji su dostupni kao verzija na engleskom na web stranici Suda: <http://www.un.org/icty/legaldoc-e/index.htm>.

XIII. Prosljeđivanje predmeta domaćim nadležnostima

---

dogovaranje prijenosa ličnih stvari optuženika. Uz to, moraju biti određeni predstavnici svih relevantnih ureda i mora se što prije održati koordinacioni sastanak (preko telekonferencijskog ili videokonferencijskog linka), zajedno sa svim interesnim grupama.

C.1.1 Ruta i način premještaja

18. Pošto Sud nema nikakvu teritorijalnu nadležnost ili kapacitet za provođenje zakona, za premještaj optuženika se mora osloniti na saradnju država. O ruti i načinu premještaja se stoga moraju dogovoriti sve strane. Kada se optuženik mora premještati preko susjedne evropske države, odmah se mora kontaktirati relevantna ambasada u Hagu da bi se osiguralo da se državni zakoni tranzitne države ne krše. Iskustvo je pokazalo da se ambasadi obavijest mora dati barem dvije sedmice prije da bi se osigurao tranzit bez komplikacija. Pored kopnenog transporta (koji Sud nikada nije koristio, izuzev da bi došao do najbliže NATO-ove vojne baze u kojoj su se optuženik i njegova pratnja ukrcali na vojni avion) postoje dvije mogućnosti transporta: vojni ili komercijalni letovi, a oba mogu zahtijevati intervenciju vlasti tranzitne države. Obezbjedivanje vojnog aviona može zahtijevati uključivanje treće države pri pripremanju premještaja a moguće je da vlasti tranzitne države moraju pribaviti sudski nalog koji dopušta premještaj zatvorenog optuženika preko njenog tla. Potrebno je imati na umu relevantne nacionalne zakonske propise koji se odnose na međugranične premještaje zatvorenika prije donošenja bilo kakve konačne odluke ili odluka o načinu i mjestu premještaja.
19. Korištenje komercijalnog aviona, naročito državnog aviona, može zahtijevati uključivanje diplomatskog predstavnika tranzitne države u Hagu, pored višeg službenika iz aviokompanije. Na primjer, prije početka premještaja s komercijalnom aviokompanijom iz Haga preko tranzitne države do bivše Jugoslavije, šalje se zvanično obavještenje ambasadi tranzitne države u Hagu i kontaktu u aviokompaniji u kojima se traži njihova pomoć i saradnja. Iako je obavještenje zamišljeno da olakša premještaj, ono ne garantuje da će premještaj proći bez problema kroz tranzitnu državu. Na osnovu prethodnih iskustava, kao što je prilika kada je optuženiku MKSJ-a zabranjeno ukrcavanje na avion u tranzitnoj državi, preporučljivo je da pravni službenik bude u pratnji do konačnog odredišta. Uz to, ukoliko se zatvorenik premješta komercijalnom aviokompanijom, potrebno je odrediti jednog ili dva zaštitara po optuženiku koji će ga pratiti tokom čitavog premještaja. Ovaj uvjet će se mijenjati u zavisnosti od propisa aviokompanije, te je stoga najbitnije da ključna tačka obezbijedi da se ti uvjeti jasno shvate barem dvije sedmice prije datuma premještaja.

C.1.2 Putni i identifikacijski dokumenti optuženika

20. Sekretarijat mora obezbijediti državi podnositeljici zahtjeva zvanično obavještenje u kojem određuje planirani datum premještaja, puno ime optuženika (zajedno s poznatim drugim ili lažnim imenima), državu rođenja, broj pasoša i datum i mjesto rođenja. U većini slučajeva, optuženik ima svoj pasoš; međutim, u nekim prilikama, pasoš će biti u njegovom konzularnom predstavništvu u Hagu. Neki optuženici, u trenutku kada ih se uhapse, nemaju u svom posjedu pasoš niti putnu ispravu. U takvim uvjetima, Sekretarijat mora pripremiti zvanični dokument koji sadrži sliku optuženika, njegovo puno ime, datum rođenja, mjesto rođenja i očevo ime, uz ovjeren potpis Sekretarijata. Ovaj dokument, zajedno sa putnim ispravama koje koristi predstavnik ili predstavnici Suda koji su u pratnji, osigurava tranzit preko međunarodnih granica. Kada putuje po zvaničnoj dužnosti, osoblje Suda koristi UN-ov *laissez passer*. Da bi se izbjegli problemi putem, činjenica da optuženik ne posjeduje ispravan putni dokument se mora unaprijed prijaviti lokalnim službama države kojoj se ustupa predmet i svakoj tranzitnoj državi.

C.1.3 Pritvorska dokumentacija

21. Mora se pripremiti dokumentacija iz pritvora s kopijama ličnih i zdravstvenih podataka pritvorenika. Vezano za zdravstvene kartone, moguće je da se prije njihovog objavljivanja drugima mora dobiti pristanak optuženika. Svi povjerljivi dokumenti moraju biti smješteni u zapečaćenu kovertu. Uz to, odgovorni službenik pritvorske ustanove UN-a mora pripremiti Memorandum o procjeni sigurnosne prijetnje, čija se kopija treba dostaviti pravnom službeniku u pratnji, šefu sigurnosti, i predstavniku države kojoj se ustupa predmet. Potvrda o premještanju mora biti u dodatku svakog spisa koji se predaje lokalnim vlastima. Pošto je pritvorska dokumentacija povjerljivi materijal Sekretarijata, potrebno ju je direktno prenijeti predstavniku sekretarijata u državi i tužilaštvu u državi kojoj se ustupa predmet. Optuženik mora biti obaviješten da se njegova pritvorska dokumentacija prenosi u novu nadležnost. S obzirom da se optuženi obavještava o tačnom datumu premještanja samo nekoliko dana prije, zbog sigurnosnih razloga, pritvorska ustanova Suda ima odgovornost da psihički pripremi optuženika za premještanje i za veliku promjenu koju će doživjeti.

C.1.4 Lične stvari

22. Lične stvari optuženika moraju biti prenesene tokom ili nakon fizičkog premještanja. Kada je to moguće, preporučljivo je da lične stvari idu s optuženikom. Bitno je dobiti smjernice od države kojoj se upućuje predmet o tome šta optuženik smije/ne smije ponijeti sa sobom, naročito u vezi novčanih sredstava. Pritvorska ustanova bi trebala napraviti popis ličnih stvari optuženika, a optuženik mora potpisati taj popis prije svog premještanja. Da bi se spriječile mogući sporovi, moraju se napraviti tri kopije potpisanog popisa. Jednu kopiju treba dati optuženiku, jednu kopiju treba zadržati pritvorska ustanova i treću kopiju treba dodati uz lične stvari kako bi se potvrdila na konačnom odredištu. Ukoliko optuženik ima namjeru prenositi električnu opremu (na primjer, lični laptop) mora se unaprijed poslati upozorenje vlastima države podnosioca zahtjeva. U većini zatvora ili pritvorskih ustanova, zatvorenicima nije dopušteno korištenje takve opreme bez prethodnog odobrenja pretpretresnog sudije.

C.1.5 Odgovornost za optuženika

23. Sekretarijat ima dužnost razmotriti pitanje ko ima stvarnu odgovornost za optuženika tokom svake faze premještanja. Bitno je da pravni službenik Sekretarijata, zajedno s potrebnim zaštitarima, prati optuženika tokom premještanja. Relevantni odjel Sekretarijata mora izraditi standardizirani nalog za premještanje i potrebne ovjerene kopije. U slučaju MKSJ-a, izdavanje naloga za premještanje pokreće Ured za pravnu pomoć i pitanja pritvora. Nalog za premještanje radi pritvorska ustanova koja ustupa odgovornost za optuženika organima lokalne vlasti (tj. holandskoj saobraćajnoj policiji) koji su odgovorni za premještanje optuženika do vojne baze ili aerodroma koji je pravni službenik naveo prije premještanja. Na svakoj tački prijenosa odgovornosti, predstavnik Suda mora potpisati sve ovjerene kopije naloga o premještanju. Kopiju tog dokumenta treba također dati predstavniku države u koju se predmet ustupa koji zauzvrat daje pravnom službeniku potrebne dokumente za premještanje za tu državu. Nalog za premještanje se onda zajedno sa potpisanim dokumentima države kojoj se predmet upućuje uvodi u sudsku arhivu kao dokaz da je odluka o prosljeđivanju ispravno provedena.

C.2 Pristup ovjerenim kopijama sudskog materijala

C.2.1 Ovjeravanje

24. Sekretarijat MKSJ-a nema posebnu službu ili odjel koji obrađuje predmete prosljeđivanja nego raspodjeljuje zadatke među službama, dok se većina zadataka dodjeljuje Službi za organizaciju i podršku rada sudnica (CMSS) pošto ona čuva službenu arhivu Suda. Sekretarijat se uključuje samo kada postoji zahtjev za pomoć: npr. za zvanične kopije dokumenata koji su uvedeni u spis predmeta; za transkripte, podneske u predmetu i audio i video materijale. Kada se neki predmet ustupi u skladu s pravilom 11bis, Sekretarijat pomaže Tužilaštvu pri prijenosu spisa osiguravajući da je zvanična arhiva predmeta ovjerena od strane Sekretarijata. Tužilaštvo potvrđuje da materijal u njegovom posjedu nije podnesen niti usvojen u zvaničnu arhivu Suda. Taj proces ovjeravanja se pokazao teškim zbog nedostatke prethodnog dogovora između države kojoj se predmet ustupa i Suda, te je Sud morao promijeniti svoju proceduru da bi se prilagodio postupku u državi kojoj ustupa predmet. U budućim ustupljenim predmetima, preporučuje se da se sva zvanična arhiva Suda ovjerava i potvrđuje prema proceduri Suda. Također, preporučuje se samo jedno ovjeravanje koje potvrđuje tačnost i autentičnost svih materijala koji čine predmetni spis.

C.2.2 Prijevodi

25. Kada se zvanični jezik države kojoj se predmet upućuje ne podudara s radnim jezicima Suda, o pitanjima u vezi sa prijevodom materijala se treba dogovoriti unaprijed. Sud je suočen s dilemom vezano za činjenicu da su njegovi zvanični transkripti samo na engleskom i francuskom jeziku te je odvjetnicima iz bivše Jugoslavije istraživanje arhive transkripata teže ukoliko ne znaju jedan od zvaničnih jezika UN-a. Zbog toga lokalni odvjetnici traže pristup audio/video materijalu koji je na bosanskom-hrvatskom-srpskom. Ovaj proces je i naporan i skup za državu kojoj se predmet ustupa jer se audio/video snimci moraju preslušati i izraditi transkript svjedočenja na njihovom jeziku.

C.2.3 Sudska baza podataka

26. Arhiva Suda je dostupna elektronski kroz internu Sudsku bazu podataka (JDB) koja se koristi i kao alat za objavljivanje i za pravno istraživanje. U posljednje dvije godine, kroz memorandume o razumijevanju, Sud je proširio spisak onih koji mogu pristupiti sudskoj bazi podataka dopuštajući vanjskim sudovima dobijanje šifre za daljinski pristup. Ove šifre dopuštaju određenim korisnicima da se daljinski prijave na sistem i pretražuju čitavu zvaničnu arhivu sudskih spisa. Za materijale koji nisu u zvaničnoj arhivi Suda, Tužilaštvo je također dopustilo državnim vlastima pristup Elektronskom sistemu objelodanivanja (EDS) koji sadrži većinu dokaza u posjedu tužilaštva.

C.3 Pravna pomoć i prijenos materijala iz predmeta odbrani

C.3.1 Pravno zastupanje pred državnim sudom

27. Pravno zastupanje pred državnim sudom je bitno pitanje o kojem se treba dogovoriti prije prijenosa predmeta i/ili optuženika. U nekim nadležnostima, samo je državljanima te nadležnosti dopušteno da predstavljaju optuženika ili da imaju pravo postupanja pred sudom. Prema takvim pravilima, advokat koji zastupa optuženika pred Sudom možda neće biti u mogućnosti nastaviti ga zastupati. Kada se predmet podnese za prijenos, da bi se obezbijedila konzistentnost u odbrani i jednostavan prijelaz, Sekretarijat bi trebao

predvidjeti mogućnost dodjeljivanja advokata koji ima pravo zastupanja u državnoj nadležnosti. Cilj ovog dodjeljivanja bi trebao biti taj da advokat može početi pripremati odbranu prije pojavljivanja pred državnim sudom. U nedostatku takvog dogovora, vrijeme i resursi koje su pravnici koji postupaju pred Sudom uložili u pripremanje predmeta bit će izgubljeni u postupcima pred državnim sudom.

C.3.2 Prijenos dokumentacije odbrane

28. Da bi se osigurao jednostavan prijenos spisa od advokata koji postupaju pred Sudom do novog advokata koji preuzima predmet pred nacionalnim sudom, potrebna je koordinacija. Problemi se mogu pojaviti ako nalog pretresnog vijeća koje zasjeda u predmetu ne sadrži odredbe koje dopuštaju prijenos spisa odbrane novim odvjetnicima optuženika. Pošto Sud možda neće imati nadležnost nakon izdavanja naloga, potrebno je osigurati da se nalog pozabavi ovim pitanjem. Ovo pitanje se može riješiti tako što će se obezbijediti da pravila o dodjeli branioca i relevantni kodeks ponašanja sadrže posebnu odredbu koja se odnosi na obavezu koju advokat koji postupuje pred Sudom ima prema novoj nadležnosti. U svojoj odluci kojom ustupa predmet državnom sudu, Pretresno vijeće može naglasiti braniocima da prenesu dokumentaciju odbrane. U svakom slučaju, potrebno je da Sud istraži i shvati obaveze određene u zakonima države prije prijena predmeta u tu državu. Na primjer, odredba u Zakonu o krivičnom postupku BiH kaže da strane imaju rok od sedam dana za podnošenje preliminarnih zahtjeva nakon što državni sud potvrdi optužnicu. Ukoliko optuženik nema advokata pred državnim sudom prije premještanja, bit će teško ili nemoguće za novog advokata da ispuni taj rok, naročito ukoliko novi advokat nije upoznat s predmetom i/ili nije u posjedu spisa odbrane. Uz to, pošto se o nekim od preliminarnih pitanja optužnice raspravljalo pred Sudom, ima smisla da advokat koji već poznaje ta preliminarna pitanja određuje da li ta ista pitanja treba iznositi i pred nacionalnim sudom. Ukoliko se advokatu dopusti da se pridruži timu odbrane u Hagu prije ili tokom premještanja, i Sud i državni sud mogu uštediti i vrijeme i resurse. da se pridruži timu odbrane u Hagu prije ili tokom premještanja, i Sud i državni sud mogu uštediti i vrijeme i resurse.

C.3.3 Pravna pomoć tokom prelaznog perioda

29. Brojna se pitanja moraju razmotriti u vezi sa shemom pravne pomoći, u zavisnosti od toga da li Sud očekuje da će advokat ostati raditi na predmetu nakon prosljeđivanja. Sud bi trebao odrediti minimalni i maksimalni prelazni period koji je potreban da bi se osigurao efikasan prijenos, naročito ako će se Sud finansijski obavezati. Nema garancije da će se državni sudovi složiti s ocjenom Suda u vezi sa slabim imovinskim stanjem optuženika. Uz to, ključna tačka bi trebala razjasniti uvjete državljanstva za advokate koji žele pravo zastupanja pred državnim sudom. Ukoliko takvi uvjeti postoje, ključna tačka bi trebala razjasniti da li predmeti koje Sud ustupa mogu biti izuzetak.

C.4 Zahtjevi za pomoć i promjene zaštićenog materijala

30. MKSJ je maksimalno iskoristio mogućnost da prema pravilu 11bis ustupi nacionalnim sudovima predmete u kojima su na MKSJ-u podignute optužnice. Nisu svi zahtjevi za prijenos takvih predmeta odobreni i mogućnosti za prosljeđivanje u ovoj prvoj kategoriji predmeta su stoga iscrpljene. Ipak, Sud je ostao uključen u pružanje pomoći državnim nadležnostima u još dvije kategorije predmeta: predmeti koji su istraženi na različitim nivoima od stane Tužilaštva Suda, ali za koje ishod nije bio izdavanje optužnice od strane Suda, koji se također zovu predmeti "druge kategorije"; i predmeti koji su istraženi i pokrenuti od strane državnih sudova, koji se također zovu predmeti "treće kategorije".
31. Kada nacionalni sudovi traže pristup javnim materijalima MKSJ-a, zahtjev se podnosi Sekretarijatu u obliku Zahtjeva za pomoć. Da bi se koordinirali odgovori na takve zahtjeve organa unutrašnjih poslova ili sudova, u

XIII. Prosljeđivanje predmeta domaćim nadležnostima

Sekretarijatu se određuje osoba koja će služiti kao ključna tačka. Sekretarijat nema poseban ured koji se bavi zahtjevima za pomoć; međutim, uzimajući u obzir rastući broj takvih zahtjeva, razmišlja o uspostavljanju takvog ureda kako bi efikasnije odgovorio državnim sudovima. Obrada takvih zahtjeva je potaknula shvatanje da bi državnim sudovima možda bio potreban i pristup materijalima koji su obuhvaćeni zaštitnim mjerama koje zabranjuju objelodanjivanje. Kao rezultat toga, pravilo 75(H) je izmijenjeno u februaru 2007. godine da bi se omogućilo da takve zahtjeve podnose izravno državne vlasti. Ova nova promjena Pravilnika je ključni korak ka dopuštanju pristupa trećim stranama zaštićenim materijalima za korištenje u državnim nadležnostima, te pomaže njegovanju partnerstva između međunarodnih i državnih nadležnosti.

XIV. Službe podrške sudu

A. Pritvorska jedinica Ujedinjenih nacija.....	176
A.1 Upoznatost pritvorskog osoblja s pritvorenicima.....	176
A.1.1 Zdravlje pritvorenika.....	177
A.1.2 Pitanje povjerenja između pacijenta i osoblja ..	177
A.2 Odsustvo sa suda zbog zdravstvenih razloga.....	178
A.3 Angažiranje osoblja i finansiranje Pritvorske jedinice UN-a.....	178
A.4 Odnos Pritvorske jedinice UN-a i sudskog procesa	179
A.4.1 Zdravstvena pitanja.....	179
A.4.2 Mogućnosti za pritvorenike u Pritvorskoj jedinici UN-a.....	179
A.4.3 Izdvajanje i izolacija pritvorenika.....	179
A.4.4 Puštanje na privremenu slobodu i povratak u Pritvorsku jedinicu UN-a.....	180
A.5 Informatički resursi i sigurnost.....	180
A.6 Politike koje za cilj imaju normalizovanje života pritvorenika.....	181
A.6.1 Dnevni režim.....	181
A.6.2 Komunikacija i posjete.....	181
A.6.3 Fizička vježba i pristup svježem zraku.....	181
A.6.4 Kulturni ugođaji.....	181
A.7 Raspored pritvorenika.....	181
B. Usluge pismenog i usmenog prevođenja.....	182
B.1 Upravljanje pismenim i usmenim prijevodom u međunarodnim krivičnim sudskim postupcima.....	182
B.1.1 Izazovi usmenog prevođenja.....	182
B.1.2 Izazovi pismenog prevođenja.....	183
B.2 Navođenje izvora i terminologija.....	184
B.3 Služba za upravljanje protokom dokumenata.....	185
B.4 Izrada transkripta.....	185
C. Saradnja sa zemljom domaćinom	186
C.1 Smještaj međunarodnih krivičnih sudova.....	186
C.2 Posebne odredbe sporazuma sa zemljom domaćinom - sudska nadležnost i ulazak u zemlju domaćina.....	186
C.3 Pritvorska jedinica.....	186
C.4 Prostorije.....	187
C.5 Izvršenje kazni i puštanje na slobodu osoba oslobođenih optužbe.....	187
C.6 Preseljenje svjedoka.....	187
C.7 Sigurnost i zaštita.....	188
C.8 Upravljanje odnosom sa zemljom domaćinom.....	188
D. Komunikacija.....	188
D.1 Uvodna razmatranja.....	188
D.2 Mas mediji i masovna komunikacija.....	189
D.3 Osoblje za komunikaciju.....	190
D.4 Komunikacijski kanali.....	191
D.5 Program Outreach	192
D.5.1 Izazovi koje donosi program Outreach	193
E. Odjel za žrtve i svjedoke.....	193
E.1 Operativna jedinica.....	194
E.1.1 Vize za putovanje u Nizozemsku.....	194
E.1.2 Pomoć svjedocima na terenu.....	194
E.1.3 Smještaj u Hagu.....	195
E.1.4 Trajanje boravka svjedoka u Hagu	195
E.1.5 Naknade.....	196
E.2 Jedinica za podršku.....	196
E.2.1 Stručna psiho-socijalna pomoć i procjene potreba svjedoka	196
E.2.2 Prilagođavanje svjedoka novom okruženju i prvi sastanci između svjedoka i pravника.....	197
E.2.3 Stalno praćenje stanja svjedoka	198
E.2.4 Posttraumatski simptomi.....	198
E.2.5 Naknadne aktivnosti vezane za svjedoke nakon svjedočenja	199
E.3 Jedinica za zaštitu.....	199
E.3.1 Zaštita svjedoka u sudnici.....	199
E.3.2 Zaštita svjedoka izvan sudnice.....	200
E.4 Konačna razmatranja.....	202

1. Sudske aktivnosti bilo kojeg međunarodnog suda ne mogu funkcionirati efikasno bez podrške administrativnih odjela suda i bliske saradnje s njima. Iskustvo je pokazalo da je obezbjeđivanje stalnog savjetovanja među različitim odjelima suda i koordiniranje napora u cilju efikasnog provođenja sudskih naloga i odluka od ključne važnosti. Sva administrativna pitanja koja mogu nastati vezano za sudske aktivnosti MKSJ-a rješava Sekretarijat koji je po Statutu zadužen za pružanje operativne podrške Vijećima i Tužilaštvu.³³⁶
2. Ovo poglavlje je zamišljeno tako da naglasi različite usluge koje pruža Sekretarijat koje su neizostavan dio aktivnosti Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju te da prikaže u osnovnim crtama lekcije koje su naučene iz iskustva Sekretarijata.

336 Čl.17, Statuta MKSJ-a određuje da je " (S)ekretarijat odgovoran za administraciju i opsluživanje Suda."

A. Pritvorska jedinica Ujedinjenih nacija

---

3. Pritvorska jedinica Ujedinjenih nacija (UNDU) je cenar za pritvor pod nadzorom Sekretarijata MKSJ-a i smještena je unutar jednog holandskog zatvora koji se nalazi nekoliko kilometara od sjedišta Suda. Pritvorenici uključuju optužene osobe koje su u pritvoru dok čekaju početak suđenja i tokom suđenja i žalbe, osuđene osobe koje čekaju premještaj u državu u kojoj će služiti kaznu, i pritvoreni svjedoci i osobe koje su optužene za nepoštivanje suda. Pritvorska jedinica UN-a ovako opisuje svoje dužnosti:

Nadziranje i održavanje fizičke i emocionalne dobrobiti svih pritvorenih osoba, osoba koje čekaju suđenje ili su u pritvoru tokom suđenja pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, imajući na umu pretpostavku nevinosti, braneći njihovu čast kao ljudskih bića, štiteći njihova prava kao pojedinaca da bi mogli razumjeti i učestvovati u postupcima na Sudu.³³⁷

4. Regulatorni režim Pritvorske jedinice UN-a uključuje pravila i propise kao što su Pravilnik o pritvoru, Pravila žalbenog postupka pritvorenika ("postupak žalbe"), Pravila disciplinskog postupka protiv pritvorenika, Pravilnik o nadzoru posjeta i komunikacije s pritvorenicima i Kućni red za pritvorenike. Način primjene Pravilnika o pritvoru i drugih propisa koji se odnose na Pritvorsku jedinicu UN-a je uređen Službenim nalogima i postupcima (POP). Službeni nalozi i postupci osiguravaju osnovni okvir i pojašnjenje procedura kojih se osoblje mora pridržavati u vršenju svojih dužnosti u Pritvorskoj jedinici UN-a.
5. Regulatorni sistem i Službeni nalozi i postupci su se razvili tokom vremena, uzimajući u obzir potrebe i uvjete sudskog procesa, posebnosti pritvorenika i jedinstvene karakteristike Pritvorske jedinice UN-a kao pritvornog centra za međunarodni krivični sud. Sistem i Službeni nalozi i postupci pružaju isprobani okvir koji se stalno prilagođava da bi se osigurala zaštita prava i čast pritvorenika, te zaštita pritvorskog osoblja tokom obavljanja njihovih dužnosti. U daljem tekstu su date informacije o tome kako se Pritvorska jedinica UN-a prilagodila izazovima svog zadatka.

A.1 Upoznatost pritvorskog osoblja s pritvorenicima

6. U svom djelovanju se osoblje Pritvorske jedinice UN-a rukovodi pretpostavkom nevinosti i principom poštovanja između osoblja i pritvorenika. Nadzor pritvorenika je ključan aspekt zadatka Pritvorske jedinice UN-a. Iskustvo je pokazalo da čitavo osoblje Pritvorske jedinice UN-a mora biti svjesno pojedinačnih aspekata svakog pritvorenika. Pritvorenici koji su smješteni u Pritvorskoj jedinici UN-a imaju jedinstven profil koji upućuje i određuje način i najvažnije elemente rada Pritvorske jedinice UN-a:
- ◆ pritvorenici nisu recidivisti;
  - ◆ većina zatvorenika je lišena slobode po prvi put;
  - ◆ pritvorenici su smješteni u pritvor na duge vremenske periode;
  - ◆ pritvorenici su stariji od prosječnog zatvorenika u nekoj pritvorskoj ustanovi, imaju manje mehanizama za snalaženje u pritvorskom okruženju i imaju komplikacije zbog više starosne dobi i zdravstvenog stanja;
  - ◆ većina pritvorenika ima (ili je imala) važan ili visok status u svojim zemljama ili regijama;
  - ◆ mnogi pritvorenici intelektualno su iznad prosjeka pritvorenika u običnom državnom pritvorskom okruženju;
  - ◆ postoji veliki interes medija za Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju i pojedinačne predmete;
  - ◆ pritvorenici su daleko od kuće, porodice, poznate mreže društvene podrške, svog kulturnog okruženja, a nedovoljno su upoznati s ovim okruženjem;
  - ◆ treba voditi računa o psihičkom stanju svakog pritvorenika.

---

337 Iz internog dokumenta u kojem UNDU određuje svoju politiku.

7. U skladu s gornjim profilom i pretpostavkom nevinosti, politika Pritvorske jedinice UN-a je da olakša normalizovanje svakodnevnog života pritvorenika u mjeri u kojoj je to moguće i da izbjegne restriktivne mjere tamo gdje one nisu potrebne.

A.1.1 Zdravlje pritvorenika

8. Zdravlje pritvorenika je ključno pitanje za svaki međunarodni sud ili krivični sud i bitan faktor efikasnosti suđenja. Pritvorska jedinica UN-a se trudi da ispuni rastuće zdravstvene zahtjeve pritvorenika. Iako je Pritvorska jedinica UN-a ustanova za pritvor, prosječni period pritvora je znatno duži nego kod većine državnih pritvorskih ustanova i i po trajanju je vjerovatno bliži običnim zatvorima. Ova situacija štetno djeluje na psihičko stanje pritvorenika koji čekaju dug period suđenja i žalbenog postupka. Takvi uvjeti mogu biti uzrok dugotrajnog stresa i mogu uzrokovati ili pogoršati zdravstvene tegobe. Također, prosječna starost pritvorenika u Pritvorskoj jedinici UN-a je trenutno 57 godina,³³⁸ što je znatno više nego u državnim pritvorskim ustanovama. Većina pritvorenika stiže u Pritvorsku jedinicu UN-a s raznim zdravstvenim problemima povezanim sa starosnom dobi.
9. Pritvorenici često pate od oboljenja zbog njihovih ranijih problema u životnom stilu i zbog poodmakle dobi.³³⁹ Post-traumatski stresni poremećaj (PTSP) i drugi psihički poremećaji su veoma česti. Zbog prirode post-traumatskog stresnog poremećaja i psihičkih oboljenja, njegovanje ličnih odnosa s pritvorenikom prilikom pružanja medicinske brige postaje ključno.
10. Zbog ovakvog zdravstvenog profila, Pritvorska jedinica UN-a je opremljena tako da se može nositi sa nizom medicinskih situacija u vezi s pritvorenicima. Medicinska služba Pritvorske jedinice UN-a ima malu ali dobro opremljenu medicinsku kliniku koja dijagnosticira i liječi bolesti i povrede pritvorenika. Prilikom prijema, svi pritvorenici prođu kroz iscrpan zdravstveni pregled zamišljen tako da bi se stvorio jasan zdravstveni profil pritvorenika, koji uključuje i čitav niz krvnih pretraga. Medicinska njega koju pruža Medicinska služba Pritvorske jedinice UN-a uključuje prvoklasnu zdravstvenu njegu i brigu o mentalnom zdravlju pritvorenika.³⁴⁰

A.1.2 Pitanje povjerenja između pacijenta i osoblja

11. Ključno je za funkcioniranje Pritvorske jedinice UN-a da pritvorenici imaju povjerenja u osoblje. Međutim, ovaj odnos povjerenja može omesti prirodno nepovjerenje, čak i paranoja pritvorenika koji su uhapšeni i dovedeni u stranu državu i kulturu, često protiv svoje volje. To što medicinski službenik³⁴¹ ostaje što je moguće više izvan sudskog procesa i to što se zdravstveni kartoni pritvorenika vode što je više moguće kao povjerljivi pomaže u jačanju odnosa povjerenja.

A.2 Odsustvo sa suda zbog zdravstvenih razloga

12. Pritvorenik je nekada previše bolestan da bi prisustvovao sudskim postupcima i stoga politika MKSJ-a dopušta odsustvovanje pritvorenika. Pošto osobe optužene na MKSJ-u imaju pravo da budu prisutne na svom suđenju,

338 Od 16. maja 2008. godine, prosječna starost 41 pritvorenika u Pritvorskoj jedinici bila je 56,5 godina.

339 Nakon 40. do 45. godine loši izbori u životnom stilu počinju da utječu na zdravlje. Kulturološka pitanja vezana za životni stil i stresno okruženje tokom sukoba na Balkanu (npr. tradicionalna prehrana, pušenje, piće, stres, nedostatak tjele vježbe, položaji više odgovornosti, rat) imaju utjecaj po ovom pitanju.

340 Brigu za mentalno zdravlje povećavaju usluge stručnjaka psihijatra kojem je maternji jezik zajednički jezik pritvorenika, što umanjuje komplikacije kod prevođenja.

341 U definiciji Pravilnika o pritvoru medicinski službenik je "ljekar koji je na određeno vrijeme imenovan sporazumom između Sekretarijata i generalnog direktora zatvora domaćina." Pravilo 34 B Pravilnika o pritvoru dalje određuje da se "ljekar brine o tjelesnom i duševnom zdravlju pritvorenika i redovno ili po potrebi vrši preglede svih bolesnih pritvorenika, svih pritvorenika koji se žale na zdravlje i svakog pritvorenika koji zahtijeva njegovu posebnu pažnju."

odricanje od tog prava mora biti dobrovoljno i upućeno. Kada se optuženi želi odreći tog prava, mora to učiniti određenim formalnim procesom. Pritvorenik mora iznijeti da je nesposoban da prisustvuje suđenju zbog bolesti nakon čega ga advokat mora obavijestiti o posljedicama odsustvovanja sa suđenja. Nakon toga, pritvorenik potpisuje formalno odricanje od tog svog prava uz odgovornog službenika kao svjedoka. Član medicinskog osoblja Pritvorske jedinice UN-a mora potpisati dokument koji potvrđuje da je izvršen pregled pritvorenika.³⁴² Medicinsko osoblje mora oprezno djelovati kada daje ove informacije kako bi se održao kontinuitet tretmana i kako bi se izbjegao kontakt sa sudskim procesom koji može utjecati na bitni odnos povjerenja između ljekara i pacijenta.

13. Cilj ove procedure je da se osigura da su interesi pravde ipak ostvareni i kada pritvorenici nisu u mogućnosti prisustvovati suđenjima zbog bolesti, da bi se zaštitilo pravo optuženika da prisustvuje suđenjima i da bi se zaštitili efikasnost i integritet postupka, naročito pravo na suđenje bez nepotrebnog odgađanja za bilo kojeg suoptuženika.

A.3 Angažiranje osoblja i finansiranje Pritvorske jedinice UN-a

14. Iako je fizički smještena u sklopu zatvora domaćina, Pritvorska jedinica UN-a ima autonomnu komandnu strukturu koja se sastoji od osoblja zaposlenog na MKSJ-u i pritvorskih službenika koje su državne vlasti ustupile Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju. MKSJ je dogovorio sa vladom Holandije izradu sporazuma o zatvoru domaćinu i pružanju svih potrebnih usluga i mogućnosti za provođenje programa pritvora koji je potreban da bi se ispunili uvjeti MKSJ-a. Određena je cijena ćelije po danu koja uzima u obzir obim usluga i mogućnosti koje su potrebne Pritvorskoj jedinici UN-a, npr. zapošljavanje osoblja, smještaj, oprema, održavanje, usluge za pritvorenike - obroci, svjež zrak, sport, obrazovanje.
15. Usluge i mogućnosti koje su potrebne Pritvorskoj jedinici UN-a uključuju obezbjeđivanje pritvorskih službenika koje između prijavljenih bira rukovodstvo Pritvorske jedinice UN-a i koji u svojim zadacima vezanim za funkcionisanje Pritvorske jedinice UN-a odgovaraju rukovodstvu Pritvorske jedinice UN-a, ali ostaju unutar Zatvorske službe Holandije iz administrativnih razloga. Ovaj sporazum je bio od velike koristi zbog blizine velikog broja visoko kvalificiranih, stručnih pritvorskih službenika u državi koja promovira dobro upravljanje zatvorima.
16. Kao posljedica toga, znatna većina pritvorskih službenika se uzima iz holandske službe. Međutim, uzimanje pritvorskih službenika iz drugih država da bi se osigurala takmičarska sredina i da bi se održao međunarodni karakter je bilo od velike koristi. Imati višenacionalnu radnu snagu znači da se najbolji kvaliteti svakog člana osoblja mogu njegovati i da se njihov rad nadopunjava, pružajući efikasniju mrežu pritvorskih službenika. Ovo doprinosi uspostavljanju samoregulirajućeg procesa i obezbjeđivanju visokih standarda usluga unutar Pritvorske jedinice UN-a.

A.4 Odnos Pritvorske jedinice UN-a i sudskog procesa

17. Pritvorska jedinica UN-a ne igra aktivnu ulogu u sudskom procesu. Njena uloga je samo pružanje podrške. Profil pritvorenika i odnos s tri organa MKSJ-a - Vijećima, Tužilaštvom i Sekretarijatom - te odbranom razlog je pokretanja mnogih pitanja vezanih za pritvor u sudnici. Zdravstvena, kulturna i statusna pitanja često utječu na sudski proces. Zbog ovog razloga, u sudnici se često pokreću pitanja vezana za pritvor i rukovodstvo Pritvorske jedinice UN-a može i mora reagirati brzo na sudska pitanja koja tako nastaju. Pokazalo se da su

---

³⁴² Vidi Odsustvovanje sa suda zbog bolesti. Dokument o odricanju dozvoljava osoblju medicinske službe da naglasi ozbiljnost bolesti te stoga i koliko se očekuje da će trajati odsustvovanje, pomažući tako vijećima da donose upućene odluke u vezi s postupkom.

Službeni nalozi i postupci (POP) veoma efikasan način bilježenja proceduralnih pitanja i razloga za uvođenje tih procedura.

A.4.1 Zdravstvena pitanja

18. Pritvorska jedinica UN-a je imala teškoća u uspostavljanju zadovoljavajućeg mehanizma vezanog za rješavanje zdravstvenih pitanja u sudskoj areni. MKSJ je morao rješavati razne situacije u kojima je u pitanju bilo zdravlje pritvorenika. Te situacije uključuju zahtjeve za privremeno puštanje na slobodu radi liječenja, i produženo odsustvo sa suda zbog bolesti, štrajka glađu, itd. Vijeća ili strane stalno zahtijevaju daljnje informacije o zdravlju pritvorenika da bi se pozabavili pravnim pitanjem koje uključuje zdravlje i sposobnost pritvorenika da prati suđenje ili potrebu za privremenim puštanjem na slobodu da bi se otišlo na liječenje izvan Holandije. Općenito, prema Pravilniku o pritvoru, Sekretarijat treba medicinske informacije držati povjerljivima osim ako se objavlivanje ne obavi uz pristanak pritvorenika. Međutim, sudija ili vijeće mogu narediti objavlivanje u interesu pravde, ili dobrog vođenja suđenja, nakon savjetovanja s medicinskim službenikom Pritvorske jedinice UN-a. Kao i u svakom drugom odnosu između ljekara i pacijenta, mora postojati visoki nivo povjerenja. Ovo je naročito bitno za odnos medicinskih službenika i medicinskih stručnjaka Pritvorske jedinice UN-a i pritvorenika/pacijenata koje liječe. Ukoliko pritvorenici/pacijenti pomisle da je objavlivanje moguće bez njihovog pristanka, jer je zatraženo sudskim nalogom, odnos povjerenja može biti narušen. Ovaj rizik se umanjuje ako se postave nezavisni medicinski stručnjaci (koji nisu uključeni u liječenje) koji će ispitati pritvorenika i podnijeti izvještaj vijećima i/ili stranama. Ova procedura primjenjuje se prema pravilu 74*bis* Pravilnika o postupku i dokazima.

A.4.2 Mogućnosti za pritvorenike u Pritvorskoj jedinici UN-a

19. Još jedan primjer odnosa između Pritvorske jedinice UN-a i sudskog procesa je slučaj kada sudije nalogom zatraže da Pritvorska jedinica UN-a omogući pritvoreniku vanredne mogućnosti, na primjer "privilegije" za optuženike koji se sami zastupaju, kao što su kompjuteri, dodatni prostor u ćeliji, mogućnosti koje nisu dostupne drugim pritvorenicima. Takvi dogovori mogu imati utjecaja na sigurnosnu, zaštitnu i internu organizaciju Pritvorske jedinice UN-a. Stoga se preporučuje prethodno savjetovanje sa Pritvorskou jedinicom UN-a tako da se mogu prepoznati svi problemi vezani za sigurnost i zaštitu i da se može ispitati njihova zajednička izvodljivost prije izdavanja naloga. Ta savjetovanja omogućavaju Pritvorskoj jedinici UN-a i sudu da riješi pitanja u vezi sa sigurnošću i zaštitom koja se mogu pojaviti zbog sudskog naloga.

A.4.3 Izdvajanje i izolacija pritvorenika

20. Nalozima o izdvajanju i izolaciji,³⁴³ koji su regulirani Pravilnikom o pritvoru, može koristiti prethodno savjetovanje s Pritvorskou jedinicom UN-a u vezi s načinom na koji mogu utjecati na sigurnosnu, ali i na zaštitnu i internu organizaciju Pritvorske jedinice UN-a.

A.4.4 Puštanje na privremenu slobodu i povratak u Pritvorsku jedinicu UN-a

21. Iskustvo MKSJ-a pokazuje da nalozi za privremeno puštanje na slobodu i povratak pritvorenika u Pritvorsku jedinicu UN-a zahtijevaju znatne logističke pripreme rukovodstva Pritvorske jedinice UN-a. Datumi odlaska i povratka su osjetljive sigurnosne informacije i bilo kakvo javno spominjanje vremenskih rasporeda prije stvarnog provođenja premještanja može ugroziti kretanje pritvorenih osoba Pritvorske jedinice UN-a. Premještanje krajem sedmice kao i večernji povraci stvaraju dodatne logističke probleme i probleme s osobljem za Pritvorsku jedinicu UN-a, te bi savjetovanje prije izdavanje naloga moglo pomoći u izbjegavanju

343 Pravila 40 do 49 Pravilnika o pritvoru Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

ovih komplikacija. Općenito se preporučuje povratak najkasnije sedmicu dana prije početka suđenja da bi se rukovodstvu Pritvorske jedinice UN-a dalo dovoljno vremena da se pozabavi logističkim i medicinskim pitanjima koja nastaju u vezi s povratkom pritvorenika u Pritvorsku jedinicu UN-a. Međutim, kako na povratak mogu utjecati okolnosti i zdravstveno stanje pritvorene osobe, savjetuje se prethodno savjetovanje s Pritvorskom jedinicom UN-a. Povraci bi se također trebali, po mogućnosti, odvijati početkom sedmice pošto Pritvorska jedinica mora provesti zdravstveni pregled nakon povratka pritvorenika. Iz ovih razloga, preporučuje se savjetovanje s Pritvorskom jedinicom UN-a prije izdavanja naloga.

A.5 Informatički resursi i sigurnost

22. Pritvorska jedinica UN-a mora misliti na sigurnost prilikom razmatranja zahtjeva da pritvorenima omogući informatičku tehnologiju. U isto vrijeme, princip "jednakosti oružja" nalaže da pritvorenici imaju pristup materijalima potrebnim za njihovu odbranu, uključujući mogućnost pregledanja ogromnih količina objelodanjenog materijala koje je Tužilaštvo objavilo u digitalnom formatu kako bi se mogao pretraživati.
23. "Interna politika o korištenju kompjutera u Pritvorskoj jedinici UN-a i prijenos informacija koji je podložan tajnosti komunikacije između branioca i klijenta" određuje postupke kojima se rukovodi korištenje kompjutera od strane pritvorenika i advokata i prijenos informacija pohranjenih na papiru i digitalnim medijima. Pravila određuju da se materijali korišteni kao potkrepa optužnici i izjave svjedoka tužilaštva moraju dati odbrani na jeziku koji optuženik razumije.³⁴⁴ Sekretarijat je odredio da je najefikasniji, najtransparentniji i najjasniji način za omogućivanje takvog pristupa taj da se kompjuteri učine izravno dostupnima pritvorenima.³⁴⁵ Pojedinačni kompjuteri se daju svakom pritvoreniku i smješteni su u njihovim pojedinačnim ćelijama. Te kompjutere, međutim, kontroliše Pritvorska jedinica UN-a i blokirani su da bi se spriječilo svako neovlašteno korištenje kao što je pristup internetu.
24. Prijenos informacija je uređen strogim pravilima tako da je advokatu dopušteno samo da prenosi nepapirne medije svojim klijentima ukoliko sadrže materijale bitne za odbranu njihovog klijenta pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju. Korištenje kompjutera i prijenos informacija podliježu "Sporazumu o postupcima i uvjetima korištenja informacija s kompjutera i digitalnih medija u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija" (Sporazum). Sporazum objašnjava obaveze pritvorenika i advokata odbrane, te obaveze koje preuzima rukovodstvo Pritvorske jedinice UN-a, i moraju ga potpisati sve tri strane.
25. Periferni uređaji, uključujući štampače, ne mogu se prikopčati na kompjutere koji su izdati pritvorenima i zbog toga su postavljeni punktovi za štampanje u svakom krilu Pritvorske jedinice UN-a u kojem su smješteni pritvorenici da bi se dala prilika pritvorenima da naprave štampani primjerak dokumenata. Pritvorenima su dostupne osnovna obuka i tehnička podrška za korištenje informatičke tehnologije.

A.6 Politike koje za cilj imaju normalizovanje života pritvorenika

A.6.1 Dnevni režim

26. Dnevni režim Pritvorske jedinice UN-a je zasnovan na politici otvorenosti. Ukoliko pritvorenik nije na sudu, može se slobodno kretati svojim odjelom Pritvorske jedinice UN-a većinu dana. Pritvorenici se mogu družiti i, na primjer, zajedno kuhati hranu. Omogućeni su i obrazovni kursevi iz predmeta kao što su jezici, kompjuterske osnove i kreativnost.

---

344 Pravilo 66 (A) Pravidnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

345 Sporazum o postupcima i uvjetima korištenja informacija s kompjutera i digitalnih medija u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija 1.2.

A.6.2 Komunikacija i posjete

27. Rukovodstvo Pritvorske jedinice UN-a može komunicirati izravno sa pritvorenicima uz pomoć prevodilačkog osoblja koje govori maternji jezik pritvorenika. Mogućnost pritvorenika da komunicira na svom maternjem jeziku pomaže kod ublažavanja kulturoloških razlika. Kada pritvorenici stignu u Pritvorsku jedinicu UN-a, često imaju osjećaj paranoje i nervoze i boje se zlopotrebe zbog utjecaja medija u regionu. Mogućnost pritvorenika da komuniciraju na svom jeziku pomaže uspostavljanju odnosa punog poštovanja i uzajamnog povjerenja s rukovodstvom Pritvorske jedinice UN-a.
28. Podstiče se komunikacija pritvorenika s osobama izvan Pritvorske jedinice UN-a, kroz posjete, preko telefona i e-maila u nastojanju da se normalizira odnos pritvorenika s porodičnim strukturama i strukturama podrške. Pritvorska jedinica UN-a ima na umu pretpostavku nevinosti i svjesna je pritisaka koje trpe porodice tokom perioda pritvora, naročito zbog udaljenosti matičnih država. Posjete omogućuju pritvorenicima da normaliziraju svoje sistem porodične podrške, koja ih ohrabruje. Pritvorenicima je za posjete dopušteno do sedam punih dana zaredom tokom bilo kojeg perioda od trideset dana, uključujući i bračne posjete. Dnevne posjete mogu trajati do osam sati.

A.6.3 Fizička vježba i pristup svježem zraku

29. Zbog lošeg fizičkog i mentalnog stanja mnogih pritvorenika, kao i zbog njihove podmakle dobi, u sistemu održavanja zdravlja pritvorenika bitno je omogućiti im priliku za fizičke vježbe, obrazovanje i vršenje duhovnih dužnosti. Pritvorenike se ohrabruje da vježbaju i održavaju dobro zdravlje tako što im se na raspolaganje stavlja nekoliko ustanova za vježbanje unutar Pritvorske jedinice UN-a. Pritvorenici imaju pristup sali, teretani i kardio vježbaonici. Pritvorenici također imaju pristup osiguranom vanjskom dvorištu gdje imaju priliku prošetati se, raditi u vrtu i družiti se. Sigurniji "zračni kavez" je također dostupan u Pritvorskoj jedinici UN-a da bi pružio pritvorenicima pristup svježem zraku kada ih sigurnosni uvjeti sprječavaju da koriste vanjsko dvorište.

A.6.4 Kulturni ugođaji

30. Pritvorska jedinica UN-a je naučila i shvata da omogućavanje određenog stepena kulturnog ugođaja pritvorenicima pomaže u izgradnji povjerenja i jačanju morala. Omogućavanje kulturnih ugođaja je također u skladu s pretpostavkom nevinosti i pomaže kod normaliziranja svakodnevnog života pritvorenika. Satelitski televizijski kanali iz regije bivše Jugoslavije pomažu u procesu normalizacije i daju pritvorenicima osjećaj da su bliže svojoj prirodnoj okolini smanjujući tako osjećaj otuđenosti i depresiju.

A.7 Raspored pritvorenika

31. Bitan faktor u održavanju stabilnosti i reda u Pritvorskoj jedinici UN-a je mogućnost kombiniranja pritvorenika u održive prikladne grupe koje funkcioniraju u okruženju punom poštovanja, dok u isto vrijeme postoji i mogućnost odvajanja određenih pritvorenika zbog sigurnosnih ili sudskih razloga. Pritvorska jedinica UN-a je podijeljena u niz krila za smještaj koje dopuštaju rukovodstvu Pritvorske jedinice UN-a da uspostavi boravišne grupe pritvorenika od kojih svaka funkcionira kao jedna cjelina. Grupiranje pritvorenika se ne zasniva na etničkim razlikama, već je zamišljeno tako da se stvori šarolika grupa pojedinaca koji se poštuju uzimajući u obzir individualne karakteristike koje svaki pritvorenik donosi u grupu. Ovakav pristup dozvoljava svakom pojedinačnom pritvoreniku da živi u okruženju u kojem ga poštuju i smanjuje vjerovatnoću za konflikt između osoblja i pritvorenika.

B. Usluge pismenog i usmenog prevođenja

B.1 Upravljanje pismenim i usmenim prijevodom u međunarodnim krivičnim sudskim postupcima

32. Međunarodni krivični sudski postupci uključuju brojne svjedoke i velike količine dokumentacije za koje je potrebno usmeno i pismeno prevođenje. Na pitanja vremena i obima dalje utječe potreba da se održi kvalitet uprkos činjenici da se radi o nekoliko jezika, uključujući rijetke jezike, i o sudskim dokumentima i drugim dokaznim materijalima koji mogu imati stotine i hiljade stranica.
33. Za sve svjedoke i skoro sve dokumente koji se koriste u međunarodnim krivičnim sudskim postupcima potreban je usmeni i pismeni prijevod. Pošto MKSJ može održavati do osam suđenja istovremeno s usmenim prijevodom na tri, četiri ili pet jezika, MKSJ se u suštini bavi konferencijskim prevođenjem svakim radnim danom već više od deset godina. Protok dokaznog materijala i značajnih pravnih dokumenata koji zahtijevaju pismeni prijevod je ogroman i stalan.
34. S obzirom na težinu krivičnih djela o kojima se radi, složenost postupaka i potreba za održanjem jasnoće jezika i konzistentnosti u korištenju terminologije tokom dugih i usko povezanih suđenja, ove usluge moraju biti na najvišem standardu.
35. Služba za konferencijske i jezičke usluge (CLSS) je u nadležnosti Sekretarijata, a pruža usluge svim tijelima Suda po potrebi. Iako Tužilaštvo ima svoje osoblje za jezičku podršku i iako odbrana prima dodijeljenu pravnu pomoć od Ureda za pravnu pomoć i pitanja pritvora Sekretarijata, odgovornost za prijevod svih značajnih dokumenata i ogromne količine dokaza nužno ostaje Službi za konferencijske i jezičke usluge.

B.1.1 Izazovi usmenog prevođenja

36. Zadatak omogućavanja usmenog prijevoda za ponekad i osam istovremenih suđenja, uz ispunjavanje raznih drugih zahtjeva za usmeni prijevod (plenarne sjednice i vijećanja sudija, diplomatski seminari, zvanične posjete visokog nivoa, itd.), predstavlja veliki izazov. Višejezična suđenja su pomalo neobično okruženje za simultani prijevod, koji je primjereniji međunarodnim konferencijama na kojima govornici iznose svoje stavove na organiziraniji način i rijetko osporavaju mišljenja jedni drugima. Također, na suđenjima pred MKSJ-om, očekivani nivo tačnosti i potpunosti poruke koju treba prenijeti je mnogo veći nego u ustanovama druge vrste. Izazovi uključuju potrebu da se uposli dovoljan broj kvalificiranih konferencijskih prevodilaca za "rijetke" jezike, kao što su bosanski-hrvatski-srpski, albanski i makedonski, i da i osoblje unutar ustanove i samostalni prevodioci budu dobro upoznati sa sudskom praksom MKSJ-a i s relevantnim terminološkim pitanjima. U vezi s logistikom i optimalnim korištenjem resursa, priroda MKSJ-a igra značajnu ulogu zbog velikog stepena nepredvidivosti u kalendaru suđenja i česte promjene u rasporedu suda, što otežava raspoređivanje i korištenje prevodilaca. Rastuće korištenje dokumenata u sudnici predstavlja daljnji problem za simultani prijevod koje je u suštini zamišljen za usmenu komunikaciju. Nadalje, ono što se često smatra legitimnim tehnikama usmenog prevođenja, kao što je parafraziranje, uređivanje ili strateško izostavljanje, može dovesti do ozbiljnih jezičkih problema na sudu i strane to mogu smatrati greškama u prijevodu.
37. Mjere koje Služba za konferencijske i jezičke usluge preporučuje da bi se nosilo sa takvim izazovima uključuju:
  - ◆ Uspostavljanje odgovarajuće procedure angažiranja stalnih i samostalnih prevodilaca i provođenje sistema kontrole kvalitete kroz stalno učenje i aktivno mentorstvo; naglasak treba biti na radionicama o terminologiji i predavanjima o relevantnim pravnim načelima.

- ◆ Uspostavljanje sistema za traženje usluga usmenog prevođenja, određivanje osoba koje podnose zahtjeve i uspostavljanje rokova i organiziranje sistema stavljanja na raspolaganje usmenim prevodiocima dokumenata koji im trebaju za pripremu ili za citiranje.
- ◆ Uspostavljanje sistemskog pristupa informacijama koje su potrebne za organiziranje pružanja kvalitetnih usluga usmenog prevođenja, uključujući povezivanje s drugim odjelima s namjerom dobivanja pouzdanih informacija o vrsti rasprave (pravni argumenti ili iskaz svjedoka ili svjedočenje sudskih vještaka), predmetu o kojem će se raspravljati i vanrednim jezičkim rješenjima.
- ◆ Uspostavljanje procedure za ispravljanje grešaka u usmenom prijevodu. O ovoj proceduri treba razgovarati s odgovarajućim osobljem Sekretarijata i Vijeća i ona bi se trebala baviti slijedećim pitanjima:
  - ◇ određivanje osoba koje podnose zahtjeve i odgovarajućeg kanala za podnošenje zahtjeva za provjeru (po mogućnosti preko sudskog službenika koji je dodijeljen predmetu koji je u pitanju);
  - ◇ detaljno definiranje samog postupka provjere (potreba da se dobiju tačni citati, korištenje audio snimaka za potrebe provjere, postojanje zvaničnog formulara za podnošenje zahtjeva, itd.);
  - ◇ izdavanje formalnih ispravaka i određivanje odgovarajuće radnje koju treba poduzeti nakon toga (ispravka transkripta, unošenje u spis, itd.);
  - ◇ osvježavanje korisnika usluga usmenog prevođenja o prirodi te zadaće; podizanje svijesti kroz uvrštavanje problema u usmenom prevođenju kao jednu od tema u orijentacijskoj proceduri za nove učesnike suđenja.

B.1.2 Izazovi pismenog prevođenja

38. Iskustvo Suda pokazuje da se, da bi se efikasno upravljalo ograničenim kapacitetom za prevođenje, trebaju provesti dva niza mjera, jedan u fazi osnivanja institucije, a drugi kada počne sa radom.
39. Početne mjere uključuju:
  - ◆ postavljanje najviših kriterija za zapošljavanje prevodilaca, uključujući rigorozne procedure testiranja, i omogućavanje dovoljno vremena za nastavak obuke unutar ustanove;
  - ◆ uspostavljanje jasnih politika koje uređuju zahtjeve za prevodilačke usluge i pružanje istih;
  - ◆ ispravno raspoređivanje elektronskog protoka dokumentacije od podnosilaca zahtjeva i ka njima i stvaranje mehanizma za filtriranje zahtjeva da bi se eliminirali dupli prijevodi;
  - ◆ uspostavljanje terminologije za svaki jezički pravac unutar ustanove i standarda za rješavanje svih prevodilačkih problema sa kojima se često susreće;
  - ◆ razvijanje stilskih vodiča, glosara i terminoloških baza podataka te obezbjeđivanje da se prihvaćena terminologija i njeno korištenje koriste u čitavoj instituciji.
40. U operativnoj fazi, a naročito kada počne suđenje, ključno je da prevodilačka služba usko sarađuje s Vijećima i da podnosioci zahtjeva osiguraju da se potrebe svih strana za prijevodom zadovolje na najefikasniji, najpravedniji i najekonomičniji način.
41. Služba za konferencijske i jezičke usluge bi trebala usko sarađivati s podnosiocima zahtjeva da bi se razvile jasne smjernice za podnošenje dokaznih materijala, detaljno prikazujući vrste i obime dokumenata koji se mogu podnijeti i koji bi trebali biti podneseni, kriterije i metode za prepoznavanje i odabir dokumenata ili odjeljaka iz dugih dokumenata, najprihvatljiviji format za podnošenje dokumenata, vremensko usklađivanje zahtjeva, postavljanje rokova i druge načine kojim bi se osiguralo da se njihove potrebe za prevođenjem ispune što je to efikasnije moguće.
42. Niz politika je usvojeno na Sudu imajući u vidu ovaj cilj:
  - ◆ politika Sekretarijata koja uređuje pružanje usluga prijevoda daje smjernice o vrstama dokumenata koji mogu biti podneseni na prijevod i o procedurama za podnošenje zahtjeva;

- ◆ Uputstvo o ograničenju podnesaka i zahtjeva ograničava dužinu takvih dokumenata, dijelom da bi se smanjio teret koji je na prevodilačkim službama, koji izaziva kašnjenja u postupcima;
  - ◆ pošto branioci moraju govoriti barem jedan od zvaničnih jezika Suda, u većini slučajeva samo se određeni dokumenti (optužnice, nalozi, odluke i presude) trebaju prevoditi na jezik optuženika.
43. Sudije i osoblje Vijeća mora biti dobro obaviješteno o operativnim ograničenjima Službe za konferencijske i jezičke usluge i podržavati napore na provođenju politika vezano za određivanje prioriteta kod zahtjeva za prevođenje. Korisno je da se predstavnici Službe za konferencijske i jezičke usluge sastanu sa sucima koji zasjedaju u predmetu (ili barem s predsjedavajućim vijeća) prije bilo kakve statusne konferencije ili sjednice suda koja će se baviti pitanjem prevođenja, da bi se osiguralo da su sudije u potpunosti obaviještene o eventualnim ograničenjima u prijevodu i o stanju prijevoda u njihovim predmetima.
44. Stranama treba napomenuti: (1) da je njihova obaveza da ograniče zahtjeve za prevođenje dokaznih materijala na dokumente koje će na kraju predložiti kao dokaze za uvrštavanje u spis i da daju prioritet takvim zahtjevima za prevođenje; i (2) da se stranama daju određeni resursi koji im omogućavaju izradu radne verzije prijevoda ili sažetaka koji služe tome da bi se odredilo koji će dokumenti biti podneseni na sudu te će se stoga morati prevesti.
45. Od strana koje podnesu takvu količinu dokumenata koja se ne može završiti treba tražiti da prihvate duži rok ili da naznače koji dokumenti trebaju biti prioritet. Ukoliko je to potrebno, Služba za konferencijske i jezičke usluge bi trebala kontaktirati pretresno vijeće i dobiti njegovu podršku u postizanju rješenja koje ispunjava potrebe strane bez nepotrebnog naprezanja resursa Službe za konferencijske i jezičke usluge i negativnog utjecaja na prava drugih strana. U nekim slučajevima, bilo je potrebno nametnuti mjesečne kvote timovima koji su zahtijevali naročito puno resursa od Službe za konferencijske i jezičke usluge. Iz mnogih praktičnih i pravnih razloga, međutim, takva ograničenja bi trebala biti više izuzetak nego pravilo.
46. Suđenja optuženicima koji se sami brane i suđenja u predmetima s više od jednog optuženika stvaraju veći obim zahtjeva za prevođenje. Za razliku od advokata koji postupaju pred Sudom, optuženici koji se sami brane ne moraju tečno govoriti jedan od službenih jezika i stoga imaju pravo da dobiju sve značajne dokumente na jeziku koji razumiju. U suđenjima više od jednog optuženika, obim dokaza koji se podnosi na prijevod i broj zahtjeva, naredbi i odluka se množi sa brojem timova odbrane. Veza između Službe za konferencijske i jezičke usluge i vijeća u takvim slučajevima mora biti naročito dobra.

B.2 Navođenje izvora i terminologija

47. Služba za konferencijske i jezičke usluge je 2001. godine osnovala posebni Odjel za pretraživanje izvora, terminologiju i obradu dokumenata da bi pružao podršku prevodilačkim odjelima na više važnih načina:
- ◆ prethodnom obradom pravnih materijala, naročito presuda i izvještaja vještaka, nalazeći originalne dokumente na koje se upućuje u tekstu, uključujući odlomke koji mogu biti ubačeni izravno u prijevod;
  - ◆ izradom terminološke baze podataka i pružanjem drugih referentnih alata (pristup raznim bazama podataka, on-line rječnicima, pretraživačima, katalozima predložaka, itd.);
  - ◆ razvijanjem primjene alata za pomoć u prevođenju (CAT alata) i obučavajući prevodioce u korištenju tih alata;
  - ◆ pružanjem druge tehničke i referentne pomoći.

B.3 Služba za upravljanje protokom dokumenata

48. Sekretarijat je 2004. godine osnovao Službu za upravljanje protokom dokumenata (ODM) da bi usmjerio rukovanje zahtjevima za prevođenje unutar MKSJ-a. Potreba za boljom koordinacijom i procjenom zahtjeva za

prevođenje pokazala se kada je uočeno da različite strane prevode mnoge dokumente više od jednom ili ih ista strana prevodi u različitim vremenskim periodima. Služba za upravljanje protokom dokumenata služi kao posrednik između podnosioca zahtjeva kao što su odbrana, Tužilaštvo, Vijeća i Sekretarijat te Službe za konferencijske i jezičke usluge koja je zadužena za sam prijevod.

49. Služba za upravljanje protokom dokumenata je stvorila novi način rada za zahtjeve za prevođenje koji uključuje sistem za praćenje prijevoda (TTS). Ovaj kompjuterizovani sistem je zamišljen tako da služi kao jedini put za podnošenje zahtjeva za prevođenje Službi za konferencijske i jezičke usluge i za povrat završenih prijevoda. Sistem za praćenje prijevoda omogućava Službi za upravljanje protokom dokumenata i strani podnosiocu zahtjeva da prati stanje svakog zahtjeva i također daje informacije o broju izbjegnutih duplih prijevoda. Sistem se koristi da bi usmjerio zahtjev za prevođenje i proces praćenja. Funkcije uključuju elektronski zahtjev za prevođenje i formular za praćenje, izradu jedinstvenog broja za praćenje prijevoda koji će ostati povezan s prijevodom i originalom za sve vrijeme postojanja kao dokumenta MKSJ-a i podržava povjerljivost dokumenta, pridavanje prioriteta, planiranje i statističko izvještavanje. Podnosioci zahtjeva mogu odrediti prioritete za zahtjeve za prevođenje koje Ured ocjenjuje u skladu sa smjernicama Sekretarijata za davanje prioriteta prijevodima. Odlučujući dio procesa je sposobnost Službe za upravljanje protokom dokumenata da pristupi bazama podataka MKSJ-a koristeći alate za pretraživanje koji mogu pronaći prethodne prijevode i na mreži Tužilaštva i Sekretarijata. Pretrage se zasnivaju i na ključnim riječima (metapodaci) i referentnim brojevima dokaza, i daju bolje rezultate nego pretrage koje se vrše na samo jednoj mreži. Služba za upravljanje protokom dokumenata daje dodatan značaj procesu provjeravajući čitljivost i jasnoću dokumenata čiji je prijevod zatražen.

B.4 Izrada transkripta

50. Mogućnost da MKSJ barata ispravnim transkriptom postupaka je od ključne važnosti. Na MKSJ-u se transkript izrađuje na dva službena jezika Suda, engleskom i francuskom. Međutim, izradu transkripta ne bi trebalo smještati pod jezičke usluge, već bi bilo prikladnije da se smjesti u Odjel za organizaciju rada sudnica. Transkripti su doslovan transkript svega što je rečeno u sudnici i ne zahtijevaju vještine pismenog ili usmenog prevođenja. Na Sudu, Odjel za organizaciju rada sudnica određuje uvjete za izradu transkripta i prima i kontrolira transkript. Uloga Službe za konferencijske i jezičke usluge kao voditelja projekta izrade transkripta je, stoga, ograničena samo na ugovorni i finansijski aspekt. Ukupni zadatak nije unutar domena jezičke usluge.

C. Saradnja sa zemljom domaćinom

C.1 Smještaj međunarodnih krivičnih sudova

51. Smještanje međunarodnog krivičnog suda ili suda koji je kombinacija UN-ovog i nacionalnog suda na teritoriji određene zemlje, koja se obično naziva zemlja domaćin, zahtijeva brojne pripreme potrebne kako bi se omogućio rad suda. Uvjeti mogu biti specifični za međunarodni sud, ali isto tako mogu uključivati standardne aranžmane neophodne za smještaj međunarodne organizacije s osobljem na koje se odnosi Konvencija o povlasticama i imunitetu Ujedinjenih nacija. Sporazum sa zemljom domaćinom sadrži standardne odredbe koje se odnose na nepovredivost prostorija i diplomatsku poštu, izuzeće od poreza i drugih davanja, prava na zastavu, pristup zemlji domaćinu za osoblje i posjetioce, povlastice i imunitet službenika, itd. U skladu s tim, iako obična međunarodna organizacija većinu saradnje sa zemljom domaćinom ostvaruje preko Ministarstva

vanjskih poslova zemlje domaćina, međunarodnom krivičnom sudu je također potrebna uska saradnja s drugim organima u zemlji (npr. Ministarstvom pravde) u svakodnevnom operativnim pitanjima.

C.2 Posebne odredbe sporazuma sa zemljom domaćinom - sudska nadležnost i ulazak u zemlju domaćina

52. Svakom međunarodnom sudu je neophodan sporazum sa zemljom domaćinom koji je izrađen u skladu s radnim potrebama rada sudskog tijela koje krivično goni i sudi (ratnim) zločincima, i uključuje specifične odredbe koje se odnose na svjedoke, advokate odbrane, osumnjičene i optužene koji putuju u zemlju domaćina i borave na njenoj teritoriji. Nadležnost zemlje domaćina nad takvim pojedincima mora biti regulirana, kao i pitanja koja se odnose na to da li takve osobe uživaju u bilo kojoj mjeri (funkcionalni) imunitet dok borave na teritoriji zemlje domaćina. Na primjer, sporazum sa zemljom domaćinom MKSJ-a predviđa da "svjedoci i stručnjaci koji dolaze izvan zemlje domaćina po sudskom pozivu ili zahtjevu Suda ili optužbe neće biti krivično gonjeni ili pritvarani ili podvrgnuti bilo kakvom drugom ograničenju njihove slobode od strane vlasti zemlje domaćina u vezi sa radnjama ili osudama prije njihovog ulaska na teritoriju zemlje domaćina."
53. Putovanje svjedoka, advokata odbrane, osumnjičenih i optuženih može podrazumijevati vize potrebne za ulazak na teritoriju zemlje domaćina. Proces izdavanja viza je važna odgovornost zemlje domaćina i može biti složena. Neophodno je odrediti okolnosti pod kojim viza može biti izdana ili odbijena, ili podlijegati ograničenju, te da li postoji očekivanje ili obaveza da se objave razlozi za bilo kakvu odluku te vrste. Slično tome, važno je znati da li osobe pod nadležnošću Suda, u čijem slučaju se nalog za hapšenje ne smatra primjerenim ili potrebnim, na primjer osobe optužene za nepoštivanje suda, mogu ući na teritoriju zemlje domaćina ukoliko te osobe inače ne moraju imati vizu da bi ušle u zemlju. Iako ta odredba možda nije sadržana u dotičnom sporazumu sa zemljom domaćinom, određeni nivo sporazumijevanja između zemlje domaćina i rukovodstva međunarodnog suda je neophodan kako bi se dnevne aktivnosti odvijale bez poteškoća. U slučaju MKSJ-a, postoji stalna procedura za izdavanje viza od strane zemlje domaćina. Dobri odnosi sa zemljom domaćinom omogućavaju da se nestandardne situacije rješavaju na zadovoljavajući način od slučaja do slučaja.

C.3 Pritvorska jedinica

54. U većini slučajeva će međunarodni sud imati pritvorsku jedinicu na teritoriji zemlje domaćina. Sporazum sa zemljom domaćinom treba sadržavati odredbe o toj jedinici, te mora sadržavati odgovornosti vezane za smještaj i dobrobit pritvorenika. Na primjer, koje tijelo je ovlašteno da donosi odluke o postupanju u slučaju štrajka gladu? Posebno treba voditi računa o imunitetu medicinskog ili medicinskih službenika koji su zaduženi za zdravstvenu njegu i liječenje pritvorenika. To povlači niz pitanja. Da li su zahtjevi zemlje domaćina vezani za etiku medicinske struke i ljekarsku komoru primjenjivi u potpunosti ili djelimično? Koje tijelo je odgovorno za pokretanje postupka zbog nesavjesnog liječenja od strane medicinskog službenika, te ko određuje granice tajnosti odnosa ljekar-pacijent? Koje tijelo regulira (ne)objavljivanje informacija vezanih za zdravstveni status pritvorenika, posebno u okolnostima kada je takvo (ne)objavljivanje obavezno po pravilima međunarodnog suda? U najboljem slučaju, neophodno je pozabaviti se takvim pitanjima u početnoj fazi postojanja bilo kojeg međunarodnog suda. U slučaju MKSJ-a, imunitet medicinskih službenika je uvršten u "Ugovor o uslugama i prostorijama" koji je sklopljen sa zemljom domaćinom za zakup pritvorske jedinice od zemlje domaćina.

C.4 Prostorije

55. Kada ugovor sa zemljom domaćinom predviđa da su prostorije suda, uključujući i pritvorsku jedinicu, "nepovredivie", šta to znači u praksi? U slučajevima kada su neophodna strukturalna poboljšanja ili izgradnja na lokaciji, na primjer, za izgradnju ili renoviranje sudnica i pritvorskih ćelija zatvorenika, da li se primjenjuju zakonski propisi o gradnji ili protupožarni propisi zemlje domaćina i na koji način? Iako zemlja ima značajnu praksu u vezi s nepovredivošću prostorija međunarodnih organizacija, specifična priroda sudske institucije u kojoj se pritvaraju osobe koja podliježe fizičkim ograničenjima mora biti pažljivo razmotrena.

C.5 Izvršenje kazni i puštanje na slobodu osoba oslobođenih optužbe

56. Prije osnivanja, međunarodni sud mora razjasniti namjere vezane za izvršenje kazni izrečenih osuđenim osobama. Da li će zemlja domaćin ponuditi zatvorske zgrade za izvršenje kazni, ili bi ugovor sa zemljom domaćinom trebao predviđati da će se kazne izvršiti drugdje? Da li postoji dovoljna politička volja država članica UN-a da pruže podršku izvršenju kazni osuđenih osoba? U slučaju MKSJ-a, njegovi osnivački dokumenti izričito predviđaju izvršenje kazne u zemljama članicama UN-a koje nisu zemlja domaćin ni zemlje bivše Jugoslavije. Obrnuto, u slučaju oslobađanja, međunarodni sud i zemlja domaćin moraju imati sporazum o proceduri puštanja na slobodu osoba oslobođenih optužbe. Nadalje, pitanja vezana za izvršenje kazne i puštanje na slobodu osoba oslobođenih optužbe se mogu odnositi na razna pravna i osjetljiva politička razmatranja, koja nije u potpunosti moguće artikulirati u bilo kojoj vrsti formalnog aranžmana ili na drugi način objaviti.

C.6 Preseljenje svjedoka

57. Slično tome, neophodno je jasno razumijevanje u vezi sa postupanjem sa svjedocima kojima je Međunarodni sud dodijelio zaštitne mjere. Moguće je da uvjeti u uobičajenom prebivalištu svjedoka zahtijevaju da se odmah pronađe siguran smještaj u kojem će svjedok u međuvremenu boraviti. Neophodno je razviti mehanizme koji će omogućiti preseljenje tako ugroženih svjedoka u zemlje članice UN-a. Takvi mehanizmi mogu uključivati azil i redovne imigracijske procedure ili državne programe zaštite svjedoka. U slučaju Međunarodnog krivičnog suda u Hagu, sklopljeni su ugovori o preseljenju svjedoka između UN-a i zemalja članica. Ipak, međunarodni sud mora imati barem jednu zemlju na raspolaganju, po mogućnosti zemlju domaćina, u kojoj tako ugroženi svjedoci mogu odmah biti privremeno smješteni dok čekaju na preseljenje u zemlju članicu UN-a. Bilo koja zemlja koja nudi takav privremeni smještaj mora ovaj zadatak obavljati uz veliku diskreciju. S obzirom na to da proces preseljenja svjedoka može biti izuzetno komplikovan, važno je da MKSJ ima odličan radni odnos sa vlastima tih zemalja.

C.7 Sigurnost i zaštita

58. Sigurnost i zaštita su od ogromnog značaja za pravilno funkcioniranje svakog međunarodnog krivičnog suda koji će naići na elemente koji mogu osujetiti njegove postupke ili njegov napredak. Iskustvo pokazuje da povezanost suda s UN-om može dovesti do dodatnih problema vezanih za zaštitu. Svaki standardni sporazum sa zemljom domaćinom će osigurati da zemlja domaćin snosi primarnu odgovornost za pružanje eksterne zaštite za instituciju, njene suce i zvaničnike. Stoga će sudu biti neophodna uska radna saradnja sa službenicima za sigurnost u zemlji domaćinu, kako bi se mogao osloniti na procjene prijetnje zemlje domaćina.
59. U vezi s internom zaštitom, prisustvo pritvorenika u zgradi međunarodnog suda zahtijeva prisustvo naoružanih stražara u prostorijama. Internu zaštitu može pružiti zemlja domaćin ili institucija može odlučiti da uposl vlastite naoružane stražare. To je ozbiljan poduhvat, koji zahtijeva periodičnu obuku iz rukovanja vatrenim

oružjem i certificiranje službenika i vatrenog oružja, te zahtijeva adekvatan pristup lokalnoj streljani za stražare suda i korištenje usluga ureda za izdavanje dozvola za nošenje oružja. Naravno, zemlja domaćin mora ovlastiti stražare suda za nošenje vatrenog oružja.

C.8 Upravljanje odnosom sa zemljom domaćinom

60. Kako bi funkcioniranje međunarodnog suda bilo efikasno, sud mora imati dobar radni odnos sa zemljom domaćinom, te drugim zemljama članicama UN-a koje pružaju pomoć u izvršenju kazni i provedbi preseljenja svjedoka. U brojnim slučajevima, odnosi između suda i drugih zemalja uključuju rutinska pitanja i nisu komplikovani. Međutim, s vremena na vrijeme se neminovno javljaju nova pitanja u odnosu sa zemljom domaćinom u vezi s pritvorenima, advokatima odbrane, svjedocima ili materijalnim dokazima.
61. S obzirom na niz načina interakcije između međunarodnog suda i zemlje domaćina, trebao bi postojati poseban odjel zadužen za nadzor i koordinaciju odnosa sa zemljom domaćinom. Idealno je da taj odjel bude odgovoran višem menadžmentu u Sekretarijatu suda i da njegovi uposlenici poznaju pravo i diplomatski proces. Isto tako, zemlja domaćin bi trebala imenovati kontakt osobe u ministarstvima vanjskih poslova i pravde. Pored toga, zemlja domaćin bi trebala odrediti kontakt osobe u vladinim poreznim ustanovama, ustanovama koje se bave socijalnom i zdravstvenom zaštitom, i imigracijom, jer se u vezi sa sucima i osobljem ova pitanja često pojavljuju. To je posebno slučaj ukoliko međunarodni sud zapošljava takve osobe tokom dužeg vremenskog perioda, što zahtijeva dugoročni boravak u zemlji domaćinu u budućnosti.

D. Komunikacija

D.1 Uvodna razmatranja

62. Rijetko se od krivičnih sudova u pojedinačnim zemljama očekuje da društvu objašnjavaju svoju historiju, aktivnosti, praksu i postupke. Za takve sudove je uobičajeno da novinarima i drugim zainteresiranim eksternim agencijama pružaju prilično jednostavne informacije. Međunarodni krivični sudovi su međutim razvili prilično različit pristup medijima i pitanjima dosega informacija o radu suda. Kao rezultat toga, međunarodni sudovi aktivno nastoje da organizacija i njen rad budu dostupni, razumljivi i relevantni za publiku širom svijeta, a posebno onima koji su najviše pogođeni zločinima o kojima sud presuđuje.
63. Ubrzo nakon osnivanja, MKSJ je shvatio važnost transparentnosti rada suda, te potrebe za izvještavanjem međunarodne javnosti o pravdi, posebno u regiji bivše Jugoslavije. Iako je naširoko hvaljen za svoj pionirski rad na polju međunarodne pravde, nije posvećivano mnogo pažnje odnosima s javnošću i komunikaciji u situaciji u kojoj je neophodno održati pravi balans između otvorenosti i potrebe da se zaštiti integritet pravnog postupka.
64. Suci Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju su u ranoj fazi razvoja organizacije jasno dali do znanja da međunarodni sudovi koji se bave ratnim zločinima imaju obavezu da aktivno poduzimaju korake kako bi njihov rad bio pristupačan i da bi se vidio njegov smisao. Bez takvih koraka postoji rizik da veliki dio sudskog rada prođe najvećim dijelom neprimijećen ili bude pogrešno predstavljen, što potkopava pozitivne učinke pravde. Imajući ovo na umu, od najveće je važnosti da slične institucije vode računa o važnosti izvještavanja o pravdi na samom početku njihovog rada.

65. Razvijena politika i struktura komunikacije će u obzir uzeti različite potrebe odgovarajućih nezavisnih tijela institucije, te dati poticaj da se odrede i slijede zajednički ciljevi organizacije kao cjeline. Pored toga, ona mora rano početi voditi računa o širokom spektru publike zainteresirane za njen rad i utvrditi način komuniciranja informacija svakoj od tih grupa.
66. Međunarodni krivični sud kombinira upotrebu tradicionalnih komunikacijskih metoda s modernom tehnologijom u cilju komuniciranja s različitom publikom širom svijeta. Iskustvo Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju je omogućilo slične poduhvate drugih međunarodnih i domaćih sudova za ratne zločine.
67. Od ključne važnosti je očuvanje sudskog integriteta i nezavisnosti. Taj snovni princip treba se odražavati i u organizacijskom ustroju komunikacijskih obavještenja. Dva najvažnija tijela ove institucije - Vijeća, na čijem čelu se nalazi predsjednik Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, s jedne strane, te Tužilaštvo s druge - trebaju imati vlastiti ured za komunikacije, i vlastitog glasnogovornika. Osoblje Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, pa tako ni pojedinačne tužioci, ne bi se trebalo obraćati medijima u vezi s pojedinačnim slučajevima, a glasnogovornik ih štiti i od svakodnevnih upita medija.

D.2 Mas mediji i masovna komunikacija

68. Važno je poticati medije, kako elektronske, tako i štampane, da mandat i misiju suda sagledavaju u potpunosti. S obzirom na važnost medija za funkcioniranje bilo kojeg društva, a posebno onih društava koja su učesnici sukoba, podrška medija možda neće biti prisutna u ranim fazama. Drugdje može prevladavati skeptičnost ili mlaka podrška. U takvom okruženju je neophodno pojasniti ulogu institucije. Neophodno je angažirati iskusne komunikologe u nastojanjima organizacije da riješi komunikacijske izazove s kojima se susreće.
69. Interes medija se brzo mijenja, i možda su rijetki mediji koji si mogu priuštiti da određenu temu prate duži period. Interes je moguće održati pomoću inovativnih komunikacijskih metoda i nastojanja da se svakom mediju pruže materijali koji stvaraju priču umjesto da je samo prate. Važno je da organizacija ne reagira samo nakon negativnog izvještavanja medija, već da i proaktivno nastoji da se o sudu izvještava pozitivno koristeći svaku priliku da naglasi njegova postignuća. Ured za medije Međunarodnog krivičnog suda u bivšoj Jugoslaviji je izradio standardni tekst o postignućima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju koji predstavnici Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju mogu koristiti tokom prezentacija i govora.
70. Proaktivan pristup također uključuje potrebu bavljenja negativnim izvještavanjem. MKSJ je često bio predmet negativnih medijskih kampanja. Blagovremena reakcija je možda jedini način da se institucija pozicionira kako zaslužuje i da se spriječi još negativnije izvještavanje.
71. Uspješna komunikacija podrazumijeva mnogo više od poznavanja medija i razgovora s novinarima. Danas se nijedna institucija ne može smatrati ozbiljnom bez dobro predstavljene stranice koja je jednostavna za upotrebu i koju je lako pretraživati³⁴⁶. Internet je najutjecajniji savremeni komunikacijski alat. Pravne institucije moraju prihvatiti njegovu moć i predstaviti svoj rad na način koji koristi istraživačima, naučnicima, ali i medijima i „običnim ljudima“, gdje god da se oni nalaze na svijetu. Nadalje, u slučaju institucija koje nisu stalne, web stranica može imati ulogu zaostavštine za buduće generacije. Za razliku od većine sudova u državama, međunarodni sudovi se ne mogu oslanjati na domaće komunikacijske sisteme, stoga je njihova obaveza prema javnosti da imaju aktivnu komunikacijsku politiku koja objašnjava aktivnosti institucije i operativne prakse. Važno je da se ova obaveza prepozna na samom početku rada sudske institucije, te da institucija razvije svoju medijsku politiku.

346 Web stranica Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju se nalazi na adresi www.icty.org

72. Osnivanje Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Nizozemskoj, zemlji s malim brojem dopisnika međunarodne štampe, nije dobro utjecalo na mogućnost da svijet prati rad Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. MKSJ je stoga uveo niz inovativnih pristupa kako bi njegov rad bio transparentan i dostupan svima. U tu svrhu su na stranici MKSJ-a prikazivani sudski postupci u skoro realnom vremenu iz tri sudnice. Iako ovo sudnicu otvara za javnost, kašnjenje od 30 minuta u prijenosu daje dovoljno vremena da se spriječi bilo kakvo nehotimično ili namjerno objavljivanje zaštićenog materijala. Oni kojima nije neophodan pristup u realnom vremenu dobivaju transkript svake javne sjednice suda u roku od nekoliko dana.
73. MKSJ poduzima znatne napore kako bi blagovremeno dostavio sudska dokumenta i popise dokumenata novinarima. Na taj način što zahtjeve, naloge, te određenu korespondenciju čini lako dostupnom javnosti, MKSJ izbjegava optužbe da koristi netransparentne procedure. Takvi koraci istovremeno osiguravaju da će sudski materijali biti dostupni kako današnjoj javnosti, tako i budućim generacijama. Ono što je možda samo fusnota u određenoj presudi može biti nedostajuće poglavlje historije društava koja se bore da nađu istinu. Takve materijale je moguće distribuirati putem mailing lista, web stranica ili saopćenja za medije.

D.3 Osoblje za komunikaciju

74. Stručnjaci za komunikaciju će možda otkriti da je njihov pristup u neskladu s pristupom mnogih policijskih istražitelja ili pravnika unutar organizacije. Sudstvo također može biti rezervirano prema službenicima za medije i odnose s javnošću. Stoga je važno uspostaviti efikasnu internu komunikaciju kako bi se uspostavilo povjerenje između sudskih i nesudskih elemenata.
75. Važno je da one osobe koje su zadužene za komunikaciju budu u potpunosti integrirane u instituciju, te da učestvuju u relevantnim procesima donošenja odluka. Ovaj pristup omogućava osoblju zaduženom za komunikaciju da informiraju donosiocima odluka o tome kako njihove odluke mogu utjecati na javnost ili do kakvih reakcija dovesti (bilo da se radi o običnim građanima ili političarima), kako bi se bolje pripremili za odgovaranje na upite iz vanjskih agencija nakon što se odluka objavi.
76. Jedna od prednosti kada tim za komunikaciju organizacije čine iskusni novinari ili stručnjaci za medije je da su oni u stanju da bolje prenose složene pravne teškoće na jednostavniji način. Jednostavan jezik će privući više pažnje od pravnog žargona, a isto tako će smanjiti nedorazume i namjerno pogrešnu prezentaciju. Istovremeno je važno nastojati komunicirati na jeziku relevantne ciljne grupe.
77. Različita publika može zahtijevati različite pristupe, te je neophodno s tim uskladiti poruku. Važne ciljne grupe uključuju predstavnike pravnog i civilnog društva, nevladinih organizacija, diplomatske zajednice, udruženja žrtava i naučnike. Postoji mogućnost određivanja zajedničkih ciljeva s eksternim agencijama, te uspostavljanja radnih partnerstava koja dalje prenose poruku Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

D.4 Komunikacijski kanali

78. Ured za medije nudi osnovne komunikacijske usluge kao što je izdavanje saopćenja za medije i obavještenja, te odgovaranje na upite medija. Iako su ovi alati ključni komunikacijski kanali, postoje i drugi jednako bitni, a ponekad i efikasniji načini promoviranja rada suda.
79. Važno je odrediti najbolje vrijeme za izdavanje saopćenja za štampu i obavještenja, te određivanje njihovog oblika. Određene sudske aktivnosti rutinski zahtijevaju izdavanje saopćenja za štampu ili davanje informacija, među ostalim donošenje presuda, potvrđivanje ili otvaranje optužnica, početak suđenja, ključna dešavanja izvan sudnice, ključne govore ili nastupe najviših zvaničnika MKSJ-a. Za instituciju je važno da iskoristi

mogućnost objavljivanja saopćenja za medije koji daju priliku za privlačenje pažnje medija te dalju promociju rada suda široj javnosti i boljeg razumijevanja njegovog mandata i misije.

80. Saopćenja za medije je neophodno pisati u stilu koji odgovara relevantnoj publici. Na početku su saopćenja za medije MKSJ-a bila tek nešto skraćene i blago parafrazirane verzije dokumenata koje su pojašnjavala. Dominirao je pravni žargon i fraze, čime se smanjivao broj ljudi koji su bili u stanju da shvate saopćenja ili njihov značaj. Nakon što je MKSJ prilagodio stil svojih saopćenja za štampu obraćanju široj javnosti, učinak je bio direktan, pri čemu je niz listova prenosilo saopćenja za medije skoro u cijelosti bez nepotrebnih komentara.
81. Pored saopćenja za medije i davanja informacija, institucija koja želi komunicirati s javnošću po pitanju svojih aktivnosti ima na raspolaganju i niz drugih alata. Moguće je na primjer održavati konferencije za štampu svake sedmice, kako bi se pažnja usmjerila na dolazeće događaje, te kako bi se objavile ključne poruke najvažnijih zvaničnika institucije. Rukovodioci MKSJ-a i drugi viši službenici suda se mogu i direktno obratiti javnosti kada je neophodno prenijeti značajne poruke.
82. Komunikacijski servis je razvio niz pristupa kako bi pružio pomoć grupama koje su zainteresirane za praćenje predmeta MKSJ-a, uključujući objavljivanje sveobuhvatnog niza sažetaka podataka o predmetima. Ovi materijali se ažuriraju svakodnevno i pružaju ključne informacije o svim predmetima pred MKSJ-om, daju koncizan sažetak, a pisani su jednostavnim jezikom kako bi dosegli široku publiku koja nije nužno upoznata sa pravnim procedurama. Slično tome, pregled ključnih podataka i brojeva daje ključne informacije o cijelom nizu bitnih podataka, od broja optuženika do broja predmeta koji su u toku. U kasnijim fazama razvoja MKSJ-a je nastao i bilten pod nazivom "Vijesti MKSJ-a" koji izlazi svake dvije sedmice i akademskoj zajednici pruža redovni pregled najvažnijih aktivnosti Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.
83. MKSJ se pozabavio i specifičnim ključnim područjima interesa javnosti pružajući i materijale i pristup. Jedan primjer je veliki obim informacija koje se stavljaju na raspolaganje u vezi sa pritvorskom jedinicom Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Komunikacijski servis je pripremio video snimke i veliki katalog fotografija koje prikazuju unutrašnjost jedinice, a oboje je dostupno na web stranici. Ovi materijali, praćeni tekstovima o životu u jedinici koje je lako čitati su cijenili i u velikoj mjeri prenosili BBC, CNN i regionalne mreže. Kao još jedan pokušaj da održi transparentnost, MKSJ je odlučio da dozvoli šefu pritvorske jedinice da ima opsežan kontakt sa medijima. Materijali i otvoreni pristup su pobijali pogrešne informacije koje su plasirali pojedini mediji koji su MKSJ prikazivali kao pristrasan, a njegove pritvorske jedinice kao nezadovoljavajuće.
84. Međunarodni krivični sud je usvojio aktivan pristup komunikaciji, pri čemu njegovo osoblje održava brojne javne sastanke. Ovi sastanci predstavljaju važan forum za suzbijanje pogrešno predstavljenih ili shvaćenih funkcija i odluka. Važna pitanja kojima je MKSJ pristupio u javnim forumima uključuju ključnu ulogu odbrane u suđenjima, te praksu institucije u vezi sa sporazumima o izjašnjavanju o krivici i komandnom odgovornošću.
85. Konačno, obilje dokumenata koji su izrađeni tokom mandata Međunarodnog krivičnog suda čine vrijedan komunikacijski alat. Sudski sistem podataka, sa bazom podataka svih javnih dokumenata koji su arhivirani tokom mandata Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, koju je moguće pretraživati, bit će dostupna na web stranici MKSJ-a kao ključni instrument zaostavštine MKSJ-a koji će osigurati da buduće generacije pamte i koriste rad ove institucije.

D.5 Program Outreach

86. Masovni mediji i internet su bez sumnje uspješni načini za doseganje velikog broja ljudi, ali ponekad ništa ne može zamijeniti direktnu interakciju. Tokom godina je uložena znatna napor od strane osoblja Outreach Programa Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u komunikaciju s najširoom publikom, koje je pri tome naučilo da je slušati jednako važno kao i govoriti.
87. Program Outreach je uspostavljen 1999. godine kao odgovor na sistemske pokušaje određenih vlada u regiji da pogrešno predstave rad Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Brojni regionalni mediji su često namjerno širili neprijateljski intonirane pogrešne informacije o sudu.
88. Zajedno sa partnerskim organizacijama, program *Outreach* je organizirao brojne konferencije, seminare i druge događaje i posjete za publiku iz bivše Jugoslavije. Putem svog programa su hiljade ljudi - žrtava i članova njihovih porodica, pravnih stručnjaka, predstavnika vlasti, studenata, novinara i drugih - imale priliku da komuniciraju direktno s predstavnicima MKSJ-a. Pristup tačnim informacijama je služio eliminiranju pogrešnih uvjerenja i predrasuda o sudu.
89. Svjestan činjenice da pravda mora naći odjeka u lokalnim zajednicama, program *Outreach* je proveo cijeli niz regionalnih programa. Jedan od primjera je niz programa proveden 2004. godine u područjima u kojima su počinjeni neki od najozloglašnijih zločina u nadležnosti pod nadležnošću Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Koristeći laičke termine, istražitelji, tužioc i osoblje vijeća MKSJ-a je dalo uvid u podrobnosti i pomna istraživanja koja vrši MKSJ i objasnilo način na koji se zločini i odgovornost počinitelja dokazuju izvan razumne sumnje. Održano je ukupno pet konferencija pod nazivom "Premoštavanje jaza između Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i zajednica u Bosni i Hercegovini" u Brčkom, Foči, Konjicu, Prijedoru i Srebrenici. U publici su bili članovi udruženja žrtava, općinskih vlasti, sudskih institucija i organa za provedbu zakona, te lokalni političari i predstavnici civilnog društva. Prisutni su imali priliku postavljati pitanja višem osoblju MKSJ-a koje je o zaključcima suda govorilo s otvorenosću koja je zaštitni znak ovog posebnog niza konferencija. Dijelili su se multimedijalni CD-ovi sa snimcima suđenja, fotografije, dokumenti i liste podataka. Nezavisna kuća za televizijsku produkciju je napravila niz dokumentaraca o svakom tom događaju koji su brojni mediji prikazali milionima gledalaca.
90. Program *Outreach* za cilj ima osnaživanje lokalne zajednice kako bi na najbolji mogući način koristile presude MKSJ-a i dokaze u cilju podrške dokumentiranju događaja iz prošlosti i pobijanja mogućih negiranja zločina. Standardni dio prezentacija koje je držalo osoblje MKSJ-a je pružanje pomoći javnosti u čitanju dugačkih presuda MKSJ-a, te tumačenje dijelova teksta koji upućuju na dokazne predmete i iskaze. Na primjer, sekretar MKSJ-a je 2006. godine putovao u malo selo Grabovicu u Bosni i Hercegovini kako bi razgovarao o presudi koja je donesena nedugo prije toga u vezi s ubistvom civila u tom selu.
91. Program *Outreach* je igrao bitnu ulogu u prenošenju znanja MKSJ-a na područje bivše Jugoslavije, te je Sekretarijatu i Vijećima MKSJ-a davao svoje procjene pravnih i političkih dešavanja u regiji, kao što je reforma sudskih sistema pojedinih zemalja. U okviru programa *Outreach* su organizirane brojne posjete koje su lokalnim sudovima i tužiocima omogućile da se upoznaju sa radom MKSJ-a i njegovim odnosom prema njihovom dnevnom radu.

D.5.1 Izazovi koje donosi program *Outreach*

92. Izazov s kojim se suočavaju predstavnici za medije i glasnogovornici jeste pokušaj da javnosti daju što više informacija, a da pritom ne izazovu štetu suđenjima. Kao osobe za javnost organizacije je važno da predstavnici i glasnogovornici imaju veliku podršku unutar organizacije, uključujući budžetsku podršku.

93. Medijske aktivnosti i aktivnosti MKSJ-ovog programa *Outreach* su ometala ograničena finansijska sredstva i resursi. Od svog uspostavljanja MKSJ-ov program *Outreach* je finansiran na osnovu dobrovoljnih priloga. Nužno je komunikacijski servis smatrati sastavnim odjelom institucije ukoliko se želi da on uspije ostvariti svoj mandat i misiju.
94. Postoje određene granice onoga što može postići ured za javno informiranje može postići, a nerealistična očekivanja od ovog ureda mogu dovesti do razočaranja. Članovi međunarodne zajednice su na primjer ponekada očekivali da će pokušaji komuniciranja u vezi s radom suda automatski dovesti do promjene viđenja, i veće podrške i boljeg razumijevanja njegovog mandata među lokalnom populacijom.
95. Bilo bi pogrešno pretpostaviti da će širenje tačnih informacija o presudama i suđenjima MKSJ-a uvijek dovesti do pozitivnog i željenog efekta. Na primjer, čak i kada zvaničnici Međunarodnog krivičnog suda pojašnjavaju kako nedostatak uvjerljivih dokaza može dovesti do oslobađajuće presude, to pojašnjenje može biti mala utjeha za grupe žrtava. Ipak je od ogromne važnosti da se osigura da zainteresirane osobe imaju priliku i sredstva da pristupe informacijama o tim predmetima kako bi se postigla sveobuhvatna i uravnotežena slika.

E. Odjel za žrtve i svjedoke

96. Odjel za žrtve i svjedoke (VWS) je nezavisno i neutralno tijelo pri Sekretarijatu MKSJ-a, a njegov mandat je da omogući pojavljivanje svih svjedoka koji svjedoče pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, uključujući one koje pozivaju vijeća, optužba ili odbrana.
97. Odjel za žrtve i svjedoke je razvio svoje principe, politike i procedure kako bi osigurao da svi svjedoci mogu svjedočiti u sigurnom i zaštićenom okruženju, te da iskustvo svjedočenja ne dovede do daljeg stradanja, patnje ili traume za svjedoke. Cilj Odjela za žrtve i svjedoke je da stvara okruženje u kojem svjedok koji svjedoči to iskustvo može smatrati pozitivnim, jačajućim i obogaćujućim iskustvom. Odjel za žrtve i svjedoke djeluje uz najviši nivo integriteta, neutralnosti i povjerljivosti, te osigurava da su svi svjedoci informirani o svojim pravima i ovlaštenjima, te da imaju jednak pristup njegovim uslugama. Neophodno je da Odjel za žrtve i svjedoke bude nepristrasan na međunarodnom sudu ili sudovima posebne nadležnosti.
98. Odjel za žrtve i svjedoke se sastoji od tri jedinice: Jedinice sa zaštitu koja koordinira aktivnosti vezane za sigurnosne zahtjeve svjedoka; Jedinice za podršku koja pruža socijalnu i psihičku podršku i pomoć svjedocima; te Operativne jedinice koja se bavi logistikom. Odjelu za žrtve i svjedoke pomoć pruža i terenski ured koji se nalazi u Sarajevu, a koji je osnovan 2002. godine kako bi žrtvama i svjedocima iz bivše Jugoslavije omogućio jednostavan i širok pristup operativnim uslugama, uslugama podrške i zaštite Odjela za žrtve i svjedoke i prije i nakon njihovog svjedočenja pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju. Odjel za žrtve i svjedoke je od svog osnivanja pružao efikasnu pomoć svjedocima nakon njihovog povratka kući.
99. Mandat Odjela za žrtve i svjedoke je podijeljen na tri glavna polja djelovanja o kojima se govori dalje u tekstu.

E.1 Operativna jedinica

100. Mandat Odjela za žrtve i svjedoke ga obavezuje da u Hag dovede sve svjedoke koji su pozvani da svjedoče pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju bez obzira na to u kojoj zemlji borave. S obzirom na to da Odjel za žrtve i svjedoke organizira putovanja oko 500 osoba godišnje, Odjel za žrtve i svjedoke je razvio sveobuhvatan sistem za prevazilaženje praktičnih prepreka s kojima se svjedoci suočavaju (npr. gubitak

od plate dok odsustvuju od kuće), te za omogućavanje svjedocima da doputuju i vrata se iz Nizozemske. Stoga Odjel za žrtve i svjedoke pruža pomoć svjedocima u vezi sa stvarima poput viza, putnih aranžmana i finansijskih naknada.

E.1.1 Vize za putovanje u Nizozemsku

101. S obzirom na činjenicu da 75% svjedoka boravi u nekoj od zemalja bivše Jugoslavije, te da je većini njih još uvijek neophodna viza kako bi ušli u Nizozemsku, Odjel za žrtve i svjedoke je morao sklopiti poseban aranžman s vlastima zemlje domaćina da bi dobio šengenske vize za 14 dana na fleksibilan i brz način. U vezi sa preostalim svjedocima koji putuju iz ostalih dijelova svijeta, neki od njih su izbjeglice kojima su potrebni posebni putni dokumenti kako bi ponovo ušli u svoju novu zemlju nakon povratka iz Haga. U slučaju izbjeglica Odjel za žrtve i svjedoke je uspostavio relevantne kontakte s ministarstvima dotičnih zemalja.

E.1.2 Pomoć svjedocima na terenu

102. Odjel za žrtve i svjedoke svakom svjedoku daje detaljne informacije o zakazanom putovanju na njihovom jeziku. Pored toga, Odjel za žrtve i svjedoke pokušava uočiti bilo kakve posebne potrebe koje oni mogu imati u vezi sa pitanjima sigurnosti, zdravlja i psihosocijalnim pitanjima, te utvrditi da li svjedok može putovati sam ili mu je neophodna pratnja.
103. Prije uspostavljanja terenskog ureda u Sarajevu, većina interakcije Odjela za žrtve i svjedoke sa žrtvama i svjedocima u regiji se odvijala putem telefona. Službenici za podršku ili zaštitu iz Haga su putovali u regiju samo u izuzetnim slučajevima kada je bila neophodna pomoć posebno ugroženim pojedincima koja je uključivala dubinsku analizu prijetnje ili psihosocijalnu analizu. Ovaj proces je bio skup i zahtijevao je dosta vremena, a nedostatak prisustva osoblja Odjela za žrtve i svjedoke u regiji je bio prepreka brzom i efikasnom djelovanju Odjela. Iskustvo je pokazalo da telefon, pored toga što je nesiguran metod za saopćavanje osjetljivih stvari, može dovesti do veće anksioznosti nego direktna interakcija. Pored toga je za osoblje Odjela za žrtve i svjedoke bilo teško da bude ažurno informirano o vrstama usluga podrške na koje mogu uputiti svjedoke, te o sigurnosnoj situaciji u regiji.
104. Iskustvo je pokazalo da direktan kontakt daje najtačnije, najsigurnije i najpouzdanije informacije od svjedoka. Istovremeno je to bila prilika za izgrađivanje odnosa sa svjedocima, pružanje pomoći svjedocima da se osjećaju ugodno i osjećaju samopouzdanje u vezi s putovanjem i svjedočenjem. Putujući u regiju prije svjedočenja, članovi osoblja Odjela za žrtve i svjedoke su mogli direktno odgovarati na pitanja i pružati podršku prije putovanja svjedoka u Hag, pomažući da se stres svede na minimum i omogućavajući najbolje moguće svjedočenje.
105. Kako bi se bolje pružale usluge velikom broju svjedoka koji dolaze iz regije i vraćaju se u nju, Odjel za žrtve i svjedoke je otvorio satelitski terenski ured u Sarajevu, Bosna i Hercegovina, u januaru 2002. godine. Ovaj ured je uključivao jednog službenika za podršku, jednog službenika za zaštitu i jednog pomoćnika za jezik.
106. Ovaj terenski ured je ključan za rad Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju jer žrtvama i svjedocima omogućava lakši i širi pristup uslugama zaštite i podrške Odjela za žrtve i svjedoke i prije, a i nakon njihovog svjedočenja. Pored toga, terenski ured Odjelu za žrtve i svjedoke omogućava bolju koordinaciju kontakata s lokalnim i međunarodnim agencijama u bivšoj Jugoslaviji, pronalazi dodatne izvore sigurnosnih, socijalnih i psiholoških usluga i drugih vidova pomoći za žrtve i svjedoke, te priprema putovanje svjedoka u Hag.

107. Svjedocima pomažu terenski pomoćnici Odjela za žrtve i svjedoke u zemlji u kojoj borave, koji za njih dižu vize u ambasadi zemlje domaćina, a također mogu pružiti pomoć pri dobijanju pasoša od lokalnih vlasti. Putujući između Haga i regije, ostajući obično u terenskom uredu u Sarajevu po dva mjeseca, terenski pomoćnici imaju ključnu ulogu, jer predstavljaju glavnu poveznicu koja treba osigurati uvažavanje fizičkih i psihičkih potreba svjedoka. Postoji stalni kontakt i prenošenje informacija između terenskih pomoćnika koji su u regiji i osoblja Odjela za žrtve i svjedoke u Hagu. Ukoliko je to potrebno, član osoblja Odjela za žrtve i svjedoke može putovati sa svjedokom od njegovog doma (unaprijed plaćeni letovi za koje se brine Odjel za žrtve i svjedoke) za Nizozemsku ili član osoblja Odjela za žrtve i svjedoke može pružiti pomoć tokom presjedanja na tranzitnom aerodromu. Kako bi dodatno olakšao prebacivanje svjedoka, Odjel za žrtve i svjedoke je usvojio takozvani program "pomoći dočeka i pozdrava" postigavši takav dogovor s avionskom kompanijom, što Odjelu omogućava da efikasno pomogne svjedocima tokom putovanja, te smanjuje obim putovanja članova osoblja Odjela za žrtve i svjedoke i s tim povezanih troškova kada nije potrebna posebna podrška ili zaštita svjedoka.

E.1.3 Smještaj u Hagu

108. Nakon dolaska na aerodrom u Amsterdamu, vozač Odjela za žrtve i svjedoke dočekuje svjedoka na izlazu i pomaže mu pri prolasku kroz imigracijsku kontrolu i podizanju prtljaga. Svjedok zatim s aerodroma ide do određenog smještaja, gdje ga očekuje član osoblja Odjela za žrtve i svjedoke, koji će mu pružiti početne informacije.

109. Iskustvo je pokazalo da je neophodno odvojiti svjedoke koji učestvuju u suđenjima u različitim predmetima i povezuju se s različitim timovima optužbe ili odbrane tokom perioda koji provode u Hagu. Također je neophodno uzeti u obzir razlike u etničkoj i vjerskoj pripadnosti. Uvijek je neophodno posvetiti pažnju ovim faktorima prilikom prebacivanja svjedoka sa jednog mjesta na drugo, pri određivanju smještaja, te prilikom smještanja svjedoka u različite čekaonice, kako se svjedoci ne bi susreli i ne bi razgovarali o sadržaju svog svjedočenja.

E.1.4 Trajanje boravka svjedoka u Hagu

110. Odjel za žrtve i svjedoke je usvojio "pravilo sedam dana" za trajanje pripreme svjedoka za svjedočenje i svjedočenja (uključujući putovanje) kao najbolju praksu da se mogući negativni utjecaj svjedočenja na svjedoke svede na minimum. Odjel za žrtve i svjedoke je zaista uočio da mnogi svjedoci počinju ispoljavati znake stresa nakon što su odsutni od kuće više od sedam dana. Kako bi se riješile situacije koje zahtijevaju duži boravak u Hagu prije svjedočenja, kao što je to bio slučaj u suđenju Miloševiću, Odjel za žrtve i svjedoke je razvio politiku povratka svjedoka kući u slučaju dužih odgoda u radu suda. U skladu s tom politikom, Odjel za žrtve i svjedoke je uzeo u obzir faktore poput trajanja i težine putovanja, procijenjeno trajanje zastoja, starost i zdravstveno stanje svjedoka da bi odredio da li je neophodno da se svjedok vrati kući zbog dužeg zastoja. U okolnostima kada službenici za podršku ili zaštitu zaključče da svjedok treba ostati u Hagu jer bi povratak ugrozio podršku ili sigurnost potrebnu svjedoku, obrazloženje potrebe za ostanak u Hagu se u pismenom obliku podnosi šefu Odjela radi odobravanja.

E.1.5 Naknade

111. Tokom boravka u Nizozemskoj je važno osigurati da svjedoci nemaju nikakve negativne finansijske posljedice zbog činjenice da su pozvani da svjedoče pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju i da su odsutni od kuće. Kako bi riješio ovaj problem, MKSJ je izradio niz politika koje sadrže osnovne i izuzetne naknade za svjedoke. Na primjer, svjedoci će dobiti *naknadu za prisustvo* koja se zasniva na UN-ovoj stopi za zemlju u kojoj imaju prebivalište, te *naknadu za svjedoke* koja uključuje naknadu za usputne izdatke i *naknadu za hranu*. Pored ovih osnovnih naknada, svjedoci u izuzetnim slučajevima mogu dobiti *naknadu za izvanredne gubitke* ukoliko su pretpjeli ili će pretrpjeti izvanredan novčani gubitak zbog svjedočenja (vidi okvir sa tekstom *Politika naknada za izvanredne gubitke*), ili *naknadu za djecu ili zavisne osobe* u slučaju svjedoka kojima je potrebno plaćanje čuvanja maloljetne djece ili druge osobe kako bi svjedočili.

Politika naknada za izvanredne gubitke

Svjedok može dobiti naknadu za izvanredne gubitke čiji je cilj pokriće izuzetnog novčanog gubitka koji je imao ili će trpjeti iznimne teškoće zbog svjedočenja pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju.

Takav svjedok mora predložiti dokumente kojima dokazuje izvanredni novčani gubitak, iznimne teškoće, te povezanost između gubitka i svjedočenja pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju. Primjeri svjedoka koji su primili ovu naknadu za izvanredne gubitke:

- Tokom svjedočenja svjedokinje u Hagu, njene dvije krave su bile bolesne, a zbog odsustva svjedokinje od kuće tokom nekoliko dana, krave nisu imale odgovarajuću njegu. Zbog toga su te dvije krave nakon povratka svjedokinje morale biti prodane mesaru po veoma niskoj cijeni, a svjedokinja nije bila u mogućnosti da dalje prodaje mlijeko. Odjel za žrtve i svjedoke joj je dao naknadu, što joj je omogućilo da kupi drugu kravu za mužu.

- Zbog višestrukog kašnjenja u svjedočenju u Hagu nekoliko svjedoka nije moglo biti kući tokom žetve, te su morali unajmiti radnu snagu za obavljanje žetve umjesto njih. Odjel za žrtve i svjedoke im je dao naknadu kako bi izbjegli iznimne teškoće tako što će unajmiti radnike koji će ih zamijeniti u polju.

E.2 Jedinica za podršku

E.2.1 Stručna psiho-socijalna pomoć i procjene potreba svjedoka

112. Na osnovu svog iskustva, Odjel za žrtve i svjedoke smatra da je važno što je ranije moguće stupiti u kontakt sa svjedocima koji trebaju putovati na suđenje, tako da se može izvršiti nezavisna procjena njihovih potreba. Na primjer, ugroženim svjedocima se može dozvoliti da sa sobom povedu osobu za podršku u Nizozemsku (vidi okvir sa tekstom *Politika osobe za podršku koja prati svjedoka*).

113. U međunarodnom krivičnom sudu ili pravnoj instituciji koja se bavi ratnim zločinima i kršenjem ljudskih prava kao što je fizičko i seksualno nasilje, nužno je svjedocima pružiti psihosocijalnu podršku. Direktan kontakt osoblja podrške Odjela za žrtve i svjedoke sa svjedocima pokazuje orijentiranost ka klijentima, osjećajnost i odgovarajuće komunikacijske vještine usmjerene na ugrožene svjedoke i svjedoke žrtve. Radeći u bliskom kontaktu sa žrtvama i svjedocima, osoblje bi posebno trebalo biti svjesno slijedećeg:

- ◆ Žrtve i svjedoci su često traumatizirani zbog svog iskustva tokom rata.
- ◆ Dolazak u Hag će često ponovo prizvati ovu traumu, a nekad to može utjecati na način na koji oni nastupaju ili njihovo ponašanje.

- ◆ Pitanje da li su imali kontakta sa *bilo kojim* sudskim sistemom u bivšoj Jugoslaviji ili drugdje će također utjecati na njihove strahove, očekivanja i viđenje njihove posjete Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju.
- ◆ Važnost zadržavanja ovlasti donošenja odluke u rukama žrtve/svjedoka
- ◆ Budite obazrivi kada za svjedoka upotrebljavate riječi "žrtva" ili "preživjeli". Mnoge osobe koje su propatile u ratu se ne vide kao "žrtve" i uvrijede se kada neko koristi tu riječ. Naziv žrtva često implicira pasivnost za koju ljudi smatraju da ne karakterizira njihovo ponašanje tokom "borbe" u ratu. Ovi "preživjeli" su ogorčeni kada ih se opisuje ili tretira kao "žrtve". Za druge je naziv "žrtva" dobrodošao, jer to može značiti da nisu odgovorni za ono što im se desilo. Nadalje, naziv "žrtva" ima potencijal da se krivica stavlja na optuženog zbog nasilja koje je izvršeno nad njima.

Politika osobe za podršku koja prati svjedoka

Svjedok može sa sobom povesti osobu za podršku koja će ga pratiti tokom svjedočenja u Hagu. S obzirom na to da je ova politika primjenjiva samo u slučaju najugroženijih svjedoka, koristit će se slijedeći kriteriji za procjenu da li je svjedoku neophodna osoba za podršku:

- ukoliko nema preživjelih bliskih članova porodice;
- ukoliko se radi o svjedoku koji je invalid;
- ukoliko se radi o starijem ili jako mladom svjedoku;
- ukoliko su prisutni ozbiljni simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja;
- ukoliko postoji subjektivan strah ili anksioznost u takvoj mjeri da bi to spriječilo osobu da putuje ili svjedoči;
- odnos osobe za podršku sa svjedokom;
- osobi za podršku je odobreno prethodno svjedočenje/posjeta Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju.

114. Osoblje koje radi sa žrtvama i svjedocima bi trebalo imati u vidu slijedeće opće principe efikasne podrške:
- ◆ ohrabrivati;
  - ◆ prihvatati razlike u mišljenju i istovremeno pružati podršku;
  - ◆ pružati tačne informacije;
  - ◆ pokazati prihvatanje;
  - ◆ koristiti način govora kojim se ne osuđuje;
  - ◆ osigurati da svjedoci imaju priliku razgovarati o bilo čemu zbog čega su zabrinuti tokom pripreme za svjedočenje.

E.2.2 Prilagođavanje svjedoka novom okruženju i prvi sastanci između svjedoka i pravnika

115. Po dolasku na mjesto gdje će biti smješten, svjedok će dobiti kratke upute, te će mu biti pružene informacije vezane za predstojeće svjedočenje. Te informacije će uključivati brošuru na njegovom/njenom maternjem jeziku u kojoj se govori o praktičnim aspektima suđenja, kao što su način svjedočenja pred sudom, davanje iskaza u sudnici, pomoć i podrška koju Odjel za žrtve i svjedoke daje svjedocima, te posebne mjere za povjerljivost, sigurnost i zaštitu. Odjel za žrtve i svjedoke je izradio i objavio takve brošure na bosanskom-hrvatskom-srpskom, te albanskom i engleskom jeziku.
116. Kada svjedok stigne u Hag, poželjno je da se svjedoku da dovoljno vremena da se odmori od leta i privikne na smještaj u Hagu. Svjedoka treba potaći da preostali dio prvog dana provede prilagođavajući se na novo okruženje.³⁴⁷
117. Nije uputno da se svjedok sastane s pravnicima tužilaštva ili odbrane radi pripreme za svjedočenje već prvog dana. Međutim, ukoliko je pripremi razgovor apsolutno neophodan već prvog dana, onda ga treba obaviti najmanje četiri sata od dolaska svjedoka u smještaj i nakon jednog obroka.

347 Vidi Aneks 7: Preporuke Odjela za žrtve i svjedoke u vezi s pripremom svjedoka za svjedočenje.

E.2.3 Stalno praćenje stanja svjedoka

118. Za dobrobit svjedoka je važno da osoblje podrške pruža vidljivu i nezavisnu podršku u vidu prisustva u smještaju i čekaonicama za svjedoke tokom suđenja. Osoblje podrške je na raspolaganju svjedocima za razgovor od 07.00 do 21.30, a noću postoji dežurni član osoblja kojeg svjedoci mogu kontaktirati telefonom u bilo kojem trenutku. Na taj način Odjel za žrtve i svjedoke pazi na dobrobit svjedoka osiguravajući visoki standard stručne podrške.
119. Pored pružanja direktne psihosocijalne podrške svjedocima, osoblje za podršku Odjela za žrtve i svjedoke mora zagovarati potrebe svjedoka u pravnoj instituciji stavljanjem prava svjedoka na dnevni red suda. Na primjer, osoblje Odjela za žrtve i svjedoke prati psihičko i zdravstveno stanje svjedoka tokom pojavljivanja na sudu, te upozoravaju odgovarajuće osoblje MKSJ-a poput sudaca, timova optužbe ili odbrane na bilo koji faktor koji bi mogao biti prepreka nastavku svjedočenja ili bi zahtijevao direktno djelovanje. Osoblje za podršku ima odgovornost da ove strane ili suce obavijesti o pitanjima koja mogu utjecati na svjedočenje svjedoka u sudnici ili mogu utjecati na njihovu sposobnost svjedočenja.

E.2.4 Posttraumatski simptomi

120. Osoblje Odjela za žrtve i svjedoke će pažljivo pratiti da li svjedoci pokazuju bilo kakve simptome posttraumatskog stresa. Vrste simptoma koje pokazuju svjedoci tokom ili odmah nakon kontroliranja i svjedočenja uključuju slijedeće fizičke i psihološke simptome različitog intenziteta:

Fizički simptomi

- ◆ glavobolje (najuobičajenije i najčešće),
- ◆ bolove u cijelom tijelu (manje često, ali obično se nakon što su ljudi doživjeli fizički napad određeni bolovi mogu nehotično ponovo pojaviti),
- ◆ gubitak apetita (promjena okruženja doprinosi ovoj reakciji, ali nemogućnost da se konzumira hrana je također simptomatična za tijelo koje je pod stresom i u fizičkom stanju "boriti se ili pobjeći"),
- ◆ nesanica (ponovno pojavljivanje ranijih simptoma),
- ◆ noćne more (ponovno pojavljivanje ranijih simptoma),
- ◆ nehotične slike, zvukovi ili mirisi događaja povezanih sa traumom.

Psihološki simptomi

- ◆ povlačenje od drugih (odvajanje od grupe koja se nalazi u smještaju i poteškoće u komunikaciji),
  - ◆ anksioznost (strah od neobjašnjivih simptoma, možda simptoma koji su se javljali ranije, a sada se boje da su se možda vratili za stalno),
  - ◆ strah (od sjećanja na traumatične događaje i doživljavanja neobjašnjivih fizičkih simptoma),
  - ◆ umor (kombinovan s nesanicom i nemogućnošću konzumiranja hrane, te detaljna sjećanja na traumatske doživljaje).
121. Ove vrste reakcija pripadaju uobičajenim kategorijama posttraumatske reakcije. Kada je osoba doživjela traumatski doživljaj, takve posttraumatske reakcije se obično smatraju uobičajenim odgovorima na abnormalne događaje. Ono što je jako bitno je da će se takvi simptomi javiti kada budu izazvani nekim povodom, bez obzira na to prije koliko vremena se događaj desio. Poznato je da ovi simptomi ili reakcije nestaju s uklanjanjem ključnih elemenata koji su ih izazvali ili u prisustvu informacija i stručne podrške.

E.2.5 Naknadne aktivnosti vezane za svjedoke nakon svjedočenja

122. Važno je da Odjel za žrtve i svjedoke naknadno prati svjedoke kontaktirajući s njima dvije do tri sedmice nakon što se vrate kući kako bi se otkrili problemi vezani za reintegraciju u njihovu lokalnu zajednicu. U tom smislu je Odjel za žrtve i svjedoke razvio niz alata za ublažavanje problema vezanih za pojavljivanje svjedoka na sudu. Na primjer, terenski ured u Sarajevu Odjela za žrtve i svjedoke je izgradio mrežu međunarodnih i domaćih agencija, uključujući nevladine organizacije u regiji bivše Jugoslavije i u trećim zemljama, kojima se svjedoci mogu obratiti za pravnu ili socijalnu pomoć. Uspostavljanje i održavanje novih kontakata na području misije je važan faktor koji Odjelu za žrtve i svjedoke pomaže da poboljša efikasnost i kvalitet svog rada. Pored terenskog ureda Odjela za žrtve i svjedoke, Odjel ima i stalni broj koji svjedoci mogu koristiti u slučaju da se pojavi problem.
123. Nadalje, zahvaljujući nedavnoj donaciji jedne zemlje, Odjel za žrtve i svjedoke je sada u poziciji da pruži određena sredstva za svjedoke koji imaju dugoročne negativne ekonomske ili psihološke posljedice vezane za svjedočenje.

Predmet Milutinović - zaštita svjedoka u sudnici

U predmetu Milutinović, Pretresno vijeće je na osnovu preporuka Odjela za žrtve i svjedoke zahtijevalo od Sekretarijata da sudski poslužitelji svjedoke uvode odmah nakon što suci uđu u sudnicu (a kod prve sjednice nakon što sudski poslužitelj najavi raspravu), te izvode svjedoke odmah nakon što suci napuste sudnicu.

E.3 Jedinica za zaštitu

E.3.1 Zaštita svjedoka u sudnici

124. Odjel za žrtve i svjedoke je jedno od tijela kojem pravilo 75 (A)³⁴⁸ daje mogućnost zahtijevanja zaštitnih mjera za svjedoka u čijem slučaju je uočen rizik po privatnost ili sigurnosni rizik ukoliko svjedok daje iskaz na otvorenoj sjednici. U praksi je Odjel za žrtve i svjedoke podnosio zahtjeve u skladu s pravilom 33 (B) Pravilnika o postupku i dokazima kako bi ovo pitanje iznio pred vijeća. Na osnovu ovog pravila Sekretarijat se može "usmeno i pismeno obratiti predsjedniku ili vijećima o svakom pitanju koje proizlazi iz konteksta konkretnog predmeta, koje utiče ili može uticati na obavljanje njegovih dužnosti". U većini slučajeva zahtjev za određivanje zaštitnih mjera podnose tim optužbe ili odbrane, jer su oni svjesni sigurnosnih problema u ranoj fazi, a Odjel za žrtve i svjedoke intervenira samo kada takav zahtjev nije podnesen ili nedostaju ključne činjenice.
125. Prema pravilu 75 (B), zaštitne mjere mogu uključivati:
- ◆ mjere kojima se sprečava da se javnosti ili medijima otkriju identitet ili mjesto boravka žrtve ili svjedoka ili osoba koje su u rodbinskoj ili drugoj vezi sa žrtvom ili svjedokom, i to na sljedeći način:
    - ◇ brisanjem iz javnih spisa Međunarodnog suda imena i podataka pomoću kojih se može utvrditi identitet;
    - ◇ neobjelodanjivanjem javnosti bilo kog spisa koji ukazuje na identitet žrtve ili svjedoka;
    - ◇ svjedočenjem putem uređaja za izobličene slike ili glasa ili putem interne televizije; i
    - ◇ dodjelom pseudonima;
  - ◆ održavanje zatvorenih sjednica u skladu sa pravilom 79;
  - ◆ odgovarajuće mjere kojima se omogućuje svjedočenje osjetljivih žrtava i svjedoka, poput jednosmjerne interne televizije.

³⁴⁸ Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a, pravilo 75 (A): Sudija ili pretresno vijeće mogu, *proprio motu* ili na zahtjev bilo koje od strana, žrtve ili svjedoka o kom se radi ili Službe za žrtve i svjedoke, nalogom odrediti odgovarajuće mjere za očuvanje privatnosti i zaštitu žrtava i svjedoka, pod uslovom da one nisu u suprotnosti s pravima optuženog.

126. Svjedoke je neophodno informirati jasnim riječima koje razumiju o sadržaju sudskih dokumenata vezanih za njihovu situaciju, a posebno o zahtjevu, odluci o donošenju zaštitnih mjera i njihovoj promjeni.
127. Odjel za žrtve i svjedoke je tokom godina primijetio da postoji stvarni rizik od zastrašivanja svjedoka koji ostanu u sudnici u prisustvu optuženih osoba ili strana tokom odsustva sudaca. Svjedoci zaista mogu biti predmet zastrašivanja ukoliko čuju i/ili vide timove odbrane ili optužbe ili optuženog kada borave u sudnici bez sudaca. Uz to se svjedoci u slučaju suđenja sa više optuženih mogu jednostavno osjećati zastrašeni zbog broja osoba prisutnih u sudnici. Kako bi se riješio problem mogućeg zastrašivanja svjedoka, te interferencije sa stranama ili optuženim, te kako bi se smanjio stres povezan s pojavljivanjem pred Sudom, Odjel za žrtve i svjedoke je preporučio usvajanje praktičnih, ali efikasnih mjera u vezi s ulaskom i izlaskom svjedoka iz sudnice. Cilj je osigurati da se svjedoci, u onoj mjeri u kojoj je to moguće, ne ostavljaju sami u prisustvu optuženog ili strana (vidi okvir s tekstom *Predmet Milutinović - zaštita svjedoka u sudnici*).

E.3.2 Zaštita svjedoka izvan sudnice

128. U određenim slučajevima se svjedok bez obzira na zaštitne mjere suda koje se uvedu ili zbog činjenice da zaštitne mjere nisu uvedene mora suočiti sa sigurnosnim problemima. Kako bi se riješio ovaj problem, Jedinica za zaštitu MKSJ-a je izradila politiku u kojoj su iznesene dostupne mjere za rješavanje ovih problema. Jedan od elemenata ove politike je Program preseljenja svjedoka u koji je moguće uključiti svjedoka i njegovu/njenu porodicu ukoliko se nakon procjene Jedinice za zaštitu Odjela za žrtve i svjedoke (vidi okvir s tekstom *Posebnosti procjene prijetnji i rizika u međunarodnom kontekstu*), utvrdi da okolnosti svjedoka sprečavaju da ostane u svom prebivalištu (vidi okvir s tekstom *Kriteriji za uključenje u program preseljenja svjedoka*).

Kriteriji za uključenje u program preseljenja svjedoka

Uključenje svjedoka i njegove/njene porodice u program preseljenja Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju podliježe određenim uvjetima:

svjedok mora svjedočiti u vezi sa zločinom vezanim za kršenje člana 2. ("teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949."), 3. ("kršenje zakona i običaja ratovanja"), 4. ("genocid") ili 5. ("zločini protiv čovječnosti") Statuta Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju;

ta osoba mora biti ključan svjedok, a dokaze nije moguće osigurati putem drugog sredstva;

prijetnja mora biti ocijenjena kao stvarna i ugrožavajuća po život. Svjedok mora biti spreman i pogodan za uključenje u program zaštite svjedoka.

Posebnosti procjene prijetnji i rizika u međunarodnom kontekstu

U praktičnoj primjeni usluga zaštite od strane Sekretarijata i procjeni nivoa prijetnji u svrhu preseljenja pojavljuju se poteškoće i izazovi. S obzirom na kompliciranost i razliku između ratne zone kao mjesta zločina i mjesta počinjenja običnog krivičnog djela, u slučaju Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju nije moguće odrediti prijetnju tako jasno kao kod običnih krivičnih djela. U kontekstu međunarodnih zločina, prijetnja može potjecati od bilo kojeg člana političke stranke, socijalne grupe, etničke grupe, tako da je teško izvršiti jasnu "procjenu prijetnje". To znači da Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju mora dati prioritet sigurnosti za bilo kojeg svjedoka kada razmatra mjere za zaštitu i premještanje svjedoka.

Poteškoća procjene se povećava zbog činjenice da ne postoje efektivne, efikasne i pouzdane policijske snage u dotičnim područjima. U domaćem kontekstu, preseljenje svjedoka je zaista konačna mjera zaštite svjedoka, postoje brojne pouzdane policijske snage za održavanje reda i zakona, a tek kada je svjedok meta neprijatelja kojima na raspolaganju stoje brojna sredstva postaje neophodno da svjedok uđe u program preseljenja zbog toga što policijske snage ne mogu stvarno da ga zaštite. U ratnim zonama su lokalne policijske snage uništene, a njihova sposobnost da zaštite svjedoka je daleko niža. To može značiti da Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju u svoj program preseljenja mora uključiti svjedoka koji možda ne bi bio uključen u domaći program sa prijetnjama sličnog nivoa.

129. Za razliku od nacionalnih sistema krivičnog pravosuđa koji se u zaštiti svjedoka mogu osloniti na policiju ili ministarstva, MKSJ kao međunarodna organizacija se u potpunosti oslanja na saradnju zemalja, uključujući vlasti zemlje domaćina, da će izvršiti određene radnje, tj. preseljenje ili privremeno premještanje zbog privremene prijetnje ili da bi se prijetnja dalje pratila. Zbog toga što nema mjere prisile i vlastitu teritoriju, MKSJ nije u poziciji da neovisno pruži usluge domaćih programa zaštite svjedoka koji uključuju naročito mogućnost promjene identiteta, smještaja u sigurnim kućama, te interno premještanje ugroženih osoba.
130. MKSJ je stoga sklopio bilateralne okvirne aranžmane za preseljenje sa zemljama kako bi omogućio preseljenje onih svjedoka i njihovih porodica koji se ne mogu vratiti u regiju.
131. Iskustvo je pokazalo da najbolji interes svjedoka i porodica zahtijeva da privremeno premještanje svjedoka prije konačnog preseljenja treba biti što kraće. Duži boravak pod zaštitom MKSJ-a prije konačnog preseljenja značajno povećava anksioznost svjedoka u vezi sa njegovom ili njenom budućnošću, te time adaptaciju u novoj zemlji čini još traumatičnijom (vidi okvir sa tekstom *Poteškoće vezane za prilagođavanje u zemlji preseljenja*).
132. Važno je ne podcijeniti učinak praktičnih stvari prilikom odabira nove domovine. Na dobrobit preseljenog svjedoka mogu negativno utjecati faktori poput promjena vremena i hrane, nemogućnost da direktno ili u povjerenju razgovaraju s ljekarom, te poteškoće s obavljanjem svakodnevnih stvari poput nemogućnosti čitanja uličnih znakova ili radnog vremena lokalnih supermarketa. Svjedoci se mogu suočiti sa svakodnevnom životom u kojem razumiju jako malo od onoga što se dešava oko njih. To svjedoke skoro u potpunosti čini ovisnim od osoblja za zaštitu, ne samo zbog sigurnosti i zaštite, već i zbog "kulturološkog prevođenja" kako bi im se pomoglo u snalaženju u svakodnevnom životu. Napori u vezi sa takvom zaštitom zahtijevaju jako puno vremena osoblja.

Obaveze svjedoka u skladu s Memorandumom o razumijevanju

Svjedok:

- će pružiti informacije i svjedočiti u skladu sa zahtjevima optužbe ili odbrane,
- neće počinuti krivična djela,
- suzdržat će se od aktivnosti koje mogu ugroziti njegovu/njenu sigurnost,
- prihvatit će i udovoljiti zahtjevima i uputama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u vezi s pruženom zaštitom,
- saradivati će s Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju izbjegavajući namjerna djela ili djela iz nehata koja bi mogla otkriti bilo kome njegovo/njeno prebivalište.

Poteškoće vezane za prilagođavanje u zemlji preseljenja

Tokom godina je Odjel za žrtve i svjedoke uvidio da je konačni premještaj u neku zemlju manje uspješan ukoliko su svjedok i njegova/njena porodica čekali dugo na to pod zaštitom Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Razlog tome je činjenica da su svjedoci postali jako zavisni od usluga Odjela za žrtve i svjedoke, te se njihov nivo prilagodljivosti novom okruženju kao posljedica toga smanjio. Svjedoci doživljavaju ne jedan, već dva kulturološka šoka tokom svog premještaja. Do prvog dolazi kada se premještaju na sigurno mjesto pod zaštitom Odjela za žrtve i svjedoke direktno iz svojih domova i mjesta prijetnje. Vremenski period koji provedu čekajući na sigurnom mjestu dok Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju ne pronađe zemlju konačnog premještaja može biti jako dugačak. Kada stignu na sigurno mjesto, odmah se suočavaju sa novom kulturom i započinje proces njihovog prilagođavanja. Zatim, naravno, po drugi puta prolaze kroz ovaj proces prilagođavanja kada se sele u konačnu zemlju premještaja. Ovaj proces prilagođavanja je izuzetno izazovan i stresan, i to u trenutku kada je sposobnost svjedoka da podnosi stres najmanja. U ratnim zonama policijske snage su uništene, tako da je nivo na kojem lokalne policijske snage ne mogu zaštititi svjedoka daleko niži, a to može značiti da Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju u svoj program preseljenja mora uključiti svjedoke koji uz sličan nivo prijetnje možda ne bi bili uključeni u domaći program.

133. Zbog poteškoća vezanih za preseljenje svjedoka, Odjel za žrtve i svjedoke je utvrdio da regionalne sigurne kuće predstavljaju dobre mogućnosti za premještaj. Sigurna kuća osigurava da se zaštićeni svjedok osjeća ugodno u vlastitom kulturološkom okruženju, te može znatno smanjiti troškove vezane za proces preseljenja.
134. Odjel za žrtve i svjedoke traži da svjedok i Jedinica za zaštitu Odjela za žrtve i svjedoke potpišu Memorandum o razumijevanju koji regulira međusobna prava i obaveze Odjela za žrtve i svjedoke i svjedoka (vidi okvir sa tekstom *Obaveze svjedoka u skladu sa Memorandumom o razumijevanju*). Na primjer, svjedok i njegova ili njena porodica će dobiti naknade u skladu sa programom socijalnih naknada zemalja domaćina, pokriće troškova stanovanja, troškova režija i zdravstveno osiguranje do konačnog preseljenja. Svjedok i porodica će imati psihosocijalnu podršku osoblja Odjela za žrtve i svjedoke na svom maternjem jeziku. Psihološku procjenu će vršiti nezavisni kvalificirani klinički psiholog kada Jedinica za zaštitu smatra da je to neophodno. U obzir će se uvijek uzimati obrazovne i jezičke potrebe svjedoka i porodice dok čekaju na premještaj pod zaštitom Odjela za žrtve i svjedoke.
135. Jedinica za zaštitu će podnijeti pisani zahtjev onim zemljama sa kojima je Odjel za žrtve i svjedoke sklopio sporazume, u kojima traži razmatranje preseljenja svjedoka i porodice. Zahtjev za međunarodno preseljenje treba detaljno pripremiti, a to zahtijeva i razmatranje kulturoloških i okolišnih faktora prilikom odlučivanja kojoj zemlji se obratiti sa zahtjevom za preseljenje. Nakon što je određena ciljna zemlja, pripremu zahtjeva za premještaj u tu zemlju treba započeti što prije. Svako kašnjenje u vezi s ovim procesom bi trebalo biti praćeno na najvišem nivou u Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju.
136. Nakon prihvata zemlje treba završiti sve putne aranžmane i radnje u što većoj tajnosti. Jedinica za zaštitu će nakon premještaja nastaviti da se pridržava uvjeta ugovora između zemlje premještaja i Odjela za žrtve i svjedoke.

E.4 Konačna razmatranja

137. Tokom godina je Odjel za žrtve i svjedoke razvio niz praksi i politika koje za cilj imaju osigurati da svjedoci mogu svjedočiti u sigurnom i zaštićenom okruženju, što je izuzetno važno za upravljanje suđenjima. Osigurati efikasno dovođenje svjedoka u Hag na način koji nije stresan, osigurati da svjedoci imaju odgovarajuću psihosocijalnu pomoć i riješiti sva sigurnosna pitanja vezana za njihovo pojavljivanje na sudu, osnovni su i neophodni principi koje treba provesti na međunarodnom sudu kako bi oni uspješno iznijeli dokaze o kršenju međunarodnog humanitarnog prava.

XV. Pitanja vezana za pravnu pomoć i advokata odbrane

A. Kvalifikacijski uvjeti za advokate	203	B. Politike plaćanja.....	210
A.1 Pravilo 44: Opći kvalifikacijski uvjeti za sve advokate odbrane.....	204	B.1 Politika pretpretresne pravne pomoći.....	210
A.2 Pravilo 45: Kvalifikacijski uvjeti za dodijeljenog advokata odbrane.....	205	B.2 Plan plaćanja sudskog postupka	212
A.3 Lista advokata po službenoj dužnosti.....	205	B.3 Plan plaćanja u žalbenom postupku.....	213
A.4 Uvrštenje na listu po pravilu 45	206	B.4 Naknade za stručnjake.....	214
A.5 Dodjeljivanje branioca koji će zastupati optuženog i povlačenje branioca.....	206	B.5 Optuženi koji se zastupaju sami.....	214
A.6 Zahtjev optuženog da mu se dodijeli branilac.....	207	B.6 Ostali aranžmani.....	215
A.7 Imenovanje drugih članova tima odbrane.....	209	C. Profesionalno ponašanje advokata.....	215
A.8 Pomoć odbrani.....	209	C.1 Kodeks ponašanja.....	215
		C.2 Udruženje branilaca.....	216
		C.2.1 Uloga Udruženja branilaca.....	216
		C.2.2 Disciplinsko vijeće Udruženja branilaca.....	217

1. Sistem pravne pomoći Suda u obliku u kojem danas postoji pri Sekretarijatu je rezultat 14-godišnjeg iskustva u vezi sa omogućavanjem i pružanjem efikasne i ravnopravne pravne pomoći pred Sudom svim optuženicima lošeg imovnog stanja. Posebno tokom posljednjih godina je Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora (OLAD) Sekretarijata doprinio uređivanju i sistematizaciji raznih dijelova sistema pravne pomoći. Ovaj doprinos je najvećim dijelom rezultat promjena proceduralne prirode (predmeti sa više optuženih, optuženi koji se sami zastupaju), te sve većeg opterećenja Suda, koje je u godinama 2007. i 2008. dosegao apsolutni vrhunac sa nezapamćenim brojem optuženih osoba kojima se sudilo.
2. Izrada politike je bio jedan od vrhunaca rada Odjela za pravnu pomoć i pitanja pritvora tokom protekle tri godine, pri čemu je Udruženje branilaca (ADC) konsultirano kako bi se osiguralo da su svjesni predstojećih promjena ili kako bi se tražio njihov doprinos prije proglašenja. Sva pravila i propisi koje primjenjuje Sekretarijat, te politike koje ih podržavaju bi trebali biti dostupni odbrani kako bi se osigurala transparentnost i usklađenost administrativnih odluka, kako bi advokati odbrane bili upoznati sa politikama koje se primjenjuju na njihova plaćanja, putovanja i druga pitanja. Dokument interne politike kojim se uspostavljaju interne procedure je apsolutna nužnost kako bi se osigurala dosljednost u u radu, posebno u slučaju postojanja fluktuacije osoblja u cilju izbjegavanja različitih interpretacija politika od strane članova osoblja.
3. Sistem pravne pomoći Suda se može podijeliti na tri glavne komponente: prvu čine standardi i mehanizmi kako bi advokat bio kvalificiran da radi pred Sudom; drugi čine politike plaćanja advokata, uspostavljene i poboljšavane putem izmjena tokom godina; te konačno profesionalno ponašanje advokata i disciplinski režim Suda.

A. Kvalifikacijski uvjeti za branioca

4. Član 21. Statuta Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju garantira optuženom pravo na pravnu pomoć ukoliko nema sredstava da je plati.³⁴⁹ Pravilo 45 Pravilnika o postupku i dokazima predviđa da se "kad god to zahtijevaju interesi pravde, osumnjičenima ili optuženima koji nemaju sredstva da plate branioca

349 Ažuriran Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, s izmjenama i dopunama od 28.02.2006. godine u članu 21 (4) (d).

dodjeljuje branilac po službenoj dužnosti",³⁵⁰ te navodi kvalifikacije koje branilac mora imati pored ispunjenja općih uvjeta za sve advokate odbrane koje propisuje pravilo 44. Ovi uvjeti moraju biti zadovoljeni prije nego što advokat može biti dodijeljen da bi zastupao optužene osobe kojima je utvrđeno slabo imovno stanje, te kako bi advokat dobio naknadu putem sistema pravne pomoći. Otprilike 90% optuženih koji se pojavljuju pred Sudom nedostaju sredstva da u potpunosti plate advokata. Stoga im se mora dodijeliti branilac s liste kvalificiranih advokata koju vodi sekretar, poznate kao "lista po pravilu 45"³⁵¹ ili predložiti dodjela drugih advokata čije kvalifikacije u tom slučaju provjerava sekretar, a oni se imenuju ukoliko su njihove kvalifikacije u skladu s uvjetima navedenim u pravilu 45.

5. Uvjet da branioci koji se dodjeljuju optuženima moraju zadovoljiti minimalni standard po pitanju kvalifikacija i iskustva je ključno za vođenje pravičnih i ekspeditivnih suđenja, pravilnog funkcioniranja Suda, i integriteta sudske prakse Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Sekretar svoje obaveze ispunjava putem Odjela za pravnu pomoć i pitanja pritvora. Prilikom ocjene kvalifikacije advokata, Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora ne postupa samo u skladu sa pravilima 44 i 45, već i prema Direktivi o dodjeljivanju branilaca (Direktiva).³⁵²
6. S obzirom da Sud uključuje dinamičnu kombinaciju sistema anglosaksonskog i kontinentalnog prava, te pravnih stručnjaka iz svih dijelova svijeta - koji sa sobom donose različito obrazovanje, iskustva i pravne tradicije - na početku rada MKSJ-a su mnogi smatrali da su strogi i precizni kriteriji za uvrštenje advokata na listu branilaca pogrešni. Međutim, nedostatak strogih kvalifikacijskih kriterija je doveo do slučajeva kada su primljeni advokati upitne kompetencije ili etike, te je sistem pravne pomoći Suda bio izložen riziku zloupotrebe. Stoga je u maju 2003. godine sazvana radna grupa koja se sastojala od sudaca Suda i dat joj je zadatak jačanja kvalifikacijskih kriterija za advokate koji postupaju pred Sudom. Radna grupa se posebno bavila razvojem rigoroznijeg standarda kompetentnosti za uvrštenje na listu po pravilu 45, te jačim procesom za provjeru kvalifikacije advokata. U vezi sa Sekretarijatom je predložen niz amandmana na pravila 44 i 45, a članovi 14. i 15. Direktive su stupili na snagu 28.07.2004.

A.1 Pravilo 44: Opći kvalifikacijski uvjeti za sve advokate odbrane

7. Pravilo 44 (A) predviđa osnovne kvalifikacije koje advokat mora imati kako bi zastupao osumnjičenog ili optuženog pred Sudom, uključujući slijedeće kriterije:
  - ◆ advokat mora imati dozvolu za advokatsku praksu u nekoj državi ili biti profesor prava na univerzitetu;³⁵³
  - ◆ advokat mora biti redovni član udruženja branilaca koji postupaju pred Sudom i priznat od strane sekretara³⁵⁴;
  - ◆ advokat ne smije biti proglašen krivim ili osuđivan u nekom krivičnom³⁵⁵ ili disciplinskom postupku³⁵⁶;
  - ◆ advokat se ne smije vladati nečasno ili na način koji može diskreditovati branioca, koji nanosi štetu provođenju pravde ili može narušiti povjerenje javnosti u Međunarodni sud ili u provođenje pravde;³⁵⁷

---

350 Pravilo 45 (A) Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a (Pravilnik o postupku i dokazima, IT/32/Rev. 4i, s izmjenama i dopunama od 28.02.2008.).
351 Određuju se advokati koji zadovoljavaju uvjete pravila 45 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a, te koji su izrazili svoju spremnost i dostupnost da budu dodijeljeni bilo kojem osumnjičenom ili optuženom.
352 Direktiva o dodjeljivanju branilaca, IT/73/REV. 11, s izmjenama i dopunama od 29.06.2006. ("Direktiva").
353 Pravilo 44 (A) (i), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.
354 Pravilo 44 (A) (iii), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.
355 Pravilo 44 (A) (v), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.
356 Pravilo 44 (A) (iv), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.
357 Pravilo 44 (A) (vi), Pravilnik o postupku i dokazima Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

- ◆ advokat ne smije dati dao lažne podatke ili podatke koji daju netačnu sliku, ili zatajiti relevantne podatke;³⁵⁸ te
  - ◆ advokat mora vladati jednim od dva radna jezika Suda pismeno i usmeno (engleski ili francuski).³⁵⁹
8. Pravilo 44 (B) predviđa izuzetak od ovog uvjeta koje kaže da "sekretar može potvrditi branioca koji ne govori nijedan od dva radna jezika Suda, ali govori maternji jezik osumnjičenog ili optuženog" kada takvo dodjeljivanje zahtijeva glavni advokat, te "kada to nalaže interes pravde."³⁶⁰ Advokat kojeg privatno angažira optuženi dobrog imovnog stanja mora zadovoljiti sve uvjete pravila 44 i mora predati ovlaštenje sekretaru. Takvom advokatu se dopušta da zastupa optuženog putem odluke o imenovanju nakon provjere njegovih kvalifikacija.

A.2 Pravilo 45: Kvalifikacijski uvjeti za dodijeljenog advokata odbrane

9. Iako optuženi ima pravo da ga zastupa advokat po njegovom/njenom vlastitom izboru,³⁶¹ taj izbor nije neograničen, posebno obzirom na to da advokata imenuje sekretar i da je plaćen javnim sredstvima.³⁶²
10. Pravilo 45 nameće dodatne uvjete koje advokat mora zadovoljiti kako bi bio imenovan u predmetu koji finansira sistem pravne pomoći Suda. Izuzetak pravila 44 (B) koji se tiče uvjeta vezanog za jezik suda, koji vrijedi za advokata koji zastupa optuženog dobrog imovnog stanja, ne odnosi se i na glavnog branioca dodijeljenog optuženo slabog imovnog stanja: pravilo 45 (B) (i) predviđa da ovaj uvjet može ukinuti samo sekretar za dodijeljenog advokata u skladu sa Direktivom koja izuzetak ograničava na subranioca.³⁶³
11. Radna grupa je također izmijenila pravilo 45 (B) (ii) pravila, te član 14 (A) (iii) Direktive, te oni sada zahtijevaju da dodijeljeni advokat "posjeduje *dokaze o stručnosti* u oblasti krivičnog prava i/ili međunarodnog krivičnog prava/međunarodnog humanitarnog prava/međunarodnog prava ljudskih prava" za razliku od prethodne formulacije kojom se zahtijevalo "*razumno iskustvo*" u nekoj od ovih oblasti³⁶⁴. Nadalje, radna grupa je uvela minimalni standard za iskustvo u mjerodavnim oblastima prava prema kojem advokat mora imati barem sedam godina relevantnog iskustva, bilo kao sudac, tužilac, advokat ili u nekoj drugoj funkciji u krivičnom postupku.³⁶⁵ Sekretarijat je ovo pravilo dosljedno tumačio kao pravilo koje zahtijeva odgovarajuće iskustvo u sudnici. Konačno, pravilo 45 zahtijeva da advokat koji želi biti stavljen na listu po pravilu 45 mora dati izjavu u kojoj navodi svoju dostupnost i spremnost da bude dodijeljen bilo kojoj osobi koja je pritvorena u nadležnosti Suda i koja nema sredstva za plaćanje advokata.³⁶⁶

A.3 Lista advokata po službenoj dužnosti

12. U skladu sa pravilom 45 (C), sekretar također vodi odvojenu listu advokata koji pored toga što ispunjavaju uvjete za listu po pravilu 45 mogu biti dodijeljeni kao "advokati po službenoj dužnosti" optuženom za potrebe

358 Pravilo 44 (A) (vii), Pravilnik o postupku i dokazima Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

359 Pravilo 44 (A) (ii) Pravilnik o postupku i dokazima Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

360 Pravilo 44 (B) Pravilnik o postupku i dokazima Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

361 Član 21 (4) (d), Statuta Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

362 Vidi *Tužilac* protiv Vidoja Blagojevića i drugih, predmet br. IT-02-60-AR73.4, Javno i redigovano obrazloženje Odluke po žalbi Vidoja Blagojevića za zamjenu njegovog tima odbrane, 07.11.2003., kao što je potvrđeno naknadnom sudskom praksom.

363 Član 14 (C), Direktiva Međunarodnog krivičnog suda: "Osoba koja ne vlada dobro pismeno i usmeno nijednim od dva radna jezika Suda,, ali koja govori jezikom koji se govori na teritoriji nad kojom Sud ima nadležnost, te koja ispunjava sve druge kriterijume predviđene članom 14 (A), može biti uvrštena na spisak predviđen u pravilu 45 (B) Pravilnika ukoliko sekretar smatra da je to opravdano. Takva osoba može biti dodijeljena samo kao subranilac u skladu sa članom 16 (D)."

364 Direktiva Međunarodnog krivičnog suda o dodjeli advokata odbrane, IT/73/Rev. 9, uz izmjene od 12.07.2002., član 14A (iv).

365 Pravilo 45 (B) (iii), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

366 Pravilo 45 (B) (iv), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a.

prvog stupanja pred sud.³⁶⁷ Advokat na ovoj listi može biti imenovan na kratak period u cilju prvog pojavljivanja optuženog pred Sudom, a optuženom i sekretaru to daje mogućnost da pažljivo odaberu advokata za dalje zastupanje. Odredbe o advokatu po službenoj dužnosti su unesene u pravila i Direktivu u julu 2004. godine u pokušaju da se spriječe kašnjenja pri dodjeli/imenovanju advokata za zastupanje optuženih prilikom prvog stupanja pred sud. U prošlosti je dolazilo do kašnjenja, a bila su povezana sa nedostupnošću odabranog advokata optuženog ili nemogućnošću blagovremene procjene zahtijevanih kvalifikacija advokata za prvo stupanje pred sud.

A.4 Uvrštenje na listu po pravilu 45

13. Sekretarijat je konačno odgovoran za provjeru kvalifikacija advokata u skladu sa pravilima 44 i 45, a od 2002. godine saradjuje s Udruženjem branilaca koji postupaju pred MKSJ-om (ADC)³⁶⁸ kako bi osigurao kompetentnost i kvalifikacije advokata koji se pojavljuju pred Sudom. Kako bi bio uvršten na listu po pravilu 45, advokat koji podnosi prijavu mora predati veliki broj dokumenata³⁶⁹ Sekretarijatu kojima pokazuje da posjeduje neophodne kvalifikacije koje zatim rigorozno ocjenjuje Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora. Ukoliko je sekretar mišljenja da su neophodni kriteriji zadovoljeni, podnosilac zahtjeva dobija pismenu potvrdu svog uvrštenja na listu. U nekim okolnostima sekretar u skladu sa članom 15 (B) može uputiti podnosioca zahtjeva na više pravnike u vijećima i/ili iskusnog, kvalificiranog advokata "koji će voditi razgovor sa podnosiocem zahtjeva i dati preporuke sekretaru u vezi sa njegovim zahtjevom".³⁷⁰ Slično tome, od kandidata za uvrštenje na listu po pravilu 45 se može zahtijevati (a od nekoliko se i zahtijevalo) da pokažu vladanje jednim od radnih jezika Suda putem jezičkog testa. Podnosilac zahtjeva čiji se zahtjev ne odobri ili advokat koji je izbrisan sa liste po pravilu 45 ima petnaest dana od datuma obavijesti o odluci sekretara da od predsjednika zatraži reviziju odluke da se ne odobri uvrštenje advokata na listu ili da se advokat izbriše sa liste po pravilu 45.³⁷¹
14. Moguće je da su određeni pojedinci koji predaju molbu da budu dodijeljeni timovima odbrane nekad bili pod istragom ili su možda na neki način bili umiješani u zločine počinjene tokom sukoba koji je predmet suđenja na Sudu. Uputno je izvršiti široke provjere svih podnosilaca molbe prije njihovog dodjeljivanja.

A.5 Dodjeljivanje branioca koji će zastupati optuženog i povlačenje branioca³⁷²

15. Nakon uvrštenja na listu po pravilu 45, advokatu može biti dodijeljeno da zastupa bilo kojeg osumnjičenog ili optuženog pred Sudom, pod uvjetom da ne postoji prepreka za dodjelu.³⁷³ Konflikt interesa ili konflikt vezan za raspored može predstavljati prepreku za dodjeljivanje. Stoga nakon prijema zahtjeva optuženog za dodjeljivanje određenog advokata sa liste Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora mora provjeriti da odabrani advokat nema konflikt interesa. I optuženom i advokatu se daje mogućnost da budu saslušani prije donošenja odluke. Ukoliko nije moguće dodijeliti advokata kojeg je odabrao optuženi, optuženi mora odabrati drugog advokata s liste.
16. Postoje slučajevi kada optuženi ili advokat zahtijevaju povlačenje dodijeljenog advokata. Zahtjev za povlačenje mora biti praćen čvrstim razlozima koji moraju biti odvagani uzimajući u obzir prava optuženog, interese pravde, te efikasno i pravilno vođenje sudskog postupka. Konflikti između glavnog

367 Pravilo 45 (C), Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a za prvo stupanje optuženog pred sud u skladu sa pravilom 62.

368 Vidi poglavlje XV - Odjeljak C: Profesionalni kodeks branilaca.

369 Član 15 (A), Direktiva MKSJ-a.

370 Član 15 (B), Direktiva MKSJ-a.

371 Član 15 (C), Direktiva MKSJ-a.

372 Ova procedura se uz nužne promjene primjenjuje na imenovanje advokata osumnjičenih.

373 Član 11 (D) (i), Direktiva MKSJ-a.

branioca i subranioca ili neosnovano odbijanje klijenta da komunicira sa svojim advokatom obično nisu dovoljan razlog za povlačenje ili odbacivanje advokata. Slično tome, advokati koji zahtijevaju povlačenje iz ličnih razloga moraju obrazložiti taj zahtjev. Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora mora procijeniti validnost navedenih obrazloženja od slučaja do slučaja. Međutim, kada optuženi zahtijeva povlačenje advokata da bi se sam zastupao, vijeće mora odlučiti da li da prizna izbor optuženog da se sam zastupa.

17. Razlozi koji mogu opravdati povlačenje dodijeljenog advokata uključuju dokaz potencijalnog ili stvarnog konflikta interesa ili dokaz da advokat više ne ispunjava uvjete pravila 45. Razlog može biti i dokaz o osuđivanosti u krivičnom ili disciplinskom postupku, dokaz o teškoj povredi radne dužnosti ili dokazana nekompetentnost koja utječe na pravo optuženog na pravičan postupak, ili teška bolest.
18. Pri ispunjavanju svog mandata, za Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora je ključno da se strogo pridržava neutralnosti u radu sa drugim tijelima Suda. Kratko nakon prebacivanja na Sud, optuženom treba potvrditi ove neutralnosti, posebno s obzirom na to da mnogi optuženi pogrešno vjeruju da cjelokupni Sud zastupa interese tužilaštva. Iskustvo Odjela za pravnu pomoć i pitanja pritvora pokazuje da je profesionalizam sa kojim je osoblje pristupalo pitanjima koja utječu na optuženog i odbranu dosta učinio na ublažavanju ovog problema, te pomogao osigurati da advokat odbrane i optuženi Sekretarijat smatraju neutralnim tijelom.
19. Može se dogoditi da neki advokat bude predmet disciplinskog postupka ili osuđen za krivično djelo nakon što je dodijeljen timu odbrane. Uputno je slati periodične podsjetnike advokatima odbrane da moraju Sekretarijatu pružati informacije u vezi sa bilo kakvim pitanjima koja mogu promijeniti njihov status pred Sudom. Moguće je da neki advokat zanemari obavezu obavještanja ili ne obavijesti Sekretarijat o svojoj nepodobnosti da nastavi zastupati optuženu osobu.
20. Kada postoje dovoljni razlozi, te advokat treba biti povučen iz predmeta u vezi s kojim se vodi postupak, postoji velika potreba za prelaznim planom kojim će advokat ostati raditi još barem mjesec dana na predmetu, dok će mu advokat imenovan u zamjenu biti pravni konsultant. Ovaj prelazni period pomaže da se osigura da zamjenski advokat ima vremena da se dovoljno upozna s predmetom, a dodjeljuje se ooptuženom tek nakon što glavni branilac dostavi potvrdu Sekretarijatu.

A.6 Zahtjev optuženog da mu se dodijeli branilac

21. Kada optuženi izjavi da mu je imovno stanje loše i zahtijeva dodjelu advokata kojeg plaća Sud, on mora u potpunosti objaviti svoja sredstva i imovinu, te članove porodice u *Izjavi o sredstvima* na obrascu koji daje Sekretarijat. Na optuženom je teret dokazivanja da mu nedostaju sredstva za plaćanje naknade advokatu.³⁷⁴ Da bi teret dokazivanja bio zadovoljen, optuženi mora predložiti dokaze kojima će potkrijepiti svoju izjavu o lošem imovinskom stanju i mora saradivati sa Sekretarijatom po pitanju upita vezanih za njegova sredstva. Tokom tih upita Sekretarijat može prikupljati informacije, saslušavati osumnjičenog ili optuženog, ili zahtijevati izradu bilo kakvih dokumenata koji se smatraju relevantnim.
22. Sekretar određuje obim u kojem je optuženi u stanju da plati advokata uzimajući u obzir sredstva kojima optuženi ima direktan ili indirektan pristup ili slobodno njima raspolaže. Upiti uključuju, ali nisu ograničeni na direktne prihode, bankovne račune, stvarnu ili ličnu imovinu, penzije i dionice, te obveznice i drugu imovinu koju posjeduje, ali isključuju bilo kakve porodične dodatke i socijalna davanja na koja može imati pravo. Prilikom procjenjivanja takvih sredstava, sekretar mora uzeti u obzir sredstva supružnika, te onih osoba sa kojima optuženi inače živi. Na osnovu utvrđenih prihoda i imovine se proračunavaju sredstva koja stoje na

374 Član 8. Direktiva MKSJ-a.

- raspolaganju optuženom, ali se oduzimaju procijenjeni troškovi života porodice i lica koja finansijski zavise o optuženom za procijenjeni period tokom kojeg će optuženom biti potrebno zastupanje pred Sudom.
23. Kada je optuženi prenio udio u određenoj imovini pod okolnostima koje dokazuju da je svrha prijenosa bilo skrivanje imovine, Sud je dosljedno donosio odluke da se takva imovina treba uzeti u obzir prilikom procjene sredstava optuženog. Ovaj pristup je u skladu sa Direktivom MKSJ-a koja omogućava sekretaru da otkrije evidentirano vlasništvo kako bi se odredio stvarni finansijski status optuženog. Ovaj proces pomaže da se osigura da optuženi koji zahtijevaju pravnu pomoć ne mogu pod krinkom prijenosa imovine na drugog vlasnika sakriti svoju stvarnu finansijsku situaciju.³⁷⁵
24. Kako bi se pouzdano utvrdilo loše imovno stanje optuženog, neophodno je angažirati visokokvalificiranog finansijskog istražitelja s odličnim poznavanjem i vezama u dotičnoj regiji, te s iskustvom u istragama pranja novca ili drugih praksi skrivanja imovine. Kada su informacije koje optuženi daje u vezi sa svojom finansijskom situacijom netačne, neophodno je poduzeti temeljnu istragu u vezi sa stvarnom finansijskom situacijom optuženog. Ukoliko se takve mjere ne uspostave, optuženi koji ima dovoljno sredstava za plaćanje svoje odbrane ili da doprinos plaćanju troškova svoje odbrane može neosnovano imati korist od javnog finansiranja njegove odbrane.
25. Kada je optuženi zahtijevao dodjelu advokata i podnio *Izjavu o sredstvima*, sekretar mora dodijeliti advokata u periodu od 120 dana kako bi zaštitio pravo optuženog na advokata tokom perioda procjene njegove finansijske situacije. Ukoliko finansijska istraga pokaže da je optuženi potpuno ili djelimično lošeg imovinskog stanja, advokat se dodjeljuje na stalnoj osnovi, a troškove odbrane optuženog Sud snosi u potpunosti ili djelimično, u zavisnosti od slučaja. U zadnjem slučaju, optuženi mora dati finansijski doprinos plaćanju troškova svoje odbrane, kao što utvrdi Sekretarijat.³⁷⁶ Ukoliko se pokaže da je optuženi u potpunosti dobrog imovinskog stanja, njegov zahtjev za dodjelu advokata se odbija.³⁷⁷
26. U vezi sa pitanjima vezanim za rezultate (potpuno ili djelimično) lošeg imovnog stanja osumnjičeni ili optuženi može podnijeti žalbu protiv odluke sekretara predsjedniku ili vijeću, zavisno od slučaja.³⁷⁸ Sudska intervencija je osigurana zbog važnosti pravnog zastupanja za pravo optuženog na pravičan sudski postupak.
27. Procjena lošeg finansijskog stanja optuženog može trajati nekoliko mjeseci, posebno kada istraživanje zahtijeva saradnju zemalja u vezi sa stranim bankovnim računima ili imovinom koju posjeduje u raznim zemljama. Stoga bi optuženom koji zahtijeva pravnu pomoć trebao biti privremeno dodijeljen advokat do utvrđivanja finansijskog stanja kako bi se zaštitilo pravo optuženog na advokata, te osigurala nesmetana priprema sudskog postupka bez bespotrebnog kašnjenja u postupku.
28. Neophodno je uspostaviti sistem kako bi se osiguralo da optuženi plate svoj procijenjeni doprinos za advokata ukoliko odbiju da to urade. Sud mora preuzeti odgovornost za provedbu odluka o doprinosima, po mogućnosti putem pravnih sredstava koja na primjer omogućavaju prodaju imovine optuženog. Nedostatak okvira u pravilima Suda za provedbu takvih odluka izaziva poteškoće pri dobijanju doprinosa. Dodatne poteškoće se pojavljuju pri osiguravanju tih sredstava kada se sredstva nalaze na bankovnim računima u inozemstvu, ili je imovina prodana zbog složenih pravnih postupaka koji zahtijevaju značajne vremenske periode.

---

375 Vidi članove 9. i 10. Direktive MKSJ-a i politiku Sekretarijata za određivanje obima u kojem je optuženi u stanju da plati advokata (Politika lošeg imovnog stanja).

376 Članovi 11 (A) (i) i (ii), Direktiva MKSJ-a.

377 Član 11 (A) (iii), Direktiva MKSJ-a.

378 Član 13, Direktiva MKSJ-a.

A.7 Imenovanje drugih članova tima odbrane

29. Kada se optuženom lošeg imovnog stanja dodjeljuje advokat kao branilac, taj advokat može zatražiti da Sekretarijat imenuje još jednog advokata (subranioca), te osoblje za podršku koje će pomoći u pripremi predmeta većeg obima i značaja. Subranioci se obično odabiru sa liste po pravilu 45, osim ukoliko se ne dozvoli izuzetak u skladu sa članom 16 (D) Direktive za dodjelu subranioca koji ne govori radni jezik Suda. Što se tiče osoblja podrške, Sekretarijat putem Odjela za pravnu pomoć i pitanja pritvora provjerava kvalifikacije predloženog osoblja podrške provjeravanjem njihovih biografija i drugih dokumenata, te vrši provjeru konflikta interesa kako bi se osiguralo da imenovanje određenog osoblja za podršku nije u konfliktu sa trenutnim ili prethodnim imenovanjima, te da samo osoblje nije predmet istrage Suda. Kako bi se mogućnost zloupotrebe sistema pravne pomoći Suda svela na minimum, imenovanje članova porodice ili bliskih prijatelja advokata ili optuženog nije dozvoljeno.

A.8 Pomoć odbrani

30. Odbrana procesno mora biti u istoj poziciji kao i optužba kako bi se poštovao princip jednakosti. Sud ima dužnost da pruža administrativnu i logističku podršku odbrani, jer odbrana nije tijelo Suda, a sjedište Suda je udaljeno od mjesta zločina, prebivališta advokata i mreže podrške. Pored sveobuhvatnog plana naknada, Sekretarijat je razvio i proveo nekoliko sistema i politika koje za cilj imaju pružati pomoć timovima odbrane tokom svih faza postupka.
31. Ti sistemi i politike uključuju:
- ◆ prostor u prostorijama Suda, kao što su uredi odbrane s pristupom internetu, štampačima i kopir aparatima;
  - ◆ dostupnost opreme i usluga informatičkih tehnologija;
  - ◆ pristup bazi sudskih spisa Suda;
  - ◆ pomaganje (tj. rezervacija) i plaćanje poslovnih putovanja;
  - ◆ osiguravanje i omogućavanje tajnosti cjelokupne komunikacije između advokata i klijenta putem povlaštenih kanala.
32. Nedostatak uredskih prostorija u Sudu je postao ograničavajući faktor kada se broj optuženih u vezi sa čijim predmetima su se vodili postupci povećao, te je nekoliko timova odbrane moralo biti fizički prisutno u Hagu. Odluka MKSJ-a da uvede sistem paušalnog plaćanja, sa komponentom uredskih troškova je advokatima odbrane omogućila da unajme uredske prostorije izvan Suda. Iako operativni uvjeti zahtijevaju da određeni prostor u prostorijama Suda bude osiguran za odbranu, takav prostor se koristi kao soba za pripremu i mjesto na kojem članovi timova odbrane mogu održavati kratke sastanke prije ili nakon sudske rasprave i tokom pauza u radu Suda.
33. Odbrana bi trebala moći direktno kontaktirati odjele Suda koji su bitni za njen rad kao što je Odjel za organizaciju i podršku rada sudnica, Odjel za konferencijske i jezičke usluge, Odjel za sigurnost i vijeća. Ovi direktni kontakti povećavaju efikasnost i pomažu u integraciji branilaca koji su tokom prethodnih godina držani na distanci i u izolaciji. Osoblje odbrane također ima pravo da koristi zajedničke prostorije u Sudu kao što je kafeterija. Međutim, zbog sigurnosnih razloga pristup raznim dijelovima Suda mora biti ograničen (kao što je to slučaj i s članovima osoblja).

B. Politike plaćanja

---

34. Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora je uz konsultacije sa Udruženjem branilaca koji postupaju pred MKSJ-om usvojio niz politika plaćanja koje reguliraju plaćanje timova odbrane koji zastupaju optužene lošeg imovinskog stanja tokom pretpretresne, pretresne i žalbene faze postupka. Uz to je usvojen plan naknada za optužene koji se sami zastupaju.³⁷⁹
35. Sistem pravne pomoći MKSJ-a je doživio ogromnu reformu tokom posljednjih godina. Sekretarijat je ukinuo prethodni plan plaćanja po satu koji se zasnivao na maksimalnom broju sati mjesečno jer se to pokazalo kao pretjerano birokratski, opterećujuće i skupo, te je to zamijenio planom paušalnog plaćanja.³⁸⁰ Prelaz sa plana plaćanja zasnovanog na maksimalnom broju radnih sati za koje se pruža naknada po određenoj stopi na politiku paušalnog plaćanja je bilo jedno od najznačajnijih postignuća u upravljanju sredstvima pravne pomoći. Paušalno plaćanje, kako se provodi na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, za cilj ima pružanje adekvatnih resursa timovima odbrane i više fleksibilnosti pri isplati sredstava pravne pomoći, uz istovremeno smanjenje administrativnog opterećenja Suda i advokata odbrane. Mehanizmi kontrole Sekretarijatu omogućavaju da prati potrošnju javnih sredstava i brzo reagira u slučaju nepravilnosti. Upotreba sistema paušalnog plaćanja može naravno biti provedena samo ukoliko primatelji finansijskih sredstava za advokata odbrane imaju obavezu da osiguraju efikasno upravljanje sredstvima. Pored toga, troškovi putovanja odbrane u vezi sa pripremom odbrane mora snositi Sud.

B.1 Politika pretpretresne pravne pomoći

36. Sistem paušalnog plaćanja Politike pretpretresne pravne pomoći³⁸¹ je osmišljen kako bi advokatima dao maksimalnu fleksibilnost u upotrebi resursa i omogućio glavnom braniocu da koristi paušalno plaćanje kako bi uposlio članove tima odbrane na način koji najbolje odgovara potrebama tima. Međutim, sekretar mora odobriti sve članove tima odbrane kako bi se osiguralo da su kvalificirani, te da ne postoje konflikti interesa ili drugi etički razlozi za zabrinutost. Politika pretpretresne pravne pomoći slijedi plan u kojem plaćanje varira zavisno od jednog od tri nivoa složenosti u svakom predmetu: (1) težak; (2) veoma težak; ili (3) izuzetno težak/rukovodstvo. Plaćanje advokatu se vrši u skladu s tim u obliku paušalnog plaćanja zavisno od nivoa složenosti. Paušalno plaćanje se dijeli na mjesečne iznose koji ne predstavljaju mjesečnu raspodjelu sati.
37. U svrhu plaćanja se pretpretresna faza dijeli na tri faze:
- ◆ prva faza - faza prvog stupanja pred sud;
  - ◆ druga faza - faza u kojoj se podnose preliminarni zahtjevi i radni plan; te
  - ◆ treća faza - sama priprema suđenja.
38. U prvoj fazi, fazi prvog stupanja pred sud, optuženom se dodjeljuje branilac koji će ga zastupati prilikom prvog stupanja pred sud i u bilo kakvim drugim pitanjima koja su neophodna do dodjele stalnog advokata. Ova

---

379 Plan naknada za osobe koje pomažu optuženom lošeg imovnog stanja koji se sam zastupa od 28.09.2007.

380 Vidi izvještaj generalog sekretara *Sveobuhvatni izvještaj o napretku Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u reformi sistema pravne pomoći*, A/58/288 od 12.08.2003. par. 17 i naknadni par.

381 Advokati odbrane - Politika pretpretresne pravne pomoći od 01.05.2006.

faza počinje dodjelom branioca i završava dan nakon izjašnjavanja optuženog o krivici. Paušalno plaćanje³⁸² se u ovoj fazi vrši nakon slanja predračuna.³⁸³

39. U slučaju da advokat koji je dodijeljen za prvo pojavljivanje nastavi zastupati svog klijenta i nakon izjašnjavanja o krivici, druga faza će započeti dan nakon datuma izjašnjavanja od strane ili u ime optuženog. Kada se dodijeli novi advokat nakon izjašnjavanja o krivici, druga faza počinje na dan dodjele. Druga faza se završava u roku od 90 dana nakon početka ili podnošenja radnog plana, šta god da se desi kasnije. Sekretar izračunava paušalni iznos za drugu fazu na osnovu formule koja pretpostavlja da će odbrana uključivati jednog advokata i jednog člana pomoćnog osoblja.³⁸⁴ Dodjeljivanje drugog branioca ili dodatnog osoblja podrške nije zabranjeno, ali dodavanje drugog osoblja ne dovodi do povećanja paušalne sume koja se dobija za drugu fazu. Paušalna plaćanja u drugoj fazi se vrše u tri jednaka mjesečna iznosa.³⁸⁵ Paušalno plaćanje za prvu i drugu fazu se prilagođava samo ukoliko se pojave izuzetne činjenične ili pravne okolnosti ili drugi događaji koji dovode do značajnog povećanja u obimu posla. Pored toga, paušalni iznos za prvu i drugu fazu ne zavisi od složenosti slučaja.
40. Glavni advokat mora predati radni plan do kraja druge faze, a on predstavlja dokument sudskog upravljanja³⁸⁶ koji sekretaru omogućava da prati pripremu predmeta od strane tima odbrane i daje upute za dodjelu resursa timovima odbrane. Istovremeno sa predavanjem radnog plana, tim odbrane mora predati sekretaru argumentiran zahtjev vezan za određivanje nivoa složenosti predmeta od strane vijeća.³⁸⁷
41. Treća faza počinje dan nakon završetka druge faze i završava se početkom suđenja. Sekretar proračunava paušalni iznos za treću fazu na osnovu složenosti predmeta.³⁸⁸ Paušalni iznos za slučaj prvog nivoa (težak) u trećoj fazi se zasniva na radu jednog advokata i dva člana osoblja podrške.³⁸⁹ Paušalni iznos za slučaj drugog nivoa (jako težak) u trećoj fazi se zasniva na radu jednog advokata i tri člana osoblja podrške.³⁹⁰ Paušalni iznos za slučaj trećeg nivoa (jako težak/rukovodstvo) treće faze se zasniva na radu jednog advokata i pet članova osoblja podrške.³⁹¹ Kao i u slučaju druge faze, subranilac i dodatno osoblje podrške mogu biti dodijeljeni bilo kojem timu u bilo kojem trenutku, ali to neće dovesti do povećanja iznosa paušalnog iznosa.³⁹² Na zahtjev je moguće povećanje nivoa složenosti, ali samo u slučaju predmeta koji prvobitno dobiju oznaku prvog ili drugog

382 Advokat dobija standardno jednokratno plaćanje od 1,688.00€ za prvu fazu. To jednokratno plaćanje uključuje sve troškove usmenog prevođenja i prevođenja dokumenata osim onih dokumenata koji mogu biti prikupljeni kao dokazi koje prevodi Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju. Nisu uključeni oni troškovi usmenog i pismenog prevođenja koji su rezultat omogućavanja komunikacije između klijenta i advokata. Tim odbrane ove troškove može obračunati odvojeno u visini do 1,000€ mjesečno.

383 Advokat mora potpisati račun i poslati ga u roku od 60 dana od kraja faze. Račun sadrži upute za sekretara vezane za način raspodjele naknada među članovima tima odbrane.

384 Cjelokupno paušalno plaćanje za tromjesečnu fazu iznosi 40,707€, uključujući komponentu uredskih troškova.

385 Prva dva plaćanja se vrše nakon što advokat pošalje predračun na kraju svakog mjeseca. Zadnje plaćanje se vrši nakon slanja predračuna i radnog plana za treću fazu pretpretresne faze.

386 Radni plan se sastoji od 15 različitih odjeljaka, a svi moraju biti razrađeni.

387 Nivo složenosti određuje sekretar nakon konsultacija sa predstavnicima Vijeća, optužbe i odbrane, što se radi tokom sastanka ili pismenim putem. Procjenu složenosti predmeta u svakoj fazi određuju razni faktori, a nije ograničena na poziciju optuženog unutar političke/vojne hijerarhije; broj i vrsta tačaka u optužnici; da li predmet povlači određene novine; da li predmet uključuje više općina (geografski obim predmeta); složenost pravnih i činjeničnih argumenata koji su uključeni; te broj i vrsta svjedoka i dokumenata koji su uključeni. Vidi na primjer određivanje složenosti u pretpretresnoj fazi u predmetima protiv Johana Tarčulovskog - 1. Nivo; Dragomira Miloševića - 2. nivo; Momčila Perišića - 3. nivo.

388 Članovi svakog tima odbrane i njihove stope plaćanja se procjenjuju na osnovu onoga što se smatra opravdanim za proračun paušalnog iznosa, ali se ne smatraju propisanim. Glavni advokat ima punu fleksibilnost po pitanju određivanja sastava i kompenziranja tima odbrane.

389 Cjelokupna paušalna suma iznosi 94,415€, uključujući komponentu uredskih troškova.

390 Cjelokupna paušalna suma iznosi 192,759€, uključujući komponentu uredskih troškova.

391 Cjelokupna paušalna suma iznosi 340,432€, uključujući i komponentu troškova ureda.

392 Paušalni iznos se izračunava na osnovu obima neophodnog rada za pripremu predmeta za sudski postupak, a ne broja članova tima odbrane koji dijele posao.

nivoa. Paušalni iznos se može korigirati samo ukoliko glavni advokat dokaže nepredvidive okolnosti koje znatno utječu na vrijeme pripreme koje je timu odbrane razumno potrebno.

42. Advokat također mora predati mjesečne predračune za treću fazu. Plaćanje se vrši nakon slanja računa u mjesečnim iznosima, a počinje tek nakon što sekretar prihvati radni plan. Osamdeset posto paušalnog iznosa treće faze se plaća u mjesečnim iznosima, dok se preostalih dvadeset posto plaća nakon prihvatanja izvještaja o kraju faze tima odbrane.³⁹³ Glavni advokat mora voditi evidenciju sati i rada tima odbrane iako glavni advokat mora podnositi izvještaje o napretku svaka četiri mjeseca tokom treće faze, te detaljan izvještaj na kraju faze.³⁹⁴

B.2 Plan plaćanja suđenja

43. Slično politici plaćanja u pretpretresnom postupku, plan pravne pomoći Suda³⁹⁵ predviđa paušalno plaćanje timovima odbrane za fazu suđenja. Paušalno plaćanje za svaki predmet se izračunava množenjem dodijeljenih iznosa sa procijenjenim brojem mjeseci trajanja predmeta.³⁹⁶ Procijenjeno trajanje faza optužbe i odbrane se zasniva na vremenu koje pretresno vijeće dodjeljuje za iznošenje njihovih argumenata. Stoga će ukupni dodijeljeni iznos za svaki mjesec uključivati redovni mjesečni iznos i mjesečni iznos za troškove usmenog i pismenog prevođenja između klijenta i advokata.³⁹⁷ Međutim, cjelokupna paušalna suma za fazu optužbe i odbrane može biti izmijenjena ukoliko je Pretresno vijeće produžilo trajanje faze ili ukoliko je faza kraća nego što je to početno određeno.
44. Sekretar će odrediti paušalni iznos nakon konsultacija sa pretresnim vijećem i stranama, te nakon procjene: (1) predviđenog trajanja faze,³⁹⁸ te (2) složenosti faze. Pretresna faza se dijeli na fazu optužbe i fazu odbrane.³⁹⁹ Tim odbrane će dobiti plaćanje unaprijed,⁴⁰⁰ mjesečnu naknadu koja se automatski plaća svakog

393 Isplata za ovu fazu se izračunava dijeljenjem 80% paušalnog iznosa sa procijenjenim brojem mjeseci faze. U slučaju nedostatka jasne procjene trajanja faze, paušalni iznos za treću fazu se izračunava na slijedeći način: za predmete prvog stepena - preko 12 mjeseci, za predmete drugog stepena - preko 15 mjeseci, te za treći nivo - preko 18 mjeseci.

394 Izvještaji o napretku moraju sažimati rad tima odbrane, uključujući napredak ostvaren na osnovu stavki u radnom planu. Sekretar po vlastitom nahođenju ili na osnovu zahtjeva glavnog advokata može organizirati sastanak da bi se razgovaralo o izvještaju o napretku. Izvještaj na kraju faze mora sadržavati formalno obrazloženje sati koji obuhvataju pretpretresnu fazu postupka, te detalje u vezi sa vrstom posla koji je izvršio svaki član tima tokom ovog perioda. Odbrana također mora zadržati svu dokumentaciju odbrane tokom perioda od najmanje pet godina nakon kraja sudskog postupka, kako bi sekretar mogao izvršiti provjeru urađenog posla.

395 Advokat odbrane - politika pravne pomoći za suđenje postupak od 01.05.2006. ("Politika pravne pomoći za suđenje").

396 Isplate se sastoje od tri komponente: (1) bruto plate člana osoblja za P5 VII korak, te komponente za troškove ureda u ukupnom iznosu od 14,093€ (za glavnog advokata); (2) bruto plate člana osoblja P4 VII koraka, te troškova ureda, što čini ukupno 11,645€ (za pomoćnika advokata); i (3) komponente pomoćnog osoblja u ukupnom iznosu od 3,000€ za teške predmete, 9,000€ za jako teške predmete, te 15,000€ za izuzetno teške predmete/predmete koji se tiču vodstva.

397 Ukupna mjesečna isplata (tj. glavni branilac, subranilac i pomoćno osoblje) je stoga slijedeća: (1) za teške predmete 25,738€ + 3,000€ = 28,738€, (2) za jako teške predmete 25,738€ + 9,000€ = 34,738€ i (3) za izuzetno teške predmete 25,738€ + 15,000€ = 40,738€ (ovo ne uključuje mjesečnu naknadu za troškove usmenog i pismenog prevođenja između klijenta i advokata). Maksimum od 1,000€ mjesečno za troškove usmenog i pismenog prevođenja između klijenta i advokata je dostupan odbrani.

398 Općenito postoji praksa da tokom sudskog postupka, kako u pretpretresnoj, tako i u pretresnoj fazi, Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora traži mišljenje Vijeća u vezi sa trajanjem predmeta kada se trajanje predmeta promijenilo od trenutka kada je izvršeno početno određivanje u vezi sa očekivanim nivoom složenosti i plaćanja odbrane.

399 U slučaju da postoje predviđanja da bilo koja od ovih faza traje duže od dvanaest mjeseci, fazu je moguće podijeliti na dvije odvojene faze. Odvojeni paušalni iznosi će zatim biti izračunati i dodijeljeni za svaku fazu sudskog postupka u onom trenutku kada je predviđen početak faze. U slučaju da se očekuje da cjelokupna faza sudskog postupka traje manje od dvanaest mjeseci, ona će činiti jednu fazu.

400 10% paušalnog iznosa se daje na početku faze iznošenja argumenata optužbe na dan početka sudskog postupka.

mjeseca,⁴⁰¹ te konačnu naknadu na kraju faze.⁴⁰² Plaćanje unaprijed i mjesečne naknade se smatraju plaćanjem unaprijed ka paušalnom iznosu, umjesto plaćanja po satima.

45. Plaćanje na kraju faze se obično vrši u roku od mjesec dana nakon prihvatanja izvještaja o zadnjoj fazi od strane sekretara.⁴⁰³ Izvještaj je sličan izvještaju o kraju pretpretresne faze.⁴⁰⁴ Na osnovu tog izvještaja i svih dodatnih informacija koje pruži glavni advokat, sekretar isplaćuje preostali paušalni iznos, osim ukoliko nema razloga da vjeruje da postoji mogućnost da je došlo do nepravilnosti u radu ili ponašanju tima odbrane.

B.3 Plan plaćanja u žalbenom postupku

46. Plan plaćanja u žalbenom postupku je strukturiran drugačije od pretpretresne i pretresne faze. Sekretarijat isplaćuje sredstva u skladu sa sistemom koji se zasniva na broju sati, uz maksimalnu isplatu po satu za cijelu fazu žalbenog postupka.⁴⁰⁵ Plan plaćanja u žalbenom postupku je slijedeći: kad god tim odbrane podnese žalbu, predmet se preliminarno rangira kao predmet prvog nivoa (po pitanju težine). Za predmet prvog nivoa se zatim dodjeljuje maksimum od 1,050 sati za rad advokata, te do 450 sati za rad osoblja podrške. Na zahtjev, nivo kompleksnosti predmeta može biti povećan u skladu sa standardima uspostavljenim za pretpretresnu i pretresnu fazu, a povećanje nivoa predviđa veći ukupan broj sati.⁴⁰⁶ S obzirom na očekivani veći broj žalbenih postupaka u 2009. i 2010. godini, Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora u konsultaciji sa Udruženjem branilaca koji postupaju pred MKSJ-om radi na politici paušalne pravne pomoći u žalbenom postupku.⁴⁰⁷ Iako u vezi sa politikom nisu vršene konsultacije sa Udruženjem advokata odbrane i raznim odjelima Suda, Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora predviđa sistem paušalnog plaćanja sličan onome koji se koristi u pretpretresnoj i pretresnoj fazi. Posebno se predviđa da će timu odbrane biti dodijeljen cjelokupni iznos novca u cilju distribucije po mjesecima, a dio paušalnog iznosa će zadržati Sekretarijat, te će ga isplatiti na kraju faze. Prijedlog sekretara se zasniva na pregledu svih žalbi do danas podnesenih Suda. Ovaj pregled se fokusira na određene karakteristike, prije svega kompleksnost i obim posla, što je zajedničko za većinu žalbi. Stoga se predviđa dodjeljivanje standardnog paušalnog iznosa za sve "standardne žalbe", tj. žalbe koje zadovoljavaju određene kriterije. Faktori koji dodatno uvećavaju standardne indikatore kompleksnosti i obima posla mogu osigurati dodatna sredstva u slučaju pojedinih predmeta, u skladu s unaprijed određenim kriterijima.
47. Na sudu gdje je neophodan prijevod materijala sa materinjeg jezika optuženog na radne jezike Suda, nužno je uključiti troškove prijevoda u paušalno plaćanje, kako bi advokat mogao angažirati jezičke pomoćnike za prijevod dokumenata. Plan plaćanja također treba sadržavati odvojenu naknadu samo za prijevod između klijenta i advokata kada advokat odbrane ne govori jezik optuženog.
48. Pravila i propisi koji uređuju pitanja vezana za advokate odbrane bi trebali uključivati mjere koje za cilj imaju zaštitu integriteta Suda. U Direktivu o dodjeljivanju branilaca i Profesionalni kodeks branilaca bi trebale biti uvrštene posebne odredbene kako bi se zabranila finansijska zloupotreba kao što je dijeljenje naknada i

401 Naknada se izračunava tako što se paušalni iznos podijeli sa procijenjenim brojem mjeseci, te se taj iznos pomnoži sa 70%. Advokat odbrane mora podnositi mjesečni izvještaj, predračun, dajući savjete u vezi sa distribucijom naknade.

402 Tim odbrane ima pravo na dio paušalnog iznosa koji je zadržan. Ukoliko je stvarno trajanje isto kao i predviđeno, plaćanje na kraju faze će iznositi 20% paušalnog iznosa. U svim ostalim slučajevima sekretar ponovo izračunava paušalni iznos u skladu sa revidiranim trajanjem i usklađuje iznose.

403 Politika pravne pomoći za suđenje, par. 10.

404 Evidencija se mora voditi u periodu od barem pet godina, kao i evidencija pretpretresne faze postupka.

405 Vidi Direktivu o praksi plaćanja pravne pomoći od 01.01.2001.

406 Ukoliko se predmet stavi na viši nivo složenosti, predmetu drugog nivoa (veoma težak) će biti dodijeljeno 1,400 sati za advokata i 600 sati za rad osoblja podrške, te će predmetu trećeg nivoa (jako težak/vodstvo) biti dodijeljeno 2,100 sati za rad advokata i 900 sati za rad osoblja podrške.

407 Očekuje se da će nova politika biti potpuno spremna za upotrebu 2009. godine.

neetičke prakse advokata odbrane. Disciplinski postupak treba pokrenuti uvijek kada se utvrdi da je došlo do kršenja, te je neophodno provesti sankcije u cilju zaštite integriteta Suda.

B.4 Naknade za stručnjake

49. Sistem pravne pomoći također predviđa mogućnost dodjele vještaka timu odbrane. Vještaci ili stručnjaci iz medicine ili psihologije koje angažira odbrana daju pisana svjedočanstva i/ili mogu svjedočiti na sudu. I dok vijeće određuje obim neophodne stručnosti i odlučuje o prihvatanju izvještaja vještaka, Sekretarijat odlučuje o dodjeli vještaka. Sekretarijat maksimalno plaća za 150 sati za pretpretresnu fazu postupka i 150 sati za pretresnu fazu postupka.⁴⁰⁸ Svjedočenje vještaka na sudu se plaća odvojeno. Isplata uključuje cjelokupni posao neophodan za ispunjenje zadatka, uključujući istraživanje i pismenu izradu stručnog mišljenja. Vrijeme potrebno za putovanje vještaka ne može se obračunati kao radni sati.⁴⁰⁹

B.5 Optuženi koji se zastupaju sami

50. U septembru 2007. Sud je uveo Plan naknada za osobe koje pomažu optuženima lošeg imovnog stanja koji se sami zastupaju.⁴¹⁰ Rukovodeći se članom 21. Statuta u vezi s pravom na pravično suđenje, i izričito upućujući na Direktivu i druge politike Sekretarijata, Sekretarijat pruža naknade ograničenom broju osoba koje pomažu optuženom lošeg imovnog stanja koji se sam zastupa.⁴¹¹ Plan naknada se zasniva na broju sati, pri čemu ovaj sistem dozvoljava maksimalni broj sati mjesečno za sve faze postupka, a za pretpretresnu i žalbenu fazu se daje ukupni iznos sati po fazi, dok je pretresna faza regulirana mjesečnim maksimalnim brojem sati.⁴¹² Uvjeti vezani za kvalifikacije za članove tima podrške su slični onima osoblja podrške koje se dodjeljuje kao pomoć advokatu.⁴¹³ Pored pružanja sredstava osobama koje pružaju pomoć optuženim lošeg imovnog stanja, Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora također osigurava da takvi optuženi imaju adekvatan prostor za pripremu svojih predmeta, uzimajući u obzir specifične potrebe svakog optuženog, fazu postupka, te sigurnost i red Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija u kojoj optuženi borave.
51. U slučaju optuženih koji se sami zastupaju nije moguće koristiti sistem paušalnog plaćanja. Umjesto toga Sekretarijat pregleda račune koji su predani i plaća cjelokupno osoblje podrške u skladu sa maksimalnom satnicom predviđenom u planu naknada za optuženog koji se sam zastupa.
52. Iskustvo je pokazalo da su predmeti s optuženima koji se sami zastupaju izuzetno zahtjevni, da zahtijevaju otprilike 50% vremena pravnog osoblja Odjela za pravnu pomoć i pitanja pritvora, te da mogu utjecati na kvalitetu usluge koja se daje drugim timovima odbrane. Osnivanje posebnog ureda koji će se baviti isključivo optuženima koji se sami zastupaju je pomoglo da se smanji dodatno administrativno opterećenje Odjela za pravnu pomoć i pitanja pritvora, ali je isto tako osiguralo da optuženi koji se sam zastupa dobije adekvatan nivo usluga, te da postoji dosljednost u načinu postupanja s optuženima koji se sami zastupaju.

---

408 Vještaci su plaćeni po satu. Radni sati se plaćaju u skladu s primjenjivim stopama koje utvrđuje Sekretarijat na osnovu relevantnog iskustva vještaka.

409 Odjel za žrtve i svjedoke Suda (VWS) dogovara putovanje vještaka u cilju svjedočenja. U drugim slučajevima, Sekretarijat ne snosi bilo kakve putne troškove vezane za vještake, osim u slučaju zdravstvenih i psiholoških stručnjaka koji moraju periodično obilaziti optužene.

410 U vezi sa pravnim postavkama, vidi *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, (IT-00-39-A), Odluka po zahtjevu Krajišnika i pzahtjevu optužbe, 11.09.2007.

411 Plan naknada za osobe koje pomažu optuženim lošeg imovnog stanja koji se sami zastupaju ("plan naknada"), stav 3.1., osiguravanje pravnog savjetnika, menadžera koji organizira posao oko predmeta, istražitelja i pomoćnika za jezik.

412 Plan naknada, stav 3.3.

413 *Ibid*, stav 5.

B.6 Ostali aranžmani

53. Struktura plaćanja bi trebala postojati i za druga, manja pitanja kao što su slučajevi nepoštivanja suda koji se neminovno pojavljuju tokom suđenja. Slučajevi nepoštivanja suda se znatno razlikuju po obimu i značaju, te nisu adekvatni za primjenu politike plaćanja u drugim predmetima pred MKSJ-om. Pojavljuju se i druge nepredviđene situacije koje mogu zahtijevati strukturu plaćanja, uključujući predmete koji se prosljeđuju na domaće sudove kada je neophodan advokat odbrane da bi izvršio određene zadatke koji omogućavaju prosljeđivanje predmeta, a koji se razlikuju od zadataka za pripremu predmeta za suđenje.

C. Profesionalno ponašanje advokata

54. Kompetentna, profesionalna i snažna odbrana je od ključne važnosti za krivične postupke. U nedostatku međunarodne advokatske komore za reguliranje profesije i bavljenje etikom advokata, Sud ima odgovornost da premosti prazninu praćenjem rada i ponašanja advokata odbrane koji postupaju pred Sudom, osiguravajući na taj način održavanje visokog nivoa profesionalizma i integriteta odbrane.
55. Uputno je osigurati dovoljan broj osoblja koje uključuje advokate, administrativne pomoćnike, finansijske istražitelje i finansijske pomoćnike. Apsolutno je neophodno da pravnici Sekretarijata pregledavaju izvještaje koje podnose advokati odbrane i kontroliraju račune da bi utvrdili da je rad bio neophodan i razuman, da ocjenjuju mogući konflikt interesa i pišu podneske vezane za pitanja koja se tiču advokata odbrane. Ne treba postojati pogrešno shvatanje da najvećim dijelom administrativna komponenta rada odjela znači da bi osoba koja nije advokat bila jednako kvalificirana da vrši zadatke koji zahtijevaju završen pravni fakultet.

C.1 Profesionalni kodeks

56. Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora nadalje podržava pravičnost suđenja Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju tako što stalno nadgleda i osigurava kvalitetu rada i ponašanja advokata u ime optuženog. Normativne osnove obaveza i ponašanja advokata pred Sudom su utvrđene Profesionalnim kodeksom branilaca koji postupaju pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (Profesionalni kodeks)⁴¹⁴ koji nameće jako visoke standarde etičkog ponašanja. Sud nepoštivanje standarda Profesionalnog kodeksa shvata vrlo ozbiljno, te može nametnuti stroge sankcije za tešku povredu profesionalne dužnosti, kao što je brisanje advokata sa liste po pravilu 45.
57. Kada je Sekretarijat prvi puta usvojio Profesionalni kodeks 1997. godine, on je sadržavao samo par standardnih obaveza advokata, te je bio prilično nerazrađen na drugim područjima, kao što su provedba disciplinskih mjera ili sukob interesa. Kodeks je izmijenjen i dopunjen u julu 2002., te se sada sastoji od 50 članova umjesto prvobitnih 23. Najprominentnija na dugačkoj listi važnih novih odredbi⁴¹⁵ uključuje uspostavljanje disciplinskog režima.⁴¹⁶ Članom 40. Profesionalnog kodeksa ponašanja je osnovano disciplinsko vijeće koje se sastoji od članova Udruženja branilaca, savjetodavnog vijeća i Sekretarijata, koje je nadležno

414 Profesionalni kodeks branilaca koji postupaju pred Međunarodnim krivičnim sudom, IT/125 REV. 2 od 12.06.1997., posljednja verzija s izmjenama i dopunama od 29.06.2006.

415 Profesionalni kodeks ponašanja se ne odnosi samo na dužnost advokata prema svom klijentu, već također i na njegove obaveze kao službenika Suda (članovi 3., 10.). Neki od glavnih amandmana su navedeni u sljedećem: član o konfliktu interesa je dodatno razrađen (član 14.); zabrana praksi podjele dnevnica je dodana (član 18.); odredba o odgovarajućem ponašanju prema službenicima suda je sada sadržana u tekstu (član 27.); pridobijanje klijenata je sada izričito zabranjeno (član 30.). Konačno, odgovornost advokata za tim odbrane je utvrđena (član 34.).

416 Član 37. i daljnji članovi, Profesionalni kodeks.

da se bavi "svim pitanjima vezanim za etiku advokata".⁴¹⁷ Sekretar ima ulogu u istrazi po žalbama i prijavama teških povreda profesionalne dužnosti advokata, s obzirom na to da njegov ured pruža nezavisne usluge vijećima, te stoga ima neutralan status i resurse neophodne za istraživanje disciplinarnih pitanja.

58. U slučaju nepodudarnosti, Profesionalni kodeks Suda ima primat nad kodeksom u državi porijekla advokata odbrane ili u državi u kojoj on/ona ima dozvolu da radi kao advokat.⁴¹⁸ S obzirom na činjenicu da standardi profesionalnog ponašanja i etike variraju od komore do komore, te od zemlje do zemlje, ova odredba garantira da će se svi advokati koji rade na Sudu pridržavati istih visokih standarda, te da će njihovo ponašanje biti ocjenjivano na osnovu jedinstvenog i jednakog standarda.

C.2 Udruženje branilaca

C.2.1 Uloga Udruženja branilaca

59. Udruženje branilaca (ADC) je osnovano kao stručno udruženje advokata kako bi se osiguralo da se advokati odbrane koje rade na Sudu pridržavaju najviših standarda profesionalnog ponašanja, te kako bi se garantiralo da su interesi advokata odbrane koji rade na Sudu kolektivno zastupljeni od strane jednog tijela. Sud priznaje Udruženje branilaca i osigurava da udruženje bude zastupljeno prilikom rasprava o politikama unutar Suda, a posebno kada one utječu na odbranu ili optužene. Iako nije komora, Udruženje branilaca vrši određene funkcije koje obično obavljaju advokatske komore pojedinih zemalja. Udruženje branilaca je formalno priznato od strane sekretara, te potvrđeno na plenarnoj sjednici Vijeća u julu 2002.⁴¹⁹ Prema izmjenama pravila 44, MKSJ očekuje da će Udruženje branilaca imati aktivnu ulogu u osiguravanju profesionalnog integriteta njegovih članova.
60. Primarna funkcija Udruženja branilaca je stoga dvostruka: garantirati visoku kvalitetu advokata kroz usvajanje i uvođenje internih standarda, te zastupanje zajedničkog stajališta branilaca članova Udruženja branilaca u vezi sa svim pitanjima koja se tiču advokata odbrane koji postupaju pred Sudom.⁴²⁰ Iako Udruženje branilaca nije tijelo Suda, stalni zajednički napor Sekretarijata i Udruženja branilaca u vezi sa nizom projekata su advokatima odbrane omogućili da kroz Udruženje branilaca učestvuju u konsultacijama u vezi sa glavnim pitanjima Suda i politikama koje utječu na njih. Na primjer, prilikom izrade pretpretresnih i pretresnih politika pravne pomoći za advokate odbrane, politike naknada za putovanja i sredstva za život i unošenja izmjena i dopuna Direktive je korišten proces zajedničkih konsultacija. Udruženje branilaca također učestvuje u radu Odbora za Pravilnik Suda u vezi s prijedlozima za izmjene i dopune Pravilnika Suda. Sud bi trebao održavati konstruktivan radni odnos s Udruženjem i pružati mu pomoć u vidu obavezne stalne obuke za advokate odbrane. Uz to se advokati odbrane, Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora i Udruženje branilaca redovno sastaju kako bi razgovarali o pitanjima od zajedničkog interesa.
61. Uputno je održavati dobre odnose s uredima odbrane drugih međunarodnih sudova kako bi se razmjenjivale informacije u vezi s iskustvima i praksama, te kako bi međunarodni sudovi učili jedni od drugih. Iako problemi

---

417 Većinom prima i odlučuje o žalbama (članovi 40. i 47., Direktiva MKSJ-a).

418 Vidi član 4. Profesionalnog kodeksa.

419 Na plenarnoj sjednici suci su usvojili izmjenu pravila 44 Pravilnika o postupku i dokazima koji predviđa: "branilac koga angažuje osumnjičeni ili optuženi [...] smatrat će se kvalificiranim za zastupanje osumnjičenog ili optuženog ukoliko se sekretar uvjerio da [...] ima uredno članstvo u udruženju branilaca koji postupaju pred Međunarodnim sudom priznatom od strane sekretara Suda." Pravilo 44 (A) (iii) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a.

420 Udruženje branilaca također funkcionira kao opći zagovornik interesa advokata odbrane koje dodjeljuje sekretar. Isto tako, Udruženje advokata odbrane interno nudi usluge svojim članovima relevantne za zastupanje njihovih klijenata, kao što je obuka za advokate odbrane u oblasti mjerodavnog međunarodnog krivičnog prava, advokatske vještine, te informatička tehnologija.

koji se pojavljuju na Sudu imaju tendenciju da zavise od specifičnog okruženja i okolnosti suđenja, ti problemi nisu potpuno drugačiji od problema sa kojima se suočavaju drugi međunarodni sudovi.

C.2.2 Disciplinsko vijeće Udruženja branilaca

62. Udruženje branilaca ima vlastiti disciplinski režim koji predviđa dopunske zaštitne mjere za osnovne vrijednosti Profesionalnog kodeksa ponašanja. Disciplinsko vijeće Udruženja branilaca (Vijeće) je tijelo odgovorno za upravljanje ponašanjem njegovih članova.⁴²¹ To je nezavisno tijelo Udruženja branilaca koje ima tri primarna zadatka: (1) praćenje ponašanja članova Udruženja branilaca prilikom zastupanja optuženih pred Sudom; (2) rješavanje žalbi i prijava teških povreda profesionalne dužnosti koje su podnesene protiv članova Udruženja branilaca; i (3) pružanje savjetodavnih mišljenja u vezi s pitanjima koja se odnose na Profesionalni kodeks i Direktivu o dodjeljivanju branioca, te tumačenje statuta Udruženja branilaca.⁴²²
63. Žalbu protiv člana Udruženja branilaca zbog navodne povrede profesionalne dužnosti može podnijeti redovni član Udruženja branilaca, osobe optužene od strane Suda, te članovi osoblja Suda na čija prava ili interese utječe navodna profesionalna ili etička povreda dužnosti.
64. Nakon žalbe, Vijeće može:
- ◆ posredovati između strana u sporu;
  - ◆ izdati zvanično upozorenje tuženom članu zbog njegovog/njenog ponašanja;
  - ◆ uputiti žalbu Disciplinskom vijeću Međunarodnog suda; i/ili
  - ◆ ukinuti članstvo advokata u Udruženju branilaca.⁴²³

---

421 Disciplinsko vijeće se sastoji od pet redovnih članova koje odabere skupština Udruženja branilaca na period od godinu dana, iako je članove moguće izabrati i za još jedan mandat, vidi član 15 (1) statuta Udruženja branilaca.

422 Vidi članove 16., 18. i 19. statuta Udruženja branilaca.

423 Vidi članove 15.-19. statuta Udruženja branilaca u kojima su navedene dužnosti Vijeća.

Spisak kratica

ADC	Udruženje branilaca
CLSS	Odjel za konferencijske i jezičke usluge
CMSS	Odjel za organizaciju i podršku radu sudnica
CPT	Evropski komitet za sprječavanje mučenja
DU	Demografski odjel
EDS	Elektronski sistem objelodanjivanja
EULEX	Misija vladavine prava Evropske Unije
ICTY	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
ICTR	Međunarodni krivični sud za Ruandu
IFOR	Snaga za implementaciju mira
ITSS/AV	Odjel za usluge informatičke/audio-vizuelne podrške
JCE	Udruženi zločinački poduhvat
JDB	Sudska baza podataka
MIF	Elektronski mini indeks informacijski formular
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MKSR	Međunarodni krivični sud za Ruandu
MoU	Memorandum o razumijevanju
ODM	Služba za upravljanje protokom dokumenata
OLAD	Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora
POP	Službeni nalozi i postupci
SFOR	Stabilizacione snage
SLO	Viši pravnik
RFA	Zahtjev za pomoć
TMM	Sastanak o organizaciji suđenja
TTS	Sistem za praćenje prijevoda
UNDU	Pritvorska jedinica UN-a
UNMIK	Privremena administrativna misija Ujedinjenih nacija na Kosovu
VWS	Odjel za žrtve i svjedoke
WMS	Sistem upravljanja svjedocima

A

Advokati odbrane

- vidi također *Pravna pomoć*
- Disciplinski postupak 206, 209, 216, 217, 219
- Imovina 210-211
- Izjava o sredstvima 210
- Kvalifikacije 205-209, 211, 216
- Lista branilaca 208
- Plaćanje 212-216
- Pomoć 211
- Povlačenje 208, 209
- Pravilo 38 91, 206, 207, 218
- Pravilo 39 71, 91, 205-209, 211, 217
- Zahtjev optuženog 209

Amicus curiae 49, 93, 135, 136

Analiza

- Demografi 12, 29
- Forenzička analiza 12, 17, 137
- Kriminalistička analiza 28
- Vojni 8

Arhivi 8, 9, 61, 95, 139, 145, 147

B

Branioci

- vidi također *Profesionalno ponašanje*
- Branilac po službenoj dužnosti 54, 62, 71, 208
- Dodjela branioca 55, 62, 71, 91, 93, 144, 175, 206-211, 213, 215, 216, 219
- Kredibilitet svjedoka 90, 117, 118
- Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora (OLAD) 54, 55, 103, 205, 206, 208, 209, 211, 212, 215-218

Č

Činjenice koje nisu sporne 55, 67

Činjenice o kojima je presuđeno 9, 55, 60, 67, 68, 73, 75

Činjenične greške

- vidi *Žalbeni postupak*

D

Demografska jedinica 29

Diskrecijsko pravo sudija 41, 47, 60, 61, 68, 69, 74, 114, 116, 130, 143, 144, 155-157, 160-162

Dokazi

- Baza zločina
- Dokumentarni dokazi 27, 28, 30, 79, 81, 82, 85, 97, 117, 118
- Državna sigurnost 32, 89
- Izvođenje dokaza 59, 72, 75, 78, 79, 84, 100
- Kontinuirani nadzor nad dokazima 8, 18, 28
- Nedostupnost 9, 145, 147
- Objelodanjivanje (vidi *Objelodanjivanje*)
- Odbrana 99, 100
- Osjetljivi izvori 19
- Oslobođajući dokazi 8, 28, 61, 62, 63, 89, 90
- Postupak 18, 19, 22, 24, 25, 27-29
- Povjerljivost 55, 63, 64, 66, 88, 89, 91
- Pravilo 68 - 61, 62, 72, 83, 89, 90
- Pravilo 70 - 20, 21, 27, 29, 66, 88, 89
- Pretres i zapljena 12, 18, 28
- Referentni broj dokaza (ERN) 27, 187

E

Ekshumacija 12, 17, 18, 33

Ekstradicija 49, 50

Elektronski sistem objelodanjivanja (EDS) 62, 63, 174

- vidi *Objelodanjivanje*

Evidencija 8, 13, 18, 20, 21, 24, 25, 27, 63, 82, 94, 95, 104, 159, 171, 179, 201

G

Genocid 3, 4, 7-10, 36, 42, 88, 109, 112, 131, 132, 202

I

Informacije

- čuvan je informacija 18, 26, 27
- osjetljive informacije 26, 27, 63, 181
- provjera informacija 16

Interlokutorna žalba

- vidi *Žalbeni postupak*

Ispitivanje

- vidi također *Svjedoci*
- glavno ispitivanje 9, 56, 73-75, 79, 89
- unakrsno ispitivanje 23, 73-75, 77, 79-81, 86, 89, 99, 100

Istraga

- Dnevnik istrage 14
- Finansijske istrage 12, 13
- Hronološki pristup 14, 23
- Misije 16
- Modularne istrage 16
- Plan istrage 14, 30-32
- Povjerljivost 11
- Pravci istrage 21, 30-32
- Pravni okvir 13, 14, 30
- Prikupljanje informacija 15-26
- Procjena resursa 32
- Raspored 14

Izjašnjavanje o krivnji

- vidi također *Potvrдно izjašnjavanje o krivnji*
- Sporazum 68-70, 157, 193

Izjave

- Pisane 9, 24, 55, 58, 73, 79, 80
- Potkrepljujući dokazi 110, 117
- Postupak s izjavama 98

K

Kazna

- Geografska ograničenja izvršenja kazne 156
- Odnos prema osobama u sličnoj situaciji 161, 162
- Sistem za automatsko smanjenje kazne 163, 164
- Sporazumi s državama 152-154, 157
- Trajanje 153, 154, 163, 165
- Troškovi 152, 154
- Ublažavanje kazne 153, 160-164
- Zemlja u kojoj optuženi bira služiti kaznu 155, 157

Kodeks ponašanja 175, 209, 217-219

- vidi Profesionalno ponašanje

Komandna odgovornost 13, 64, 120, 193

Komunikacija

- vidi također *Mediji*
- Kanali 103, 193
- Osoblje 192
- Sudska transparentnost 190, 193

M

Masovne grobnice

- vidi *Ekshumacije*

Materijalno-pravne činjenice 36-38, 44, 133

Mediji

- vidi također *Komunikacija*
- Javni interes 193
- Mas mediji 191, 193
- Masovna komunikacija 191
- Negativni 191
- Osoblje 192
- Pokrivenost 191
- Saopćenja za štampu 192
- Sažeci podataka o predmetu 193

Mini indeksne informacije (MIF) 27

N

Nadležnost domaćih sudova 4, 15, 156, 171, 173, 175, 176, 191, 217

Nadležnost domaćih sudova 4, 84, 93, 145, 167, 170

- Kriteriji 168-176
- Praćenje 170-171
- Prosljeđivanje predmeta 167-176
- Smrtna kazna 169

Nadzor

- kontinuirani nadzor nad dokazima 8, 18, 28
- nad optuženim 49, 137, 153, 158, 173, 179

Nalozi 18, 41, 42, 47-51, 84, 106, 188

Nalozi za hapšenje

- Diplomatski kanali 48
- Dostava 47
- Javno objavljivanje 47-48
- Nemogućnost izvršenja 48-49
- Objavljivanje 48
- Odgođeni nalog 51
- Povjerljivost 48

Neostvarenje pravde 129, 130, 134, 138, 147, 150, 158

Novе činjenice

- vidi *Preispitivanje*

O

Obavijest

- Dovoljno obavještenje 36-38

Objelodanjivanje

- vidi također *Dokazi*
- Elektronski dokazi 61
- Elektronski sistem objelodanjivanja (EDS) 62, 63, 174
- Fizičko 62
- Obaveze 61-63
- Oslobođajući materijal 61-63, 89-90

Odbrana

- Objelodanjivanje 9, 21, 24, 25, 41, 48, 55, 61, 62, 63, 65, 66, 71, 72, 74, 89, 90, 168
- Pretpretresni podnesak 56, 57, 58, 64, 72, 109

Odgovornost 4, 8

Odgovornost

- Član 7-37, 44, 111, 112, 132, 139
- Krivična odgovornost 15, 44, 67, 109-112, 117, 120, 122, 126, 132
- Naređivanja 37, 38, 111
- Odgovornost nadređenog 13, 37, 44, 111, 112
- Počinjenje 37, 111
- Pomaganje i podržavanje 37, 70, 111
- Poticanje 37, 38, 111
- Vrste odgovornosti 37, 38, 114
- Zapovijedanje 13, 64, 120, 193

Odjel za konferencijske i jezičke usluge (CLSS) 62, 90, 103, 184-187, 211

- vidi *Prijevod*

Odjel za pravnu pomoć i pitanja pritvora (OLAD)

- vidi *Branioci*

Odjel za pretraživanje izvora, terminologiju i obradu dokumenata 186

Odjel za žrtve i svjedoke (VWS)

- Mandat 195
- Terenski ured u Sarajevu 196, 200

Odsustvo

- optuženog 93,97
- zbog zdravstvenih razloga 179, 180, 181

Opći uvjeti 105, 109, 111, 112, 119, 126

Optužbe 110-112, 115, 121, 123

- Činjenični zaključci 119, 120, 123, 130, 131, 140, 141
- Ocjena dokaza 110, 111, 123
- Odgovornost 111, 112
- Opća razmatranja 110, 111
- Pravorijek 114
- Uvjeti za dokazivanje krivičnih djela 110, 111

Optuženi

- vidi također *Advokati odbrane*
- vidi također *Samozastupanje*
- Lična imovina 171, 173
- Sredstva i imovina 209

Optužnica

- Dvosmislenost 37
- Izmjene 42, 43, 64-66
- Oспорavanje 35, 40, 44, 55
- Potvrda 39, 40, 42, 47, 55, 62, 64
- Prpratni dokumenti 39, 41, 47, 49, 54, 55, 62, 64
- Smanjenje obima 66, 67, 77
- Sudac koji vrši pregled 9, 39, 40, 42, 47
- Zapečaćenje optužnice 41, 42, 79

Oružani sukob 3, 7, 11, 13-16, 19, 25, 29, 64.90, 111, 126, 156

Oslobađajuća presuda

- vidi *Zahtjev za oslobađajuću presudu* 87, 109, 121

Osumnjičeni

- Inkriminacija 26
- Razgovor 26

P

Pismena izrada sudskih presuda

- Mjerodavno pravo 119
- Razmatranja 115, 141

Podnesci i zahtjevi

- Preliminarni podnesci 40, 41, 43, 55-57, 62, 64, 66, 71, 72, 143, 212
- Pretpretresni podnesak 40, 64-66
- Zahtjev za oslobađanje 87, 109, 121

Pomilovanje 153, 160-165

Posttraumatski stres

- vidi također *Odjel za žrtve i svjedoke*
- Simptomi 199

Postupak pred preispitivanje presude

- vidi *Preispitivanje presude*
- vidi *Mediji*

Potkrepljujući dokazi 117

- vidi *Svjedoci*

Potvrdo izjašnjavanje o krivnji 48, 68-70

Povjerljivost 11, 19, 48, 63, 89, 123, 124, 179, 187, 188, 198, 199

Pravično suđenje

- Član 14
- Dovoljno obavještenje 36-38
- Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima 93, 95
- Oспорavanje optužnice 40, 44, 45, 55, 64

Pravilnik o postupku i dokazima

- Pravilo 4 - 100, 103, 104
- Pravilo 11bis - 50, 143, 156, 167, 168, 169, 170, 171, 174, 175
- Pravilo 33 (B) - 66, 200
- Pravilo 42 - 86
- Pravilo 44 - 91, 205, 206, 218
- Pravilo 44 (A) - 206, 207, 218
- Pravilo 44 (B) - 207
- Pravilo 45 - 71, 91, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 217
- Pravilo 45 (A) - 206
- Pravilo 45 (B) - 207, 208
- Pravilo 45 (C) - 54, 71, 208
- Pravilo 48 - 40, 98
- Pravilo 50 - 133
- Pravilo 50 (A) - 42, 43
- Pravilo 50 (B) - 43

- Pravilo 54 - 77, 84
- Pravilo 54bis - 84
- Pravilo 56 - 50
- Pravilo 58 - 50
- Pravilo 61 - 49
- Pravilo 62 - 71, 208
- Pravilo 62 (A) - 54, 71
- Pravilo 62 (B) - 54, 71
- Pravilo 65ter - 53, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 71, 72, 73, 75
- Pravilo 65ter (A) - 60, 71
- Pravilo 65ter (D) - 57, 60, 71
- Pravilo 65ter (E) - 56, 57, 72, 78
- Pravilo 65ter (F) - 58, 72
- Pravilo 66 (A) - 55, 61, 62, 71, 72, 182
- Pravilo 68 - 61, 62, 72, 83, 89, 90
- Pravilo 68bis - 89
- Pravilo 70 - 20, 21, 27, 66, 88, 89
- Pravilo 70 (B) - 89
- Pravilo 72 - 37, 62
- Pravilo 72 (A) - 71, 72
- Pravilo 72 (B) - 143
- Pravilo 73 - 72
- Pravilo 73 (B) - 143
- Pravilo 73bis - 72
- Pravilo 73bis (D) - 75
- Pravilo 73ter - 78
- Pravilo 74bis - 181
- Pravilo 75 (A) - 200
- Pravilo 75 (B) - 201
- Pravilo 75 (H) - 176
- Pravilo 79 - 201
- Pravilo 81 (D) - 71
- Pravilo 82 - 40
- Pravilo 82 (A) - 89
- Pravilo 89 - 81, 82
- Pravilo 89 (C) - 81
- Pravilo 89 (F) - 79
- Pravilo 92bis - 76, 79, 80
- Pravilo 92bis (B) - 80
- Pravilo 92bis (E) - 80, 85
- Pravilo 92ter - 74, 76, 80
- Pravilo 92quater - 76, 80, 81
- Pravilo 94bis - 76
- Pravilo 94 (A) - 67
- Pravilo 94 (B) - 68
- Pravilo 98 - 77, 85, 87, 88
- Pravilo 98bis - 79, 87, 88, 109, 121
- Pravilo 103 - 155
- Pravilo 104 - 159
- Pravilo 118 (A) - 159

- Pravilo 119 - 145, 148, 149, 150
- Pravilo 119 (A) - 147, 148
- Pravilo 120 - 149
- Pravilo 123 - 160, 161
- Pravilo 124 - 161
- Pravilo 125 - 161, 162
- Pravilo 127 - 138, 148

Pravna pomoć

- Naknade za vještake 216
- Plan plaćanja 212-216
- Troškovi pismenog prevođenja 214, 215
- Troškovi usmenog prevođenja 213, 214

Pravne greške

- vidi *Žalbeni postupak*

Predmeti s više optuženih 47, 56, 60, 74, 78, 96, 98-100, 117, 118, 121, 122, 125, 186, 201, 205

Predmeti vezani za nepoštivanje suda 7, 51, 85, 106, 143, 144, 149, 178, 188, 216

Predžalbeni postupak

- Statusna konferencija 137
- Sudac 137, 138, 157, 158
- Uloga 137

Preispitivanje presude

- Dokazne činjenice 146
- Konkurentni interesi 145
- Kriteriji 146, 147
- Nadležno vijeće 148
- Nove činjenice 146, 147, 149, 150
- Pravna osnova 146

Preseljenje svjedoka 8, 21, 59, 82, 165, 189, 202-204

Pretpostavka nevinosti 110, 169, 178, 179, 183

Pretpretresni podnesak 36, 56-58, 64, 72, 109, 133

Pretpretresni postupak

- Konferencija 56, 58, 60, 72
- Nalog o rasporedu 54, 56, 72, 79
- Plan rada 55-57, 60, 71
- Procjena trajanja 53, 56, 60, 61, 73-75
- Raspored 56-57, 59-60, 72
- Sastanci po pravilu 59ter 55-58, 60-62, 71-73, 75, 78
- Statusna konferencija 55-58, 61, 62, 71, 72, 137, 158
- Viši pravnik vijeća (SLO) 53, 56, 57, 61, 62, 71, 208

Prijevod

- vidi također *Pravna pomoć*
- Odjel za konferencijske i jezičke usluge (CLSS) 90, 103, 184-187, 211
- Sistem za praćenje prijevoda (TTS) 186

Prima facie 9, 39

Priprema svjedoka

- vidi *Svjedoci*

Pristup

- Sudskoj bazi podataka 174, 211
- Ovjerenim kopijama sudskih materijala 171, 174

Pritvorska jedinica, Ujedinjenih nacija 48, 50, 51, 82, 92, 154, 155, 178-182

Privremeno puštanje na slobodu

- Preduvjeti 65
- Zahtjev 64-65

Profesionalno ponašanje

- Kodeks ponašanja 175, 215, 217-219

Prva rasprava

- Izjašnjavanje o krivnji 54

Puštanje na slobodu

- vidi *Kazna*

R

Radna grupa za ubrzanje suđenja 53

Radna grupa za ubrzanje žalbenih postupaka

- vidi *Žalbeni postupak*

Razdvajanje predmeta

- vidi također *Podnesci i zahtjevi*

Rezolucije Vijeća sigurnosti

- Rezolucija 821 (1987) 3, 49, 50, 158
- Rezolucija 1528 (1998) 156

S

Samozastupanje

- vidi također *Žalbeni postupak*
- vidi također *Pravna pomoć*
- Izazovi 90, 92
- Službenik za vezu s optuženim koji se sam brani 92

Saradnja

- Zemlja domaćin 187-190
- Država 2, 3, 49, 50, 51, 145, 147, 151, 156, 172, 202

Sažeci podataka o predmetima 193

- vidi *Mediji*

Seksualni delikt 23, 25, 34

Sistem elektronske sudnice 58, 95-97, 116-119, 122

Sistem ograničenja i ravnoteže 39

- vidi *Sudijsko odobrenje*

Sistem upravljanja svjedocima 22, 24

Spajanje predmeta

- vidi također *Podnesci i zahtjevi*
- Optuženih 40, 41, 55, 64, 65
- Zločina 41

Spis predmeta 16, 47, 84, 94, 95, 171, 174

Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju

- Članovi 2 - 111, 126
- Članovi 3 - 111, 126, 158
- Članovi 5 - 111, 126, 132, 133
- Članovi 7 - 37, 44, 111, 112, 132, 139, 141
- Članovi 9 - 50
- Članovi 16 - 39
- Članovi 18 - 11, 36
- Članovi 21 - 35, 90, 91, 92, 93
- Članovi 23 - 123
- Članovi 26 - 146, 149
- Članovi 27 - 151, 152, 154, 155, 171, 217
- Članovi 28 - 160
- Članovi 29 - 49, 50

Suđenje u odsustvu 94

Sudska nadležnost

- vidi također *Nadležnost domaćih sudova*
- Primarna 167

Sudska presuda

- vidi također *Izrada pismene sudske presude*

Sudski pozivi 7, 84, 85, 106

Sudsko odobrenje

- vidi također *Optužnica*
- Sistem ograničenja i ravnoteža 39
- Zaštitne mjere 39

Svjedočenje

- vidi također *Sistem elektronske sudnice*
- Prosljeđivanje predmeta 174
- Sažetak 116
- Svjedočenje uživo 9

Svjedoci

- Doušnici 20
- Ispitivanje 60, 73, 74, 80, 81, 85, 86, 89, 99, 100, 169
- Kredibilitet 89, 100, 117, 118
- Lista svjedoka, vidi također *Pretpretresni podnesak* 57, 58
- Međunarodni 20
- Potkrepljujući dokazi 110, 117
- Povjerljivi 123
- Preseljenje 82, 189, 202
- Priprema 28, 82-84, 92, 105, 197, 199
- Razgovor 21-24
- Ugroženi 19, 26, 189, 196, 198, 202
- Vijeća 85, 86
- Vještaci 25, 29, 76, 184, 216
- Zaštita 21, 65, 189, 200-202
- Zastrășivanje 7, 20, 201

T

Terenski ured u Sarajevu

- vidi *Odjel za žrtve i svjedoke*

Terminologija

- vidi *Odjel za pretraživanje izvora, terminologiju i obradu dokumenata*

Transkript 186, 187

Tužilaštvo (OTP) 12, 13, 16, 17, 18, 19, 25, 27, 29, 32, 39, 42, 48, 49, 61, 62, 96, 155, 161, 171, 174, 177, 180, 184, 186, 199

- Interna procedura 20, 25, 39, 155, 205
- Outreach 10, 190, 193, 194

U

Udruženi zločinački poduhvat 31, 38, 44, 111, 122, 133, 136

Udruženje branilaca (ADC) 205, 208, 212, 215, 217-219

Uloga optuženog

- Elektronski šablon sudske presude 115
- Nacrt 109-113
- Razmatranja vezana za raspon kazne
- Standardizacija 115
- Stilski vodič 115

Upravljanje predmetom

- vidi *Sistem elektronske sudnice*
- Alati 56-60, 95-98

Upravljanje suđenjem

- Sastanak o upravljanju suđenjem (TMM) 58
- Vremenski raspored 77-79

Uputstvo o postupku primjene pravila 92bis 80

Ured za upravljanje dokumentima (ODM) 186, 187

Usmeno prevođenje

- vidi *Prijevod*

Prosljeđivanje predmeta

- vidi *Nadležnost domaćih sudova*

Uzimanje činjenica na znanje 67-69, 75

- vidi također *Nadležnost domaćih sudova*
- vidi također *Podnesci*

- Istrage 11, 19
- Povjerljivi materijal 55, 64, 66, 88, 89, 137

V

Vještaci 25, 31, 76, 185, 216

Z

Zahtjev za pomoć (RFA) 18, 19, 174, 175

Zaštita

- Nivoi 21

Zaštitne mjere 20-22, 25, 54, 55, 62-66, 91, 106, 137, 176, 189, 200-202

Zločini protiv čovječnosti 3, 4, 7, 8, 9, 10, 36, 42, 62, 88, 93, 109, 111, 112, 120, 126, 132, 133, 139, 202

Ž

Žalbeni postupak

- vidi također *Predžalbeni postupak*
- Činjenične greške 129, 130, 133, 134, 140-142
- Dodatni dokazi 129, 131, 132, 137-139, 141, 146, 147
- Dozvola 142, 143
- Dužna pažnja 50, 138, 146
- Interlokutorna žalba 142, 143, 144, 148, 149
- Pravne greške 131, 140
- Priprema 140, 141
- Radna grupa za ubrzavanje žalbenih postupaka 139, 143, 144
- Samozastupanje 135-137
- Ubrzani postupak 144
- Upravljanje 129, 138, 142, 143
- Uvjeti 129, 130, 132
- Vijeće 38, 42, 44, 68, 69, 75, 81, 87, 88, 90, 92, 94, 99, 112, 114, 120, 121, 123, 129-150, 157-159

Ženevske konvencije 111, 126, 139, 202

Žrtve

- Distorzija glasa 7
- Identitet 37, 38, 201, 202
- Pseudonim 7, 21, 58, 65, 124, 201

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)

Churchillplein 1
2517 JW Hag, Nizozemska
P.O. Box 13888, 2501 EW Hag, Nizozemska
Tel: +31 (0) 70 512 5000
Fax: +31 (0) 70 512 5345
Internet: www.icty.org

Međuregionalni istraživački institut Ujedinjenih nacija za kriminal i pravdu (UNICRI)

Viale Maestri del Lavoro, 10
10127 Turin, Italy
Tel.: (+39) 011 6537 111
Fax: (+39) 011 6313 368
information@unicri.it
Internet: www.unicri.it

Realizirano i štampano uz podršku Vlade Italije

